Outi Aarresola

NUORTEN URHEILUPOLUT

Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

246

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 246

Outi Aarresola

Nuorten urheilupolut

Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Liikunta-rakennuksen salissa L304
marraskuun 18. päivänä 2016 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Sport and Health Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Liikunta, auditorium L304, on November 18, 2016 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2016

Nuorten urheilupolut

Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 246

Outi Aarresola

Nuorten urheilupolut

Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2016

Editors
Jarmo Liukkonen
Faculty of Sport and Health Sciences, University of Jyväskylä
Pekka Olsbo, Timo Hautala
Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover Photo by Amitofo/Shutterstock

URN:ISBN:978-951-39-6791-8
ISBN 978-951-39-6791-8 (PDF)

ISBN 978-951-39-6790-1 (nid.)
ISSN 0356-1070

Copyright © 2016, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2016

ABSTRACT

Aarresola, Outi
Young athletes' sports paths: a study on the norms, capitals and agency of socialization in competitive sports
Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2016, 127 p.
(Jyväskylä Studies in Sport, Physical Education and Health
ISSN 0356-1070; 246)
ISBN 978-951-39-6790-1 (nid.)
ISBN 978-951-39-6791-8 (PDF)
Summary
Diss.

Sport is a popular activity among Finnish children and adolescents. Junior sport encompasses various objectives, and one of its functions is to generate the prerequisites for competitive sport and an elite sports career. This study examines socialization into competitive sport. It approaches the socialization process as a sports path that denotes the sequence of states and events in sport as part of one's life course. The study emphasizes experiences and through them the meaning-giving and lifeworld of the young athletes themselves. Hence, the aim of the study is to create a sociological interpretation of athlete development.

The research data comprise a survey of 2,430 registered participants in sport aged 14 to 15 years, and interviews with 26 young athletes aiming at elite sports careers. The survey was analysed by statistical methods, focusing on comparison between two groups at different participation levels. The interviews were analysed with content analysis to formulate a sports paths typology for young athletes and to categorize their experiences in sport. The results of the study were divided into four research papers concerning (1) the role and significance of parents, (2) the sports paths of participants in team sport in relation to different sports and the sporting context, (3) types of life-historical sports paths, and (4) significant experiences in sport. The results of the substudies were abstracted and then synthesized into a social construction of sports paths within a framework of systemic norms, capitals and agency.

The following systemic norms were identified: socialization in a single sport and specialization, success rationality and dedication to sport, and participation in the talent development activities of sports systems. These norms of a rationalized sports system created a framework for acting in the social field of sport and the accumulation of cultural capital along a sports path, so-called sports capital. However, young athletes still interpreted systemic norms from the perspective of their lifeworld. Social capital in sports paths was represented by three areas: family as the first socializer in sport, friends as playmates and later as peers in the world of competitive sport, and coaches as enablers of athletic development. These social relationships were interpreted as resources for sports capital. In the formulation of the sports path, the dimension of agency emerged as the power to make choices and the capability to utilize capitals. In previous studies on athlete development, the dimension of agency and the understanding of the lifeworld of adolescents has remained scarce.

Keywords: youth sports, socialization, youth, athlete development, elite sports

Author's address Outi Aarresola
Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus
Rautpohjankatu 6, 40700 Jyväskylä
outi.aarresola@kihu.fi

Supervisors Hannu Itkonen
Department of Sport Sciences
University of Jyväskylä

Päivi Armila
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland

Reviewers Ari Antikainen
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland

Kimmo Jokinen
Family Research Centre
University of Jyväskylä

Opponents Mikko Salasuo
Nuorisotutkimusseura ry

ESIPUHE

”Yksilö saa yhteisöltä parhaan osan itseään” oli ranskalaisen sosiologin Émile Durkheimin tulkinta yhteisöjen voimasta. Törmäsin kyseiseen ajatukseen, kun aloittelin väitöstutkimukseni teoreettisen taustan kokoamista. Pidin ajatusta sykähdyttävänä. Sittemmin kävi ilmi, ettei Durkheimin tulkinta koskenut vain tutkimukseni nuoria urheilijoita vaan myös itseäni väitöstutkimuksen tekijänä. On aika lausua yhteisölleni kiitokset väitöskirjastani.

Väitöskirjani pääohjaajana professori Hannu Itkonen on ollut yhtä aikaa sekä kriittinen että kannustava. Kertaakaan et ole päästänyt minua tuntemaan itseäni typeräksi, minkä voi katsoa ohjaajan suureksi ansioksi. Ohjaustuokiomme ovat käsitelleet paitsi tutkimustani, myös monenlaisia liikuntakulttuurin liikahduksia. Viisautta on virrannut, ja minä olen saanut seistä alajuoksulla. Kiitos kaikesta virran mukana kulkeneesta.

Toista väitöstutkimukseni ohjaajaa, Päivi Armilaa, haluan kiittää erityisesti nuorten tutkimiseen liittyvistä neuvoista. Aina ei onneksi tarvitse oppia kantapään kautta. Niilo Konttiselle puolestaan kiitokset mahdollisuudesta astua monitieteiseen asetelmaan ja tarttua käsillä olevaan tutkimusaiheeseen. Muille osatutkimusteni kirjoittajakollegoille – Tuula Airalle, Sami Kokolle, Kaarlo Laineelle, Jari Lämsälle ja Tuomo Pihlajalle – kiitokset ponnisteluista ja kärsivällisyydestä. Kiitoksella ajattelen myös kaikkia tutkimustyöhöni osallistuneita vertaisarvioitsijoita ja työni esitarkastajia Kimmo Jokista ja Ari Antikaista. Satojen korjausten ja täsmennysten jälkeen kirkastui tutkimukseni ydin myös minulle itselleni.

Tutkimukseni on ollut mahdollista Jyväskylän yliopiston, Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön resursoimana. Vuosien varrella työnantajaorganisaatioideni johtotehtävissä työskennelleet Pauli Rintala, Kalervo Ilmanen, Mirja Hirvensalo, Jukka Viitasalo ja Sami Kalaja ovat kannustaneet ja luoneet mahdollisuuksia tutkimustyölleni. Nöyrimmät kiitokset. Esimiehelleni Jari Lämsälle puolestaan lämpimät kiitokset ymmärryksesi jakamisesta ja osoittamisesta. Asiantuntemuksesi piirissä työskentely on luonut minulle edellytykset ryhtyä urheiluaiheiseen väitöstutkimukseen. Kiinnostuksesi urheiluun ja myönteinen työskentelyotteesi ovat vertaansa vailla – ja tarjonneet erittäin motivoivan työilmapiirin.

Työtoverini Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa ovat ruotineet kanssani monia urheilun käytännön ja tieteen kysymyksiä – kiitos jokaiselle. Erityisesti haluan kiittää Kaisu Monosta niistä lukuisista hetkistä, jolloin olen saanut haparoida ääneen ajatuksiani junioriurheilusta. Jarmo Mäkistä kiitän suurista ajatuksista ja tutkijaelämän tahattoman komiikan jakamisesta. Maarit Niemiselle kiitos siitä, että loppurutistuksen aikana muut työtehtäväni pysyivät järjestyksessä. Kiitos myös Harri Kapustamäelle, jonka ammattitaito ja avuliaisuus kuvioiden ja kuvien kanssa on ollut suureksi avuksi tämän työn ja monien esitelmien kohdalla. Kaikille muille tiedekollegoille kiitos sivistävistä keskusteluista ja tuesta tässä projektissa. Tieteiden ja organisaatioiden välisten rajojen ylittäminen on ollut virkistävää.

Jatko-opiskelijatovereille kiitos kaikista pohdinnoista, joita olemme jatko-opintoseminaareissa, kursseilla, väitöskirjaretriitissä ja käytävillä jakaneet. Yhteisiä tutkimuksen, elämän ja työuran vaiheita ovat kanssani jakaneet erityisesti Anna-Liisa Ojala, Misi Szeróvay, Elina Hasanen, Christoph Rottensteiner, Nina Laakso ja Kati Lehtonen. Keskeneräisessä ajattelussa on kiehtovaa sen muovautuvuus.

Vuosien aikana kohtaamilleni urheilutoimijoille kiitos ajatusteni kuuntelusta, haastamisesta ja tarkentamisesta. Suhtautumisenne tutkimukseeni on ilahduttanut. Yhteisiä pohdintoja polkujen parissa ovat kanssani puurtaneet erityisesti Jarkko Finni, Laura Tast, Pasi Sarkkinen, Asko Härkönen, Anna Kirjavainen, Leena Paavolainen, Ippe Natunen ja Laura Härkönen. Työ jatkuu.

Tutkimukseni päähenkilöt, urheilevat nuoret, loivat aineiston ja sytyttivät kipinän kailottaa nuorten äänellä. Kiitos – teitte minuun lähtemättömän vaikutuksen. Toivottavasti urheilupolkunne on jatkunut toivomallanne tavalla. Kiitos myös tutkimuksen kenttätyössä auttaneille henkilöille Sotkamon, Mäkelänrinteen ja Voionmaan urheilulukioissa.

Vanhempiani Antti ja Terttu Metsärantaa on kiittäminen kaikesta siitä perhepääomasta, jonka varaan tämäkin projekti elämässäni rakentui. Isälleni kiitos opista, että parhaiten asioita saavuttaa poistumalla mukavuusalueelta. Äidilleni kiitos siitä, että mukavuusalueelle on aina ollut mahdollista palata. Molemmille suuri kiitos tuesta ja avusta elämäni ruuhkavuosissa. Samalla haluan osoittaa kiitokset avusta myös appivanhemmille Marja ja Markku Viitalalle.

Aviomiehelleni Eerolle kiitos paljosta, kaikesta ja tästä mahdollisuudesta. Vilpitön kannustuksesi alkoi jo silloin, kun ensimmäisen kerran aloin varovasti pohtia väitöskirjan tekemistä. Kannustus on kantanut tähän päivään asti. Kiitos myös lempeästä suhtautumisestasi niihin arjen kömmähdyksiin, joihin tutkimukseen keskittymiseni on johtanut. Tutkimuksen vastapainona urheilun tähtihetkien jakaminen (ja niiden analysoiminen) kanssasi kotikatsomossa on ollut minulle tärkeää ja elähdyttävää. Lapsiani Saaraa, Rasmusta, Kerttua ja Iiristä kiitän ilosta ja kaikista liikunnallisista hullutuksista, joihin olen äitinä saanut osallistua. Tutkitusti omenat ja lapset eivät putoa kauas puusta. Toivon, että omat harrastuksenne tarjoavat teille samanlaisen elämänmittaisen innostuksen ja yhteisön, jonka urheilu on minulle antanut.

Jyväskylässä, lokakuun lähestyessä 2016
Outi Aarresola

KUVIOT

KUVIO 1 Tutkimustehtävän, osatutkimusten ja teorioiden asemointi. 23
KUVIO 2 DMSP-malli (Developmental Model of Sport Participation) (Côté ym. 2007). Suomennos kirjoittajan. 29
KUVIO 3 Kolmannen osatutkimuksen analysointivaihe. 69
KUVIO 4 Tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhempien osallistuminen nuoren harrastukseen lajeittain (vastausten keskiarvo). 75
KUVIO 5 DMSP-mallin sovellus ja yleisimmät polut tosikisaajilla ja harrastekisaajilla (N=2013). 77
KUVIO 6 Urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa. 81
KUVIO 7 Tulosten synteesi: nuorten urheilupolkujen rakentuminen urheilujärjestelmän systeemisten normien, sosiaalisen pääoman ja toimijuuden kehyksessä. 86

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Tutkimuksen kyselyaineiston perusjoukko ja vastaajat sukupuolittain (T=tytöt, P= pojat), sekä vastausprosentti (Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b). 59
TAULUKKO 2 Haastateltujen nuorten jakautuminen sukupuolen, iän, haastattelupaikan ja päälajin mukaan. 64
TAULUKKO 3 Osatutkimuksissa hyödynnetyt aineistot ja niiden analysointi 70
TAULUKKO 4 Nuorten urheilijoiden tärkeät kokemukset urheilussa. 82

VÄITÖSKIRJAAN SISÄLTYVÄT ARTIKKELIT

I Aarresola, O. & Konttinen, N. 2012. Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Liikunta & Tiede 49 (6), 29–35.

II Aarresola, O., Aira, T., Itkonen, H., Kokko, S., Pihlaja, T. & Konttinen, N. 2015. Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut. Nuorisotutkimus 33 (1), 3–17.

III Aarresola, O., Itkonen, H. & Lämsä, J. 2015. Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysosialisaatio nuorten tulkitsemana. Kasvatus & Aika 9 (3), 55–71.

IV Aarresola, O., Itkonen, H. & Laine K. Young athletes' significant experiences in sports – critical sociological reflections on athlete development. Submitted to Scientific Journal.

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
KUVIOT JA TAULUKOT
VÄITÖSKIRJAAN SISÄLTYVÄT ARTIKKELIT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO ... 11
1.1 Junioriurheilu kasvatuksen ja vapaa-ajan kehyksessä ... 12
1.1.1 Suomalaisen nuorisourheilun muutos ja tehtävät ... 13
1.1.2 Urheiluharrastus osana lasten ja nuorten vapaa-aikaa ... 17
1.2 Tutkimuksen lähtökohdat, tieteenfilosofinen tausta ja tieteellinen asemointi ... 20
1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset ... 22

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN PERUSTA JA KÄSITTEISTÖ ... 24
2.1 Urheilu-urien ja urheilijakehityksen tutkimus ... 24
2.1.1 Urheilu-uran ja urheilijakehityksen kulku ... 25
2.1.2 Urheilijakehitykseen vaikuttavat tekijät ... 32
2.2 Sosialisaatio ja elämänkulku taustateorioina ... 35
2.2.1 Dialektinen sosialisaatio ... 36
2.2.2 Elämänkulku ... 39
2.2.3 Merkittävät kokemukset näkökulmana ... 41
2.3 Urheilupolku tutkimuksen käsitteellisenä konstruktiona ... 45
2.4 Tutkimuksen tulkintateoriat ... 46
2.4.1 Rationalisoituminen ja urheilujärjestelmän systeemiset normit ... 47
2.4.2 Urheilupääoma, sosiaalinen pääoma ja perhepääoma ... 52
2.4.3 Toimijuus ... 54

3 TUTKIMUSMENETELMÄT ... 58
3.1 Kyselyaineiston keruu ja analysointi ... 58
3.2 Haastatteluaineiston keruu ... 60
3.3 Haastattelun sisältö ja kulku ... 65
3.4 Haastatteluaineiston analysointi ... 67
3.5 Yhteenveto: Aineistojen hyödyntäminen ja analyysit osatutkimuksissa ... 70
3.6 Tutkimuseettiset huomiot ... 71

4 OSATUTKIMUSTEN TOTEUTTAMINEN JA TULOKSET ... 73
4.1 Ensimmäinen osatutkimus: Vanhempien merkitys ja rooli nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa ... 73

4.2 Toinen osatutkimus: Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen 76
4.3 Kolmas osatutkimus: Nuorten urheilijoiden elämänkerralliset urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa 79
4.4 Neljäs osatutkimus: Nuorten urheilupolkujen merkittävät kokemukset elämis- ja systeemimaailman perspektiiveissä 82

5 TULOSTEN SYNTEESI: NUORTEN URHEILUPOLKUJEN SOSIAALINEN RAKENTUMINEN 86
5.1 Urheilupolku 87
5.2 Urheilujärjestelmä ja kilpaurheilun systeemiset normit polun raameina 88
5.3 Sosiaalinen pääoma: urheilupolun resurssi 91
5.4 Tuntematon toimijuus 95

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET 100
6.1 Tutkimuksen arviointi 100
6.2 Tutkimuksen tieteellinen kontribuutio ja ehdotukset jatkotutkimuksiksi 102
6.3 Tutkimuksen huomiot junioriurheilun kehittämiseen 104

SUMMARY 107

LÄHTEET 113

LIITTEET

1 JOHDANTO

Urheilu on kiehtova, jännittävä ja opettavainen elämänalue. Urheilun maailmassa harjoitellaan, opitaan, kehitytään, kisataan, iloitaan – voitetaan ja hävitään. Kun lapsi lähtee liikkeelle, on meno huoletonta. Jo lapsuudessa into kohtaa sosiaalisen todellisuuden ja sen monet valinnat: seurat, harrastusryhmät, salivuorot, maksut, peliajan ja ikäkausikisat, omat mahdollisuudet ja niiden rajat, tuen saamisen tai sen puutteen. Samalla suuntaudutaan toimimaan erilaisilla ”urheilun sosiaalisilla kentillä”: eri lajeissa ja eri tasoilla. Kunkin oma urheilupolku alkaa rakentua lukuisten tekijöiden ja tapahtumien summana. Erilaiset tavoitteenasettelut suuntaavat polkuja erilaisille urille, joilla sosiaalistamiskäytännöt vaihtelevat.

Tässä väitöstutkimuksessa tarkastelen nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumista. Tutkimukseni alkupiste on vuonna 2010 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa käynnistyneessä, nuoria urheilijoita käsitelleessä monitieteisessä tutkimushankkeessa. Hanketta johti käyttäytymistieteiden yksikön johtaja, psykologian tohtori ja dosentti Niilo Konttinen. Tutkimushankkeen tarkoituksena oli tarkastella nuorten urheilijoiden kehityspolkuja psykososiaalisista näkökulmista. Suomalaista tietoa aiheesta ei juuri ollut, vaikka kansainvälisesti erilaisista poluista oli oltu kiinnostuneita jo jonkin aikaa. Esimerkiksi urheilukentillä keskustelua herättäneeseen lajierikoistumiseen ei ollut suomalaista tilannekuvaa tai tietoa, millaisia kehityspolkuja ylipäätään omassa urheilujärjestelmässämme syntyy. Tutkimushankkeen tarkoituksena oli vastata muun muassa tähän kysymykseen.

Tutkimusaiheen käytännön merkitystä kasvatti tutkimushankkeen kanssa samana vuonna käynnistynyt kansallinen Huippu-urheilun muutosprosessi (2010–2012), joka nosti Urheilijan polku -ajattelun tunnetuksi myös suomalaisessa urheilussa. Niilo Konttisen teräväkatseisuuden ja ”tieteellisen etunojan” ansioista olimme aiheen tutkimuksessa jo liikkeellä. Sittemmin suomalaisten huippu-urheilijoiden urista julkaistiin myös laaja, Salasuon ym. (2015) toteuttama tutkimus. Lisäksi aihepiiriin osuu Anna-Liisa Ojalan (2015) väitöskirja suomalaisista ammattilumilautailijoista. Näitä kaikkia tutkimushankkeita kohtaan virinnyt kiinnostus on osoittanut, että koko kuluvan vuosikymmenen ajan

julkisessa keskustelussa on ollut ilmeinen tarve kilpaurheilua käsittelevälle, tieteellisesti perustellulle tiedolle. Tämä väitöstutkimus on yksi kontribuutio aiheeseen.

Nuoriin ja kilpaurheiluun pureutuessaan tutkimukseni kiinnittyy sekä junioriurheilun että huippu-urheilun konteksteihin. Käytän tutkimuksessani rinnan ja samaa tarkoittaen käsitteitä lapsi- ja nuorisourheilu sekä junioriurheilu siten, että olen pyrkinyt pysymään uskollisena lähdemateriaalille. Omissa tulkinnoissani käytän käsitettä *junioriurheilu* tarkoittaen sillä laveasti alaikäisten lasten ja nuorten kilpailemiseen ja urheiluseuroihin kiinnittynyttä toimintaa. Tavoitteelliseen kilpailemiseen liittyvästä urheilusta käytän käsitettä *kilpaurheilu*. Tutkimukseni kannalta on merkityksellistä erottaa harrastemielessä kisaaminen ja tavoitteellinen kilpaileminen toisistaan. Vaikka tutkimukseni keskittyy kilpaurheilun maailmaan, ovat siinä esittämäni huomiot tärkeitä laajemmin myös koko urheilun junioritoiminnalle.

Väitöstutkimukseni koostuu neljästä tieteellisestä artikkelista sekä käsillä olevasta yhteenvedosta. Tässä johdantoluvussa kontekstualisoin tutkimusaiheeni junioriurheilun historialliseen muutokseen sekä nykypäivän nuorten vapaa-ajan ja harrastamisen kehykseen. Lisäksi esitän tutkimukseni tieteellisen asemoinnin, tieteenfilosofiset lähtökohdat ja tutkimustehtävän. Toisessa luvussa käsittelen tutkimukseni teoreettisen perustan: aiemman urheilijakehitys- ja uratutkimuksen sekä tutkimuksen tausta- ja tulkintateoriat. Kyseisessä luvussa määrittelen myös urheilupolkukäsitteen. Kolmannessa luvussa pureudun tutkimukseni menetelmiin ja eettisiin huomioihin, neljännessä luvussa puolestaan osatutkimusten toteuttamiseen ja tuloksiin. Viidennessä luvussa esitän tutkimuksen tieteellisen lopputuleman, tulosten synteesin. Kuudennessa luvussa esitän johtopäätökset itse väitöstutkimuksesta, sen tieteellisestä merkityksestä sekä huomioista käytännön urheilutoimintaan. Lukijan toivon itseni tavoin löytävän tutkimuksesta uusia näkökulmia kilpaurheiluun, urheilijaksi kehittymiseen ja suomalaiseen junioriurheiluun liittyviin sosiaalistamiskäytäntöihin.

1.1 Junioriurheilu kasvatuksen ja vapaa-ajan kehyksessä

Suomalainen lapsi- ja nuorisourheilu on kokenut monia muutoksia modernin urheilun muutosten vanavedessä. Kansalaiskasvatuksen tavoitteet ovat muuttuneet urheilun sisäisiksi menestystavoitteiksi. Toisaalta urheilun eriytyminen (Itkonen 1996) on luonut uusiakin tavoitteellisuuksia urheiluun, ja nykyään nuorten omat merkityksenannot saattavat erota paljonkin urheilujärjestelmän päämääristä. Tässä alaluvussa kuvaan näitä muutoksia ja tulkintoja keskittyen ensin historialliseen muutokseen ja toiseksi nykynuorten urheiluharrastamiseen ja junioritoiminnalle annettuihin merkityksiin.

1.1.1 Suomalaisen nuorisourheilun muutos ja tehtävät

Suomalaisen nuorisourheilun juuret ovat 1800-luvun agraariyhteiskunnan leikki- ja kisailukulttuurissa. Tuolloin oman kylän piirissä tapahtuviin peleihin osallistuivat sekä aikuiset että lapset. ”Urheilu” oli hyvin vapaamuotoista ja tarkoitettu työn vastapainona huviksi ja iloksi, joskaan koko urheilun käsitettä ei tunnettu. Palvottuja sankareita olivat oman kylän mestaritappelijat ja voimamiehet. Sen sijaan erillistä ”liikuntaa” ei harrastettu, koska liikkuminen itsessään tapahtui fyysisen työn merkeissä. (Itkonen 2003; Kärkkäinen 1992.)

Vähitellen 1800-luvun lopussa eurooppalaiset vaikutteet alkoivat levitä Suomeen ja urheiluseuroja ryhdyttiin perustamaan. Seuroissa ja kouluissa tulivat tutuiksi Englannista levinnyt urheilu sekä ruotsalais-saksalainen voimistelu. (Kärkkäinen 1992.) Samaan aikaan käynnistyi nuorisotyö (Nieminen 2003) ja Suomessa nuorison liikkuminen kiinnittyikin heti osaksi kansalaiskasvatusta. Voimistelu oli osa monien kansalaisjärjestöjen toimintaa. Nuorisojärjestöt, kuten partiojärjestö ja poliittiset järjestöt käyttivät urheilua kasvatus- ja integrointivälineenä. Myös kansalaissodan jälkitunnelmissa perustettu Mannerheimin Lastensuojeluliitto piti tärkeänä poikien urheilukasvatusta ja pojille perustettiin urheilukerhoja. Se kuului liiton tehtävään edistää lasten tervettä ja ruumiillista kehitystä. Urheilun avulla lapsille opetettiin myös isänmaallisuutta ja maanpuolustustaitoja. Tyttöjen ja naisten urheiluun sen sijaan suhtauduttiin epäilevästi. Urheilullisesti nuorisourheilu oli aikuisten mallin mukaista kilpaurheilutoimintaa. (Kärkkäinen 1992; Kokkonen 2015, 31; Laine 1992a.) Urheilun kiinnittyminen kansalaiskasvatukseen synnytti niin kutsutun urheilun hyvän kertomuksen. Se tarkoitti sitä, että urheiluun liitettiin kaikkea suotuisaksi katsottua, kuten raittius, reippaus, järjestys, tahto ja ilo. Taustalla vaikuttivat valistuksen kasvatusihanteet ja olympismin ideaali. (Ilmanen 2004; Itkonen 2003, 335.)

Urheilun oma järjestökenttä kehittyi voimakkaasti 1900-luvun alussa. Se liittyi kahden urheilun keskusjärjestön, porvarillisen SVUL:n ja työväen TUL:n, poliittiseen luonteeseen ja tehtävään kansanliikkeenä. Järjestäytynyt urheilu keskittyi kilpaurheiluun ja voimistelun ihanteet joutuivat väistymään poikien ja miesten liikunnan osalta. Olympiaurheilusta tuli keskeistä ja Suomi menestyikin varsin hyvin juuri 1900-luvun alkupuolen olympialaisissa. Tämän myötä urheilun standardoidut ja modernit muodot alkoivat syrjäyttää talonpoikaista ruumiinkulttuuria. Tämä edellytti uudenlaista aika- ja tilakäsitystä: kilpailtiin säännellyllä matkalla kelloa vastaan. Esimerkiksi hiihto muuttui hyötyliikunnasta urheilulajiksi. Samalla urheilu muuttui yleisistä kasvatustavoitteista kohti voittojen ja ennätysten tavoittelua. (Itkonen 2003; Kokkonen 2015, 29, 37; Kärkkäinen 1992; Laine 1992b.) Kilpailullisuuden korostuminen johti siihen, että kilpaurheilumenestyksestä alkoi tulla itsetarkoitus – vaikka alun perin olympismin ideaali tarkoitti ponnistelua lähinnä itsensä kehittämiseksi. Urheilu kiinnittyi nationalismiin. (Ilmanen 2004, 383.) Urheilun muutos ei suinkaan aina tarkoittanut urheilutoiminnan lisääntymistä. Esimerkiksi erään lähiyhteisön koripalloperinne hiipui, kun kyläkentän tilalle haluttiin kansainvälisen mittapuun

täyttävä kenttä ja peli. Vaatimukset täyttävää kenttää tai pelaajajoukkoa ei kylältä enää löytynyt. (Itkonen 2003.)

Kilpaurheilun suosituimpia lajeja olivat 1920–1930-luvuilla yksilöurheilut kuten yleisurheilu ja hiihto. Myös joukkuepalloilulajit alkoivat saada harrastajia jo samoina vuosikymmeninä, mutta vasta kaupungistumisen voimistuminen toisen maailmansodan jälkeen siivitti niiden suosion kasvuun. Urheiluseuratoiminnan laajeneminen olikin tuolloin varsin vauhdikasta. Urheiluseuratoiminta oli kuitenkin edelleen tarkoitettu pääasiassa pojille ja tytöt keskittyivät voimisteluun. Pihapeleissä ja -leikeissä olivat mukana sekä tytöt että pojat. (Itkonen 2003; Kokkonen 2015, 71–75, 143–148; Laine 1992a.)

Menestysrationaalisuus muutti myös nuorisourheilun tavoitteita ja käytäntöjä. Nuorisourheilun 1900-luvun suuria muutoslinjoja olivat lajinomaistuminen ja valmennuksen tehostuminen, jotka alkoivat kiihtyä 1960-luvun tienoilla. Lajinomaistuminen näkyi muun muassa erikoisseurojen määrän lisääntymisenä. Yleisseurojen ja erikoisseurojen kasvatustavoitteet poikkesivat toisistaan. Lajinomaistuminen synnytti myös lajien välisen rekrytointikamppailun: urheilullisesti lahjakkaimmat nuoret tuli saada oman lajin pariin. Kilpaurheilullisten tavoitteiden korostuessa urheilu menetti asemiaan aatteellisten järjestöjen toiminnassa. (Itkonen 2003.) Lajinomaistuminen ja valmennustietouden lisääntyminen johtivat myös itse valmennuksen tehostumiseen. Huippu-urheilun näkökulmasta jo juniorivuodet alettiin nähdä urheilu-uran kannalta merkityksellisinä vuosina. (Itkonen 2003.) Tässä mielessä nykyisellä kansainvälisellä kehityspolkuajattelulla (esim. Côté ym. 2007) tai kansallisella urheilijan polku -konseptilla (Suomalaisen huippu-urheilun muutos 2012) on pitkät juuret. Esimerkiksi SVUL:n vuonna 1978 julkaisemassa urheiluseuran nuorisovalmennusoppaassa todetaan, että ”nykyisin kilpaurheilu on niin suunniteltua ja tuloksiin tähtäävää, että puhutaan urheilijan urasta” (SVUL 1978, 99). Urheilijan uran katsottiin jakautuvan kolmeen vaiheeseen: lapsiurheilu- ja lajivalintakausi (5–14 v.), huipulle tähtäävä kausi (13–14–20 v.) ja huippu-urheilukausi (20–30 v.). Näiden mukaan ajateltiin myös seuran nuorisotoiminnan tavoitteiden määräytyvän. (SVUL 1978, 116.)

Valmennuksen tehostaminen perustui valmennustietouteen, jolla oli luonnontieteelliset lähtökohdat. Tämä tarkoitti valmennuksen ihmiskäsityksen mekaanisuutta ja valmennuksen asettumista tulokseen tähtääväksi, jopa urheilijaa välineellistäväksi toiminnaksi. Keskiössä oli ”valmennuksen ohjelmointi”. Urheilijan tehtäväksi jäi ”valmentajan kanssa suunniteltujen harjoitteiden toteuttaminen ja ominaisuuksien kehittäminen”. (SVUL 1978, 101–104.) Suomen Lentopalloliiton nuorten valmennusoppaassa vuodelta 1982 (Häkkinen ym. 1983, 256–272) viitataan jopa ”nuorten ohjelmointiin”. Tämä tarkoitti eri fyysisten ominaisuuksien harjoittamisen ajoitusta sekä harjoittelun jaksottamista. Opas sisältää myös harjoittelun ohjelmointilomakkeen ja sen tulkintaohjeen. Yleisohjeena annetaan, että valmentajan toiminta on tuloksellista, kun ”harjoitustilaisuus on kurinalainen, täsmällinen, tehokas ja ennalta suunniteltu” (Häkkinen ym. 1983, 263). Valmennuksen tehostumiseen liittyi myös lahjakkuuksien

tunnistamisen kehittyminen, josta 1970-luvulla puhuttiin itä-saksalaisittain ”soveltuvuusdiagnostiikkana” (Harre ym. 1977).

Urheilun siirtyessä entistä enemmän lajisidonnaiseen urheiluun myös kilpailujärjestelmien kehittämisestä kiinnostuttiin. 1960-luvulta lähtien järjestettiin valtakunnallisia nuorten urheilukilpailuja, jotka toimivat paitsi kilpailuina myös lahjakkuuksien kartoitustilaisuuksina. 1970-luvulla suurimmat kilpailut järjestettiin hiihdossa ja yleisurheilussa, joissa kilpailtiin 12-, 14- ja 16-vuotiaiden sarjoissa. Samalla yleisurheilussa ryhdyttiin julkaisemaan ikäkausitilastoja. Myös joukkuelajeissa alettiin pelata junioreiden, ensisijaisesti A-nuorten suomenmestaruuksista. 1970-luvulla jääkiekossa Suomen mestaruusturnaukset ulottuivat E-junioreihin saakka. (Lämsä 2009, 23–26.) Junioriurheilun kilpailujärjestelmät ovatkin pitkään perustuneet aikuisurheilun käytännöille, vaikka erityisesti lasten urheiluun sopisivat paremmin toisenlaiset kilpailujärjestelmät (Auvinen 2004).

Lopulta kilpailullisuuden voimistuminen synnytti vastareaktion. Urheilun hyvän kertomuksen mukaisesti urheilua oli pidetty 1970-luvun puoliväliin saakka itseisarvoisesti hyvänä kasvatustoimintana. Sitten arvostelu voimistui. Lapsi- ja nuorisourheilun nähtiin keskittyvän liiaksi kilpailemiseen, kykyjenetsintään ja tehovalmennukseen. (Kokkonen 2015, 73, 210.) Molemmat urheilun keskusjärjestöt, sekä Suomen Valtakunnallinen Urheiluliitto (SVUL) että Työväen urheiluliitto (TUL) käynnistivät 1980-luvun lopulla omat nuorisoohjelmansa. Niiden tavoitteena oli lisätä nuorisotoiminnan laatua, monipuolisuutta ja kasvatuksellisuutta (ks. esim. Itkonen & Itkonen 1991; Kuosa ym. 1995). SVUL:n Nuori Suomi -ohjelmasta kasvoi 1990-luvun lopulla valtakunnallinen lasten ja nuorten liikunnan toimialajärjestö (ks. Haarma 2010). 1990-luvun lopussa myös opetusministeriö käynnisti lasten ja nuorten liikuntaohjelman, jonka tarkoituksena oli tukea alle 19-vuotiaiden harrastusliikunnan ja -urheilun kehittämistä. Suomen Palloliitto puolestaan loi oman Kaikki Pelaa -strategiansa. (Lämsä 2009, 23–26.)

Kansallisiin päämääriin kiinnittynyt kilpailullisuus sai 1900-luvun lopussa rinnalleen kaupallistuvan urheilun kilpailulogiikan. Myös markkinat ja media alkoivat määritellä urheilua ja menestyksen ehtoja. Urheilu ammattimaistui ja sen viihdearvo kasvoi valtavasti. (esim. Lindfelt 2010; Itkonen 1996.) Tämä mahdollisti paitsi urheilijoiden, myös esimerkiksi seuratyön ammattimaistumisen. Suomessakin osa urheiluseurojen huippu-urheilutoiminnasta muuttui liiketaloudellisin perustein toimiviksi yrityksiksi. Suomessa kaupallistuminen on ollut voimakkainta jääkiekossa. Kaupallistuminen synnytti ristiriitoja markkinavetoisen urheilun ja perinteisen yhdistystoimintaan ja vapaaehtoistyöhön perustuvan urheilun välille. Erityisesti joukkuepalloiluissa junioritoimintaa ja aikuisurheilua ryhdyttiin eriyttämään omiksi toimintakokonaisuuksikseen ja organisaatioikseen. Tällöin osasta junioriurheiluseuroja on tullut huippuja kasvattavia *kasvattajaseuroja.* Kasvattajaseurojen paikallinen ja alueellinen painoarvo on verrattain suuri, ja ne houkuttelevat lapsia tietystä ikävaiheesta alkaen muista toiminta-alueensa seuroista. Tämä on muuttanut junioriurheilun paikallista kilpailudynamiikkaa, koska muut seurat eivät pysty kilpailullisesti haas-

tamaan kasvattajaseuroja ja kasvattajaseurojen on puolestaan haettava vastusta aiempaa laajemmalla säteellä. Lisäksi esimerkiksi jääkiekossa ja jalkapallossa on käynnistetty erityisiä kehitysohjelmia tiettyjen junioriseurojen pelaajakehitystoiminnan laadun parantamiseksi. Urheilutoimijoiden näkemyksissä seuroista toisiin siirtyminen onkin voimistunut junioriurheilussa, mutta asiasta ei ole tutkimustietoa. Muutos on ollut omiaan lisäämään ristiriitoja junioriurheilun tavoitteissa, joihin palaan myöhemmin seuraavassa alaluvussa.

Kuten edellä mainittiin, lajin sisäisen kilpailullisuuden lisäksi lajien välinen kilpailu urheilulahjakkuuksista on nähty ongelmalliseksi. Myös tätä talenttikamppailua on pyritty hillitsemään erilaisin linjauksin. Esimerkiksi Suomen Palloliitto linjasi 1980-luvun lopussa seuraavasti: ”Emme estä nuoria harrastamasta muita urheilulajeja tai harrastuksia. Emme hyväksy muiden lajien tai harrastusten estävän jalkapalloilun harjoittelua tai pelaamista”. (Suomen Palloliitto 1991 [1988], 5.) Vuonna 2001 Suomen Palloliitto ja Suomen Jääkiekkoliitto solmivat liittojen puheenjohtajien äänenpainolla ”herrasmiessopimuksen”, jonka mukaan alle 13-vuotiaiden tuli voida harrastaa molempia lajeja niin halutessaan (Lämsä 2009, 26). Linjauksista ja sopimuksista huolimatta keskustelu yhteen lajiin erikoistumisesta ja lajien välisestä kamppailusta jatkuu vielä nykypäivänä (esim. Finni ym. 2012, ks. myös Coakley 2013).

Osana valmennuksen tehostumisen trendiä voidaan nähdä *valmennusjärjestelmien* kehittyminen. Urheilijan valmennuksen ohjelmoinnin on katsottu vaativan ympärilleen monitahoisia toimia menestyksen tukemiseksi. Kari Niemi-Nikkola (2004), silloinen Suomen Olympiakomitean valmennuksen johtaja, kirjoitti vuosituhannen alussa valmennusjärjestelmällä tarkoitettavan niitä toimintoja, joilla systematisoidaan ja kehitetään menestyksen edellytyksiä ja elementtejä. Keskeisiä osia ovat huippu-urheilun kulttuuriperimä, urheilulahjakkuuksien kartoitus, valmentaminen, harjoitusolosuhteet, kilpailujärjestelmät, taloudellinen tukijärjestelmä ja tutkimustoiminta. Lahjakkuuksien kartoituksen keskeisiä elementtejä puolestaan ovat lajin kilpailujärjestelmä, lajiliittojen nuorten valmennusryhmät, toisen asteen urheilupainotteiset oppilaitokset sekä tietysti urheiluseurat. Kansallisen kilpailujärjestelmän päätavoitteeksi valmennusjärjestelmän kannalta Niemi-Nikkola (2004) esitti lahjakkuuksien kartoituksen ja riittävän haasteellisen kehitysjännitteen tarjoamisen nuorille lahjakkuuksille. Hän analysoi vallalla ollutta junioriurheilun lahjakkuuksien kartoituksen ja tukemisen tilannetta seuraavasti:

> Nuoren urheilijan ohjaamisesta ja valmentamisesta vastaavat Suomessa urheiluseurat. – – Liikunnallisesti ja lajikohtaisesti lahjakkaiden nuorten löytäminen on pitkään ollut urheiluseurojen perustavoite ja tähän tavoitteeseen on nähty päästävän ylläpitämällä tiivistä kilpailujärjestelmää. Tänään tilanne urheiluseurojen ja kilpailujärjestelmien tavoiteasetannan kohdalta on muuttunut tai vähintäänkin muuttumassa moniarvoisemmaksi, ennen muuta lasten liikunnassa. Muutoksen seuraukset voidaan nähdä myönteisinä sikäli, että karsinointia lahjakkaisiin ja vähemmän lahjakkaisiin ei tehdä liian aikaisin ja virheelliset ja vääriin perusteisiin (esim. biologisiin kehitysvaihe-eroihin) perustuvat valinnat vähenevät. Tämä kuitenkin aiheuttanee myös urheilijan uran huippuvaiheen lievää siirtymistä myöhemmäksi. Toisaalta tarve riittävien perusvalmiuksien ja oikeiden lajitekniikoiden omaksumiseen jo ennen varsinaista eriytymistä huippu-urheilutavoitteiseen valmennukseen entisestään korostuu. Lajikohtainen vaihtelu huomioiden voidaan sanoa, että 15. ikävuoteen mennessä tulee

> valmennusjärjestelmässä olla käsitys lajin potentiaalisista huippu-urheilijoista, jotta järjestelmän voidaan sanoa olevan toimiva. Huippu-urheilijan uralle lähteminen tämän jälkeen on suomalaisessa yhteiskunnassa erillinen, yksilön oma päätös, jota järjestelmän tulee kunnioittaa. (Niemi-Nikkola 2004, 388.)

Kuten Niemi-Nikkola (2004) toteaa, liikuntakulttuuri ja lasten ja nuorten urheiluseuratoiminta on muuttunut viime vuosikymmeninä moniarvoisemmaksi. Vaikka valtaosalla urheiluseuroista on kilpaurheilullisia tavoitteita, on tavoitteiden kirjo laajentunut (Koski 2009). Itkonen (1996) kirjoittaa laajemmin liikuntakulttuurin eriytymisestä, jolla tarkoitetaan erilaisten tavoitteiden ja liikkumismuotojen ilmaantumista toisilleen vaihtoehtoisiksi tavoiksi kiinnittyä liikuntaan ja urheiluun. Esimerkiksi nuorisokulttuuristen lajien, kuten parkourin ja skeittauksen, suosio on tästä osoituksena. Näissä lajeissa korostuvat omaehtoisuus ja uudistuminen, lajitaidot opitaan toisilta harrastajilta eikä aikuistoimijoilta. Nuorten liikkumista ohjaavat myös muutoin ruumiillisuuteen ja elämäntyyliin vaikuttavat trendit. (Itkonen 2012.) Liikuntakulttuurin eriytymisessä voidaan tunnistaa myös kilpaurheilun edelleen rationalisoituminen, mikä koskettaa tämän tutkimuksen kohteena olevaa kilpaurheilun sosialisaatioprosessia. Kilpaurheiluun sosiaalistumisen erityispiirteet näyttäytyvät monitahoisina, eriytyen niin muusta liikuntakulttuurista kuin harrasteurheilustakin.

1.1.2 Urheiluharrastus osana lasten ja nuorten vapaa-aikaa

Liikunta ja urheilu ovat suosittuja vapaa-ajanviettotapoja 2010-luvun Suomessa, vaikka lasten ja nuorten fyysisestä aktiivisuudesta ollaankin huolissaan. Nuorten vapaa-aikatutkimuksen 2013 (Myllyniemi & Berg 2013, 60) mukaan yleisintä liikunnan harrastaminen on 10–14-vuotiaiden keskuudessa: heistä 92 prosenttia ilmoitti harrastavansa jotakin liikuntaa. Myös muissa 7–29-vuotiaiden ikäryhmissä harrastajia oli yli 80 prosenttia. (Myllyniemi & Berg 2013, 60.) Liikunnan määrä sen sijaan laskee iän mukana. LIITU-tutkimuksen (lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen) mukaan päivittäisen liikuntasuosituksen täyttää vähintään viitenä päivänä viikossa 64 prosenttia viidesluokkalaisista, kun yhdeksäsluokkalaisista näin tekee enää 34 prosenttia. Pojat liikkuvat enemmän kuin tytöt. (Kokko ym. 2015.) Yleisimmin lapset ja nuoret liikkuvat omatoimisesti erilaisten kuntoilulajien, kuten lenkkeilyn, pyöräilyn, kävelyn ja kuntosaliharjoittelun parissa. Peruskouluikäisten joukossa myös joukkuepalloilulajit ovat varsin suosittuja. (Myllyniemi & Berg 2013, 67–68, Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010.)

Jos liikuntakäyttäytymistä tarkastellaan likeisemmin kilpaurheiluun sosiaalistumisen näkökulmasta, mielenkiinto kohdistuu urheiluseurassa harrastamisen trendeihin. LIITU-tutkimuksessa 5.–9.-luokkalaisista urheiluseuratoimintaan osallistui 54 % vastaajista, joista 46 prosenttia oli mukana säännöllisesti ja aktiivisesti. Kuten liikunta-aktiivisuus, myös seuratoimintaan osallistuminen vähenee iän mukana: kun viidesluokkaisista 58 prosenttia oli mukana säännöllisesti, yhdeksäsluokkalaisista mukana oli enää 35 prosenttia. (Blomqvist ym. 2015.) Varsin samansuuntaisia tuloksia on saatu Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (Myllyniemi & Berg 2013, 71). Vaikka seuraharrastamiseen

osallistumisen väheneminen, niin kutsuttu drop out -ilmiö, onkin aiheuttanut paljon keskustelua, on silti hyvä huomata, että urheiluseuratoiminta organisoituna toimintana tavoittaa suuren osan lapsista ja nuorista. Merkillepantavaa on, että yhdeksäsluokkalaisista neljä viidestä on jossakin vaiheessa osallistunut urheiluseuratoimintaan (Blomqvist 2015), ja urheiluseurassa harrastaminen on itse asiassa lisääntynyt 1990-luvulta lähtien (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010). Yleisesti harrastamisen määrä on vähäisimmillään 15–19-vuotiaiden keskuudessa (Myllyniemi & Berg 2013, 39), joten lienee luonnollista, että näin on myös liikuntaharrastamisen osalta.

Urheiluseuroissa harrastetuista lajeista suosituimpia ovat jalkapallo, voimistelu, jääkiekko, salibandy ja yleisurheilu. Tytöillä lisäksi ratsastus on suosittu harrastus. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010.) Kansallisen liikuntatutkimuksen 2009–2010 mukaan 67 prosenttia osallistuu seuratoimintaan kahdesti viikossa tai useammin. LIITU-tutkimuksessa puolestaan 5.–9.-luokkalaisista seuraharrastajista 75 prosenttia osallistuu päälajinsa harjoituksiin vähintään kahdesti viikossa. (Blomqvist ym. 2015.) Kilpailemiseen osallistujia on seuraharrastajista noin 70 prosenttia (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010, 21–22), LIITU-tutkimuksessa 75 prosenttia (Blomqvist 2015). LIITU-tutkimuksessa (Blomqvist ym. 2015) 61 % seurassa harrastavista ilmoitti, että heillä on kilpaurheilullisia tavoitteita; sen sijaan tytöistä 42 % ja pojista 36 % ilmoitti, että he urheilivat vain harrastemielessä tai kehittyäkseen liikunnallisesti. Kilpailemista voi pitää yhtenä urheilun keskeisenä elementtinä, vaikka esimerkiksi kamppailulajeissa ja nuorisokulttuurisissa lajeissa kilpailemiseen suhtaudutaan vain yhtenä harrastamisen tapana (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010; Ojala 2015). Katson, että nimenomaan kilpailulliset tavoitteet eriyttävät kilpaurheilulliset harrastajat ja muutoin urheiluun osallistuvat toisistaan. Edellä mainitun nojalla voidaankin karkeasti yleistäen sanoa, että noin 60 % urheiluseuratoimintaan osallistuvista *kilpaurheilee*. Tämä on esimerkiksi 5.–9.luokkalaisten keskuudessa noin kolmannes koko ikäluokasta.

Vaikka urheiluharrastukseen kuuluu olennaisesti kilpaileminen, liitetään siihen myös monia muita merkityksiä. Lapsille ja nuorille tärkeimpiä ovat ilo, hauskuus ja elämykset, ystävien kanssa oleminen sekä terveys (Myllyniemi & Berg 2013, 73; Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b; Koski & Tähtinen 2005). On tärkeää huomata, että vaikka *syy* liikkumiseen tai urheiluun voi olla fyysinen kehittyminen ja rajojen testaaminen tai mahdollisuus kilpailemiseen, pidetään toiminnassa myös muita asioita *merkityksellisinä*. Esimerkiksi tämänkin tutkimuksen aineistona käytetyssä nuorille urheilijoille suunnatussa kyselyssä havaittiin, että ilo ja ystävyyssuhteet koettiin useimmiten erittäin tärkeäksi, tämän jälkeen terveys ja itsensä kehittämiseen liittyvät seikat ja vasta sen jälkeen kilpaileminen ja voittaminen. Kaikkein useimmiten erittäin tärkeäksi koettiin kuitenkin kiinnostus harrastettuun lajiin. (Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b.) Koski ja Tähtinen (2005) huomauttavatkin, että eri lajikulttuureilla on omat ominaiset merkitysrakenteensa, joka vaikuttaa siihen, minkä lajin pariin hakeudutaan. Varsin ilmeistä tämä merkitysrakenteiden omaleimaisuus on esimerkiksi nuorisokulttuurissa lajeissa, kuten lumilautailussa (esim. Ojala 2015).

Hauskuuden ja ilon korostuminen lasten ja nuorten omissa tulkinnoissa on ristiriidassa urheilussa vaikuttavan ”tehovalmennuspuheen” kanssa. Kun tehovalmennuspuhe on päämääräsuuntautunutta, perustuu hauskuuspuhe hetkessä elämiseen ja toiminnan nautinnollisuuteen sellaisenaan. (Honkonen & Suoranta 1999) Tämä kaksinaisuus tulee oivallisesti määritellyksi myös Bergin (2016) lasten ja nuorten liikuntaharrastusten vertaissuhteita käsitelleessä tutkimuksessa, jossa hän on Stebbinsin (2001, 2007, Bergin 2016 mukaan) käsitteistöön nojaten jakanut vapaa-ajan rentoon ja vakavaan vapaa-aikaan. Rento vapaa-aika on sisäisesti palkitsevaa ja lyhytkestoista, kun taas vakavaan vapaa-aikaan kuuluu itsensä kehittäminen, tavoitteet ja päämäärät. (Berg 2016.) Urheiluun spesifimmin kohdentuen tematiikka tulee tunnistetuksi myös urheilijakehitystutkimuksissa, joissa urheilemista on määritetty paneutuvan harjoittelun (deliberate practice) ja leikinomaisen pelailun (deliberate play) käsittein. Ensin mainittu tähtää suorituksen parantamiseen, kun taas viimeksi mainittu on itseisarvoista ja nautinnollista sellaisenaan. (esim. Côté ym. 2007.)

Päämääräorientoitunutta ja nautintoon perustuvaa toimintaa on määritelty myös hienosyisemmin, jolloin päämäärät jakautuvat urheilun sisäisestä menestyksen tavoittelusta laveammalle areenalle. Esimerkiksi Honkonen & Suoranta (1999) jäsentävät tehovalmennuspuheen ja hauskuuspuheen lisäksi muiksi junioriurheiluun liittyviksi diskursseiksi terveyspuheen ja yhteiskunnalliseen kasvatustehtävään liittyvän sosialisaatiopuheen. Molemmilla on omat päämääränsä ja perustelunsa. Myös Itkosen (2010) mukaan lapsiurheilussa vallitsee kolme puhuntaa: huippujen kasvattamiseen liittyvä suorituspuhe, leikinomaisuuteen perustuva monipuolisuuspuhe sekä terveyspuhe. Walters ym. (2010) puolestaan hahmottivat junioriurheilun diskursseiksi kehitysdiskurssin (progressive-developmental discourse), kilpailullisuusdiskurssin (competitive discourse) ja hauskuusdiskurssin (fun discourse). Nämä eri puhunnat painottuvat junioritoiminnassa eri tavoin, ja herättävät myös ristiriitoja toimijoiden kesken. Yhtä mieltä tutkijat olivatkin siitä, että näiden eri puhuntojen, junioriurheilun merkitysten, tunnistaminen on myös toimijoille itselleen tärkeää.

Vaikka tässä tutkimuksessa ei varsinaisesti tutkita nuorten urheiluharrastukselle antamia merkityksiä tai diskursseja sellaisenaan, tulevat edellä mainitut erilaiset merkitysulottuvuudet tutkimuksessa kokemusten kautta selkeästi esiin. Jos urheilujärjestelmä nojautuu kilpaurheilukontekstissa vakavaan tehovalmennus- ja suoristuspuheeseen, kuuluu nuorten elämismaailmaan olennaisesti rento hauskuusajattelu ja nuorilla urheilijoilla myös kehitysajattelu kilpailullisuusajattelun rinnalla. Tutkimuksen nuorille urheilu on sekä osa omaehtoista vapaa-aikaa että ”vakavaa”, uratasoista toimintaa (ks. Berg 2016). Ainoastaan terveyspuhe ei tule tämän tutkimuksen yhteydessä esiin. Muut merkitysteemat tulevat tutkimuksessa käsitellyksi tarkemmin sekä teoreettisen perustan että tutkimustulosten yhteydessä. Lisäksi palaan aiheeseen vielä tutkimuksen johtopäätöksissä junioriurheilun kehittämistä pohtiessani.

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat, tieteenfilosofinen tausta ja tieteellinen asemointi

Väitöstutkimukseni lähtökohdat rakentuivat alkujaan Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen monitieteiselle tutkimusprojektille, jossa tarkasteltiin nuorten urheilijoiden kehityspolkuja psykologisista ja sosiaalisista näkökulmista. Koko tutkimushanketta nivovana viitekehyksenä toimi Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-malli (Developmental Model of Sport Participation), jota esittelen myöhemmin tässä tutkimuksessa. Tuo malli ohjasi tutkimukseni alkuvaiheita, ennen kuin idea oman väitöstutkimukseni toteuttamisesta varsinaisesti syntyi. Nuorten urheilijoiden kehityspolkujen tarkastelemiseksi oli suunniteltu toteutettavaksi laaja, nuorille lisenssiurheilijoille suunnattava kysely. Oma tehtäväni sosiologisen osuuden yhtenä tutkijana oli pohtia, mitä sosiaalisia seikkoja kyselyn avulla olisi olennaista tutkia. Lisäksi totesimme, että laajan määrällisen aineiston lisäksi tarvitsisimme kokemuspohjaista, laadullista tietoa nuorisourheilusta. Päätimme tarttua tähän teemaan nuorten urheilijoiden haastatteluiden avulla. Se johti hankkeen alkuvaiheessa lisäpohdintoihin ja uusien näkökulmien etsintään.

Vähitellen osuuteni tutkimuksessa laajeni väitöskirjahankkeeksi. Väitöstutkimuksessa päätehtäväksi muodostui urheilupolkujen sosiaalisen rakentumisen ja nuorten omien tulkintojen tarkastelu. Saatavilla oleva aineisto suuntasi tutkimuksen näkökulmia, joskin väitöstutkimukseni varsinaiset tulokset jalostuivat tutkimuksen synteesissä sosiologisten tulkintojen kautta erilaisten dimensioiden hahmottamiseen. Seuraavassa selvitän lyhyesti niitä tieteenfilosofisia kysymyksiä, joihin olen tutkimuksessani saanut paneutua. Katson asiaa lähinnä tutkimukseni näkökulmasta. Tarkastelu avaa lukijalle sitä ajattelua, johon tutkimus tulosten synteesissäkin päätyy, ja on siksi olennainen osa koko tutkimuksen ymmärtämistä.

Yleisesti tieteet jaetaan kahteen tieteenperinteeseen, luonnontieteisiin ja ihmistieteisiin. Muita jakoa kuvaavia käsitepareja ovat positivistinen ja tulkinnallinen, reaalitieteet ja kulttuuritieteet, selittävä ja ymmärtävä. Latomaa (2009, 20–21) käyttää Habermasiin (1979, Latomaan 2009 mukaan) viitaten käsiteparia empiiris-analyyttinen ja rekonstruktiivinen. Empiiris-analyyttinen tiede tutkii aistein havaittavaa todellisuutta observaation keinoin. Tarkoituksena on selittäminen ja ennustaminen. Rekonstruktiivisen tieteen tutkimuskohteena taas on symbolisesti rakentunut merkitystodellisuus, joka ei ole aistein havaittavaa. Tavoitteena on tällöin ymmärtää ja tulkita tutkimuskohdetta. (Latomaa 2009, 21; Raatikainen 2004, 86–87.) Myös sosiologista tutkimusta tieteenalana voidaan lähestyä edellä mainituilla kahtiajaoilla. Kun fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita tulkinnoista, eletystä todellisuudesta ja inhimillisestä elämismaailmasta, on positivistinen rakennefunktionalismi kiinnostunut yhteiskunnan asettamista toimintaehdoista ja sen eri osien toiminnasta. (Aittola & Raiskila 1994; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 9, 11; Raatikainen 2004, 100) Tässä tutkimukses-

sa olen hyödyntänyt molempia näkökulmia, mutta pidän tutkimustani ennen muuta ymmärtävän ihmistieteen esityksenä.

Sosiologiassa on ollut pyrkimys sovittaa yhtäältä tulkintoihin ja toisaalta rakenteisiin keskittyviä näkökulmia yhteen. Vastakkainasettelun sijaan ne voidaankin nähdä toisiaan täydentävinä näkökulmina. Esimerkiksi Wacquant (1995, 26–28) kirjoittaa Bourdieuhun nojaten, että sosiologian tehtävänä on tarkastella sosiaalista todellisuutta sekä strukturalistisesta näkökulmasta että representaatioista käsin. Representaatiota tarvitaan, jotta rakenteita ei ryhdytä pitämään autonomisina entiteetteinä, joilla olisi kyky itsenäiseen toimintaan. Toisaalta Raatikainen (2004) varoittaa, ettei paras selitys perustu aina tulkintoihin, koska kaikki toiminnan ehdot eivät ole tiedostettuja. (Huotelin 1996, 28–29; Raatikainen 2004, 122–125.) Pitkälti näiden kahden todellisuuden vuoropuhelusta on kyse myös Habermasin (1989 [1981]) elämismaailman ja systeemimaailman käsitteissä. Ne eivät ole toisiaan poissulkevia ulottuvuuksia, vaan toimivat rinnakkain. Tutkimuksessani olenkin hyödyntänyt Habermasin ajattelua tulkintateoreettisia valintoja tehdessäni.

Olennaista tämän tutkimuksen kannalta on ollut edellä mainittu tietoteoreettinen näkemys, jossa nämä erilaiset todellisuuskäsitykset (objektiivinen ja tulkinnallinen todellisuus) ovat toisiaan täydentäviä, eivät toisiaan poissulkevia. Olen ymmärtävää ihmistutkimusta noudatellen halunnut tuoda aiheeseen tutkittavien oman näkökulman, elämismaailman perspektiivin. Olen nähnyt sen merkityksellisenä ilmiön ymmärtämiseksi, sekä tietysti havainnut siihen liittyvät aiemman tutkimuksen puutteet. En kuitenkaan ole halunnut tyystin hylätä rakenteellisten seikkojen merkitystä, vaikka ne ovat tässä tutkimuksessa typistyneet urheiluinstituutioon liittyvään tarkasteluun: toisinaan on näyttänyt siltä, että joidenkin osailmiöiden ymmärtäminen on palautunut urheilun sosiaalisen rakenteen välttämättömyyksiin paremmin kuin tutkittavien haastatteluhetkellä tekemiin omiin tulkintoihin asioiden kulusta. Toki nämäkin rakenteelliset tulkinnat olen tehnyt aineistoon nojaten tutkittavieni kautta. Siten tutkimukseni voidaan katsoa noudattelevan tietoteoreettisilta lähtökohdiltaan ”joustavaa” ymmärtävää ihmistiedettä. (ks. Raatikainen 2004, 116–117) Sosiaaliluokkaa tai muita laajempia yhteiskunnallisia seikkoja huomioivaan rakenteelliseen tarkasteluun en ole tutkimuksessani yltänyt, vaikka näillä seikoilla olisi eittämättä ollut tulkinnallista merkitystä.

Tieteen kentässä kutsuisin mielelläni tutkimustani nuorisourheilukasvatussosiologiseksi, jos sellainen termi olisi käytössä. Ensisijaisesti tutkimukseni paikantuu osaksi liikunnan yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, toissijaisesti osaksi kasvatus- ja nuorisososiologista tutkimusta. Yhteistä näille tiedealoille on sosialisaatioon kohdistuva kiinnostus. Suomalaisessa liikunnan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkitaan toki laajasti myös muita liikunnan ilmiöitä. Aiheena kilpaurheilu ei ole ollut niistä tavallisimpia. Kasvatussosiologisessa tutkimuksessa taas on keskitytty koulutussosiologiaan tai ihmiselämän ensisijaisiin kasvatusinstituutioihin (Antikainen 2011, 40). Harrastusyhteisöt eivät ole olleet tutkimuksen ytimessä, vaikkakin laajemmin nuorten yhteisöihin liittyvällä tutkimuksella on suomessakin jo puolivuosisataiset perinteet ja tutkimus jat-

kuu juuri nuorisotutkimuksen kentässä (Antikainen 2011, 20; Puuronen 2006, 204–214). Nuorisotutkimuksessa taas muut kulttuuriset ilmiöt kuin liikunta tai urheilu ovat olleet ensisijaisia kiinnostuksen kohteita (vrt. kuitenkin esim. Berg 2012; 2016; Harinen ym. 2015; Salasuo ym. 2015). Omassa tutkimuksessani hyödynnän kuitenkin sekä liikuntatieteissä, kasvatussosiologiassa että nuorisotutkimuksessa käytettyjä teorioita ja teemoja. Katson, että uuden ja relevantin tiedon luominen on mahdollista ennen muuta monitieteisessä risteyskohdassa.

1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Väitöstutkimukseni tutkimustehtävänä on tarkastella nuorten urheilupolkujen sosiaalista rakentumista systeemisten normien, pääomien sekä toimijuuden kehyksessä. Tutkimuksen laajempana teemana on siten kilpaurheiluun sosiaalistuminen, jonka tarkastelun olen rajannut tutkimustehtävässä osoitetussa suunnassa. Taustateorioina toimivat sosialisaation ja elämänkulun teoretisoinnit. Systeemi ja normit, pääomat sekä toimijuus ovat puolestaan tutkimuksessani tulkintateoreettisia apuvälineitä. Ne ovat muodostuneet pääosin osatutkimusten abstrahoinnin ja synteesin kautta. Tästä syystä ne eivät ole jokaisessa osatutkimuksessa suoraan operationalisoituja käsitteitä, vaan olen osatutkimuksissa yhdessä muiden tutkijoiden kanssa lähestynyt aihetta empiirisesti selkeämpien tutkimuskysymysten kautta. Kuviossa 1 esitän tutkimustehtävän, osatutkimusten ja teorioiden asemoinnin.

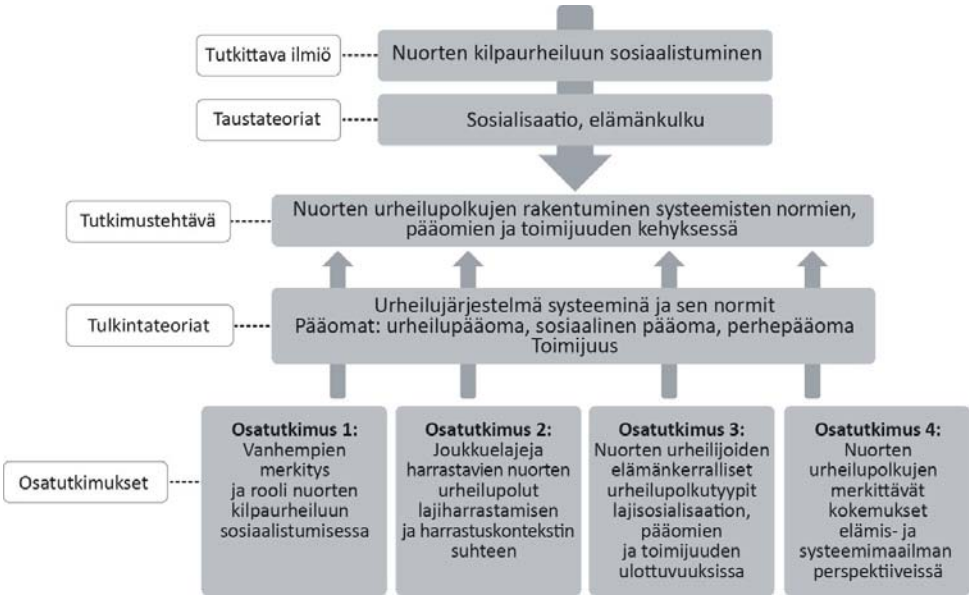

KUVIO 1 Tutkimustehtävän, osatutkimusten ja teorioiden asemointi.

Osatutkimusten tutkimustehtävät ja tarkemmat tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Vanhempien merkitys ja rooli nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa.
    a. Millaisia yhteyksiä nuorten kilpaurheiluun on 1) vanhempien kilpaurheilutaustalla, 2) nuoren kokemalla vanhempien vaikutuksella ja 3) vanhempien osallistumisella urheiluharrastukseen?
2. Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen.
    a. Kuvaileva tehtävä: Minkälaisia ovat nuorten joukkueurheilulajien harrastajien urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen?
    b. Kuvaileva tehtävä: Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on tavoitteellisesti ja harrastemielessä harrastavien poluissa lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen?
    c. Vertaileva tehtävä: Miten eri ryhmien polut eroavat toisistaan?
3. Nuorten urheilijoiden elämänkerralliset urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa.
    a. Minkälaisiin urheilupolkutyyppeihin nuorten urheilijoiden elämänhistorialliset urheilupolut jakautuvat lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa tulkittuna?
4. Nuorten urheilupolkujen merkittävät kokemukset elämis- ja systeemimaailman pesrpektiiveissä.
    a. Minkälaisia kokemuksia nuorille urheilijoille syntyy?
    b. Miten nämä kokemukset asettuvat elämis- ja systeemimaailman ulottuvuuksiin?

Taustateoriat ja tulkintateoriat ovat painottuneet väitöstutkimukseni osajulkaisuissa vaihtelevin tavoin. Nämä painotukset selviävät parhaiten tähän yhteenveto-osioon liitetyistä tieteellisistä osajulkaisuista. Tässä yhteenvedossa puolestaan käsittelen tausta- ja tulkintateoriat yhtenä kokonaisuutena toisessa luvussa sekä kerron tutkimusmenetelmistä kokoavasti kolmannessa luvussa. Osatutkimusten kohdalla neljännessä luvussa olen keskittynyt tutkimusten toteutukseen ja päätuloksiin pyrkien välttämään teoriataustan turhaa toistoa. Tulosten synteesissä nivon tutkimustulokset jälleen tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN PERUSTA JA KÄSITTEISTÖ

Kuten johdannossa totesin, tutkimukseni tarkastelee kilpaurheiluun sosiaalistumisen ilmiötä. Tutkimukseni taustateorioina olen hyödyntänyt sosialisaatioon ja elämänkulkuun liittyviä teoretisointeja. Tutkimuksen tulkintateoriat ovat puolestaan muotoutuneet sosiologisista aineksista: systeemistä ja normeista sekä niihin liittyvästä urheilun rationalisoitumisesta, pääomista ja toimijuudesta. Tieteellisessä katsannossa tutkimukseni täydentää niitä näkökulmia, joita aiemmassa urheilijan uriin ja urheilijakehitykseen liittyvissä tutkimuksissa on omaksuttu. Seuraavaksi paneudunkin ensin aiempaan tutkimukseen, ennen siirtymistä tausta- ja tulkintateorioihin ja käsitteistöön.

2.1 Urheilu-urien ja urheilijakehityksen tutkimus

Urheilijan ura on kiinnostanut tutkijoita siitä alkaen, kun valmennusopillinen tieto lisääntyi ja lapsuusvuodetkin alettiin nähdä huippu-urheilu-uran kannalta merkityksellisenä vaiheena (Itkonen 2003). Nykyään urheilijakehitykseen (athlete development) liittyvän tutkimuksen voi hahmottaa jakautuneen kahteen traditioon: lahjakkuuksien kehittymiseen (talent development) liittyvään tutkimukseen ja urheilu-uraan ja siirtymiin (career transitions) liittyvään tutkimukseen (Bruner ym. 2009). Lahjakkuuksien kehittymisen tutkimus on keskittynyt kognitiiviseen psykologiaan, taitojen oppimiseen ja huippusuorituksen edellytyksiin. Vaikka erityistaidot ja lahjakkuus ovat kiinnostaneet tutkijoita pitkään (esim. Ericsson ym. 1993), alettiin tähän traditioon sovellettavaa urheilututkimusta tehdä enenevästi vasta 1980-luvulta alkaen. (Bruner ym. 2009) Yksi tärkeimmistä tutkimuksista on ollut Ericssonin ja kumppaneiden (1993) tutkimus huippuosaajien harjoitusmääristä. Tutkimus loi urheiluvalmennuksessakin tutun säännön 10 000 harjoitustunnista ”paneutuvaa harjoittelua” huippuosaamisen taustalla, vaikkakin alkuperäinen tutkimus käsitteli pianisteja. Sittemmin paneutuvaan harjoitteluun liittyvää tutkimusta on tehty myös urheilun parissa.

2000-luvulla itse harjoittelun lisäksi erilaiset psykososiaaliset näkökulmat ovat laajentaneet lahjakkuustutkimusten näkökulmia. Yksi esimerkki näistä on Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-malli, johon palaan myöhemmin tässä luvussa.

Toinen urheilijakehitykseen liittyvä tutkimushaara on keskittynyt urheiluuraan ja sen siirtymiin (career transition). Uratutkimusta on tehty 1960-luvulta alkaen, mutta se on jäänyt volyymiltään lahjakkuustutkimusta pienemmäksi tutkimusalueeksi. Alkujaan uratutkimus keskittyi urheilu-uran päättymisen tarkasteluun, mutta sittemmin uran vaiheet ja siihen vaikuttavat sosiaaliset seikat ovat kiinnostaneet tutkijoita. (Bruner ym. 2009.) Valmentautumisen systematisoituessa erityisesti urheilu-uran ja koulutusuran yhteensovittaminen on kiinnostanut niin urheilun organisoijia kuin tutkijoitakin (Stambulova ym. 2009; Thiel ym. 2005; Wylleman & Reints 2010). Viime vuosina myös urheilu-uran liittäminen kulttuuriseen kontekstiin on tullut yhä tärkeämmäksi (Stambulova & Ryba 2013).

Edellä mainitusta jäsennyksestä hieman poiketen käytän tutkimuksessani urheilijakehityksen tutkimuksen termiä silloin, kun viittaan likeisemmin valmennusopilliseen perinteeseen ja harjoitteluun keskittyvään (joskin myös muita näkökulmia huomioivaan) tutkimukseen. Sen sijaan uratutkimukseen viittaan silloin, kun tutkimus selkeästi kiinnittyy elämänkululliseen tematiikkaan vaiheiden ja siirtymien avulla. Seuraavassa käsittelen urheilu-uraa ja urheilijakehitystä ensin niiden *kulkua* hahmottavien tutkimusten kautta. Pääpaino on kansainvälisessä tutkimuksessa, mutta esittelen myös harvoja suomalaisia, aihepiiriin kuuluvia tutkimuksia. Tämän jälkeen tarkastelen lyhyesti urheilu-uraan ja urheilijakehitykseen liittyvien *tekijöiden* tutkimusta.

2.1.1 Urheilu-uran ja urheilijakehityksen kulku

Urheilijakehitykseen liittyvänä klassikkotutkimuksena voidaan pitää amerikkalaisen kasvatustieteen professorin, Benjamin Bloomin (1985) johdolla tehtyä tutkimusta eri alojen huippuosaajaksi kehittymisestä. Tutkimus julkaistiin vuonna 1985. Urheilun parista tutkimukseen otettiin mukaan ryhmä uimareita ja tenniksenpelaajia, mutta tutkimus kohdistui myös monien muiden alojen eksperteihin. Tutkimuksessa kehittyminen (ei siis koko ura!) jaettiin karkeasti varhais-, keski- ja myöhäisvuosiin. Uimareilla ja tenniksenpelaajilla oli näissä vaiheissa sekä yhteneviä että eroavia piirteitä.

Uimareiden varhaisvuosina kehittymistä kantoivat innostus uintiin ja varhainen menestys. Keskivuosina, 12–13 vuoden iässä, harjoittelun intensiteetti kasvoi merkittävästi, erityisesti aamuharjoittelun kautta. Myös vanhempien panostus lisääntyi. Tärkeinä kehitystä kannattelevina seikkoina nähtiin edelleen kilpailumenestys ja nuoren tunnustaminen lahjakkaaksi uimariksi. Keskivaiheen niin kutsutuiksi kehitystehtäviksi tutkijat tiivistivät uintitaitojen kehittämisen, sosiaalisten tukiverkkojen vahvistamisen ja kehittymisen kohti henkistä sitoutumista urheilu-uraan. Siirtyminen kehityksen myöhäisvuosiin tapahtui aikuissarjoihin siirtymisen kautta. Monet vaihtoivat harjoitteluympäristöä ja valmentajaa. Vaiheen tärkeänä kehitystehtävänä nähtiin se, että uimarit olivat

valmiita tekemään uhrauksia menestyksen eteen muilla elämänalueilla. (Kalinowski 1985.) Tenniksenpelaajilla puolestaan leimallista oli lajin aloittamisen liittyminen perheen vapaa-ajan kulttuuriin: perheet viettivät paljon aikaa country clubeilla. Vanhempi saattoi olla myös ensimmäinen valmentaja. Keskivuosina kehittyivät nuoren minäkuva tenniksenpelaajaksi, valmennus tehokkaaksi ja ajankäyttö tennikseen kohdistuvaksi. Kehityksen myöhäisvuosina puolestaan pelaamisesta tuli päätoimista ja harjoittelu suuntautui pelistrategioiden luomiseen. Varhaisvuosina tärkeäksi koettu perhe siirtyi uralla taka-alalle. (Monsaas 1985.) Hyvin seikkaperäisestä kuvauksesta huolimatta Bloomin johdolla tehdyssä tutkimuksessa ei luotu erityistä mallia huippuosaajaksi kehittymiseen tai tärkeisiin siirtymiin, vaan tutkimus oli kuvaileva perusesitys uran vaiheista ja sen sisällöistä. Tutkimus on toiminut monen sittemmin toteutetun tutkimuksen yhtenä kiintopisteenä.

Kun lahjakkuustutkimuksessa Erikssonin ja kumppaneiden (1993) tutkimus nousi suunnannäyttäjän asemaan, nousi samaan aikaan uratutkimuksessa 1990-luvun yhdeksi tärkeimmäksi tutkimukseksi Stambulovan (1994) neuvostoliittolaisiin huippu-urheilijoihin kohdistunut tutkimus. Siinä urheilu-uraa lähestyttiin systeemisestä perspektiivistä, mutta myös analyyttisesti kehityspsykologiasta tuttujen kehitystehtävien, eli kriisien, kautta. Stambulova jäsensi urheiluuran seitsemään siirtymään:

1. Erikoistumisen aloittaminen, joka vaatii sopeutumista tiettyyn urheilulajiin, valmentajaan ja urheiluryhmään.
2. Intensiiviseen harjoitteluun siirtyminen, joka vaatii kuormitukseen ja tavoitteellisuuteen sopeutumista sekä urheilun sovittamista muuhun elämään.
3. Siirtyminen massaurheilusta tavoitteelliseen urheiluun (high-achievement sports) ja
4. siirtyminen nuorten urheilusta aikuisurheiluun, jotka vaativat urheilutavoitteiden yhteensovittamista muiden elämäntavoitteiden kanssa ja yksilöllisen urheilupolun muodostamista.
5. Siirtyminen amatööriurheilusta ammattimaiseen tai ammattilaisurheiluun, joka vaatii urheilun lisäksi huomion kiinnittämistä viihdearvoon ja näyttävyyteen.
6. Siirtyminen huippuvaiheesta kohti uran loppua, joka vaatii voimavaroja sekä suoritustason ylläpitämiseen että uuden uran löytämiseen.
7. Urheilu-uran lopettaminen, jonka haasteena on uuden statuksen löytyminen ja perhe-elämän aloittaminen. (Stambulova 1994.)

Stambulova (1994) pyrki Bloomin (1985) johtamaa tutkimusta seikkaperäisemmin vaiheistamaan urheilijan uran. Stambulovan uratutkimusta on seurannut monia jatkotutkimuksia, ja alkuperäiseenkin tutkimukseen viitataan edelleen usein. Myöhemmin Stambulova kollegoineen (2012; 2014) on keskittynyt erityisesti haastavaksi todetun siirtymän, juniorisarjoista aikuissarjoihin siirtymisen tutkimiseen sekä kaksoisuran tutkimiseen. Samalla on noussut esiin kysymys

siitä, miten siirtymävaiheet rajautuvat ja miten niitä pitäisi tutkia (Stambulova ym. 2012). Toisena viimeaikaisena suuntana Stambulovan uratutkimuksessa on ollut kulttuuristen seikkojen hahmottaminen uran raamittajana (Stambulova & Alfermann 2009; Stambulova & Ryba 2013). Kaikkiaan tutkimuksen voi siis katsoa yhtäältä laajentuneen itse urheilu-urasta myös urheilemisen kontekstiin ja elämänkulkuun, ja toisaalta tuottaneen lisätietoa juuri tietystä siirtymästä.

Stambulovan ohella belgialainen urheilupsykologi ja professori Paul Wylleman on tehnyt laajaa tutkimusta urheilijoiden urien parissa. Wyllemanin ym. (2000) ja Wyllemanin & Reintsin (2010) malleissa urheilu-ura on jäsennetty neljän siirtymän ja vaiheen varaan:

1. Organisoituun urheiluun siirtyminen, josta alkaa aloitusvaihe (initiation phase). Tämän vaiheen aikana harrastaja kehittyy ensikontakteista tasolle, jossa erikoistutaan tiettyyn urheilumuotoon, erikoistaitoon tai rooliin. Siirtymä vaatii sopeutumista aikuisjohtoiseen toimintaan, organisoituihin harjoituksiin ja kilpailemiseen sekä vuorovaikutukseen harjoitusryhmän ja valmentajan kanssa.
2. Intensiiviseen harjoitteluun ja kilpailemiseen siirtyminen, josta alkaa urheilu-uran kehitysvaihe (developmental phase). Tämä tapahtuu noin 12–14-vuoden iässä ja edellyttää ajankäytön suuntaamista urheiluun. Valmentajan merkitys kasvaa, mutta myös vanhempien panostus kasvaa.
3. Korkeatasoiseen urheiluun siirtyminen, josta alkaa mestaruusvaihe (mastery phase). Tässä vaiheessa siirrytään kansalliselle tai kansainväliselle tasolle ja urheilusta tulee elämän fokus.
4. Urheilusta pois siirtyminen (discontinuation), joka vaatii sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen.

Urheilu-uran siirtymien lisäksi tutkijat ovat hahmotelleet myös urheilu-uran rinnalla kulkevia muita tärkeitä elämän kehityskulkuja, kuten psykologinen kehityskaari lapsuudesta nuoruuteen ja aikuisuuteen, psykososiaalinen ympäristö urheilu-uran eri vaiheissa sekä koulutusuran kulku (Wylleman & Reints 2010). Wylleman ym. (2004) kuitenkin toteavat, että normatiivisia siirtymiä tarkastelevan tutkimuksen tulisi siirtyä kohti erilaisia kansallisia tai lajikulttuurisia ympäristöjä, ei-normatiivisia siirtymiä ja urheilijoiden kokemuksia huomioivia tutkimuksia. Käsillä oleva väitöstutkimus vastaa osaltaan tähän tarpeeseen.

Jos uratutkimuksen voidaan nähdä laajentuneen yksilöpsykologisesta perspektiivistä kohti kontekstuaalisia seikkoja, on myös lahjakkuustutkimuksessa katseita siirretty pelkästä harjoittelusta psykososiaalisiin tekijöihin ja useisiin polkuihin. Yhtenä esimerkkinä tästä on Côtén ym. (2007) DMSP-malli (Developmental Model of Sport Participation), joka kuvaa erilaisia urheiluharrastuksen kehityspolkuja. Malli perustuu Côtén alun perin vuonna 1999 julkaisemaan tutkimukseen, jossa hän tarkasteli perheen vaikutusta urheilijan kehittymisen taustalla. Varsinaisen tutkimuskysymyksen ohella tutkimuksessa jaoteltiin urheiluharrastamisen kehityspolku erilaisiin vaiheisiin. (Côté 1999.) Myöhemmin

vaiheita verrattiin muiden tutkimusten tuloksiin ja kehitettiin mallia edelleen, joten DMSP-malli perustuu lopulta melko laajaan tieteelliseen työhön (Côté ym. 2007). Malli on myös ollut väitöstutkimukseni taustan, nuoria urheilijoita käsitelleen tutkimushankkeen perustana. Väitöstutkimuksessani malli on näkyvimmin esillä toisessa osatutkimuksessa, joskin mallin teemoja käsittelen kaikissa osatutkimuksissa.

DMSP-mallissa tärkeitä muuttujia ovat harjoiteltavien lajien määrä ja harjoittelun laatu. Harjoittelun laadulla tarkoitetaan harjoittelun jakautumista paneutuvaan harjoitteluun (deliberate practice) ja leikinomaiseen harjoitteluun (deliberate play). Suomenkieliset termit eivät ole aivan vakiintuneet, ja viimeksi mainitusta puhutaan myös esimerkiksi lajinomaisena leikkinä, pihapeleinä tai arkikielessä ”höntsäilynä”. Olennainen ero on, että kun paneutuva harjoittelu tähtää suorituksen parantamiseen, on leikinomainen harjoittelu itseisarvoista, nautinnollista sellaisenaan (Côté ym. 2007). Käsitteet siis viittaavat myös niihin erilaisiin merkitysulottuvuuksiin, joita käsittelin tutkimuksen johdannossa, vaikkakaan tutkijat itse eivät puhu merkityksistä vaan valmennusopillisemmin harjoittelusta. DMSP-mallissa polut muodostuvat näiden muuttujien erilaisesta vaihtelusta ja harrastamisen intensiteetistä.

Malli sisältää kolme polkua, joista kaksi mahdollistaa huippu-urheilijan uran. Malli on esitetty kuviossa 2. Ensimmäinen, kuviossa oikealla oleva polku perustuu varhaiseen erikoistumiseen (early specialization). Harrastaminen sisältää paljon paneutuvaa harjoittelua ja vähän leikinomaista liikkumista. Harrastaminen keskittyy jo alkuvaiheesta alkaen yhteen lajiin. Tämä mahdollistaa huippu-urheilu-uran, mutta samalla altistaa psyykkiselle ja fyysiselle ylikuormitukselle. Toinen, kuvion keskimmäinen polku perustuu eri lajien kokeiluun ja myöhäiseen erikoistumiseen (early sampling, late specialization). Alakouluiässä harrastaminen sisältää paljon leikinomaista liikkumista ja vain vähän paneutuvaa harjoittelua. Harrastaminen kiinnittyy useisiin lajeihin. Yläkouluiässä alkaa erikoistuminen, ja harrastamisen painopiste muuttuu kohti paneutuvaa harjoittelua ja yhtä lajia. Tähän siirrytään panostusvaiheessa, noin 15 ikävuoden jälkeen. Myös tämä polku mahdollistaa urheilu-uran, eikä altista samalla tavalla ylikuormittumiselle kuin varhaisen erikoistumisen polku. Kolmas polku kuvaa harrasteurheilun polkua, jossa eri lajien kokeileminen johtaa elinikäiseen harrastamiseen, mutta ei tavoitteelliseen urheiluun. (Côte ym. 2007.)

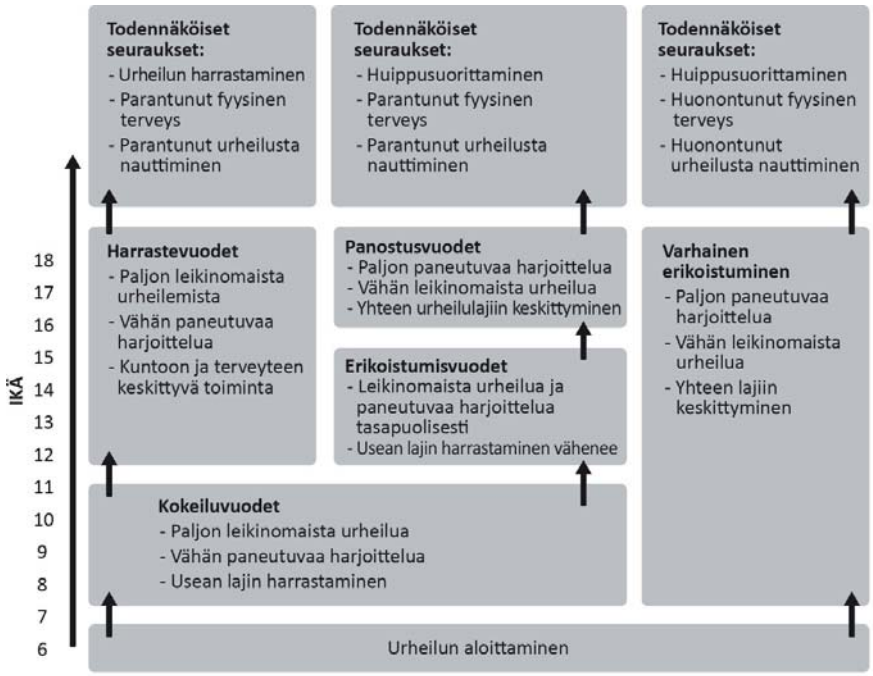

KUVIO 2 DMSP-malli (Developmental Model of Sport Participation) (Côté ym. 2007). Suomennos kirjoittajan.

DMSP-mallin yhtenä tarkoituksena on ollut laventaa Ericssonin ym. (1993) 10 000 tunnin paneutuvan harjoittelun sääntöä ottamalla huomioon myös muita tekijöitä kuin paneutuvan harjoittelun ja hahmottelemalla erilaisia polkuja. Seurauksena on ryhdytty tutkimaan varhaisen ja myöhäisen erikoistumisen etuja ja kiistelemään näiden polkujen paremmuudesta. Côtén vanavedessä useat tutkijat ovat päätyneet suosittamaan myöhäistä erikoistumista (Côte 1999; Côté ym. 2007; Côté ym. 2009a; Côté ym. 2009b; Strachan ym. 2009a). On kuitenkin todettu, että lajikulttuuriset seikat vaikuttavat erikoistumisen kysymykseen, ja esimerkiksi perinteisesti varhaisen erikoistumisen lajeina pidettyä voimistelua ja taitoluistelua on pidetty omina erityistapauksinaan (esim. Law ym. 2007). Myöhemmin polkujen vastakkainasettelua on pyritty purkamaan esimerkiksi varhaisen kiinnittymisen (early engagement) käsitteellä. Se perustuu ajatukseen, että huippuosaamisen kehittyminen edellyttää jonkinlaista varhaista kiinnittymistä lajiin, huolimatta siitä, mitä muuta ohessa harrastetaan. (Ford ym. 2009.) Vaikka perusteet tälle näkökulmalle on haettu taitojen oppimisen näkökulmasta, on se järkeen käypä myös sosialisaatiotutkimuksen valossa – varhainen sosiaalistuminen tiettyyn kulttuuriin edesauttaa tämän alueen omaksumista osaksi yksilön maailmankuvaa (esim. Berger & Luckmann 1994 [1966], 150–151). Lisäksi junioriurheilun etnografinen tutkimus on tuonut oivallisesti esiin, että urheilu-uran eri vaiheissa nauttiminen syntyy eri asioista: alkuvaiheessa leikistä ja erikoistumisvaiheessa kilpailemisesta, menestymisestä ja jännityksestä.

(MacPhail ym. 2003; MacPhail & Kirk 2006) Siten paneutuvaa harjoittelua ja kehittymiseen tähtäämistä ei voida tulkita yksioikoisesti viihtyvyyttä vähentäväksi elementiksi.

DMSP-malliin liittyvä toinen tärkeä huomio on, että siinä on pyritty hahmottamaan polkuja sekä huippu-urheiluun että liikunnalliseen elämäntapaan. Näin ollen käytännön suosituksetkin malliin perustuen voivat olla monikäyttöisempiä (esim. Fraser-Thomas ym. 2008), ja malli auttaa hahmottamaan myös junioriurheilun kokonaisuutta. Sittemmin on kehitetty myös muita, useita päämääriä huomioivia urheiluun osallistumisen malleja (esim. MacPhail ym. 2010; ks. myös Huhta & Nipuli 2011). Yksi viimeisimpiä kehitelmiä on FTEM-malli, joka muodostuu käsitteistä Foundations, Talent, Elite, Mastery. Vaikka mallin käsitteet painottuvat kilpa- ja huippu-urheiluun, mallissa hahmotetaan kolme ”polkua”: a) urheilu-uran lisäksi b) urheiluharrastuksen ja c) liikunnallisen elämäntavan vaihtoehdot. (Gulbin ym. 2013a) Uudenlaiset jäsennykset ovat yksi vastaus siihen problematiikkaan, että uratutkimuksen keinoin junioriurheilu on ilmiönä asettunut vain huippu-urheilun perspektiiviin ja siten hukannut osan niistä kysymyksistä, joihin junioriurheilun tarkastelun tulisi vastata – kuten osallistumisen eri tapoihin.

Kun kansainvälisesti urheilijakehitystutkimus on ollut vilkasta, on se kansallisesti puuttunut lähes kokonaan (ks. myös Salasuo ym. 2015, 307). Toki harjoitteluun liittyvää tutkimusta on tehty Suomessakin, ja uriin liittyvät seikat ovat kiinnostaneet esimerkiksi opinnäytetyön tekijöitä (esim. Turpeinen 2012). Silti varsinaista tutkimustraditiota aiheeseen ei Suomessa ole syntynyt. Pääasiallisia teoksia aiheeseen liittyen ovat olleet Pauli Vuolteen vuosikymmenten takaiset tutkimukset ja Salasuon ja kumppaneiden tämän vuosikymmenen tutkimus.

Vuolle (1977b) tutki omassa väitöstutkimuksessaan suomalaisten, 1950-luvun lopulta 1970-luvun alkuun huipulla olleiden miesurheilijoiden elämänuraa kilpailuvuosina. Tutkimus keskittyi erityisesti urheilu-uran sovittamiseen muuhun elämään: työhön, koulutukseen ja perhe-elämään, sekä näissä elämänvalinnoissa kohdattuihin ongelmiin. Itse uran diakroninen jäsentäminen oli tutkimuksessa sivujuonteena, joskin Vuolle pyrki kuvaamaan urheilun ja muut keskeiset elämäntoiminnot urheilijoiden elämänkaarelle (Vuolle 1977b, 72). Samaan tutkimusaineistoon perustuvassa perusraportissa Vuolle (1977a) tarkastelee seikkaperäisemmin uran ja sen eri vaiheiden kestoa, keskimäärin eri lajeissa. Tutkimuksessa urheiluharrastus aloitettiin keskimäärin 11-vuotiaana ja määrätietoinen valmentautuminen joukkuelajeissa noin 17- ja yksilölajeissa noin 19-vuotiaana. Ero esimerkiksi Côtén ym. (2007) DMSP-mallin ikävaiheisiin on selvä, kuten myös ero jäljempänä esiteltävään Salasuon ym. (2015) nykyisiä huippuja käsitelleeseen tutkimukseen. Kyseisessä tutkimuksessa siirtymät, aloittaminen ja tavoittellinen valmentautuminen, ajoittuivat huomattavasti aiemmaksi. Taannoisten urheilijoiden ura loppui keskimäärin 31-vuotiaana (Vuolle 1977a, 52), mikä lienee nykyisellä mittapuulla melko varhain.

Vuolteen (1977b) tutkimuksen lopputuloksena oli, että muista elämänalueista huolimatta urheilu oli varsin dominoiva elämänsisältö urheilijoiden aktii-

viuran aikana. Silti kokemukset urheilun ”häiriövaikutuksista” muuhun elämään olivat varsin vähäisiä. Vuolle tulkitsi tämän johtuneen urheilun pitkästä sosiaalistumisprosessista, jonka aikana urheilukeskeinen elämäntapa kehittyy. (Vuolle 1977b, 166–167.) Tähän samaan sosiaalistumisprosessiin ja urheilukeskeisen elämäntavan kehittymiseen törmäämme myös tässä, neljä vuosikymmentä myöhemmin toteuttamassani tutkimuksessa. Jatkumona Vuolteen tutkimusaineistoon ilmestyi vielä Heikkalan & Vuolteen (1990) huippu-urheilijoiden maailmankuvaa ja huippu-urheilun ideologiaa käsitellyt tutkimus. Myös kyseisen tutkimuksen löydöksiä peilaan tämän tutkimuksen aineistoon erityisesti huippu-urheilun menestysrationaliteetin osalta.

Salasuon, Piispan ja Huhdan (2015) tutkimus suomalaisten huippu-urheilijoiden elämänkuluista syntyi urheilun järjestökentän Huippu-urheilun muutosprosessin yhteydessä, tai oikeastaan siihen kohdistuneen kritiikin seurauksena. Tutkimuksella onkin merkittävä kontribuutio nimenomaan suomalaisesta urheilusta käytävään keskusteluun. Sosiaalitieteellisenä tutkimuksena sen teoreettinen perusta rakentuu urheilijakehitys- tai uratutkimuksesta poiketen elämänkulkututkimukseen. Urheilijoiden elämänkulkua tarkastellaan Elderin elämänkulun periaatteita noudatellen: Tärkeitä ulottuvuuksia ovat historiallinen aika ja paikka (1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun Suomi), sosiaaliset suhteet ja verkostot (perhe, ystävät ja niin edelleen), toimijuus (arvot ja tavoitteet) sekä uran ajoituksen kysymykset (siirtymät ja niiden ajoittuminen). (Salasuo ym. 2015, 39–42.) Näitä ulottuvuuksia tutkimuksessa käsitelläänkin laajasti. Tutkimustuloksista piirtyvä uran malli on kuitenkin varsin pitkälti Côtén ym. (2007) DMSP-mallia mukaileva urajäsennys, kuten tutkijat itsekin toteavat (Salasuo ym. 2015, 188, 299–301). Siinä kehityspolku rakentuu etsimis- ja kokeiluvaiheen (6–11-vuotiaat), kehittymisvaiheen (11–14-vuotiaat) ja panostusvaiheen (15–18-vuotiaat) kautta huippuvaiheeseen. Kehittymisvaiheen ja panostusvaiheen välissä, 14–15-vuotiaana on niin kutsuttu risteyskohta, jossa valtaosa harrastajista siirtyy harrasteurheiluun, pois huipulle johtavalta polulta.

Salasuon ym. (2015) tutkimuksen lisäarvo muuhun uratutkimukseen on siinä, että urapolkuja ei hahmoteta erilaisina lopputulemina, vaan erilaisiin lajikulttuureihin kiinnittyvinä polkuina: joukkuelajien polkuna, elämäntapalajien polkuna ja perinteisten yksilölajien polkuna. Joukkuelajien polkua leimaa kiirehtivät siirtymät vaiheesta toiseen, ja muiden lajien harrastaminen suuntautuu usein toisiin joukkuelajeihin. Elämäntapalajeissa sen sijaan kokeilu- ja kehittymisvaihe muistuttavat paljon toisiaan, eikä näiden välillä ole selvää siirtymää. Harrastaminen perustuu pitkälti leikinomaiseen liikkumiseen. Perinteisissä yksilölajeissa siirtymät toteutuvat tasaisesti kohti huippuvaihetta, ja harrastaminen perustuu pitkään monien lajien harrastamiseen. (Salasuo ym. 2015, 188) Tutkimuksessa huomioidaan siten muita uramalleja paremmin juuri lajikulttuuriset seikat, joita Wylleman ym. (2004) ovat peräänkuuluttaneet. Mallissa ei kuitenkaan huomioida niin kutsuttuja varhaisen erikoistumisen lajeja kuten taitoluistelua tai voimistelua, koska tutkijoiden mukaan tutkimusaineistoa oli näiden lajien osalta liian vähän (Salasuo ym. 2015, 299). Tosin lukija tulee väistämättä pohtineeksi, että näiden lajien huomioiminen olisi myös vesittänyt tut-

kijoiden ilmiselvän tarkoituksen kritisoida varhaista erikoistumista urheilijakehityksessä. Valinnan johdosta koko varhainen erikoistuminen ja siihen kiinnittyneet lajikulttuurit rajautuvat pois tutkimuksen esittelemistä polkuvariaatioista.

Kansallisessa uratutkimuksessa erityisen mielenkiintoinen piirre on elämäntapalajeja käsittelevä tutkimus. Salasuo ja kumppanit (2015) esittivät elämäntapalajien poikkeavaa polkua osana polkujen kokonaisuutta, mutta käsittelivät myös elämäntapalajien urheilijoiden toisenlaista urheilun rationaliteettia: laji perustuu enemmän tekemiseen ja olemiseen kuin suorittamiseen. (Salasuo ym. 2015, 267, ks. myös Piispa 2015). Aihetta on tutkinut myös Ojala (2015) omassa väitöstutkimuksessaan, joka käsitteli suomalaisten ammattilumilautailijoiden uria raamittavia asenteita, olosuhteita ja resursseja. Ojalan tutkimuksessa tosin uran kulkua ei hahmoteta samalla tavalla kuin Salasuon ja kumppaneiden tutkimuksessa, vaan keskitytään lajikulttuuristen seikkojen tarkasteluun eri näkökulmista. Silti molemmat tutkimukset nostavat oivallisesti esiin sen kysymyksen, millä perusteella huippu-urheilijuus Suomessa lopulta määrittyy ja voidaanko urheilua ja siihen sosiaalistumista ajatella enää yhtä kapeassa kehyksessä kuin aiemmin.

2.1.2 Urheilijakehitykseen vaikuttavat tekijät

Urheilijakehitykseen liittyvässä tutkimuksessa on kehityksen tai uran kulun lisäksi toisena näkökulmana tarkasteltu niitä *tekijöitä*, jotka vaikuttavat kehityksen kulkuun. Toisin sanoen ajallisen jatkumon sijaan on tarkasteltu kehityksen vaikutussuhteita tai kontekstia. Esimerkiksi Baker & Horton (2004) ovat jakaneet urheilijakehitykseen vaikuttavat tekijät ensisijaisiin ja toissijaisiin tekijöihin. Ensisijaisia tekijöitä ovat yksilönkehitykselliset seikat ja ominaisuudet, kuten geneettinen perimä, harjoittelun vaikutukset ja psyykkiset tekijät. Toissijaisia tekijöitä taas ovat erilaiset sosiokulttuuriset ja kontekstuaaliset tekijät, kuten toiset ihmiset, instituutiot, kansallinen kulttuuri, urheilulajin kehityksen tila, fyysiset olosuhteet ja niin edelleen. (Baker & Horton 2004.) Urheilusosiologisessa tutkimuksessa kiinnostus on ennen muuta erilaisissa sosiaalisissa seikoissa, joten tarkastelen niitä tässä lyhyesti. Näiltä osin urheilijakehityksen tutkimus lähenee yleisesti liikuntasosialisaatioon liittyvää tutkimusta.

Konteksteja painottavassa tutkimuksessa yhtenä teoreettisena perustana on Bronfenbrennerin 1970-luvun lopussa kehittelemä ekologinen systeemiteoria, jossa yksilöön vaikuttavat tekijät jäsennetään toisiaan ympäröivinä, laajenevina kehinä. Kehät muodostavat mikro-, meso-, ekso- ja makrotason systeemit. (Bronfenbrenner 1979; Härkönen 2007; Moen 1995.) Malli on ollut suosittu monissa kasvatustieteellisissä tutkimusasetelmissa. Urheilututkimuksessa mallia ovat hyödyntäneet esimerkiksi Carlson (1988; 1993) tutkiessaan ruotsalaisia urheilijoita ja Henriksen ym. (2010), Henriksen ym. (2014) sekä Larsen ym. (2013) urheiluseuraa koskevissa tapaustutkimuksissaan. Näissä tutkimuksissa urheilijan mikroympäristöön on katsottu kuuluvan vanhemmat, ystävät, valmentaja, seura, koulu, naapurusto ja ”urheiluilmapiiri”. Toisin sanoen mikroympäristössä vaikuttavat ne tekijät, joihin yksilöllä on välitön suhde. Laajempiin kehiin

kuuluvat mm. urheilujärjestöt, kansallinen kulttuuri ja muut yhteiskunnalliset tekijät. Kehien määrä vaihtelee eri tutkimuksissa, ja niitä määritellään myös hieman toisistaan poikkeavasti. Olennaisempaa onkin kehiin perustuva logiikka kuin niiden määritelmällinen sisältö kulloisessakin tapauksessa. Ulomman kehän tekijät luovat raamit ja toimintaedellytykset sisemmän kehän tekijöille.

Kulttuuriset tekijät ja yhteiskunnalliset olosuhteet, kuten urheilujärjestelmä ja lajikulttuurit luovat urheilun laajan kontekstin. Tutkimuksellisesti tämä tarkoittaa kansallisten erityispiirteiden ja esimerkiksi institutionaalisen ohjauksen ymmärtämistä. Suomalaisesta urheilukulttuurista kertovaa kirjallisuutta olen sivunnut tämän yhteenvedon alussa, historiallisen tarkastelun yhteydessä. Erilaisten lajikulttuurien tarinoihin puolestaan voi tutustua sekä tutkimustekstien että populaarimpien julkaisujen parissa (esim. Lämsä 2012). Nuoria ympäröivään liikuntakulttuuriin kiinnostavan näkökulman tarjoavat myös viimeaikaiset nuorisokulttuuriseen liikkumiseen liittyvät kirjoitukset ja tutkimukset, kuten lumilautailua käsittelevät väitöskirjat (Hänninen 2012; Ojala 2015) sekä muita nuorisokulttuurisia lajeja valottavat tutkimukset (Harinen ym. 2006; Harinen ym. 2015). Suomalaista urheilujärjestelmää urheilijakehityksen ja menestyksen raamina puolestaan käsittelee mm. kansainvälinen, vertaileva SPLISS-tutkimus (Sport Policy factors Leading to International Sporting Success) ja siitä julkaistut kansalliset tulokset (De Bosscher ym. 2015; Kärmeniemi ym. 2012). Suomalaista urheiluseurakenttää taas ovat tutkineet erityisesti Itkonen (1996) ja Koski (1994) omissa väitöstutkimuksissaan ja niiden jälkeen lukuisissa muissa teksteissä. Niissä hahmottuvat sekä urheiluseurojen eriytyminen ja muutos, kuten niiden toimintaympäristön muutokset.

Urheilijakehitykseen vaikuttavista mikrotason tekijöistä on paljon kansainvälistä kirjallisuutta, erityisesti urheilupsykologian ja -kasvatuksen alalta. Kansallinen tutkimuskirjallisuus puolestaan kiinnittyy enemmän liikuntakäyttäytymiseen, koska tavoitteellisen kilpaurheilun tutkimusta ylipäätään on melko vähän. Liikuntakäyttäytymiseen vaikuttaviin tekijöihin on paneutunut esimerkiksi Laakso (1981) väitöstutkimuksessaan ja sitä seuranneissa kirjoituksissaan (esim. Laakso ym. 2006). Mikrotason tekijöistä ystävien merkitystä harrastamisessa on käsitelty esimerkiksi liikuntaan liitettyjen merkitysten kautta (esim. Koski & Tähtinen 2005; Lehmuskallio 2007; Aarresola & Konttinen 2012a, 2012b). Usein ystävyyssuhteet ovat hyvin keskeinen osa harrastusta ja siihen liitettyjä merkityksiä, lukuun ottamatta huipulle tähtäävän uran vaihetta, jossa urheilusta tulee pikemminkin yksilöllinen elämänprojekti (esim. Tiirikainen & Konu 2013; Salasuo ym. 2015). Valmentajan roolia on mielenkiintoisesti valottanut sekä drop out -ilmiöön liittyvä tarkastelu (esim. Tiirikainen & Konu 2013) että kilpaurheiluun ja valmentajuuteen liittyvät kansalliset väitöstutkimukset (Hämäläinen 2008; Rottensteiner 2015). Valmentajan rooli on tutkimusten kautta avautunut hyvin monitahoisena: esimerkiksi pedagogisesta näkökulmasta, ihmissuhteena sekä urheiluilmapiirin ensisijaisena moottorina.

Monissa tutkimuksissa perhe on noussut yhdeksi keskeisimmäksi urheilijakehityksen tekijäksi (esim. Salasuo ym. 2015). Toisinaan näiden tutkimusten tarkastelu on kohdistunut rajatummin vanhempiin, toisinaan koko perheeseen

sosiaalisena yksikkönä. Myös tässä väitöstutkimuksessa perheen merkitys painottuu ja nousee keskiöön. Perheeseen olemme paneutuneet ensimmäisessä osatutkimuksessa Niilo Konttisen kanssa, mutta se on tärkeä osatekijä myös kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa. Tästä syystä käsittelen tämän luvun lopuksi seikkaperäisemmin vielä erilaisia urheilijakehitykseen ja urheiluuraan vaikuttavia perhetekijöitä.

Yhteiskunnallisen tarkastelun osalta yksi tärkeimmistä perheeseen liittyvistä tekijöistä on vanhempien (ja siten koko perheen) sosioekonominen asema. Tarkoitan sillä tässä yhteydessä laajasti vanhempien koulutuksellista, ammatillista ja taloudellista tilannetta, kuten myös perhemuotoa. Länsimaisessa kulttuurissa liikuntaa ja eritoten kilpaurheilua harrastavat lapset tulevat ylemmän sosiaaliluokan ja kahden vanhemman perheistä (esim. Baxter-Jones & Maffulli 2003; Kay 2000; Kirk ym. 1997a & 1997b; Laakso ym. 2006; Lehmuskallio 2007; vrt. Carlson 1988). Esimerkiksi yksinhuoltajien on haastavaa tukea urheiluharrastusta sekä taloudellisista että ajankäytöllisistä syistä. Pahimmillaan lapsen kilpaurheiluharrastus aiheuttaa jopa taloudellista ahdinkoa. Salasuo ja kumppanit (2015, 296) tulkitsevat urheilun keskiluokkaistumisen uhkaavan nykyään jo suomalaisen urheilumenestyksen rakentamista ja tietysti yleistä liikuntaharrastuneisuutta. Vaarana onkin, että urheilu on pikemminkin lisäämässä yhteiskunnallista eriarvoisuutta kuin poistamassa sitä (ks. Aarresola 2012c). Tässä tutkimuksessa perheen sosioekonominen asema ei kuitenkaan ollut tarkastelun kohteena, mutta tutkimuksen kyselyaineistoon liittyviä sosioekonomisia seikkoja on raportoitu muualla (ks. Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b).

Toinen taustatekijä, joka liittyy likeisemmin kilpaurheiluun, on vanhempien oma urheilutausta. Perheen kautta tapahtuvan sosiaalistumisen yhtenä ilmentymänä on luonnollista, että vanhempien kiinnostus urheiluun näkyy perheen arvoissa, asenteissa ja tavoissa, ja siten välittyy myös lapsille tärkeänä elämänsisältönä (esim. Koski 2004). Kilpailuorientaatio ”periytyy” vanhemmilta lapsille, ja monella kilpaurheilijalla onkin taustallaan kilpaurheileva vanhempi (esim. Liukkonen 1998, 63; Rautava ym. 2003). Myös Salasuon ym. (2015, 87) tutkimuksessa hyvin monen suomalaisen huippu-urheilijan perheestä löytyi joko kilpaurheileva vanhempi tai sisarus, noin kolmasosasta molempia. Yhtä tärkeää tosin lienee huomata, että neljäsosalla urheilijoista perheessä ei ollut muita kilpaurheilijoita, mutta vanhemmat suhtautuivat muutoin kannustavasti urheiluharrastukseen.

Edellä mainittujen taustatekijöiden lisäksi vanhempien ja perheen merkitys toteutuu monenlaisten toiminnallisten seikkojen kautta. Lasten urheiluharrastuksessa vanhemmat ovat usein aloitteellisia. Kilpaurheiluharrastuksen vaativuus taas tarkoittaa sitä, että vanhempien osallistumisesta tulee välttämättömyys uran jatkumisen kannalta. Kustannusten lisäksi vanhemmat hoitavat kuljetustehtävää, varusteiden huoltoa ja tukevat harrastusta esimerkiksi kannustamalla kilpailuissa. Kilpaurheiluharrastus alkaa muistuttaa koko perheen projektia, jossa jopa sisarusten lomanviettokin voi määräytyä yhden perheenjäsenen kilpaurheiluharrastuksen perusteella. Ajankäytölliset vaatimukset vaihtelevat kuitenkin eri lajien mukaan ja ovat sidoksissa esimerkiksi harjoituspaik-

koihin ja lajin kilpailukalenteriin. (Côte 1999; Kalinowski 1985; Kay 2000; Kirk ym. 1997b; Monsaas 1985; Soini 2011; Wolfenden & Holt 2005; Wuerth ym. 2004) Vanhemmuuden merkitys urheiluharrastuksen taustalla on synnyttänyt myös tutkimusta, jossa vanhempien omat kokemukset ja odotukset ovat tutkimuksen kohteena (esim. Harwood ym. 2010; Hurtel & Lacassagne 2011; Pöyhönen 2015).

Salasuo ja kumppanit (2015) kirjoittavat myös suomalaisia huippuja käsitelleessä tutkimuksessa laajasti urheiluun sosiaalistumisesta perheen kautta. He kirjoittavat ensinnä ”perheen pöydästä” vertauskuvallisena kohtauspaikkana, jossa vanhempien arvot ja opit välittyvät lapsille, sekä toiseksi urheilusuhteen ylisukupolvisuudesta, joka tarkoittaa ainakin toisen vanhemman kuulumisesta urheilukulttuurin ”sisäpiiriläisiin”. (Salasuo ym. 2015, 83–85.) Lisäksi tutkijat käyttävät perhepääoman käsitettä, mikä tarkoittaa laajasti erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia, perheessä siirtyviä pääomia (ks. myös Wheeler 2012). Tätä käsitettä hyödynnän myös tässä tutkimuksessa ja palaan siihen tarkemmin tutkimuksen tulkintateorioiden käsittelyssä.

Tässä väitöstutkimuksessa olen tarkastellut kilpaurheiluun sosiaalistumista, huomioiden sekä sen *kulkuun* että *tekijöihin* liittyviä seikkoja. Tästä syystä teoreettisiksi valinnoiksi ovat muodostuneet sosialisaation ja elämänkulun teoretisoinnit. Näiden teoreettisten valintojen avulla olen pyrkinyt saamaan sosiologisen otteen urheilijakehityksen ja urheilu-urien ilmiöstä sekä tuomaan lisäarvon aiheen tutkimusperinteeseen.

2.2 Sosialisaatio ja elämänkulku taustateorioina

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on rakentunut taustateorioiden ja tulkintateorioiden varaan. Laadullisessa tutkimuksessa taustateorian tehtävänä on nivoa ilmiön tarkastelu laajempaan teoriaan, kun taas tulkintateoriat toimivat ilmiötä lähestyttävien näkökulmien muodostamisessa (Eskola & Suoranta 2008, 79–83). Tutkimusteeman mukaisesti tutkimukseni taustateorioiksi olen valinnut sosialisaatioon ja elämänkulkuun liittyviä teoretisointeja. Halutessaan kumpaakin voi pitää toisen ”alateoriana”, näkökulmasta riippuen. Olen kuitenkin tutkimuksessani lähtenyt liikkeelle sosialisaation tutkimuksesta, joten pidän sitä teoreettisena lähtöpisteenä. Katson, että elämänkulun tutkimus on antanut tarkemmat raamit tutkimukseni sosialisaatiotarkasteluun. Kirjoitan näistä molemmista rinnan sekä tässä yhteenveto-osiossa että osatutkimuksissani. Näitä käsitteitä ja aiemmin esiteltyä urheilun uratutkimusta hyödyntäen olen myös konstruoinut tutkimukseeni soveltuvan urheilupolun käsitteen. Tutkimuksessani korostuvan ymmärtävän näkökulman selventämiseksi käsittelen vielä erillisenä kokonaisuutena merkittäviä kokemuksia, jotka näen tutkimukselleni tärkeänä hermeneuttisena näkökulmana ja osin metodisenakin työvälineenä urheilupolkujen hahmottamiseen.

2.2.1 Dialektinen sosialisaatio

Yhteisön toiminnan perusedellytyksenä on, että sillä on yhteisiä normeja ja arvoja. Tätä yhteisyyttä ranskalainen Émile Durkheim (1980 [1912]; 1985 [1897]) kutsui kollektiiviseksi tajunnaksi kehitellessään sosiologian tieteenalaa ja metodologiaa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Kollektiivinen tajunta yhdistää yksilön yhteisöön ja siihen perustuvat kaikki sosiaalisesti järjestäytyneet asiat ajantajusta yhteiskuntien monimutkaisiin mekanismeihin. Kollektiivinen voima ei vaikuta meihin ulkopuolelta, vaan se jäsentyy yksilöjen tietoisuutena ja niiden välityksellä. Näin se on olennainen osa olemustamme. (Durkheim 1980 [1912], 195.) Tämän kollektiivisen tajunnan, yhteisön normien ja arvojen, sisäistämisprosessia kutsutaan sosialisaatioksi. Sosialisaation tehtävänä on siten opettaa yhteisön uusille jäsenille se, mitä odotusarvoja heihin kohdistuu. Nämä sisäistettyään yksilöstä tulee yhteisön jäsen. (Saaristo & Jokinen 2004, 78–79.) Sosiaalistuminen ei ole valinnainen prosessi, vaan se tapahtuu vääjäämättä ja osin myös tiedostamatta (Antikainen 1998, 14, 103).

Sosialisaatioprosessi voidaan jakaa primaari- ja sekundaarisosialisaatioon. Primaarisosialisaatio ajoittuu lapsuuteen. Tällöin sosiaalistuminen tapahtuu merkityksellisten toisten, perheen tai muiden hoivaavien aikuisten, välityksellä. Merkityksellisten toisten kautta lapsi sisäistää roolit ja asenteet ja omaksuu ne omikseen. Samalla muodostuu käsitys itsestä ja maailmasta, identiteetin ja maailmankuvan ”peruskallio”. (Berger & Luckmann 1994 [1966], 150–151.) Primaarisosialisaatio perustuu vahvaan tunnesiteeseen merkityksellisiin toisiin (Berger & Luckmann 1994 [1966], 150; Giddens 1991, 38–40). Tästä syystä vanhemmilla on suuri merkitys yksilön sosiaalistumisessa, vaikka nuoruutta käsittelevissä teoretisoinneissa vanhempien välittämän sosialisaation onkin katsottu heikentyneen ja vertaissosialisaation vahvistuneen (esim. Puuronen 2006, 148–149). Primaarisosialisaation merkitys nousee monin paikoin myös väitöstutkimuksessani esiin. Käsittelemme teemaa osatutkimuksissamme myös perhepääoman käsitteen avulla, josta kerrotaan enemmän tutkimuksen tulkintateorioiden kohdalla.

Primaarisosialisaatio on yksilön kannalta tärkein vaihe, mutta sekundaarisosialisaatio on yhtä väistämätöntä. Sekundaarisosialisaatio rakentuu jo sisäistetyn maailman ja jo rakentuneen minuuden päälle. Sekundaarisosialisaatio on vähemmän tunnelatautunutta kuin primaarisosialisaatio ja se vaatii vähemmän samastumista toisiin. Kyse on erilaisten institutionaalisten kenttien tuntemisesta ja niiden merkitysten sisäistämisestä. Minuus on mahdollista sovittaa roolispesifeihin tilanteisiin. Sekundaariset sisäistymät on kuitenkin helppo syrjäyttää, mikä tekee erilaiset institutionaaliset pyrkimykset hankaliksi. (Berger & Luckmann 1994 [1966], 157–164.) Tosin modernisoituneessa sosialisaatiossa jo varhaisvuosien sosialisaatio on professionalisoitunut ja institutionalisoitunut mm. varhaiskasvatuksen ja neuvolajärjestelmän kautta. Kasvatukseen osallistuvien ja sitä tulkitsevien ammattilaisten, asiantuntijoiden ja tutkijoiden joukko on alati kasvanut. (Giddens 1991, 33; Nieminen 2003.) Sama ilmiö näkyy myös urheilus-

sa: liikuntaharrastus aloitetaan entistä nuorempana organisoidussa toiminnassa, ohjaajan tai valmentajan vetämänä.

Perinteistä sosialisaatiotutkimusta on luonnehdittu tieteellisesti positivistiseksi ja yksilön kannalta deterministiseksi. Yksilö on nähty omassa sosiaalistumisprosessissaan marginaalisena tekijänä ja ympäristönsä tuotteena. (Alasuutari 2011, 64; Antikainen 1998, 105; Puuronen 2006, 222–226.) Esimerkiksi luokkaperustainen uusintaminen on ollut vallitseva näkökulma sosialisaatioon (France 2007). Viime vuosikymmeninä sosialisaatiotutkimuksessa on kuitenkin tullut tärkeäksi korostaa sosialisaation dialektista luonnetta. Se on tarkoittanut monenlaisia subjektiviteetin huomioivia näkökulmia: yhteisöllisen ja yksilöllisen kehityksen yhtäaikaista huomioimista, yksilöllisten valintojen ja merkityksenantojen tunnistamista kuten myös yksilön yhteisöjä muovaavan piirteen esiintuomista. Nämä kaikki näkökulmat ovat tärkeitä myös tämän tutkimuksen kannalta, joten avaan niitä seuraavassa tarkemmin.

Sosialisaation yhteyttä yksilönkehitykseen on jäsennetty monin tavoin. Sosialisaatio ei siten ole vain sosiologinen käsite, vaan sillä on vahvoja yhteyksiä sekä kasvatustieteisiin että psykologiaan (Handel 2006a, 2; Saaristo & Jokinen 2004, 80). Yksilötasolla onnistunut sosialisaatio tarkoittaa kehityskriisien kitkatonta ratkeamista, kun taas yhteisötasolla onnistunut sosialisaatio tarkoittaa yhteisön tasapainoista elämää (Saaristo & Jokinen 2004, 78–81). Handelin (2006b) näkemyksen mukaan ihmisen biologinen potentiaali kehittyy sosialisaation kautta, kun taas Durkheim (1980 [1912], 375) katsoo yhteisöllisten ideaalien kehittyvän yksilöiden autonomian ja persoonallisten tulkintojen kautta. Kyse on siten tietynlaisesta itseään vahvistavasta yksilön ja yhteisön kehästä. Damonin (2006) mukaan kyse on kuitenkin laadullisesti erilaisista prosesseista: samalla kun tullaan tietoisiksi yhteisön odotuksista, yksilö kasvaa yhä enemmän erilliseksi, reflektoivaksi olennoksi. Sosialisaatiolla on integroiva tehtävä ja yksilönkasvulla erotteleva tehtävä. Molemmat prosessit ovat tärkeitä elämään sopeutumisen kannalta ja jatkuvat läpi elämän. (Damon 2006.) Monissa ihmisen kehitysteorioissa nuoruusajan tehtäväksi onkin määritelty omaksi erilliseksi ihmiseksi kasvaminen ja identiteetin muodostaminen (Lehtinen, Kuusinen & Vauras 26–29; Puuronen 2006, 52–71). Urheilijaksi kasvamiseen liittyvässä sosialisaatiossa yksilönkehitykselliset seikat ovat sikäli tärkeitä, että sosialisaatio ajoittuu vahvasti lapsuuteen ja nuoruuteen ennen täysi-ikäisyyttä. Urheilijan tulisi olla ”valmis” huippu-urheiluun jo täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Tämä on sikäli poikkeava sosialisaatioprosessi nuorten elämässä, että nuoruuden katsotaan muutoin pitkittyneen ja aikuisuuden siirtyneen kronologisessa iässä aiempaa pidemmälle (esim. Puuronen 2006, 161).

Sekundaarinen sosialisaatio erilaisiin yhteisöihin on saanut uusia kulttuurisia tulkintoja myöhäismoderneissa sosialisaatiotarkasteluissa, kuten Giddensin (1991) elämäntyyliä ja valintoja koskevissa kirjoituksissa tai Bourdieun teoretisoinnissa sosiaalisista kentistä (Bourdieu & Wacquant 1995). Merkitysten muodostaminen ja tuottaminen on nähty yhä tärkeämmäksi (Alasuutari 2011, 65–67; Antikainen 1998, 105, 111–112). Tämä mahdollistaa myös erilaisten yksilöllisten valintojen tekemisen. Yksilöllistymistä pidetäänkin ajallemme tyypilli-

senä ”megatrendinä”, joka tuottaa sirpaleisen näkemyksen sosialisaatiosta ja lapsista ja nuorista ryhmänä (esim. Salasuo 2007). Antikainen (2011, 160) kuitenkin muistuttaa, että vaikka sosialisaatio on ajan saatossa yksilöllistynyt, se on myös ylikansallisessa paineessa yhdenmukaistunut, mikä jää usein huomaamatta. Yksilöllistyminen voidaan sosiologisesti nähdä nimenomaan yhteiskunnallisesti tuotettuna yksilöllistymisenä. Individualismi on ideologia (Antikainen 1998, 104). Myös Francen (2007) mukaan yksilöllistynyttä kulttuuria on ylitulkittu siten, että selittäviä tekijöitä esimerkiksi nuoruuden mahdollisiin ongelmiin ei ole juuri etsitty, tai ne on ainakin sijoitettu toisaalle kuin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Kuitenkin esimerkiksi sosiaalisten ryhmien eriarvoisuus näyttää edelleen todentuvan käytännössä. Niinpä France viittaakin ”epistemologiseen virheellisyyteen” ja käyttää termiä ”rakenteellinen individualismi” kuvaamaan vallitsevaa tilannetta. Yksilöllistyneessä kulttuurissa tietty sosiaalitausta ei enää johda tietylle elämänuralle, mutta se kuitenkin asettaa reunaehdot yksilön mahdollisuuksille. (France 2007, 71.) Vaikka ihmiset asettavat yksilöllisiä tavoitteita toiminnalleen, vaikuttavat kulttuuri ja ympäristömme siihen, mikä on meille mahdollista (Antikainen 1998, 111–112). Tämä yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden yhteisvaikutus on tärkeää huomioida myös merkitysten tuottamisen tarkasteluissa.

Subjektiviteetin korostaminen on johtanut myös näkemykseen, että yksilöllä on yhteisöjä muovaava vaikutus. Yksilöt eivät siis vain omaksu sosialisaatiossa erilaisia maailmoja ja rakenna niistä yksilöllistä identiteettiä, vaan omilla valinnoillaan muovaavat sosiaalista todellisuutta (Antikainen 1998, 104). Sosialisaatio on siten dialektista, vastavuoroista. Tästä syystä esimerkiksi toimijuuden käsite on noussut aiempaa keskeisemmäksi, ja on olennainen tulkintaväline myös omassa tutkimuksessani. Sosialisaation vuorovaikutuksellinen luonne on ollut lähtökohtana myös monissa muissa suomalaisissa liikuntasosialisaatiota käsittelevissä tutkimuksissa (mm. Itkonen ym. 2010; Lehmuskallio 2007; Ojala & Itkonen 2014). Erityisen tärkeäksi sosiaalisen todellisuuden muovautuvuus ja toimijuuden ulottuvuudet on nähty nuorisokulttuurista tai ”vaihtoehtoista” liikkumista koskevissa tutkimuksissa (esim. Harinen ym. 2006; Harinen ym. 2015; Ojala 2015; Salasuo ym. 2015).

Sosiaalistumisen muutos sukupolvien välisestä sosialisaatiosta vertaissosialisaatioon ja muun muassa kulutukseen kiinnittyvät elämäntyylilliset valinnat ovat olleet tyypillisiä nykynuorisoa käsittelevissä aikalaisdiagnooseissa ja tutkimuksissa (ks. esim. Hurrelmann & Engel 1989). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkastele sosialisaation historiallista muutosta ja sen uusia ehtoja, vaan pureudun tarkemmin sosialisaation hahmottamiseen ajallisena jatkumona ja tulkinnallisena prosessina. Tähän työkaluksi olen ottanut elämänkulun tutkimukseen liittyvän paradigman sekä sen piirissä omaksutun merkittävän kokemuksen käsitteen. Merkittävät kokemukset ilmentävät niitä yksilöllisyyden ja tulkinallisuuden teemoja, jotka nykyaikaisessa sosialisaatiotutkimuksessa on nähty tarpeelliseksi.

2.2.2 Elämänkulku

Elämänkulun tutkimus on ollut 1960-luvulta kehittyvä sosialisaatiotutkimukseen liittyvä paradigma. Elämänkulun tutkimus on kiinnittänyt aiempaa enemmän huomiota sosialisaation ajalliseen ja prosessimaiseen ulottuvuuteen ja sen tärkeimpiin näkökulmiin kuuluu elämänkulun sisäinen ajallinen järjestäytyminen. (Elder 1992; 1994; Mayer 2003.) Elämänkulun käsite salliikin sosialisaation käsitettä paremmin elämän katkosten, harppausten ja kriisien huomioon ottamisen (Antikainen 1998, 15). Psykologiseen elämänkaariajatteluun puolestaan elämänkulku on tuonut aiempaa monitahoisemman sosiaalisen ulottuvuuden. Yleisesti elämänkulun tutkimus voidaan nähdä monitasoisena ilmiönä, jossa tutkitaan yhtäältä instituutioiden kautta kulkevia rakenteellisia polkuja ja toisaalta ihmisten sosiaalisia, yksilöllisiä polkuja ja yksilönkehitystä. (Elder 1994.) Sosiologiassa elämänkulkua tarkastellaan kuitenkin tyypillisimmin elämän uppoutumisena sosiaalisiin rakenteisiin, jolloin elämä ilmenee ihmisten erilaisina sosiaalisina positioina ja rooleina. Toisin sanoen elämänkulku näyttäytyy jäsenyytenä erilaisissa ”institutionaalisissa järjestyksissä”. Sosiologisen elämänkulun tutkimuksen tehtävänä on siten kuvata ja selittää ihmisten diakronista (historiallista) ja synkronista (yhtäaikaista) jakautumista näihin positioihin elämänsä aikana. (Mayer 2003.)

Edellä mainittuihin elämänkulun tarkastelun periaatteisiin nojaten Mayer (2003, 464) on määritellyt elämänkulun käsitteen seuraavasti: “Life course denotes the sequence of activities or states and events in various life domains that span from birth to death.”: Elämänkulku tarkoittaa toimintojen tai tilojen ja tapahtumien sarjaa eri elämänalueilla syntymästä kuolemaan. Näin Mayer näkee elämänkulussa tärkeäksi ”tilat” ja ”tapahtumat”, sekä niiden jatkumon. Paino on ajallisessa ulottuvuudessa, mutta myös eri elämänaloissa. Elämänkulkua onkin tapana jäsentää erilaisina urina tai polkuina (trajectories), jotka muodostuvat eri elämänajoille, esimerkiksi perhe-elämään, koulutukseen ja työuraan. Kukin polku muodostuu erilaisista toisiinsa linkittyneistä tiloista tai vaiheista. Tilasta toiseen siirtyminen tarkoittaa muutosta tai siirtymää (transition). (Antikainen 1998, 101; Mayer 2003.) Joskus puhutaan myös siirtymävaiheista, eikä terminologia ole aivan yksiselitteinen.

Elämänkulun tutkimuksen ajallinen painotus erottaa sen perinteisemmästä sosialisaatiotutkimuksesta, joka on keskittynyt ympäristössä vaikuttaviin tekijöihin, eli sosiaaliseen kontekstiin. Näin elämänkulun tutkimus eroaa myös kontekstia tarkastelevista kehityksellisistä malleista, kuten Bronfenbrennerin ekologisesta systeemiteoriasta. (Moen 1995, 5.) Ekologisessa mallissa painopiste on yksilössä, jossa pyritään hahmottamaan tärkeät ekologiset vaikutukset. Elämänkulun tutkimus sen sijaan tarkastelee elämän sosiaalisia polkuja, niiden tapahtumien ketjua, siirtymävaiheita ja sosiaalisia rooleja. Tutkimuskohde on siis sosiaalinen todellisuus. (Elder 1995, 103; Mayer 2003.) Painotusten ero tulee näkyväksi myös urheilijakehitykseen ja uriin liittyvissä tutkimuksissa, kuten aiemmin aiheen tutkimuskirjallisuuden tarkastelussa toin ilmi.

Institutionaalista elämänkulkua tarkasteleva tutkimus keskittyy elämänkulkuun vaikuttaviin *normatiivisiin tekijöihin,* joita ovat esimerkiksi oppivelvollisuusikä ja eläkeaika. Usein nämä tekijät ovat ikäsidonnaisia ja tyypillisiä eriytyneessä ja institutionalisoituneessa nyky-yhteiskunnassa. Lisäksi esimerkiksi työmarkkinat ja sosiaaliturva luovat sosiaalisia positioita ja valinnan raameja ihmisten elämänkulkuun. Sosiologialle on tavanomaista käsitellä juuri näitä valinnan ehtoja ja valitsemisen edellytysten epätasaista jakautumista yhteiskunnassa. (Antikainen 1998, 112–113; Antikainen 2001; Mayer 2003.) Elämänkulun tutkimuksessa institutionaalisten siirtymien sosiaalinen ajoitus on nähty tärkeäksi: väärään aikaan ajoittunut siirtymä ”rikkoo” elämänkulun rooliodotukset (Elder 1994; 1998). Normatiivisia tekijöitä ovat myös historialliset tekijät, jotka koskettavat koko ikäluokkaa, kuten esimerkiksi taloudellinen taantuma tai sota-aika. Näin syntyy erilaisia ”sukupolvikokemuksia”. Historiallinen aika raamittaa laajassa mittakaavassa sitä, mikä kullekin sukupolvelle on mahdollista. (Antikainen 1998, 112–113; Antikainen 2001; Elder 1994; Mayer 2003.)

Elämänkulkuun vaikuttavat myös *ei-normatiiviset tekijät*, joita ovat yksittäisiä henkilöitä kohtaavat elämäntapahtumat, kuten sairastuminen tai avioero (Antikainen 1998, 112–113; Antikainen 2001). Ei-normatiiviset tekijät luovat vaihtelua ja käännekohtia ihmisten elämään ja muovaavat ne erilaisiksi samankaltaisissakin institutionaalisissa poluissa. Usein nämä tapahtumat ovat sidoksissa toisten ihmisten elämänkulkuun: monet tapahtumat koskettavat esimerkiksi koko perhettä. Ihmisten elämien sidoksellisuus onkin yksi tärkeä elämänkulun tarkastelun periaate (Elder 1994; 1998). Elämänkulun tapahtumat ovat sidoksissa toisiinsa myös siten, että aiempi elämänhistoria vaikuttaa elämänkulun myöhempiin käänteisiin. Tästä syystä samat tapahtumat tai sosiaaliset positiot eivät tarkoita samaa vaikutusta ihmisen elämänkulkuun. (Mayer 2003.) Lisäksi mikrotason tarkastelussa on nähty välttämättömäksi ottaa huomioon ihmisen toimijuuden kysymys. Ihmiset suunnittelevat ja tekevät valintoja elämänkulussaan. Nämä valinnat myös muovaavat sosiaalista rakennetta. Valintaprosessien ymmärtäminen on tullut yhä tärkeämmäksi elämänkulun tutkimuksessa. (Elder 1998; Mayer 2003.) Toimijuuteen palaan tarkemmin tutkimukseni tulkintateorioiden tarkastelussa.

Institutionaalinen ja yksilöllinen, ihmisten omassa elämismaailmassa tapahtuva elämänkulku ilmenevät rinnakkain ja vaikuttavat toinen toisiinsa (ks. Antikainen & Komonen 2003). Tutkimuksessa harvoin voidaan tavoittaa näitä molempia näkökulmia. Tässä, urheilun elämänalueeseen liittyvässä tutkimuksessa pääpaino on mikrotarkastelussa, nuorten elämismaailman perspektiivissä. Institutionaalisia urheilun polkuja olemme kuitenkin tarkastelleet toisessa osatutkimuksessa ja käsitelleet kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa osana laajempaa tarkastelua. Omana osa-alueenaan ne tulevat esiin myös tutkimuksen tulosten synteesissä. Elämismaailman perspektiiviä puolestaan olemme lähestyneet merkittävän kokemuksen käsitteen avulla, joten sitä avataan seuraavassa tarkemmin.

2.2.3 Merkittävät kokemukset näkökulmana

Kuten edellä kirjoitin Mayeria (2003) lainaten, elämänkulun yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on keskitytty ”institutionaalisiin järjestyksiin” ja sosiaalisiin positioihin. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena ovat usein olleet kokonaiset sukupolvet ja ikäluokat. Tällöin tutkimukselliset menetelmät ovat liittyneet väestötason rekisteriaineistoihin tai vastaaviin, laajoihin kyselyihin. (Karweit & Kretzer 1998). Kuitenkin myös elämäkertomuksiin perustuvia, narratiivisia näkökulmia on hyödynnetty jo 1900-luvun alusta alkaen. Klassikoksi on muodostunut Chicagon koulukunnan tutkijoiden, Thomasin ja Znanieckin 1920-luvulla tekemä tutkimus puolalaisista maahanmuuttajista Yhdysvalloissa. (Clausen 1998; Goodson & Sikes 2001, 6–7 Webster & Mertova 2007, 27.)

Elämäkertomuksella tarkoitetaan ihmisen vapaamuotoista kerrontaa elämästään. Elämäkerta puolestaan on kirjallinen luomus. Elämäkertomus muodostuu todellisuuden, kokemuksen ja ilmaisun elementeistä (life-as-told), eikä koskaan vastaa elettyä elämää sellaisenaan (life-as-lived). (Antikainen & Komonen 2003; Huotelin 1996.) Elämäkertomukset koostuvat *kokemuksista* – ihmiset kertovat niistä asioista jotka kokevat merkityksellisiksi. Kokemusten tutkimus perustuu ymmärtävään ihmistieteeseen ja merkitysoppiin – kokemus on yhtä kuin merkityksenanto, ei pelkkä tapahtuma ihmisen elämänkulussa. Näin ne ovat väylä merkityksenantojen, ihmisten omien tulkintojen tutkimiseen. (Connelly & Clandinin 1990; Huotelin 1996; Latomaa 2009, 28.) Elämäkertomukset ovat siten tutkimuksellinen apuväline ihmisten elämismaailman perspektiivin (Habermas 1989 [1981]) hahmottamiseen, institutionaalisten ja systeemisten tarkastelujen vastaparina ja täydentäjänä.

Elämäkertomukset jäsentyvät erilaisten kokemusten, tapahtumien kautta, eivät niinkään erilaisten tilojen sarjana (esim. Silkelä 1998, 48). Tästä syystä elämäkertomuksissa tulevat esiin juuri elämän käännekohdat *(*turning points*)*, joita onkin monissa elämänkulkuun ja narratiiviseen tutkimukseen liittyvissä tarkasteluissa pyritty käsitteellistämään 1950-luvulta lähtien (Connelly & Clandinin 1990; Webster & Mertova 2007, 75–76). Esimerkiksi Webster & Mertova (2007) käyttävät käsitettä kriittinen tapahtuma, critical event, kuvaamaan elämäntapahtumia, joilla on merkitystä kokijalleen. Ne ovat usein suunnittelemattomia ja hallitsemattomia, mutta ainutlaatuisia. Ne muuttavat ihmisen käsityksiä ja vaikuttavat toimimiseen tulevaisuudessa. (Webster & Mertova 2007, 75–79.) Käsite on lähellä Antikaisen (1996) käyttämää *merkittävän oppimiskokemuksen* käsitettä. Sillä hän viittaa kokemuksiin, ”jotka elämäkertomuksen perusteella näyttävät ohjanneen haastateltavan elämänkulkua ja/tai muuttaneen tai vahvistaneen hänen identiteettiään”. Merkittävät oppimiskokemukset ovat siten elämäntapahtumia, jotka Antikainen määrittelee ennemmin muutostapahtumiksi kuin osaksi vakiintunutta institutionaalista elämänkulkua. Tutkituissa elämäkertomuksissa näiden tapahtumien määrä vaihteli yhdestä kymmeneen. (Antikainen 1996.) Vaikka kasvatustieteissä oppimiskokemuksiksi yleensä tulkitaan myönteiset kokemukset (Webster & Mertova 2007, 74), Antikaisen (1996) tutkimus käsitteli myös kielteisiä kokemuksia. Tarkastelun perspektiivi oli siten

elämäkulussa ja siihen liittyvissä käänteissä, ei ainoastaan oppimisessa myönteisen kehityksen mielessä.

Urheilijakehitykseen liittyvässä tutkimuksessa kokemuksen tutkimus on ollut psykologisesti tai pedagogisesti virittäytynyttä. Kokemuksia on tutkittu mm. kehityskokemuksina (developmental experiences), jolloin on keskitytty yksilön kehitykseen liittyviin tekijöihin ja ennen muuta myönteisiin kokemuksiin (vrt. Fraser-Thomas & Côté 2009). Kokemukset on liitetty esimerkiksi identiteettiin, itseluottamukseen, sosiaalisiin taitoihin ja niin edelleen. Kokemusten tutkimus on kuitenkin keskittynyt pitkälti määrällisiin mittaristoihin, kuten esimerkiksi YES-kyselyyn (Youth Experiences Survey). (Bruner ym. 2011; Gulbin ym. 2010; Hansen ym. 2003; Larson ym. 2006; Mills ym. 2014; Samuel & Tenenbaum 2011; Strachan ym. 2009; Vella ym. 2013.) Myös haastatteluaineistoon ja laadullisiin analyysimenetelmiin perustuvia tutkimuksia on tehty, mutta niissä tulkinnat ovat rakentuneet enemmän systeemiteoreettisista lähtökohdista kuin merkitysten tarkastelusta. Toisin sanoen tutkimuksissa on tarkasteltu laadullisin menetelmin kehitykseen vaikuttavia tekijöitä, joita esittelin aiemman urheilijakehitystutkimuksen yhteydessä (esim. Fraser-Thomas & Côté 2009; Johnson ym. 2008; Gledhill & Harwood 2014). Kehityskokemuksia on nimetty myös kasvukokemuksiksi, growth experiences (Bruner ym. 2011).

Kasvatustieteellisessä kirjallisuudessa puolestaan on käytetty käsitettä oppimiskokemukset, learning experiences. Esimerkiksi Kirk (2005) on painottanut varhaisten oppimiskokemusten tärkeyttä liikunnallisesti aktiivisen elämäntavan muodostamisessa. Barker ym. (2012) puolestaan tutkivat oppimiskokemuksia olympismin omaksumisen näkökulmasta. He tarkastelevat oppimiskokemuksia erityisesti kontekstiin sidotusta näkökulmasta, käytäntöyhteisöjen kautta. Siten heidän tutkimuksensa noudattelee pitkälti sosialisaation ja sosiaalisissa kentissä toimimisen tematiikkaa, tosin oppimisteoreettisin termein. (Barker ym. 2012.) Myös uratutkimuksessa on ryhdytty tutkimaan uran kulun lisäksi siirtymiin liittyviä kokemuksia, transition experiences. (Bruner ym. 2008; Pummel ym. 2008)

Kokemuksia tulkitseva tutkimus on ollut vähäistä osin siitä syystä, että narratiivista, elämäkertomuksellista tutkimusta on urheilijakehitystutkimuksessa tehty vasta vähän (ks. Smith & Sparkes 2009; Smith 2010). Muutamat narratiiviseen tutkimukseen perehtyneet tutkijat ovat kuitenkin tuottaneet mielenkiintoisen näkökulman urheilijakehitykseen, esimerkiksi urheilumedian ja oman reflektion kautta erilaisiksi piirtyvät tarinat (Douglas 2014) kuten myös erilaiset henkilökohtaiset urheilunarratiivit (esim. Carless & Douglas 2013; Douglas & Carless 2014, ks. Smith 2010). Varsin mielenkiintoisen näkökulman urheilukokemuksiin ja narratiiviseen tutkimukseen tarjoavat Mortensen ym. (2013), jotka tutkivat nuorten urheilijoiden käsityksiä urheilu-uransa *tulevaisuuden* kulusta ja kuvitelluista kokemuksista. Tutkimuksessa havaittiin, että nuorilla oli varsin valoisa näkemys urheilu-uransa tulevaisuudesta, eikä tarinoissa esiintynyt juurikaan haasteita tai sosiaalisen tuen tarvetta, jotka kuitenkin on todettu olennaisiksi elementeiksi urheilijoiden urilla. (Mortensen ym. 2013.)

Joissakin urakokemuksia tulkitsevissa tutkimuksissa on keskitytty erityisesti naisnäkökulmaan (Burton ym. 2006; Gledhill & Harwood 2014).

Pickard & Bailey (2009) kiteyttävät aiempaan tutkimukseen nojautuen, että jonkinlaiset avainkokemukset ovat kehityspoluilla välttämättömiä, kun puhutaan kehityksen edistymisestä kohti urapolkua. Tutkijat itse käyttävät omaleimaisesti kristallisoivan kokemuksen (crystallizing experience) käsitettä tulkitsemaan tanssijan kehityspolulle omistautumiseen johtavia kokemuksia. Näitä olivat mm. perheen parissa koetut kokemukset, ensimmäiset lavakokemukset, toisten tanssijoiden havainnointi ja heiltä oppiminen, sosiaaliset suhteet ja taidon oppiminen. (Pickard & Bailey 2009.) Vastaavia kokemuksia käsittelemme väitöstutkimukseni neljännessä osatutkimuksessa.

Yhteistä urheiluun liittyvissä kokemusten tutkimuksissa on se, että ne tutkivat kokemusta elämänkulkuperspektiiviä pienemmässä mittakaavassa ja liittyvät useimmiten myönteiseen yksilönkehitykseen. Tämä on selkeä ero esimerkiksi Websterin ja Mertovan (2007) kriittisen kokemuksen käsitteeseen, ja Antikaisenkin (1996) tulkintaan merkittävän oppimiskokemuksen laadusta ja laajuudesta. Hän arvioi merkittäviä oppimiskokemuksia viiden eri ulottuvuuden kautta. Ensinnä, oppimiskokemukset ovat eri kestoisia. Toisessa ääripäässä ovat lyhytkestoiset, ajallisesti selkeästi kohdennettavat tapahtumat, toisessa taas hiljalleen kasautuvat, pitkäkestoiset kokemukset. Ensin mainittuja ovat esimerkiksi oivallukset, jälkimmäisiä esimerkiksi tietyn alueen taitojen karttuminen työelämässä. Toiseksi oppimiskokemukset eroavat laatunsa ja jatkuvuutensa suhteen. Läheskään aina oppimiskokemus ei ole myönteinen. Toisaalta kokemus voi olla jatkumo, kuten esimerkiksi oppimisen kasautumisessa yleensä on. Kolmanneksi oppimiskokemukset eroavat intressien suhteen. Tekninen intressi viittaa välineellisiin tarkoituksiin, praktisella intressillä arkielämän tarpeisiin ja emansipatorinen intressi vapauttavaan muutokseen. Neljänneksi oppimiskokemukset eroavat tilanteen ja ympäristön suhteen: oppiminen ei useimmiten tapahdu formaalissa koulutuksessa. Tulkintana Antikainen esittää, että institutionalisoituminen ikään kuin syö kokemuksen merkityksellisyyden. Viidenneksi oppimiskokemuksista todetaan, että ne voivat erota toisistaan oppimisen sisällön suhteen. Monet kokemukset liittyvät taitojen oppimiseen, ja Antikainen kirjoittaakin oppimiskokemuksista myös osaamiskokemuksina. Taidot ovat kognitiivisia, kommunikatiivisia tai sosiaalisia. (Antikainen 1996, 256.)

Omassa tutkimuksessani olen omaksunut pitkälti Antikaisen tavan hahmottaa merkittäviä oppimiskokemuksia ja soveltanut sitä urheilupolkuun. Olen tulkinnut merkittäviin kokemuksiin kuuluvaksi sekä myönteiset että kielteiset kokemukset, sekä lyhyt- että pitkäkestoiset tapahtumat, erilliset ja kasautuvat tapahtumat, eri konteksteissa tapahtuvat kokemukset kuten myös sisällöllisesti ja vaikutussuhteiltaan erilaiset kokemukset. Tutkimuksen analyyseissä en kuitenkaan ole kokemuksia käsitellyt edellä mainituissa ulottuvuuksissa, vaan analysoinut niitä tutkimukselle relevanttien tulkintaulottuvuuksien suunnassa. En myöskään ole määritellyt kokemuksia etukäteen vaan nostanut ne urheilijoiden elämäkerrallisista haastatteluista sellaisenaan esiin. Tätä kokemusten tuottamisen tapaa käsittelen tarkemmin aineiston esittelyn yhteydessä.

Elämäkertomusten ja kokemusten tutkimusta on kritisoitu monella tapaa sen epävarmuudesta. Elämäkertomusten syntyyn vaikuttavatkin kaikki normaalit haastattelutilanteen rasitteet, kertomisen motiivit, muisti ja koko kertomuksen jäsennys tutkittavan mielessä. Vaikka peruslähtökohtana on, että toimija itse tietää parhaiten kulloisenkin toiminnan tai tapahtuman tarkoituksen ja merkityksen, on kuitenkin otettava huomioon, että läheskään kaikki toiminnan ehdot eivät ole tiedostettuja, eikä niitä siksi kyetä verbalisoimaan. (Huotelin 1996, 16–17, 28–29.) Esimerkiksi Mannheim (1972 [1923]) jakaa kokemuksellisuuden refleksiiviseen ja implisiittiseen. Implisiittinen kokemuksellisuus tarkoittaa sitä, että kokemukset ovat luontaisesti läsnä nykytilanteessa, ne ovat tiedostamattomasti osa nykytilanteen käsittämistä. Refleksiivinen kokemuksellisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että ihminen tietoisesti reflektoi kokemuksiaan ja tekee sen perusteella päätöksiä nykytilanteessa. Refleksiivisyyttä tarvitaan silloin, kun kokemukset ja kehityskulut joutuvat ristiriitaan – toisin sanoen, kun on ratkaistava jokin ongelma. (Mannheim 1972 [1923].) Myös tutkimustilanteessa kokemuksia pitäisi pystyä reflektoimaan, koska implisiittisiksi jäävät kokemukset eivät tutkijalle paljastu.

Toinen, sosiologista kokemusten tutkimusta koskeva kysymys on, missä määrin on kyse subjektiivisista ja missä määrin kollektiivista kokemuksista – sosiologiassa ollaan kiinnostuneita juuri jälkimmäisistä (Perttula & Latomaa 2009, 11). Esimerkiksi Koski (2004) toteaa liikuntasuhteen muodostumista käsitteellistäessään, että omat kokemukset ja kohdatut merkitykset muodostavat yksilöllisen reitin liikunnan sosiaalisessa maailmassa. Merkitysverkkojen rakentumisesta on mahdotonta sanoa mitään yleispätevää. Tämän vuoksi on tärkeää, että merkitysrakenteet tulisivat käsitettävimmiksi laadullisen tutkimuksen avulla. Koski kuitenkin täsmentää, että yksi tärkeä tekijä liikuntasuhteen rakentumiselle on volyymi, jolla tietyt merkitykset ovat tarjolla. Tällä tarkoitetaan sitä, miten toistuvasti merkityksiä kohdataan. Merkitykset ikään kuin kyllääntyvät ja kokemuksesta tulee arkinen. Näin kulttuurin eri osat voivat toistuessaan pikkuhiljaa muodostua sekä totutuiksi rakenteiksi ja tavoiksi. (Koski 2004.) Nämä viittaavat niihin ”näkymättömiin suhteisiin”, jotka tutkijan tulisi pystyä elämäkerrallisessa tutkimuksessa tuomaan ilmi. Mannheimia (1959, Huotelinin 1996 mukaan) mukaillen Huotelin (1996) toteaakin, että tulkinnoissa tulisi pyrkiä dokumentaariseen merkitysanalyysiin. Tämä tarkoittaa sitä, että merkitysanalyysit liitetään laajempiin sosiokulttuurisiin yhteyksiin. Tulkinnat asetetaan reflektiivisesti kuviteltavissa olevaan ”todellisuuteen”. (Huotelin 1996, ks. myös Thorpe 2009.) Tällöin kokemusten kollektiivisuus ja sosiaaliset raamit on mahdollista hahmottaa. Omassa väitöstutkimuksessani olen työskennellyt tätä tavoitetta kohti ja nivonut merkityksellisiä kokemuksia erityisesti urheilun rationalisaatiokehitykseen sekä elämismaailman ja systeemien ulottuvuuksiin. Kyseinen tarkastelu tulee esiin ennen muuta kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa.

2.3 Urheilupolku tutkimuksen käsitteellisenä konstruktiona

Koska väitöstutkimukseni kiinnittyi erilaisiin käsitteisiin ja tieteenaloihinkin, vaikutti hankalalta sitoutua mihinkään edellä tässä luvussa käsiteltyyn näkökulmaan urheiluun sosiaalistumisesta. Sosialisaation käsite sinänsä on varsin yleistasoinen, ja vaatii avukseen fokusoidumman käsitteen (esim. Antikainen 1998, 103). Elämänkulun käsite auttoi hahmottamaan sosialisaation diakronista jatkumoa ja sen sosiaalisia ehtoja sekä toimijuuden roolia. Silti sekin vaikutti turhan yleisluontoiselta käsitteeltä tutkimuksessani, joka keskittyy urheiluun erityisenä elämänalueena. Urheilu-uran käsite puolestaan kiinnittyy niin vahvasti huippu-urheilun perspektiiviin ja elämänuraan, ettei sitä voi pitää soveltuvana tutkimuksessa, joka tarkastelee nuoria harrastajia ja urheilijoita. Monethan heistä vasta haaveilevat urheilu-urasta. Urheilijakehitys tai kehityspolku puolestaan ovat käsitteitä, jotka soveltuvat paremmin nimensä mukaisesti kehityksen tarkasteluun, kuten näkökulmana esimerkiksi psykologisessa tutkimuksessa usein on. Tutkimuksessani en kuitenkaan halunnut sitoutua implisiittiseen ajatukseen kehityksestä, jota kilpaurheiluun sosiaalistuminen ei kriittisesti tarkasteltuna aina itsessään ole tai pidä sisällään (esim. Coakley 2011). Myöskään käytännön urheilukenttään omaksuttu ”urheilijan polku” ei tuntunut sopivalta, koska se olisi edellyttänyt tutkimusjoukon määrittämistä urheilijoiksi – ehkä vastoin sitä kuvaa, joka heillä tutkimushetkellä oli itsestään.

Edellä mainitut pohdinnat johdattivat minut konstruoimaan tutkimukselleni soveltuvan käsitteen. Tutkimuksessani ja osatutkimuksissa olen käyttänyt *urheilupolun* käsitettä. Sillä tarkoitan laajassa mielessä urheiluun sosiaalistumisen prosessia osana ihmisen elämänkulkua. Urheilupolku muodostuu jokaiselle meistä, jotka ovat jollakin tavalla tekemisissä urheilun sosiaalisen maailman kanssa. Siten se on käsite, joka ei ole sidoksissa vain huippu-urheilu-uraan. Käsitteenä urheilupolku on lähellä Kosken (2004) liikuntasuhteen käsitettä, jolla viitataan siihen kiinnittymis- ja suhtautumistapojen kokonaisuuteen, jonka kautta liikunnan sosiaalinen maailma kohdataan. Urheilupolku viittaa kuitenkin sosiaalistumisen diakroniseen luonteeseen, jonka olen omaksunut elämänkulkuparadigmasta. Näin ollen Mayerin (2003) elämänkulun määritelmää mukaillen katson urheilupolun tarkoittavan urheiluun liittyvien toimintojen, tilojen ja tapahtumien sarjaa osana elämänkulkua. (Ks. myös Aarresola 2015.)

Elämänkulun periaatteisiin kuuluu, että tapahtumat ja tilat muodostavat elämänkulkuun kasautuvan jatkumon. Sosiaalistuminen on siten elämänkulun näkökulmasta kumuloituvaa (ks. Salasuo ym. 2015, 39). Yhtenä tapana hahmottaa kumuloituvuutta olen kuvannut urheilupääoman kasautumista, mikä tarkoittaa yhtä lailla kilpaurheiluun sosiaalistumisen syvenemistä. Ilman kasautuvaa pääomaa sosiaalistumisen syveneminen ”pysähtyy” ja urheilupolku toteutuu esimerkiksi harrasteurheilun tasolla. Toki tällöinkin polku on edelleen jatkumo, mutta urheilupääomaa ei kerry lisää kilpaurheilun kentällä toimimiseen ja menestymiseen. Urheilupolusta tulee suhdetta ylläpitävä. Kumuloituva urheilupääoma puolestaan luo edellytykset uusille positioille urheilun institutio-

naalisessakin kehyksessä. Tähän pääoma-ajatteluun pureudun seikkaperäisemmin Bourdieun ajattelun avulla, tulkintateorioiden yhteydessä.

Näkökulma kasautumisesta liittyy likeisesti siihen ajatukseen, joka urheilijakehityksen tutkimuskentässä on hallitseva – harjoittelun, taitojen ja ominaisuuksien kasautumiseen. Tutkimuksessani en siis ole halunnut tätä peruslähtökohtaa urheilijakehityksen tutkimuksessa haastaa, vaan sisällyttää sen osaksi laajempaa kokonaisuutta. Urheilupääoma rakentuu pitkälti niistä ruumiillisista taidoista, jotka urheilussa ovat ilmeisen välttämättömiä. Urheilupääoma on kuitenkin myös tietoja ja sosiaalista kykyä toimia urheilun sosiaalisessa kentässä, eikä se vallankaan palaudu aina johonkin fyysiseen muuttujaan. Silti haluan tunnistaa ja tunnustaa, että urheilupääoman fyysinen muoto on niin väistämätön, että pääomaa ei voi loputtomasti kasata ilman fyysistä kehittymistä. Tässäkin tutkimuksessa nämä taidot ja kehollinen kehitys tulevat esiin esimerkiksi kehityskokemusten kautta neljännessä osatutkimuksessa, mutta myös välillisesti monessa muussakin kohtaa, vaikka tutkimus varsinaisesti käsittelee urheilupolun sosiaalista rakentumista.

On tarpeen huomata, että urheilupolkuun kuuluu elämänkulkuajattelun mukaisesti myös sellaisia tiloja ja tapahtumia, jotka eivät varsinaisesti kerrytä pääomaa tai vähennäkään sitä. Erilaiset tapahtumat muuttavat sosiaalista kontekstia, mutta eivät välttämättä ole urheilupääoman hyödyntämistä muuttavia seikkoja. Haluan välttää tulkintaa, että valinnat ja sattumat olisivat aina määriteltävissä hyviksi tai huonoiksi polun etenemisen kannalta. Esimerkiksi tapahtumien keskinäisellä ajoittumisella on merkitystä. Uudet olosuhteet voivat tarkoittaa myös uusien päämäärien syntymistä, jolloin erilaisia sosiaalisia positioita ei voi vertailla keskenään. Tämä juuri tekee polusta monimutkaisemman kokonaisuuden kuin kehityksellisen jatkumon.

Tutkimukseni keskittyminen elämänkerralliseen aineistoon ja kokemusten tarkasteluun on tarkoittanut sitä, että olen urheilupolun muodostumista tarkastellessani keskittynyt juuri sen tulkinnalliseen puoleen. Tämä on kuitenkin vain *näkökulma* urheilupolkuun, yhtä hyvin polkua olisi voinut tutkia aiemmasta kirjallisuudesta poimittuihin muuttujiin perustuen, kuten olemmekin toisessa osatutkimuksessa pitkälti tehneet. Näin ollen urheilupolun käsitettä voi soveltaa monenlaisiin tutkimuksellisiin lähestymistapoihin.

2.4 Tutkimuksen tulkintateoriat

Ymmärtävässä tutkimuksessa tarkoituksena on tulkita todellisuutta. Tätä varten tarvitaan tulkintateorioita, joihin tulkinnat voivat nojata. Tässä tutkimuksessa tulkintateoriat muodostuivat vasta tutkimuksen loppupuolella, kun urheilupolkujen sosiaalinen rakentuminen alkoi jäsentyä osatutkimusten ja kirjallisuuden kautta. Tulkintateoriat kuvaavat siten osatutkimusten tulosten abstrahointia yleisellä tasolla. Samasta syystä tulkintateoriat ja niiden käsitteet eivät esiinny aivan suoraviivaisesti osatutkimuksissa.

Tulkintateorioiden kokonaisuutta muodostaessani katsoin tarpeelliseksi yhdistellä niitä näkökulmia, joita sosiologialla on tarjota nuorten urheilupolkuihin. Tämä johtui sekä aiemman sosiologisen tutkimuksen vähäisyydestä (Coakley 2011) että tutkijoiden esiin nostamasta ”monitahoisuuden kaipuusta”. Esimerkiksi nuorisotutkija Alan France (2007, 74) peräänkuuluttaa tutkimusta, joka pystyy huomioimaan monitahoisia vaikutussuhteita rakenteellisten mahdollisuuksien, kulttuurisen kehyksen ja yksilön toimijuuden välillä. Urheilupolkuihin liittyvästä tutkimuksesta tällaiset näkökulmat ovat lähes tyystin puuttuneet (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 17–25). Tulkintateorioista ensimmäiseksi käsittelen rationaalistumista ja systeemiä sekä sen tuottamaa normatiivisuutta, toiseksi pääomia ja lopuksi toimijuutta. Tulkintateoriat kuvataan tässä luvussa teoreettisella tasolla, ja niiden sovellukset tutkimukseni tulkinnassa esittelen seikkaperäisemmin osatutkimusten tulosten ja tulosten synteesin yhteydessä.

2.4.1 Rationalisoituminen ja urheilujärjestelmän systeemiset normit

Modernia urheilua on kritisoitu siitä, että se on menettänyt lumouksensa, sosiaalisen merkityksensä ja leikillisen luonteensa. On sanottu, että urheilijat ovat ylivalmennettuja, joukkueista puuttuu sydän, stadionit ovat sieluttomia ja peli on liian ammattimaista. Urheilu on rationalisoitunut liikaa. (Giulianotti 2005, 15.)

Yleisesti yhteiskuntien rationalisoitumisella tarkoitetaan sitä tieteellis-teknistä edistystä, joka on murtanut traditioihin ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen perustuvan yhteisöllisen toiminnan. Laajenevat ja monimutkaistuneet yhteiskunnat ovat edellyttäneet toimintojen uudelleen järjestelyä – niiden eriytymistä – ja uusien hallintamekanismien syntyä. 1900-luvun taitteessa vaikuttaneelle yhteiskuntatieteilijä Max Weberille rationaalisen toiminnan jalostuneinta muotoa edusti byrokraattinen hallintokoneisto (Gronow & Töttö 1997, 320). 1900-luvun lopussa yhteiskuntateoriaansa kehitellyt Jürgen Habermas (1989 [1981]) puolestaan katsoi rationalisaation johtaneen systeemisten toiminnanohjausvälineiden, rahan ja hallinnollisen vallan, synnyttämään systeemimaailmaan.

Habermas tarkastelee rationalisaatiota tarkemmin elämis- ja systeemimaailmojen kautta (Habermas 1989 [1981], 113–197). Elämismaailmalla Habermas tarkoittaa ihmisten kokemustasolla ilmenevää maailmaa. Elämismaailmassa toiminta on kommunikatiivista, eli perustuu yhteisymmärryksen tavoitteluun. Se on perusta kulttuurisille traditioille sekä sosialisaatiolle. Kommunikatiivinen toiminta näkee ihmiset aitoina toimijoina ja persoonina. Elämismaailman rationalisoituminen tarkoittaa ennen muuta traditionaalisen toiminnan korvaamista tieteellisellä orientaatiolla – maailmankuvien moniarvoistumista ja niiden välistä rationaalista diskurssia. Sosiaaliset roolit eriytyvät ja normit kyseenalaistuvat. Traditiot ja neuvottelut alkavat vaatia rationaalisia perusteluja tuekseen. Identiteetin muodostuksen rationalisoituminen tarkoittaa refleksiivisyyden, vastuun ja valintojen lisääntymistä, sekä tarvetta näiden sovittamiseen monien ja erilaistuneiden sosiaalisten roolien kanssa. (Huttunen 2012; Sitton 2003, 67–68.)

Habermasin mukaan elämismaailma sellaisenaan ei enää riitä kuvaamaan niitä monimutkaisia suhteita, joista modernit yhteiskunnat rakentuvat. Elämismaailman lisäksi yhteiskunta rakentuu kahdesta muusta alasysteemistä – taloudesta ja hallinnollisesta vallasta, jotka toimivat yhteiskuntien ohjausmekanismeina kommunikatiivisen toiminnan sijaan. Ne huolehtivat yhteiskunnan materiaalisesta uusintamisesta. (Habermas 1989 [1981], 181–183; Sitton 2003, 71–72.) Tällöin ei enää tarvita elämismaailman kommunikatiivista toimintaa toiminnan koordinoimiseen, vaan systeemistä tulee itsenäinen toiminnan ohjaaja. Systeeminen toiminnanohjaus vähentää sopimisen tarvetta ja kommunikaation riskejäkin, mutta samalla teknistää elämismaailmaa. Systeemi- ja elämismaailma eivät voi toimia toisistaan erillään, vaan systeemiset mekanismit pitää ”ankkuroida” elämismaailmaan, eli institutionalisoida. Silti systeemit toimivat osin ihmisten elämismaailman tulkintahorisontin ulkopuolella. (Habermas 1989 [1981], 183.)

Habermasin teoretisointiin elämis- ja systeemimaailmoista liittyy hänen toimintatypologiansa, joka selittää toiminnan laatua sen päämäärien kautta. Jos elämismaailma on traditionaalisesti perustunut kommunikatiiviseen, neuvottelevaan toimintaan, on rationalisaatio tuottanut sen rinnalle strategisen toiminnan tyypin. Sosiaalisena toimintana strateginen toiminta on välineellistävää, kun taas kommunikatiivinen toiminta on yhteisymmärrykseen pyrkivää. (Huttunen 2012.) Systeeminen toiminta on itsessään välineellistävää, koska se toimii talouden ja vallan mekanismein. Tärkeää on kuitenkin huomata, että rationalisaatio on tuottanut paljon strategista toimintaa elämismaailman piiriin ja osa kommunikatiivisesta toiminnasta on siten korvautunut päämääräsuuntautuneella, välineellistävällä ajattelulla.

Urheilun jaottelua elämis- ja systeemimaailmoihin voidaan kritisoida ylitulkitsevaksi ja Habermasin teorian vääränlaiseksi soveltamiseksi, käsitteleehän teoria alun perin yhteiskuntaa kokonaisuutena eikä sen osailmiöitä. Olen kuitenkin tutkimuksessani soveltanut elämis- ja systeemimaailman käsitteistöä urheiluun, koska se tekee näkyväksi rationalisaation keskeisiä kysymyksiä urheilussa. Olen tutkimuksessani tulkinnut kilpailujärjestelmän ja menestyksen tavoittelun urheilun ”systeeminä”, joka toimii itsenäisenä ja urheilukulttuuria uusintavana ohjausmekanismina. Toiminnan sisältö ja päämäärät eivät siis ole jatkuvasti neuvoteltavissa, kuten elämismaailmassa. Menestyksen tavoittelu ohjaa urheilutoimintaa samaan tapaan kuin esimerkiksi taloudellisen menestyksen tavoittelu markkinataloutta. Rationalisoituminen on tuottanut paljon strategista toimintaa urheilun eri tasoille: kansallisiin urheilujärjestelmiin, junioriurheilun käytänteisiin sekä jopa urheilijoiden elämänpoliittisiin valintoihin.

Urheilujärjestelmien rationalisoitumisen kiihtymiseen 1960-luvulta vaikutti sekä kilpaurheilumenestyksen tavoittelu osana eri maiden kansallisia liikuntapoliitikoita että amatööriyden ihanteen hylkääminen ja urheilun ammattimaistuminen (Andersen ym. 2015a, Ilmanen 2004). Samaan aikaan valmennustietous kehittyi ja asiantuntijavalta alkoi kasvaa myös urheilussa. Nykyään rationalisoituminen näkyy monin tavoin: Huippu-urheilua johdetaan menestyksen kärkimaissa tulosjohtamisen, tehokkuuden arvioinnin ja vertailuanalyysien

voimin. Urheilu ammattimaistuu ja erikoistuu sekä osaamisen että esimerkiksi olosuhteiden suhteen. Lisäksi viime vuosikymmeninä on pyritty lisäämään tieteellisten menetelmien käyttöä järjestelmienkin kehityksen optimoinnissa. (Andersen ym. 2015a.) Keskeistä järjestelmien kehittymisessä on kuitenkin ollut huippu-urheilun poliittinen tärkeys ja on puhuttu jopa kansakuntien urheilun kilpavarustelusta (Andersen 2015a, De Bosscher ym. 2015, 15). Julkinen panostus huippu-urheiluun näyttää olevan edelleen kasvussa, joten menestyskilpailussa mukana pysyminen vaatii entistä enemmän resursseja (De Bosscher ym. 2015, 15).

Urheilun rationalisoituminen on tarkoittanut myös junioriurheilun ”tehostumista”. Kuten tutkimukseni ensimmäisessä luvussa toin esiin, junioriurheilun strateginen toiminta näkyy suomalaisen urheilun historiallisessa kehityksessä enenevästi jo 1960-luvulta lähtien: junioritoiminnassa omaksuttiin aikuisurheilun valmennuksen käytäntöjä ja lahjakkuuksien rekrytointi lajeihin kiivastui. Tämä synnytti kritiikkiä junioriurheilun päämääristä jo 1970-luvulla. (Itkonen 2003; Kokkonen 2015, 209–210.) Nykyäänkin huippu-urheilun toimintapoliittisia tekijöitä tarkastelevassa kansainvälisessä SPLISS-tutkimuksessa (De Bosscher ym. 2015) lahjakkuuksien tunnistamisen ja kehittämisen on katsottu olevan yksi urheilumenestyksen kriittisiä menestystekijöitä. Lahjakkuuksien kehittäminen onkin systematisoitunut muun muassa kaksoisuran tukemisen (mm. Thiel ym. 2005) ja asiantuntijoiden hyödyntämisen avulla. Lahjakkuuksien *tunnistaminen* on kuitenkin nähty haastavana kokonaisuutena. Usein koko lahjakkuusajattelu perustuu pyramidimalliin, jossa lahjakkaat urheilijat valitaan kilpailujärjestelmän kautta suuremmasta massasta ja sen jälkeen panostetaan näiden lahjakkuuksien kehittämiseen. (De Bosscher ym. 2015, 42, 197–231; Andersen ym. 2015b.)

On helppo todeta, että juniorivalmennuksen strategiseksi muuttunut luonne näyttää vaativan Habermasin toimintatypologiaa mukaillen kommunikatiivisenkin toiminnan turvaamista junioriurheilussa. Huttusen (2012) mukaan Habermasin ajattelun soveltaminen kasvatuskontekstiin ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta. Habermasin toiminnan lajeja esimerkiksi koulumaailmaan soveltaneet tutkijat ovat esittäneet erilaisia tulkintoja siitä, voidaanko opetusta ja kasvatusta ylipäätään käsitellä kommunikatiivisena toimintana – vai onko se aina strategista toimintaa kasvatuksellisten päämäärien saavuttamiseksi, vaikka päämäärä olisikin esimerkiksi oppilaan autonomia. Huttunen (2012) esittää ratkaisuksi kommunikatiivisen opettamisen, joka tarkoittaa avoimen diskurssin simuloimista ja oppilaan kohottamista kasvatustilanteen kanssasubjektiksi. Diskurssiulottuvuuksien avaaminen on mahdollista sitä mukaa, kun oppilaan kyvyt kasvavat. (Huttunen 2012.) Tätä ajatusta on mahdollista soveltaa myös urheiluvalmennuksessa. Toimijuuden tukeminen ei kuitenkaan ole ollut perinteisille valmennuskäytännöille tavallista.

Menestysrationaalisuuden painottuminen ja sen aiheuttama urheilujärjestelmien kehittyminen ja rationalisoiminen ovat luoneet *systeemisiä normeja* urheiluun sosiaalistumiseen. Systeemiset normit ovat sääntöjä, jotka kasautuvat niiksi rooliodotuksiksi, joita rationalisoitunut urheilujärjestelmä systeeminä

synnyttää (ks. Alasuutari 2011, 64–67; Saaristo & Jokinen 2004, 75–78). Systeemiset normit ovat siten juuri sitä systeemien ankkuroimista elämismaailmaan, institutionalisoitumista, johon aiemmin viittasin. Normatiivisuus ilmenee urheilun sosialisaatiossa säännönmukaisuuksina, koska sosiaalistuminen tapahtuu samojen ihannenormien paineessa. Salasuo ja kumppanit (2015, 124–125) puhuvatkin ohjausvaikutukseen viitaten oivallisesti urheilu-uran ”käsikirjoituksesta”, johon kuuluvat urheilu-uran normatiiviset siirtymät. Näitä säännönmukaisuuksia ja siirtymiä aiemmassa tutkimuksessa käsittelin urheilun uratutkimuksen yhteydessä. Oman tutkimukseni osajulkaisuissa puolestaan urheilupolun normatiivisuus ja siihen liittyvät poikkeamat tulevat esiin monella tavalla.

Normatiivisten siirtymien lisäksi urheilun rationalisoituminen on luonut urheiluun lähes implisiittisen menestysrationaliteetin normin. Jos talonpoikaisperinteeseen liittyvä kisailu oli ajanvietettä ja voitontavoittelu kisakohtaista, perustuu nykyaikainen urheilu päämäärätietoiseen menestyksen rakentamiseen. Tämä tulee esiin myös urheilijoita itseään käsittelevissä tutkimuksissa elämänpoliittisina orientaatioina. Esimerkiksi urheilijatarinoita tutkineet Douglas & Carless (2014) totesivat ”suoritusnarratiivin” (performance narrative) olevan urheilijoiden tyypillisin tapa hahmottaa suhdettaan urheiluun. Eräs heidän haastattelemansa urheilija tiivisti asian seuraavasti: ”I couldn’t be succesfull without it being the most important thing in my life.”: en voisi menestyä, jollei se olisi tärkeintä elämässäni. Tutkijat katsoivat tämän narratiivin olevan yhtenevä siihen julkiseen tulkintaan, jonka media meille huippu-urheilijoista välittää. (Douglas & Carless 2014, 15, 73.) Myös Heikkala & Vuolle (1990) kirjoittavat menestyksen tavoittelusta huippu-urheilun ideologiana ja urheilijan maailmankuvana. Salasuon ym. (2015) tutkimuksessa puolestaan menestyksen eetos sisältyi kahteen kolmesta tutkijoiden hahmottamista urheilijaeetostyypistä: kutsumukselliseen eetokseen ja työnteon eetokseen. Ainoastaan harrastuseetoksessa menetysrationaliteetti oli heikko tai lähes poissaoleva. (Salasuo ym. 2015.)

Lopulta on kuitenkin hyvä huomata, ettei urheilun rationalisoituminen käytännössä näyttäydy aina niin selväpiirteisenä kuin teoreettinen tarkastelu antaa ymmärtää. Andersenin ym. (2015a; 2015b) mukaan erityisesti Pohjoismaissa rationalisoituminen ei ole edennyt aivan yhtä pitkälle kuin monissa muissa, huippu-urheiluun vahvasti panostavissa maissa, kuten esimerkiksi Australiassa. Pohjoismaissa lahjakkuuksien kehittäminen on heikosti keskitettyä ja perustuu pitkälti itsenäisiin lajiorganisaatioihin ja paikalliseen urheiluseuratoimintaan. Lahjakkuuksien kehittämisessä nojaudutaan osin myös monilajiseen ajatteluun, vahvan erikoistumisen sijaan. Massa- ja huippu-urheilu toteutetaan samassa organisaatiossa. Ammattilaisuutta on vähän, ja seurataso toimii vapaaehtoispohjalta. Vapaaehtoistyöhön perustuvassa urheilujärjestelmässä neuvottelujen tarve ja kenttä on suuri, ja junioriurheilussa esimerkiksi vanhemmilla on paljon valtaa. (Andersen ym. 2015b, ks. myös Berg 2012.) Tästä syystä järjestelmän luomaa normatiivisuutta voidaan pitää paikoin väljänäkin. Tämä saattaa olla menestyksen kannalta hyvä seikka, koska esimerkiksi edellä mainitussa kansainvälisessä SPLISS-tutkimuksessa (De Bosscher 2015, 197–231), kuten myös laajassa saksalaisessa tutkimuksessa (Güllich & Emrich 2006) on

jouduttu toteamaan, että kansallisen talenttijärjestelmän tehokkuus urheilumenestyksen tuottamisessa on jäänyt sittenkin kyseenalaiseksi.

Käytännössä edellä mainittu tarkoittaa, että pohjoismaisessa urheilussa toimitaan enemmän kommunikatiivisen toiminnan varassa kuin rationalisoituneemmissa urheilujärjestelmissä. Menestystä tavoitteleva, päämäärärationaalinen toiminta pitää rinnallaan weberiläisittäin tulkittuna arvorationaalista toimintaa. Arvorationaliteetti tarkoittaa jonkin muun periaatteen kuin menestyksen mukaista strategista toimintaa. Junioriurheilussa tämä keskustelu on alati läsnä ja tarkoittaa esimerkiksi tasa-arvon, lapsilähtöisyyden tai yksilön elämäntaitojen kehittymisen korostamista (ks. esim. Berg 2012; Coakley 2011; Fraser-Thomas ym. 2005; Walters ym. 2010). Tästä esimerkkeinä ovat myös tämän tutkimuksen alussa esitetyt jäsennykset erilaisista junioriurheilussa vallitsevista diskursseista ja merkitysulottuvuuksista (ks. Honkonen & Suoranta 1999; Itkonen 2010; Berg 2016). Weberin toimintatypologiasta myös muut toiminnan muodot – traditionaalinen ja affektiivinen toiminta epärationaalisina toimintoina – ovat mahdollisia löyhästi systematisoituneessa urheilussa (Weber 1978 [1922], 24–26; ks. Gronow & Töttö 1997). Karrikoiden ilmaistuna nämä toiminnan muodot tarkoittavat toimista ”niin kuin aina ennenkin” tai ”mutu-tuntumalta”, josta ainakin suomalaista urheilua on toisinaan kritisoitu (Salasuo ym. 2015). Näitä erilaisia toiminnan laatuja ei voi suoraan arvottaa hyviksi tai huonoiksi, eikä siihen tässä tutkimuksessa pyritäkään.

Myös sosiologi Giulianotti (2005) esittää, ettei rationalisaatio ole urheilussa niin läpitunkevaa kuin teoretisoinnit antavat ymmärtää. Rationaalisen ajattelun mukaan urheilun pitäisi toimia ”kaikilla on sama mahdollisuus” – periaattein, mutta edelleen ihmisten sosiaalinen ympäristö vaikuttaa urheiluun osallistumiseen. Tämä seikka tulee tässä tutkimuksessa käsitellyksi sosiaalisen pääoman kautta, joskaan yhteiskunnalliseen luokka-analyysiin ei tutkimukseni aineisto antanut mahdollisuuksia. Lisäksi Giulianotti (2005) huomauttaa kuten edellä mainittu Andersen ja kumppanitkin (2015b), että jotkin junioriurheilujärjestelmät perustuvat muulle kuin erikoistumisen ajatukselle, ja monen lajin mestareita myös arvostetaan, esimerkiksi yleisurheilussa. Urheilujärjestelmissä on pyritty myös byrokratian vähentämiseen, ja hallinnollinen valta tai tilastotieto ovat urheilukulttuurissa viime kädessä toissijaisia urheilusta nauttimisen rinnalla. (Giulianotti 2005, 23.) Viimeksi mainittuun seikkaan viittaavat myös Salasuo ja kumppanit (2015, 279–284) huomauttamalla, että huippu-urheilijuuteen parhaiten sopiva eetos näyttää olevan niin sanottu kutsumuseetos, jossa yhdistyvät sekä työnteko että ”sisäsyntyinen polte” urheiluun; kuten myös Ojala & Itkonen (2014) havainnollistaessaan lumilautailijoiden urheilulle uudenlaisia ”uranormeja”, kuten hauskanpitoa. Näin urheilu karkaa laskelmoinnin, tehokkuuden ja systeemisten normien maailmasta kohti urheilijoiden kokemaa merkityksellisyyttä (ks. Alasuutari 2011, 64–67). Tässä tutkimuksessa olen myös tätä merkityksellisyyden ulottuvuutta tavoittamassa tuomalla esiin nuorten urheilijoiden omia tulkintoja urheilupolustaan.

2.4.2 Urheilupääoma, sosiaalinen pääoma ja perhepääoma

Hyödynsin tutkimuksessani ranskalaisen Pierre Bourdieun kenttäteoretisointia jäsentäessäni niitä elementtejä, jotka toimivat urheilupolun *resurssina*. Bourdieun teoria sosiaalisista kentistä on ollut parin viime vuosikymmenen aikana varsin suosittu, ja on osaltaan tarjonnut kulttuurisen vastapainon normiteoreettisille sosialisaation lähestymistavoille (Alasuutari 2011, 64–65). Tulkitsin, että näin ollen kyseinen teoria tarjoaisi omallekin tutkimukselleni hyödyllisen, täydentävän ja vastaparina toimivan näkökulman edellisessä luvussa esitetyille urheilujärjestelmän rationalisoitumisen ja normatiivisuuden tulkinnoille.

Bourdieun kenttäteoretisoinnissa sosiaalinen elämä jakautuu lukuisiksi sosiaalisiksi *kentiksi*, kuten kilpaurheilun kentäksi. Yksilöt pyrkivät saavuttamaan asemia kentillä niihin sopivien *pääomien* varassa. Sosiaaliset toimijat ovat pääomien kantajia, ja pääomien volyymi ja rakenne mahdollistavat toimijoille erilaisia uria ja asemia kentällä. Pääomat ovat olemassa vain suhteessa kenttään. Näistä pääomista ja asemista riippuu, ovatko toimijat taipuvaisia toimimaan kentällä vallitsevan pääoman jaon säilyttämiseksi vai sen muuttamiseksi. (Bourdieu & Wacquant 1995, 129, 137; Saaristo & Jokinen 2004, 175–175.) Bourdieun pääoman käsite viittaa siten yksilöllisiin resursseihin, ei pääoman kollektiivisiin tulkintoihin, kuten joissakin muissa sosiaalitieteellisissä teorioissa (Siisiäinen 2003). Bourdieun mukaan pääomat ja kentät ovat tutkittavissa vain yksilön kautta, vaikka sosiaalitieteiden tutkimuskohde ei olekaan yksilö itsessään (Bourdieu & Wacquant 1995, 135–136). Tästä syystä Bourdieun kenttäteoretisointi on myös empiirisesti soveltuva yhteiskuntateoria urheilupolkujen pääomien tarkasteluun (ks. myös Claringbould ym. 2015).

Bourdieun määrittelemät pääoman lajit ovat taloudellinen ja symbolinen pääoma. Symbolisen pääoman hän jakaa kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Kulttuurinen pääoma ilmenee ensinnä ruumiillistuneina taitoina ja valmiuksina. Toiseksi se materialisoituu erilaisiksi esineiksi ja tavaroiksi. Kolmanneksi kulttuurinen pääoma ilmenee institutionalisoituneena pääomana, jolloin se viittaa tutkintoihin ja oppiarvoihin. Sosiaalinen pääoma puolestaan ilmenee sosiaalisina oikeuksina ja velvollisuuksina sekä niitä ylläpitävinä suhdeverkostoina. Suuri sosiaalinen pääoma näkyy kontakteina vaikutusvaltaisiin ihmisiin ja siinä, miten hyvin ihminen kontaktejaan käyttää. (Bourdieu & Wacquant 1995, 148–149; Saaristo & Jokinen 2004, 176–177.) Sosialisaatiotutkimuksessa sosiaalisen pääoman voi siten tulkita olevan sosiaalisten suhteiden ja niiden vaikutusmekanismien pääomaksi sitoutuva ilmentymä.

Väitöstutkimukseni osatutkimuksissa hyödynsimme Bourdieun teorian pääoman lajeista kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Kulttuurisen pääoman nimesimme kilpaurheilun kentälle soveltuvasti *urheilupääomaksi*. Urheilupääoma tarkoittaa edellä mainittuun viitaten ruumiillistuneita taitoja ja valmiuksia, jotka kilpaurheilussa ovat helposti tunnistettavia: lajitaitoja ja hyviä fyysisiä ominaisuuksia, sääntöjen ja urheilun maailman ymmärrystä. Menestystä voidaan pitää kilpaurheilun institutionalisoituneena urheilupääomana. Näin urheilupääoma sitoutuu sekä yksilölliseen, elämismaailman perspektiiviin taito-

jen ja ymmärryksen kautta sekä systeemiseen perspektiiviin menestyksen kautta. Vahva urheilupääoma ilmenee hyvinä taitoina ja menestyksenä kilpaurheilun kentällä. Heikko urheilupääoma puolestaan näkyy urheilupolussa rajallisina mahdollisuuksina ja urheilullisen menestyksen ja kehittymisen puutteena.

Urheilupääoman kertymisen yhtenä edellytyksenä on kilpaurheilun kentällä relevantti sosiaalinen pääoma. Sosiaalinen pääoma on siten resurssi urheilupääoman kertymiselle. Kivelä ja Siisiäinen (2007) tähdentävätkin, että sosiaalinen pääoma toimii aina yhteisvaikutuksessa muiden pääomien kanssa, niitä tukien tai heikentäen. Samalla sosiaalisen pääoman arvo määräytyy sen mukaan, miten hyvin yksilö pystyy hyödyntämään sitä muiden pääomien kerryttämisessä (Lehtinen & Vuorisalo 2007). Lasten ja lapsuuden tutkimuksessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sen tarkastelua, minkälaisia lasten suhteet ovat ja miten niitä toteutetaan, uusinnetaan ja uudistetaan (Lehtinen & Vuorisalo 2007). Osatutkimuksissamme tärkeiksi sosiaalisen pääoman lähteiksi muodostuivat suhteet perheeseen, ystäviin ja valmentajiin. Perhe sosiaalisen pääoman lähteenä on tutkimuksessa painottunut, koska sen merkitys on selkeästi tunnistettu sekä sosialisaatioteorioissa (ks. alaluku taustateorioista), vapaa-ajan käyttäytymistä ja mahdollisuuksia koskevissa tarkasteluissa (ks. Kestilä ym. 2011) että käsittelemissäni aiemmissa urheilun uratutkimuksissa. Häkkiseen ja kumppaneihin (2013) viitaten käytän *perhepääoman* käsitettä, jolla tarkoitetaan sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen resurssipääoman uusintamista perheessä. Näin ollen käsite viittaa laaja-alaisuudessaan kaikkiin niihin tapoihin, joilla vanhemmat ovat vaikuttamassa lastensa urheilupolkuun (ks. myös Wheeler 2012). Vanhempien rooli tulee käsitellyksi erityisesti väitöskirjani ensimmäisessä osatutkimuksessa, jossa Niilo Konttisen kanssa tarkastelimme vanhempien merkitystä kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Tosin perhepääoma ei ollut vielä siinä vaiheessa muotoutunut osaksi väitöstutkimukseni käsitteistöä. Lisäksi olemme Hannu Itkosen, Kaarlo Laineen ja Jari Lämsän kanssa pureutuneet perhepääomaan kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa. Muut sosiaalisen pääoman lähteet, valmentajat ja ystävät, nousevat esiin lähinnä neljännessä osatutkimuksessa.

Mielenkiintoinen seikka Bourdieun ajattelussa on, että hän kritisoi voimakkaasti systeemiteoreettisia lähestymistapoja sosiaalisen tulkitsemisessa. Esimerkiksi Habermasin teoria instrumentaalisesta ja kommunikatiivisesta toiminnasta on Bourdieun mielestä käyttökelvoton, eikä hän halua erottaa yhteiskunnan systeemistä toimintaa niin voimakkaasti ihmisten käytäntöjen elämismaailmasta. Totaalisetkin systeemit pitäisi tulkita sosiaalisina kenttinä, joissa valta voi aina siirtyä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 130–131, 171–172.) Toisaalta esimerkiksi nuorten siirtymävaiheisiin liittyviä, kulttuuriin palautuvia näkökulmia on kritisoitu juuri siitä, etteivät ne ota huomioon tärkeitä rakenteellisia prosesseja, kuten talouden systeemiä (France 2007, 74). Suhtaudunkin hieman epäilevästi siihen, että nuorten toimimista kilpaurheilussa voisi tulkita saman vallan siirtymisen mahdollisuusrakenteen kautta kuin monilla muilla nuorten sosiaalisilla kentillä, kuten nuorisokulttuureissa. Kilpaurheilun sosiaalisella kentällä relevantteja pääoman muotoja on vaikeaa muuttaa, koska kenttä niin

selväpiirteisesti perustuu kilpailun ja menestyksen logiikalle. Tällä viittaan edellisessä alaluvussa käsiteltyyn rationalisoitumiseen ja systeemiseen muutokseen. Olen katsonut tarpeelliseksi tulkita tutkimuksessani kilpaurheilua sekä sosiaalisena kenttänä että systeeminä, urheiluun sosiaalistumista normittavana järjestelmänä. Ristiriita näkökulmien välillä on nähdäkseni pikemminkin teoreettinen kuin tulkinnallisesti toisensa poissulkeva. Urheilupääoman institutionalisoitunut muoto, menestys, on tästä näkökulmien yhteispelistä hyvä esimerkki: se on sekä osa kilpaurheilun systeemiä että sen kentällä tarvittavaa pääomaa. Näkökulmien yhteys tulee puetuksi sanoiksi tarkemmin tutkimustulosten synteesin yhteydessä.

Bourdieu ottaa kenttäteoretisoinnissaan kantaa myös toimijuuden muodostumiseen. Tähän teemaan hän omaksuu hyvin sosiaalisen näkökulman poissulkien esimerkiksi rationaalisen valinnan teorian (Bourdieu & Wacquant 1995, 150–151). Seuraavaksi tarkastelenkin Bourdieuhun sekä muihin teoreetikoihin ja tutkijoihin nojaten toimijuuden käsitettä ja sen tulkintaulottuvuuksia tässä tutkimuksessa.

2.4.3 Toimijuus

Vaikka toimijuuden käsite liittyy laajempaan yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun yksilön ja rakenteiden välisistä suhteista, on se voimallisesti tullut osaksi yhteiskuntateorioita vasta viime vuosikymmenien aikana. Sosiaalista toimintaa tarkasteltaessa on haluttu ottaa sekä yksilö että rakenteet yhtä aikaa huomioon. Perinteistä normiteoreettista sosialisaatiotutkimusta onkin kritisoitu siitä, että se on ollut yksilön kannalta determinististä, eikä toimijuudelle ole jäänyt tilaa. Esimerkiksi 1980-luvulla sekä Pierre Bourdieu että Anthony Giddens ottivat omissa teoretisoinneissaan kantaa toimijuuden kysymykseen. (Alasuutari 2011, 65; Hitlin & Elder 2007.)

Bourdieun teoriassa sosiaalisista kentistä käsite habitus kokoaa hänen ajatteluaan yksilöstä ja samalla toimijuuden kysymyksestä. Habitukseen on omaksuttu ne ajatuskategoriat, jotka ihminen on sosialisaatiossa saanut. Kun habitus kohtaa sen maailman, jonka tuote se on, on habitus ristiriidattomassa sopusoinnussa maailman kanssa. Näin habitus on osa maailmaa. Bourdieu näkee omassa habituksen käsityksessään yhtymäkohtia John Deweyn ajatteluun: yhteistä on habituksen ymmärtäminen aktiiviseksi ja luovaksi suhteeksi maailmaan, mikä hylkää erilaiset dualistiset käsitykset yksilöstä ja ympäristöstä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 152–159.) Bourdieun mukaan ”habituksesta puhuminen tarkoittaa, että yksilöllinen, subjektiivinen ja jopa persoonallinen on yhteiskunnallista, kollektiivista. Habitus on sosialisoitu subjektiivisuus.” (Bourdieu & Wacquant 1995, 157.) Tosin samaa ajattelua edusti jo Durkheim pohtiessaan kollektiivisen tajunnan ja persoonallisten tulkintojen kehityksen yhteneväisyyttä (Durkheim 1980 [1912], 375).

Varsinaiseen toimijuuden kysymykseen Bourdieun vastaus on hyvin yhteensopiva elämänkulkunäkökulman kanssa. Bourdieu halusi omassa teoretisoinnissaan välttää sekä objektivismin että subjektivismin. Objektivismilla hän viittaa siihen, että käytännön toiminnat olisivat vain mekaanista reagoimista

ilman toimijaa. Subjektivismilla hän taas viittaa siihen rationaalisen valinnan teorian näkemykseen, että toiminta olisi aina tarkoituksellista ja tietoista pyrkimistä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 150–151.) Rationaalisen valinnan teoria ei Bourdieun mukaan ”ota lainkaan huomioon sitä toimijan yksilöllistä ja kollektiivista historiaa, joka toimijan sisäistämät preferenssirakenteet konstituoi. Se on aikaan sidottu dialektinen prosessi, jossa myös preferenssirakenteita tuottavat objektiiviset rakenteet tulevat itse uudelleentuotetuiksi”. (Bourdieu & Wacquant 1995, 154.) Habitus on ”historian tuote ja siksi dispositioiden avoin systeemi” (Bourdieu & Wacquant 1995, 65). Ihmiset valitsevat toimintoja sen mukaan, mikä on heille mahdollista. Kukin uusi kokemus synnyttää uusia suhtautumistapoja maailmaan, mikä selittää valintojen vaihtelevuutta. Bourdieun toimijuus on ensisijaisesti käytännöllistä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 160–171.) Bourdieulainen toimijuus on siten mitä suurimmissa määrin elämänhistoriallinen tuote ja muotoutuu sosiaalisessa ympäristössä.

Giddens puolestaan käsittelee toimijuutta järkeistämisen ja vallan näkökulmista, osana rakenteistumisteoriaansa. Giddensin (1984, 3) mukaan ihmisenä oleminen on tarkoituksellista toimijuutta (to be a purposive agent). Toimijuuteen kuuluu tarkoitus tai aikomus (intention), eli toimijoilla on syy toimintaan. Toimijuus tulee esiin toiminnan järkeistämisenä (rationalization), joka tarkoittaa toiminnan refleksiivistä prosessia. Toisin sanoen toimijuus edellyttää kyvykkyyttä eritellä tekemisiään ja valintojaan. Giddens kuitenkin näkee, että syyt, tarkoitukset ja motiivit pitää nähdä osana ihmisen kontekstuaalista elämänjatkumoa. Toiminta on siis sidoksissa sekä aikaan että tilanteeseen. (Giddens 1984, 3–8). Tässä mielessä Giddens haluaa nivoa toimijuuden Bourdieun tavoin tiettyyn elämänhistorialliseen kehykseen ja sosiaaliseen tilanteeseen ja hylätä dualistiset ajattelutavat. Giddensin toimijuus sisältää kuitenkin eksplisiittisemmin myös vallan ajatuksen: toimijuutta esiintyy tilanteissa ja toiminnassa, joissa yksilö olisi voinut toimia toisinkin. Giddens (1984, 14) ilmaiseekin ajatuksen yksinkertaisen tyhjentävästi:”An agent ceases to be such if he or she loses the capability to ‘make a difference’, that is, to exercise some sort of power”: Toimija lakkaa olemasta toimija, jos hän menettää kyvyn vaikuttamiseen, eli jonkinlaiseen vallan käyttöön.

Jos Bourdieun teoretisointi on lähtökohdaltaan kulttuuriteoreettinen (Alasuutari 2011, 69), ottaa Giddens vaikutteita toimijuuden hahmottamiseen myös funktionalistisesta normiajattelusta. Giddens näkee normit yhtenä toiminnan järkeistämisen tapana, mutta normeja kohtaan voidaan muodostaa useita erilaisia suhtautumistapoja. (Giddens 1984, 4.) Suhtautumistavat rinnastan Bourdieun esittelemiin dispositioihin suhteessa sosiaaliseen kenttään. Tulkitsenkin urheilujärjestelmät ja niiden ylläpitämät normit yhtenä osana kilpaurheilun sosiaalista kenttää. Toimijuus tulee esiin suhteessa näihin normeihin ja kentän ”sääntöihin”, kuten jo edellisessä alaluvussa pohdin. Olen myös pitänyt Giddensin ajatusta toimijuuteen kuuluvasta ”aikomuksesta” tärkeänä sen vuoksi, että kilpaurheiluun sosiaalistumista on yleisesti vaikea pitää jonakin, mitä ihmiselle tapahtuu vääjäämättä, tietoisesti yrittämättä tai vahingossa. Kilpaurheilijaksi on aiottava.

Elämänkulkututkimuksissa toimijuuden käsite on havaittu vaikeasti operationalisoitavaksi (ks. Dannefer, Kelley-Moore & Huang 2016). Esimerkiksi Hitlin & Elder (2006) ovat kritisoineet sosiologisia teoretisointeja siitä, että toimijuus on heikosti määritelty ja käsite, jolla on ”kvasimystisiä ominaisuuksia”. Hitlin ja Elder (2006; 2007) ovat pyrkineet täsmentämään ja operationalisoimaan toimijuuden käsitettä elämänkulkututkimukseen käyttökelpoiseksi. He jakavat toimijuuden neljään tyyppiin sen tilanteellisen ja ajallisen ulottuvuuden mukaan. Eksistentiaalinen toimijuus tarkoittaa universaalia ihmisen kapasiteettia valintoihin. Pragmaattinen toimijuus taas tulee näkyväksi uusissa tilanteissa, joissa ihmisellä on kyky luoda toimintamalleja. Identiteettitoimijuus tarkoittaa ihmisen kykyä ylläpitää identiteettinsä mukaista toimintaa ja toimia sosiaalisten odotusten mukaan. Toisin sanoen toimijuutta ei esiinny vain silloin, kun toimitaan sosiaalisten odotusten vastaisesti. Elämänkulkutoimijuus puolestaan tarkoittaa ihmisen pitkän aikaperspektiivin toimintaa elämänkulullisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä suhteessa Hitlin ja Elder kuitenkin erottavat yhtäältä mahdollisuuden ja toisaalta kyvykkyyden elämänkulkua koskeviin päätöksiin. (Hitlin & Elder 2006; 2007.)

Toimijuuden ulottuvuus on nuorisotutkimuksessa ja nuorisotyössä ollut olennainen. Yhtäältä on katsottu tärkeäksi toimijuuden tukeminen ja itsenäisyyteen kasvattaminen, toisaalta kiinnostavaa on ollut tottelemattomuus ja normien kyseenalaistaminen. (Kiilakoski 2015) Kiilakoski (2015) määrittelee toimijuuden ja toiminnan ”mahdollisuusehdoiksi” ne puitteet, jotka rajaavat toimijuuden liikkumavaraa. Toimijuuden rajoitteet ovatkin olleet sosiologialle tyypillisiä tutkimuskohteita (Hitlin & Elder 2007). Esimerkiksi Juvonen (2014) on omassa tutkimuksessaan käsitellyt nuorten aikuisten toimijuuden rakentumista kulttuuristen odotusten näkökulmasta ”täytymisenä”. Kykenemisen ohella täytyminen ilmaisee selkeästi toimijuuden ulkopuolisia tekijöitä: kulttuurissosiaalisia rajoitteita ja mahdollisuuksia, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa. (Juvonen 2014)

Perinteisesti urheiluvalmennuksessa toimijuus on ollut varsin vieras käsite, erityisesti kasvatuksellisten tavoitteiden hiivuttua lajisosialisaation tieltä. Valmennusopillinen perinne on nojannut mekaaniseen ihmiskäsitykseen ja teknisrationaaliseen lähestymistapaan urheilijan kehittymisessä. Esimerkiksi SVUL:n nuorisovalmennuksen oppaassa vuodelta 1978 kerrotaan urheilijan tehtävien olevan yksinkertaisesti valmentajan kanssa suunniteltujen harjoitteiden toteuttaminen ja ominaisuuksiensa kehittäminen. (SVUL 1978, 101–104) Nykyisessä valmennuskirjallisuudessa toimijuuden tematiikkaan on kiinnitetty enenevästi huomiota, erityisesti psyykkisten taitojen kehittämisen ja ihmiskeskeisen valmennuksen näkökulmasta. (esim. Lasten ja nuorten hyvä harjoittelu 2015, 340–341; Tiikkaja 2014). Kirsi Hämäläinen (2008) puolestaan pohtii omassa väitöskirjassaan laajasti urheiluvalmennuksen eetoksia sekä kasvatuksen ihanteita ja tavoitteita urheilussa päätyen hyvän kasvatuksen olevan vapauteen ja vastuuseen kasvattamista. Tällainen tulkinta hyvästä valmennuksesta asettuu lähelle nuorisotyössä omaksuttua käsitystä toimijuuden vahvistamisesta. Eri asia on, miten nämä uudet ajattelutavat tulevat osaksi käytännön juniorivalmennusta.

Toistaiseksi esimerkiksi erilaisissa junioriurheilussa vallitsevissa diskursseissa toimijuus tulee esiin enintään välillisesti (ks. Honkonen & Suoranta 1999; Itkonen 2010).

Myöskään tutkimuskentällä toimijuuden tarkastelu ei juuri ole kuulunut urheilijan kehittymisen tutkimuksiin. Tutkimus on painottunut valmennusopillisen perinteen lisäksi kapeammin esimerkiksi motivaation tarkasteluun (vrt. Claringbould ym. 2015). Tämä johtuu osaltaan aiheen sosiologisen tutkimuksen vähäisyydestä (ks. esim. Coakley 2011). Kansallisen poikkeuksen tekee Salasuon ja kumppaneiden (2015) laaja tutkimus suomalaisten huippu-urheilijoiden elämänkuluista. Siinä toimijuus määrittyy yhtäältä valintojen mahdollisuuksien ja rajoitteiden näkökulmasta – kuten Hitlinin ja Elderin (2007) mukaan sosiologiassa on tyypillistä –, toisaalta vahvan huippu-urheilurationaliteetin tuotteena. Ensimmäistä näkökulmaa edustaa tulkinta toimijuuden kapenemisesta urheiluuran edistymisen myötä: ”yleisesti ottaen haastateltujen urheilijoiden toimijuus oli kaventunut selvästi noin 15 ikävuodesta eteenpäin”. (Salasuo ym. 2015, 174) Tutkimuksessa kuvataankin monia urheilijoiden valintoja ja tekemiä kompromisseja. Sen sijaan päättäväinen valinta panostaa urheilu-uraan tulkitaan kutsumuskokemukseksi. Kutsumus ”selittää halua elää ja harjoitella huippu-urheilijuuden vaatiman symmetrian mukaisesti. Näin toiminnan ja toimijuuden välille syntyy urheilijuutta vahvistava kytkös.” (Salasuo ym. 2015, 279.) Urheilijuuden kutsumuseetoksessa painottuvat tunneilmaisut kuten johdatus, ihan lapsesta asti haluaminen, elämäntapa, lajiin rakastuminen ja polte. (Salasuo ym. 2015, 282–283). Toisaalta toisessa kohtaa tutkimusjulkaisua Salasuo ja kumppanit (2015, 41) tulkitsevat toimijuuden vahvaksi siitä syystä, että poikkeava huippu-urheilun rationaliteetti edellyttää vahvaa, siihen kiinnittyvää maailmakuvaa. Tulkitsen, että tutkijat tarkoittavat toimijuuden olevan siten yhtä aikaa sekä rajoittunut että erityisen vahva, tukeutuen ”sisäsyntyiseen kutsumukseen” enemmän kuin toiminnassa muotoutuvaan sosiaaliseen tekijyyteen. Tarkempaa kuvaa käyttämästään toimijuuden määritelmästä tutkijat eivät itse kuitenkaan esitä.

Hitlin ja Elder (2007), kuten myös Dannefer ym. (2016) kritisoivat sosiologeja siitä, että toimijuuden käsitettä käytetään väljästi kuvaamaan yksilön vapautta, osana jotakin suurempaa mallia. Tässä tutkimuksessa olen omaksunut pitkälti juuri tämän kritisoidun näkemyksen; toimijuus nähdään osana urheilupolun sosiaalista rakentumista. Se ei kuitenkaan tee toimijuuden merkitystä vähäiseksi vaan korostaa entisestään sen osuutta laajemmassa kontekstissa. Väljyyttä olen pyrkinyt vähentämään rajaamalla toimijuuden sen sosiaaliseen ulottuvuuteen: olen katsonut toimijuuden tarkoittavan sekä valtaa tehdä valintoja että kykyä käyttää sosiaalisen pääoman ja urheilupääoman resursseja valintojen tekemiseen. Tällöin huipulle tähtääminen tulee yleisesti tulkituksi vahvaksi toimijuudeksi, vaikka toimijuuden raamit voidaankin tulkita kapeneviksi. Kolmannessa osautkimuksessani Hannu Itkosen ja Jari Lämsän kanssa käsittelemme erilaisten urheilun sosialisaatioprosessien synnyttämää ja vaatimaa toimijuutta.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Väitöstutkimukseni aineisto koostuu kahdesta aineistosta: kyselystä ja haastatteluista. Kyselyaineisto kerättiin ajallisesti ensin, ja tutkimukseni ensimmäinen ja toinen osatutkimus perustuvat tähän aineistoon. Toisessa osatutkimuksessamme hyödynsimme myös haastatteluaineistoa, mutta varsinaisesti kolmas ja neljäs osatutkimus perustuvat haastatteluihin. Aineistojen analyysissä on käytetty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä. Seuraavassa esittelen tarkemmin aineistot ja niiden analysoinnin. Aineistojen hyödyntämisen ja analyysit osatutkimuksissa esitän tiivistetysti alaluvussa 3.5., taulukossa 3. Luvun lopuksi käsittelen työtäni koskevat tutkimuseettiset huomiot.

3.1 Kyselyaineiston keruu ja analysointi

Tutkimukseni kyselyaineisto kerättiin vuonna 2010 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa käynnistyneessä Nuori Urheilija -tutkimushankkeessa. Koko tutkimushankkeen tarkoituksena oli kartoittaa urheilijaksi kehittymiseen liittyviä kognitiivis-sosiaalisia aspekteja, keskittyen a) tavoiteorientaation, motivaatioilmaston ja niihin liittyvien vasteiden edustamiin psykologisiin tekijöihin, b) nuoren urheilijan sosiaalistumisprosessiin sekä c) valmennuksellisesta näkökulmasta harjoittelun määrään ja laatuun. Tutkimus sai kolmivuotisen rahoituksen opetus- ja kulttuuriministeriöstä, ja oman väitöstutkimukseni aineistonkeruu sekä ensimmäinen osatutkimus on toteutettu tämän rahoituksen turvin. Hanketta johti käyttäytymistieteiden yksikön johtaja, dosentti Niilo Konttinen.

Tutkimuksessa käyttämäni kyselyaineisto käsittää 2430 14-15-vuotiaan nuoren vastausta. Kysely toteutettiin vuonna 2010 kaikille vuonna 1995 syntyneille jalkapallon, koripallon, jääkiekon, yleisurheilun ja maastohiihdon lisenssiurheilijalle. Lisenssi osoittaa kilpailuoikeuden lajiliiton kilpailuissa, joten käytännössä kaikki kilpailuihin osallistuvat lajin harrastajat omaavat lisenssin. Li-

senssi on lajikohtainen. Lajiliitoista saatujen lisenssirekisterien mukaan perusjoukkoon kuului 11 831 lisenssiurheilijaa.

Kysely lähetettiin vastaajille kevät-kesän 2010 aikana. Kyselyyn oli mahdollista vastata joko paperi- tai internetlomakkeella. Uusintakysely lähetettiin niille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn kahden viikon kuluessa vastausajan umpeutumisesta. Niille, jotka osallistuivat usean tutkimuksessa olleen lajin toimintaan, annettiin ohjeeksi vastata vain yhteen kyselyyn. Joukkuelajien tarkastelussa (osatutkimuksessa 2) perusjoukosta (n=9970) löydettiin 416 päällekkäistä henkilötietoa, joten joukkuelajien perusjoukon kooksi määrittyi 9554 nuorta. Yksilölajien kohdalla tätä päällekkäisyyksien tarkastelua ei tehty, joten perusjoukon tarkka lukumäärä ei ole tiedossa.

Vastausprosentti jäi kyselyssä varsin alhaiseksi, 20,5 prosenttiin. Vastausprosentti on kuitenkin laskettu lisenssitietojen perusteella, joten päällekkäisyyksien vuoksi todellinen vastausprosentti on hieman suurempi. Ahkerimmin kyselyyn vastasivat maastohiihtäjät, heikoimmin jalkapalloilijat. Perusjoukko ja vastaajat on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Tutkimuksen kyselyaineiston perusjoukko ja vastaajat sukupuolittain (T=tytöt, P= pojat), sekä vastausprosentti (Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b).

Laji	Lisenssiurheilijoita	Vastanneita	Vastausprosentti (%)
Jalkapallo	6254 T= 2170 P= 4084	985 T= 366 P= 619	15,7 T= 16,9 P=15,2
Jääkiekko	2781 T=167 P=2614	729 T=68 P=661	26,2 T= 40,7 P= 25,3
Koripallo	935 T= 437 P= 498	299 T=132 P=167	32,0 T= 30,2 P= 33,5
Yleisurheilu	1492 T= 812 P= 680	265 T= 166 P= 99	17,8 T= 20,4 P= 14,6
Maastohiihto	369 T= 175 P= 194	152 T= 81 P= 71	41,2 T= 46,3 P= 36,6
YHTEENSÄ	11831 T= 3761 P= 8070	2430 T= 813 P= 1617	20,5 T= 21,6 P= 20,0

Vastausprosentin alhaisuus vaikutti siihen, että hyödynsimme osatutkimuksissa kyselyaineistoa perusjoukkoon yleistämisen sijaan pääasiassa vertailuun: vertailimme kahta, aineistosta konstruoitua ryhmää toisiinsa. Ryhmät nimettiin tosikisaajiksi ja harrastekisaajiksi. Näin pystyttiin tarkastelemaan tavoitteellisesti urheilevien ja niin kutsuttujen harrasteurheilijoiden eroja. Tosikisaajat valit-

tiin aineistosta neljän muuttujan avulla: tosikisaajat 1) kuuluivat sarjakauden kokonaisharjoitusajan suhteen yläkvartiiliin, ja/tai 2) olivat osallistuneet liiton toimintaan. Kyselyssä liiton toiminnalla tarkoitettiin lähinnä lajiliiton järjestämää leiritystä, joka on osa liiton lahjakkuus- ja urheilijakehitysjärjestelmää. Lisäksi tosikisaajilta edellytettiin, että 3) he pitivät itseään vähintään saman tasoisena kuin muut ikäisensä harrastajat ja että 4) he uskoivat harrastavansa lajia vielä 18-vuotiaana. Kaksi ensimmäistä muuttujaa ilmensivät siten enemmän ulkoista tasotarkastelua, kun taas kaksi jälkimmäistä muuttujaa perustuivat enemmän harrastajien omaan arvioon urheilutasostaan ja suhteestaan kilpaurheiluun. Tällä tavoin määritettynä tosikisaajien osuus koko aineistosta oli sekä tytöissä että pojissa 44 prosenttia. Osuus kuitenkin vaihteli eri lajeissa sukupuolittain 31–52 prosentin välillä ollen koripallossa muita lajeja alhaisempi. Ne harrastajat, jotka eivät valittujen muuttujien avulla määrittyneet tosikisaajiksi, nimettiin harrastekisaajiksi.

Kyselyn sisältö rakentui tutkimushankkeen tarkoituksen mukaisesti kognitiivis-sosiaalisten aspektien sekä harjoittelun tarkastelusta. Tutkimuksessani hyödyntämäni osa kyselylomakkeesta on liitteessä 1. Osa tutkimuksen sisällöistä ja vastausten jakaumat on kuvattu Nuori Urheilija- tutkimushankkeen tulosraporteissa (Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b). Oma tutkimukseni keskittyi kyselynaineiston osalta vanhempien roolin tarkasteluun (ensimmäinen osatutkimus) ja urheilupolkujen jäsentämiseen (toinen osatutkimus). Vanhempien roolia tarkastelimme vanhempien urheilutaustan, kokemuksen vanhempien vaikuttamisesta ja vanhempien osallistumisen kautta. Analysoimme vastauksia tilastollisin menetelmin, keskittyen tosikisaajien ja harrastekisaajien vertailuun, mutta myös eri lajien väliseen vertailuun. Käsittelen analyysiä tarkemmin osatutkimuksen raportoinnin yhteydessä.

Kehityspolkujen hahmottamisessa hyödynsimme Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-mallia (Developmental Model of Sport Participation). Tästä mallista on kerrottu seikkaperäisemmin luvussa 2.1. Mallista tehtiin tutkimusta varten sovellus, jossa selvitettiin seuraavien tekijöiden vaihtelua eri ikävaiheissa: päälajin valinta, harrastettujen lajien määrä (yksi vai monta lajia) sekä harrastuskonteksti (omaehtoinen vai seurassa harrastaminen). Ikävaiheet olivat varhaislapsuus (3–6 vuotta), alakouluikä (7–12 vuotta) ja yläkouluikä (13–15 vuotta). Nuoria pyydettiin valitsemaan kussakin ikävaiheessa itseään parhaiten kuvaava vaihtoehto. Analysoimme sekä harrastamista eri ikävaiheissa että koko polkua, keskittyen jälleen tosikisaajien ja harrastekisaajien väliseen tilastolliseen vertailuun. Tutkimuksessa käyttämämme sovellus ja analyysit esitellään tarkemmin toisen osatutkimuksen käsittelyn yhteydessä.

3.2 Haastatteluaineiston keruu

Tutkimuksen haastatteluaineiston keräsin kokonaan itse, syyskuun 2012 ja tammikuun 2013 välisenä aikana. Aineisto käsitti 26 nuoren, huipulle tähtäävän

urheilijan haastattelua. Haastateltavat olivat iältään 16–17-vuotiaita, lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, joka oli 14-vuotias.

Tutkimuksen haastateltaviksi toivottiin ”huipulle tähtääviä nuoria”, koska tarkoituksena oli suunnata haastatteluaineisto tavoitteellisesti urheileviin. Tämä rajaus tekee selkeän eron tutkimuksen kyselyaineistoon, joka suuntautui kaikkiin kilpailutoimintaan osallistuviin huolimatta siitä, oliko heillä urheilullisia tavoitteita vai ei. Haastatteluiden osalta pidin myös tärkeänä, että haastateltavat tulisivat eri puolilta Suomea, eri lajeista ja molemmista sukupuolista. Katsoin parhaaksi valita haastateltaviksi yläkouluiän ohittaneita nuoria siitä syystä, että yläkoulun jälkeen on monen urheilijanalun tehtävä valintoja muun muassa opiskelupaikan ja harjoittelumahdollisuuksien suhteen. Lisäksi ajattelin, että täysi-ikäisyyttä lähestyvillä nuorilla urheilijoilla olisi yläkouluikäisiä enemmän kypsyyttä reflektoida omia urheilukokemuksiaan. Samalla informanttien voitiin katsoa olleen sen verran itsenäisiä, että he pystyivät päättämään tutkimukseen osallistumisestaan ilman huoltajan kirjallista suostumusta. Usein juuri 15 vuoden ikää pidetään rajana huoltajan suostumukselle, vaikka myös sitä vanhempien lasten huoltajille on tiedotettava tutkimukseen osallistumisesta. (ks. esim. Alasuutari 2005; Nurmenniemi 2010, 14.) Tässä tutkimuksessa pyysin 14-vuotiaan kohdalla vanhempien kirjallisen suostumuksen haastatteluun, muille annoin ohjeeksi itse kertoa vanhemmilleen, että ovat osallistumassa tutkimukseen. Muuta suostumusmenettelyä ei katsottu tarpeelliseksi, koska tutkimuksessa ei käsitelty arkaluontoisia asioita.

Edellä mainitut rajaukset kohdejoukon suhteen johtivat käytännössä siihen, että lähdin tavoittelemaan haastateltavia urheilulukioiden kautta. Urheilulukiot ovat osa sekä urheilu- että koulutusjärjestelmää. Suomessa toimii toisella asteella 25 urheilijoiden erityisen koulutustehtävän saanutta koulutuksenjärjestäjää, joista 13 on urheilulukioita. Opiskelijat suorittavat opintonsa 3–4 vuodessa, joten he ovat iältään 15–19-vuotiaita. Urheilullisesti järjestelmän päätehtävänä on mahdollistaa harjoittelu koulupäivän aikana sekä tarjota valmennusta. Urheilevia opiskelijoita näissä oppilaitoksissa on noin 3000, joista noin 2500 on urheilulukioissa. (Savolainen & Härkonen 2014.) Käytännössä toisen asteen urheiluoppilaitoksissa opiskelee noin 1-2 % kyseisistä ikäluokista. Urheilulukioiden kautta pystyinkin tavoittamaan kerralla suuren joukon nuoria urheilijoita. Se taas oli tutkimusekonomisesti tärkeää, koska aineistonkeruuta tehtiin myös itselleni vieraalla paikkakunnalla rajoitetussa ajanjaksossa. Lisäksi oletin, että urheilulukioihin valikoituvat ne urheilijat, joilla on ainakin sillä hetkellä aikomus urheilla tavoitteellisesti.

Tutkimuksen alussa harkittiin aineistonkeruuta myös nuorten maajoukkueleiritysten yhteydessä, mutta se olisi vaatinut enemmän työskentelyä haastatteluiden toteuttamiseksi intensiivisen leirin yhteydessä. Lisäksi tällöin oltaisiin väistämättä jouduttu keskittymään vain muutamaan lajiin. Urheilulukioiden opiskelijoihin kohdentuminen on kuitenkin todennäköisesti vaikuttanut aineistoon siten, että urheiluun panostaminen asettuu koulu-uran rinnalle, ei ainoaksi elämänvalinnaksi. Urheilulukioiden kautta tutkimus myös kohdistui kirjavampaan urheilulliseen tasoon, kuin mihin maajoukkuetason urheilijoiden

valinnalla olisi päädytty. Näillä seikoilla voi olla vaikutusta esimerkiksi nuorten tulkintoihin menestysrationaliteetin suhteen, johon palaan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

Urheilulukioista tutkimukseen valitsin Sotkamon urheilulukion, Mäkelänrinteen urheilulukion (Helsinki) sekä Voionmaan urheilulukion (Jyväskylä). Sotkamo tuli valituksi lähinnä siitä syystä, että se painottuu talvilajeihin, Mäkelänrinne puolestaan valittiin joukkoon pääkaupunkiseudun johtavana urheilulukiona. Jyväskyläläinen lukio valittiin tutkimusekonomisista syistä oman asuinpaikkani mukaan. Lisäksi Jyväskylä edusti sopivasti sekä väestömäärällisesti että maantieteellisesti keskisuurta kaupunkia Helsingin ja Sotkamon välissä. Lukioiden henkilökunta avusti tutkimuksesta tiedottamisessa sekä haastattelutilan järjestämisessä koululta. Lukioiden lisäksi tutkimuksesta informoitiin yhden seuran edustusryhmien tiedotustilaisuudessa, josta tutkimukseen mukaan ilmoittautui yksi neljätoistavuotias nuori urheilija.

Haastatteluun toivoin huipulle tähtääviä nuoria urheilijoita. ”Huipulle tähtääminen” jäi tässä tutkimuksessa haastateltavien itsensä arvioitavaksi. Nuoria pyydettiin ilmoittautumaan tutkimukseen mukaan sähköpostitse. Sähköpostissa heitä pyydetiin ilmoittamaan ikänsä, päälajinsa sekä sopivat haastatteluajat. Haastatellut nuoret saivat olla haastattelun ajan pois koulutunnilta tai ainakin valmennustunnilta. Lisäksi kaikki haastateltavat saivat 20 euron S-ryhmän lahjakortin kiitokseksi osallistumisestaan tutkimukseen. Ajatus lahjakorteista syntyi, kun hankkeessa pohdittiin tehokasta aineistonkeruuta. Sotkamon lukiolaisille lahjakortit lahjoitti kainuulainen Osuuskauppa Maakunta. Mäkelänrinteen ja Voionmaan lukion lahjakortit lahjoitti keskisuomalainen Osuuskauppa Keskimaa.

Haastateltavien katsottiin suostuneen tutkittaviksi osallistumalla haastatteluun, joten erityistä suostumuslomaketta ei haastatteluissa käytetty. Sen sijaan annoin tutkittaville kirjallisen selosteen (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005), jossa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta, aineiston käytöstä ja omat yhteystietoni mahdollisia yhteydenottoja varten. Kerroin selosteessa ja haastattelun alussa myös aineiston anonymisoinnista, jotta haastateltavien ei tarvitsisi huolestua asiasta haastattelun kuluessa. Alaikäisten ollessa kyseessä katsoin, että anonymisointi on enemminkin peruslähtökohta kuin perusteltava poikkeus. Lisäksi kerroin tutkittaville, että heillä on missä vaiheessa haastattelua tahansa mahdollisuus kieltäytyä vastaamasta tai kertomasta enempää, eikä sitä tarvitse erikseen perustella. Kerroin myös, että haastateltavalla olisi jälkeenpäinkin mahdollisuus kieltää käyttämästä haastattelua tutkimustarkoitukseen, mikäli hän näin halusi.

Haastattelut aloitin Sotkamon urheilulukiosta, jossa vietin yhden viikon 17.–21.9.2012. 300 oppilaan lukiossa opiskeli noin 150 ”tehostetun liikunnan” piirissä olevaa nuorta. Tutkimukseen ilmoittautui peräti 31 nuorta urheilijaa. Näistä valitsin haastateltavat satunnaisesti, kuitenkin huomioiden, että 1) urheilijoita saatiin eri lajeista (painottuen talvilajeihin), 2) urheilijat olivat sekä tyttöjä että poikia, ja että 3) haastatteluaikataulut rakentuivat siten, että pystyin haastattelemaan mahdollisimman monta urheilijaa. Sotkamossa omaleimainen piir-

re oli tutkimukseen ilmoittautuneiden pesäpalloilijoiden suuri määrä (20 urheilijaa). En ollut etukäteen pohtinut kansallispelimme asemaa tutkimuksessani, joka kilpaurheiluun keskittyessään asettuu väistämättä myös urheilun kansainväliseen perspektiiviin. Päätin kuitenkin ottaa pesäpalloilijoita mukaan tutkimukseeni, koska oletin, etteivät nuorten pesäpalloilijoiden polut olisi vielä lukioikään mennessä olleet kovin erilaisia muiden lajien urheilijoiden poluista. Tämä valinta osoittautui tutkimukseen sopivaksi. Sotkamossa haastattelin yhteensä 12 urheilijaa, joiden päälajeina olivat pesäpallo, lumilautailu, maastohiihto, ampumahiihto ja jääkiekko. Seitsemän haastatelluista oli tyttöjä ja viisi poikia. Haastattelut tein koulun tiloissa, paitsi yhtä poikaa haastattelin aikataulusyistä hänen asuinhuoneessaan oppilasasuntolassa.

Mäkelänrinteen urheilulukiossa, eli ”Märskyssä” haastattelut tein 8.10.–10.10. 2012. Märskyssä opiskeli noin 850 lukiolaista, joista vajaat 600 osallistui valmennuslinjan urheiluvalmennukseen. Helsingissä nuoria oli jo huomattavasti vaikeampi saada tutkimukseen mukaan. Oletan tämän johtuvan pääkaupunkiseudun nuorten mahdollisesti hektisemmästä elämänrytmistä, mutta ennen kaikkea siitä, että lukuvuosi oli pidemmällä ja oppilaat jo väsyneempiä ja haluttomampia mihinkään ylimääräiseen työhön. Olin keskustellut tästä ilmiöstä parin urheilulukioelämää tuntevan henkilön kanssa jo aiemmin. Niinpä yleisen informaation lisäksi rekrytoin haastateltavia käytävältä, mikroluokasta sekä lukion apulaisrehtorin Simo Tarvosen avustuksella. Tämä ”haaliminen” alkoi näkyä myöhemmin aineistossani siten, että valikoiduksi tuli myös nuoria, jotka eivät aivan niin selväpiirteisesti olleet tähtäämässä huipulle kuin toiset ikätoverinsa. Mäkelänrinteessä haastattelin yhteensä kahdeksan urheilijaa, joiden päälajeina olivat pyöräily, suunnistus, uinti, yleisurheilu, rytminen voimistelu, miekkailu, golf sekä jääkiekko. Kaikki haastateltavat olivat siis eri lajien harrastajia. Haastatelluista neljä oli tyttöjä ja neljä poikia. Haastattelut tehtiin koulun tiloissa.

Jyväskylässä tein haastatteluita joustavasti 13.11.2012 alkaen ja vielä alkuvuonna 2013 Voionmaan urheilulukion oppilaiden parissa. Ilmoitustaululla tiedottamisen lisäksi kävin kertomassa tutkimuksesta yhdellä psykologian oppitunnilla sekä valmennustuntien alussa. Innokkaita haastateltavia oli entistä hankalampi löytää ja mukaan tutkimukseen ilmoittautui vain kolme tyttöä. Tähän vaikutti varmasti se, että syyslukukausi jo läheni loppuaan. Muutoinkin oppilaat osallistuvat paljon erilaisiin tutkimuksiin, onhan paikkakunnalla maan ainoa liikuntatieteellinen tiedekunta. Lopulta kävin lukion valmennustunneilla rekrytoimassa kolme poikaa henkilökohtaisesti mukaan. Nämä haastateltavat valitsin täydentääkseni tutkimusaineistoani sekä joukkuepalloilulajien että poikien osalta, koska yksilöurheilijatyttöjä oli jo osallistunut paljon. Mukaan pyytämäni pojat valitsin itse satunnaisesti. Haastattelut tein työhuoneessani, joka sijaitsee urheilulukion ja liikuntapaikkojen lähettyvillä. Jyväskylässä haastattelin yhteensä kuutta urheilijaa, joiden päälajeina olivat jalkapallo, koripallo, salibandy ja taitoluistelu. Haastatelluista kolme oli tyttöjä ja kolme poikia.

Taulukkoon 2 olen tiivistänyt haastateltujen nuorten jakautumisen sukupuolen, iän, haastattelupaikan ja päälajin mukaan. Olen kuitenkin halunnut turvata vastaajien anonymiteetin siten, että nämä muuttujat eivät esiinny vas-

taajakohtaisesti yhdessä. Näin olemme menetelleet myös tutkimuksen osatutkimusten osalta, joissa vastaajan päälaji ja haastattelupaikka on jätetty tunnistetiedoista pois.

TAULUKKO 2 Haastateltujen nuorten jakautuminen sukupuolen, iän, haastattelupaikan ja päälajin mukaan.

Sukupuoli	Haastateltujen lukumäärä	Päälaji	Haastateltujen lukumäärä
Tyttöjä	14	Ampumahiihto	1
Poikia	12	Golf	1
Ikä	Haastateltujen lukumäärä	Jalkapallo	2
		Jääkiekko	2
14 vuotta	1	Koripallo	2
16 vuotta	12	Lumilautailu	4
17 vuotta	13	Maastohiihto	2
Haastattelupaikka	Haastateltujen lukumäärä	Miekkailu	1
		Pesäpallo	4
Sotkamon urheilulukio	12	Pyöräily	1
Mäkelänrinteen urheilulukio (Helsinki)	8	Rytminen voimistelu	1
		Salibandy	1
Voionmaan urheilulukio (Jyväskylä)	6	Suunnistus	1
		Taitoluistelu	1
YHTEENSÄ 26 HAASTATELTUA NUORTA URHEILIJAA		Uinti	1
		Yleisurheilu	1

Laadullisessa tutkimuksessa pidetään useimmiten tärkeänä aineiston riittävyyden mittarina aineiston kyllääntymistä, eli saturaatiota. Se tarkoittaa, että aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun informanteilla ei ole enää mitään uutta kerrottavaa tutkimusaiheesta (Alasuutari 2011, 107). Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineiston saturaatiosta on kuitenkin järkevää puhua silloin, kun aineistosta hakee samuutta. Sen sijaan, jos tarkoituksena on etsiä erilaisuutta, esimerkiksi eritellä vastaajia erilaisiin luokkiin, on saturaatiosta puhuminen ongelmallista. Luokittelun, esimerkiksi tyypittelyn tarkoitus on tiivistää aineistoa. Tämä tarkoittaa sitä, että jos tyypittelemällä haluaa ilmiöstä monipuolisen kuvan, pitäisi informantteja olla suhteellisen paljon. Jos aineistoa aiotaan kvantifioida informanttikohtaisesti, puhumalla esimerkiksi ”useimmat tai eräät jotakin”, ei kyllääntymisestä voida puhua. Tärkeää on päättää, haluaako tutkimuksessa kuvata kokonaisuutta yhtenäisyyden vai erityispiirteiden avulla. Tämä valinta vaikuttaa olennaisesti aineiston kokoon: moninaisuuden tutkimus vaatii suuremman aineiston kuin yhtenäisyyden tutkimus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89–90.) Tosin Ruusuvuori ym. (2010) huomauttavat, ettei laadullisen tutkimuksen havaintoyksikkö ole haastateltava vaan jokin muu havaintoyksikkö haastattelussa, esimerkiksi merkitysilmaus tai toiminto. Tällöin saturaatiota ei voida tarkastella informanttien määrällä vaan muutoin aineiston laajuudella.

Haastatteluja tehdessäni en ollut vielä lyönyt tiukasti lukkoon, millä tavoin tulisin aineistoani käsittelemään. Tästä syystä en noudattanut aineiston

saturoitumisen ohjeistusta kovinkaan kirjaimellisesti. Jokaisen urheilutarinan ollessa omalla tavallaan uniikki, en kokenut, ettei haastatelluilla olisi ollut mitään uutta kerrottavaa. En voi liioin kertoa tienneeni, olisiko samuuden vai erilaisuuden etsiminen pääasiallinen tutkimustehtäväni. Jälkeenpäin voi tietysti todeta, että haastatteluaineisto riitti hyvin erilaisuuden kuvaamiseen, mitä erityisesti kolmas osatutkimus osoittaa. Tutkimuksessani aineiston kyllääntyminen tarkoittikin lähinnä käytännöllisyyttä: havaitsin, ettei ollut mielekästä tavoitella elämänkerralliseen ja sinänsä vaativaan tutkimushaastatteluun nuoria, jotka eivät ole lähtökohtaisesti innostuneita osallistumaan (ks. Patton 2015, 313–314). Lisäksi haastatteluita oli alkuvuonna 2013 koossa tutkimussuunnitelman mukainen määrä. Oli aika siirtyä tutkimuksessa eteenpäin.

3.3 Haastattelun sisältö ja kulku

Koska tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella urheilupolkua nuorten näkökulmasta tulkittuna, oli selkeää valita tutkimusmenetelmäksi retrospektiivinen, kerronnallinen haastattelu. Näkemys elämästä rakentuu usein elämäntapahtumien varaan, jotka on luonnollista nivoa kertomukseksi elämästä. Tarinallistaminen on ihmiselle luontainen tapa jäsentää kokemuksiaan, eli kertoa tapahtumiin liittyvistä merkityksistä. Kertomus ei siis ole ”tapahtumaraportti” vaan tulkinnallinen kokonaisuus eletystä, joka sisältää sekä tarinan ilmiseikat että merkityssuhteet. Tarinallisessa haastattelussa on siten mielekästä selvittää sekä faktaseikkoja että niihin liittyviä tulkintoja. (Erkkilä 2009; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005; Webster & Mertova 2007.)

Tutkimushaastattelu jakautui neljään osioon: 1. aloitukseen ja yleistietoihin, 2. urheiluharrastamisen vaiheisiin ja kokemuksiin, 3. tulevaisuuden suunnitelmiin ja unelmiin sekä 4. yhteenvetoon ja ajatuksiin kilpa- ja huippuurheilusta yleensä. Haastattelurunkoani voi pitää puolistrukturoituna siinä mielessä, että pyrin esittämään kaikille haastateltaville lähes samat kysymykset, mutta lopulta haastattelun eteneminen määrittyi sen mukaan, mitä haastateltava urheilupolustaan kertoi. Olen kuvannut haastattelurungon sellaisena, kuin se pääpiirteissään toteutui liitteeseen 2.

Tutkimushaastattelun ensimmäisessä osiossa käsittelimme haastateltavan, nuoren urheilijan elämää ja kiinnostuksen kohteita yleensä. Puhuimme vapaa-ajasta, ystävistä ja perheestä sekä elämänkulusta pääpiirteissään. Tämän osion tarkoituksena oli luoda yleiskuva nuoresta ja hänen taustoistaan sekä ennen kaikkea virittäytyä haastattelun tunnelmaan. Pyrin ensimmäisen osion aikana luomaan haastatteluun sellaisen ilmapiirin, että nuori kokisi tilanteen rentona ja olevansa tasaveroinen keskustelukumppani itseni, aikuisen tutkijan kanssa. Tavoitteena oli siten luonteva vuorovaikutustilanne, erityisen ”tutkimushaastattelun” sijaan (ks. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005; Ruusuvuori & Tiittula 2005).

Tutkimushaastattelun toisessa osiossa keskityimme urheilupolun kulkuun ja tärkeisiin kokemuksiin urheilussa. Menetelmällisesti elämänkulkututkimuksissa on tavanomaista käyttää jonkinlaista kuvaajaa tai elämänlinjaa, koska se

selkiyttää sekä tutkittavan itsensä että tutkijan jäsennystä tutkittavan elämästä (Clausen 1998; Silkelä 1999). Suunnittelin haastattelutilannetta varten ”urheilukartan”, jossa paperin leikkasi horisontaalisesti ikäjana ja vertikaalisesti eri haastatteluteemat. Siten pystyimme käsittelemään erilaisia teemoja aina ikäjanan mukaisesti. Kartta on kuvattu liitteessä 3. Urheilukartan käyttöä pidin tarkoituksenmukaisena sen vuoksi, että näin saisin urheilupoluista litteroidun haastattelutekstin tueksi visuaalista ja nopeasti hahmotettavaa informaatiota. Lisäksi kyseisenlaisten tehtävien on todettu tekevän haastattelun mielenkiintoisemmaksi sekä nuorelle haastateltavalle että haastattelijalle itselleen. Ne tauottavat haastattelua ja antavat informantille aikaa miettiä vastauksiaan ja jäsennellä ajatuksiaan. (Punch 2002.) Haastattelun läpivieminen urheilukartan kanssa osoittautui varsin toimivaksi ratkaisuksi sekä haastattelun kulun että aineiston analyysin kannalta.

Urheilukartan ikäjanalle sijoitimme ensin urheiluharrastamisen vaiheita: harrastetut lajit ja harrastamisen kesto. Tämä tehtiin (organisoituun) urheiluun osallistumisen hahmottamiseksi, mikä on ollut peruslähtökohta urheilun uratutkimuksessa (esim. Côté ym. 2007). Sen jälkeen keskityttiin tärkeisiin kokemuksiin urheilussa. Nuoret saivat ensin itse merkitä kokemuksia ikäjanalle itsenäisesti ja käyttää siihen itse tarvitsemansa ajan. Haastatteluissa itsenäisen työskentelyn aika vaihteli paljon, ollen tyypillisesti noin kymmenisen minuuttia. Tämän jälkeen merkinnät keskusteltiin läpi tarkentaen kokemuksia ja niihin liittyviä ajatuksia. Olin alun perin suunnitellut käyväni kokemuksia systemaattisesti läpi selventäen niihin liittyviä henkilöitä ja niiden aiheuttamia vaikutuksia. Tämä vaikutti kuitenkin kahden pilottihaastattelun perusteella varsin kömpelöltä etenemistavalta, joten päätin edetä avoimin ”kertoisitko siitä lisää” tai ”mitä tässä tapahtui” -tyyppisin kysymyksin (ks. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005). Käytännössä haastattelun sujuvuuden kannalta oli parasta antaa nuoren kertoa kokemuksestaan sen minkä haluaa ja tehdä tarvittaessa vain pari-kolme tarkentavaa kysymystä. Tämä osio oli haastatteluissa kestoltaan pisin. Tämän jälkeen (ensimmäisissä haastatteluissa tätä ennen) merkitsimme ikäjanalle myös informantin urheilullisen menestyksen hetkiä. Lopuksi ikäjanalle merkittiin eri henkilöiden vaikutus haastateltavan urheilupolkuun siten, että punainen väri tarkoitti suurta vaikutusta ja keltainen väri vähäisempää vaikutusta. Myös nämä vaikutusmerkinnät käytiin suullisesti läpi.

Kolmannessa osiossa käsiteltiin nuoren tulevaisuuden ajatuksia. Tämän osion tarkoitus oli pitkittää urheilupolun analyysiä myös tulevaisuushorisonttiin ja auttaa hahmottamaan aiemmin tapahtuneita asioita tavoitteiden ja odotusten suunnassa. Pääosin keskityttiin urheiluun, mutta joissakin haastatteluissa puhuttiin myös muistakin elämäntavoitteista. Tämä osio ei kuitenkaan tutkimukseni osatutkimuksissa juuri näyttäydy. Lopulta käytin osiota vain luodakseni itselleni kuvan siitä, mitä huipulle tähtääminen nuorille tarkoitti.

Haastattelun neljännessä osiossa kiteytettiin haastateltavan ajatuksia kilpa- ja huippu-urheilusta yleensä. Lisäksi pyysin haastateltavia kuvaamaan vielä omin sanoin, miksi olivat urheilussa mukana ja miksi harrastivat juuri päälajiaan. Osio toimi eräänlaisena yhteenveto-osiona ja haastattelun lopetuksena.

Haastattelujen kesto vaihteli 47 ja 113 minuutin välillä. Haastattelumateriaalia kertyi yhteensä 28,5 tuntia. Yksi haastattelu jäi aikataulusyistä kesken, mutta haastattelu sisälsi silti olennaisimmat seikat ja on siten yhtäläisesti osa tutkimusaineistoa. Haastatteluaineisto litteroitiin tilaustyönä Tutkimustie Oy:n toimesta, valitsemani litterointitarkkuuden mukaan. Litteroituna haastattelumateriaalia kertyi 369 liuskaa. Kaikille haastateltaville lähetettiin jälkeenpäin sähköpostilla haastattelu kokonaisuudessaan litteroituna ja annettiin mahdollisuus korjata, muuttaa tai täsmentää sanottua. Yksi haastateltava teki pieniä, lähinnä ajanjaksoihin liittyviä muutoksia, jotka hän oli käynyt läpi vanhempiensa kanssa. Lisäksi haastateltaville annettiin kopio urheilukartastaan, jos hän näin halusi. Suurin osa halusi vain haastattelun sähköpostiinsa.

3.4 Haastatteluaineiston analysointi

Kuten edellä kirjoitin, haastatteluita tehdessäni en ollut vielä lopullisesti suunnitellut niiden analysointia. Elämänkulkututkimukseen ja erityisesti Antikaisen (1996) merkittäviin oppimiskokemuksiin liittyvien teoreettisten tausta-ajatusten mukaisesti oli kuitenkin selvää, että olin kiinnostunut yhtäältä tärkeistä kokemuksista tutkimuksen kohteena. Toisaalta näin hedelmälliseksi tarkastella erilaisia polkua ja tuottaa jotakin uutta niihin liittyvään tieteelliseen keskusteluun. Runsas aineisto antoi mahdollisuudet laadullisesti erilaisten polkujen hahmottamiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89–90). Näistä näkökulmista rakentuivat tutkimuksen kolmas ja neljäs osatutkimus.

Haastatteluaineiston *perusanalysoinnin* aloitin kunkin haastattelun nauhojen kuuntelulla ja litteroinnin tarkistamisella. Tämän ensimmäisen lukukerran jälkeen kirjoitin jokaisesta haastattelusta lyhyen kuvauksen sekä kirjasin taulukkoon tärkeät kokemukset, menestyksen hetket ja tulevaisuuden tavoitteet myöhempiä analyysejä varten. Urheilukarttaan kirjattuja tärkeitä kokemuksia oli aineistossa yhteensä 333, 256 myönteistä ja 80 kielteistä (kolme kokemusta tulkitsin sekä myönteiseksi että kielteiseksi). Keskimäärin kokemuksia oli siten 12,8 vastaajaa kohden. Ensimmäisen lukukerran tarkoituksena oli saada yleiskuva aineistosta. Toisella lukukerralla luin haastattelut tarkemmin läpi siten, että muodostin samalla listauksen erilaisista kokemuksista urheilupolkuun liittyen. Työskentelin aineistolähtöisesti siten, että etsin aineistosta toistuvia asioita (Patton 2015, 67), joista muodostin analyysiä varten 32 erilaista kokemusluokkaa. Tämän lukukerran aikana huomioin haastattelun kuluessa esiin nousseita muitakin kokemuksia kuin ne, jotka oli urheilukarttaan merkitty. Kolmannella lukukerralla koodasin aineiston näihin kokemusluokkiin. Koodaamisessa käytin apuna Atlas.ti-ohjelmistoa. Tässä vaiheessa katsoin tarpeelliseksi koodata koko aineiston enkä keskittyä vain siihen haastattelun osioon, jossa eksplisiittisesti käsiteltiin tärkeitä kokemuksia urheilussa. Näin ollen koodaamisen aikana syntyi vielä uusia luokkia ja myös eritasoisia luokkia (alaluokat ja pääluokat, ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–112), koska katsoin tämän helpottavan jatkotyöskentelyä. Nämä työvaiheet toimivat analyysin pohjana eri osatutkimuksille.

Toisessa osatutkimuksessa, jossa tarkastelimme joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolkuja, haastattelut toimivat täydentävänä ja monimuotoistavana aineistona. Haastatteluista analysoitiin 11 joukkuepalloilulajeja harrastavan nuoren haastattelut. Analysoinnissa keskityttiin niihin teemoihin, joita kyselyaineistonkin analyysi käsitteli, eli eri lajien harrastamiseen, omatoimiseen ja organisoituun harrastamiseen sekä päälajin valintaan. Näin ollen aineiston käsittely oli vahvasti teoriapohjainen. Aineistosta tehtiin määrällistä sisällönerittelyä mutta myös laadullista sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisesti syvennettiin edellä mainituista teemoista esiin nousevia seikkoja. Siten haastattelujen kautta pystyttiin tarkastelemaan esimerkiksi omatoimiselle harrastamiselle annettuja merkityksiä ja päälajin valinnan muodostumista.

Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastelimme nuorten urheilijoiden elämäkerrallisia urheilupolkutyyppejä. Aineiston laajuus sekä informanttien määrän että lajikirjon suhteen antoi mahdollisuuden etsiä aineistosta erilaisuutta samuuden sijaan (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 89–90). Toisin sanoen osatutkimuksen tutkimustehtävää suuntasi myös aineiston tarjoama mahdollisuus. Osatutkimuksessa koimme merkitykselliseksi etsiä aineistosta sellaista erilaisuutta, joka ei palautuisi pelkästään urheilututkimuksessa aiemmin tunnistettuihin tai tiettyihin lajiryhmiin liittyviin uran normatiivisiin siirtymiin, niin tärkeäksi kuin ne urheilun uratutkimuksessa onkin tunnistettu. (ks. Lavallee & Wylleman 2000; Salasuo ym. 2015) Osatutkimuksen jatkoanalyysissä ryhdyinkin työstämään perusanalysoinnin pohjalta sitä, missä suhteessa tyypittelyä tehtäisiin (ks. Eskola & Suoranta 1998, 181). Tarkastelin aineistosta nousevia laajempia teemoja sekä aineistoon että aiempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaten. Metodisesti nimitän työvaihetta teoriasidonnaiseksi sisällönanalyysiksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 117–118). Tutkimuskirjallisuuden osalta hyödynsin teemoja eri tieteenaloilta, erityisesti urheilun uratutkimuksesta (mm. lajiharrastaminen ja erikoistuminen) ja nuorisotutkimuksesta (mm. toimijuus ja valinnat) ja sosialisaatioteorioista tuttua primaari- ja sekundaarisosialisaatiota ja vanhempien roolia. Näiden teemojen perusteella saatoin ryhtyä erottelemaan tarinoita toisistaan ja muodostamaan erilaisia tyyppejä.

Alustavan urheilupolkutyypittelyn jälkeen analyysi eteni teemojen ja tyyppien abstrahoinnilla. Teemojen osalta tämä tarkoitti teoriasidonnaista tulkintaulottuvuuksien muodostamista. Tulkintaulottuvuuksiksi hahmotimme pääomat, toimijuuden ja lajisosialisaation. Pääomien tulkintaulottuvuus perustui Bourdieun kenttäteoretisointiin (Bourdieu & Wacquant 1995), toimijuudessa nojasimme sosiologisiin ja nuorisotutkimuksellisiin näkökulmiin, tukeutuen erityisesti elämänkulkututkijoihin, Hitliniin ja Elderiin (2006; 2007). Lajisosialisaatio puolestaan jäsentyi urheilun rationalisoitumisen ja nuorisourheilun historiallisen kehittymisen kautta (mm. Itkonen 2003; Kokkonen 2015). Teemojen abstrahoinnissa esimerkiksi vanhempien erilaiset tavat vaikuttaa ja olla mukana harrastuksessa sekä sisarusten rooli tulkittiin perhepääomaksi. Toimijuudeksi puolestaan tulkittiin monenlaiset valintoja osoittavat teemat, kuten lajien kokeileminen, urheilupaikkojen hyödyntäminen ja ilman aikuisohjausta toimiminen.

Muodostimme tutkimuksessamme neljä urheilupolkutyyppiä: lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, ajelehtijat ja kiinnikurojat.

Tyyppien abstrahointi tarkoitti weberiläistä ideaalityyppiajattelun (Weber 1978 [1922]) soveltamista siten, että ensinnä hyödynsimme tyyppien muodostamisessa vain valittuja tulkintaulottuvuuksia, ja muut urheilupolun seikat jätettiin huomiotta. Toiseksi tyyppien abstrahointi ja ideaalityyppien muodostaminen tarkoitti sitä, että tyypit eivät juurikaan esiintyneet aineistossa sellaisenaan, vaan monissa urheilupolkutarinoissa tunnistettiin usean tyypin piirteitä. Tämän selventämiseksi ja polkutyyppien osuvuuden tarkistamiseksi kukin tarina analysoitiin vielä kerran siinä suhteessa, miten hyvin se edusti kutakin tyyppiä. Edustavuutta analysoitiin kolmitasoisena: ”Paljon tämän tyypin piirteitä” tarkoitti, että tarina vastasi pitkälti tyypin kuvausta lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden suhteen. ”Jonkin verran tämän tyypin piirteitä” tarkoitti, että tarina ei aivan selväpiirteisesti noudattele tyypin kuvausta vaikkapa yhden tulkintaulottuvuuden osalta tai koko urheilupolun vaiheiden osalta. ”Vähän tämän tyypin piirteitä” tarkoitti, että tarina kuului ensisijaisesti johonkin toiseen tyyppiin, mutta jonkin ulottuvuuden tai vaiheen osalta ilmensi myös toista tyyppiä. Kolmannen osatutkimuksen analyysin vaiheet ja yhteys teoreettiseen taustaan on kuvattu kuvioon 3.

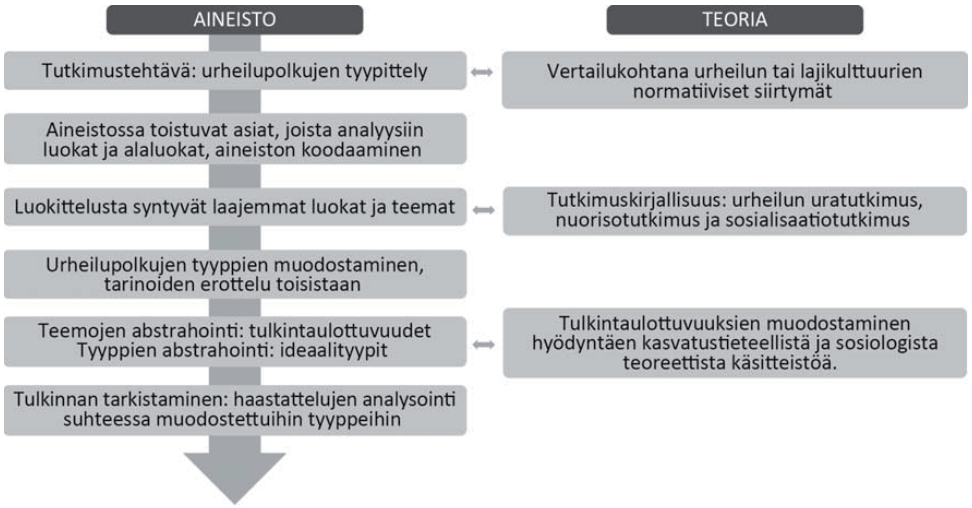

KUVIO 3 Kolmannen osatutkimuksen analysointivaihe.

Neljännessä osatutkimuksessa tarkoituksena oli jäsentää urheilupolun tärkeitä kokemuksia sekä tarkastella niitä suhteessa Habermasin (1989 [1981]) elämis- ja systeemimaailman ulottuvuuksiin. Haastatteluaineiston perusanalyysin jälkeinen jatkoanalyysi tarkoitti tässä osatutkimuksessa kokemusten jaottelua erilaisiin kategorioihin. Tämän tein teoriasidonnaisesti siten, että hyödynsin aiempaa urheilun urakirjallisuutta, urheilukokemuksiin perustuvaa kirjallisuutta sekä elämänkulkuun liittyviä teoretisointeja. Näin muodostui neljä kokemuskatego-

riaa: normatiivis-institutionaaliset kokemukset, henkilökohtaiset kehityskokemukset, sosiaalisen pääoman kokemukset ja odottamattomat elämäntapahtumat. Tämän jälkeen sijoitin kokemukset eri kategorioihin edelleen yhdistäen tai jakaen kokemusluokkia tarpeen mukaan. Kaikkiaan kokemusluokkia muodostui 16, jotka jakautuivat neljään edellä mainittuun kategoriaan. Viimeiseksi kutakin kokemuskategoriaa ja sen sisältöä tulkittiin suhteessa Habermasin elämis- ja systeemimaailman perspektiiveihin.

3.5 Yhteenveto: Aineistojen hyödyntäminen ja analyysit osatutkimuksissa

Väitöstutkimukseni osatutkimukset perustuivat eri osiin tutkimusaineistosta. Mikään osatutkimus ei siis perustu koko tutkimusaineistoon. Samaten analyysit ovat olleet vaihtelevia eri osatutkimuksissa. Taulukossa 3 on esitetty tiivistetysti tutkimusaineistojen hyödyntäminen ja analyysit osatutkimuksissa.

TAULUKKO 3 Osatutkimuksissa hyödynnetyt aineistot ja niiden analysointi

Osatutkimus	Aineisto	Aineiston analyysi
Osatutkimus 1: Vanhempien merkitys ja rooli nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa	Kyselyaineisto kokonaisuudessaan (n=2430)	Tosikisaajien ja harrastekisaajien (myös eri lajien harrastajien) vertailu, tilastollinen analyysi: • Ristiintaulukointi, khiin neliö -testi ja sovitetut jäännökset • Pääkomponenttianalyysi vanhempien osallistumisesta
Osatutkimus 2: Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen	Kyselyaineiston joukkuepalloilulajien urheilijat (n=2013): jalkapallo, jääkiekko ja koripallo + Haastatteluaineiston joukkuepalloilulajien urheilijat (n=11)	Kyselyaineiston osalta tilastollinen analyysi: frekvensseihin perustuva kuvaileva tietoa sekä tosikisaajien ja harrastekisaajien vertailu khiin neliö -testillä. Haastatteluaineiston osalta määrällinen sisällönerittely ja laadullinen sisällönanalyysi.
Osatutkimus 3: Nuorten urheilijoiden elämänkerralliset urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa.	Haastatteluaineisto kokonaisuudessaan (26 haastattelua)	Teoriasidonnainen sisällönanalyysi sekä urheilupolkujen tyypittely weberiläistä ideaalityyppiajattelua soveltaen.
Osatutkimus 4: Nuorten urheilupolkujen merkittävät kokemukset elämis- ja systeemimaailman perspektiiveissä.	Haastatteluaineisto kokonaisuudessaan (26 haastattelua)	Teoriasidonnainen sisällönanalyysi ja kokemusten kategorisointi.

3.6 Tutkimuseettiset huomiot

Tutkimuksen tekemiseen liittyy monia eettisiä valintoja. Eettisyys ei tarkoita vain esimerkiksi tutkittavien kohtelua tai hyväksyttyjen tutkimusmenetelmien käyttöä, vaan laajasti erilaisten päätösten reflektointia ja perustelua (Clarkeburn & Mustajoki 2007). Omassa tutkimuksessani tärkeimmät tutkimuseettiset huomiot liittyvät tutkimusaiheen valintaan, aineiston hankintaan ja käsittelyyn sekä tutkimustulosten julkaisemiseen.

Kuten aiemmin olen tässä yhteenveto-osiossa esittänyt, nivoutui tutkimusaiheeni valinta osaksi laajempaa tutkimushanketta. Tärkeäksi tutkimuseettiseksi valinnaksi muodostui kuitenkin nimenomaan nuorten oman näkökulman ja kokemuksien painottaminen. Koska valmennusopillisessa perinteessä ihmistieteiset, rekonstruktiiviset näkökulmat ovat olleet vähemmistönä, ei urheilevien lasten ja nuorten ääni ole juurikaan päässyt kuuluviin. Tutkimuksellani olen siten halunnut osallistua siihen yhteiskunnalliseenkin kehitykseen, jossa lasten ja nuorten osallisuus heitä itseään koskevissa asioissa on katsottu aiempaa tärkeämmäksi (Vehkalahti ym. 2010). Kilpaurheilun tutkimuksessa tai toteutuksessa tätä näkökulmaa tuskin voi nykyisessä tilanteessa liikaa korostaa.

Selväpiirteisimmin tutkimuseettisiin kysymyksiin olen kiinnittänyt huomiota aineiston hankinnan ja käsittelyn yhteydessä. Kyselyn hyödyntämisessä on tehty siinä mielessä eettisesti tärkeitä ratkaisuja, että tähän tutkimukseen olen valinnut näkökulmia, jotka julkisen keskustelunkin perusteella vaikuttivat tärkeiltä tutkimustuloksilta raportoitavaksi. Tämä valinta koskee erityisesti toista osatutkimusta ja polkuihin liittyvää raportointia. Keräämässäni haastatteluaineistossa puolestaan pyrin nuorten näkökulman esiintuomiseen. Kiinnitin useassa kohtaa huomiota nuorten suostumukseen osallistua tutkimukseen ja antaa tietoja sen käyttöön: Ensinnä painotin nuorille heidän mahdollisuuttaan kertoa vain haluamistaan asioista, toiseksi kerroin heille mahdollisuudesta kieltää jälkikäteen haastattelun käyttö tutkimustarkoitukseen ja kolmanneksi nuoret saivat jälkikäteen tarkistaa litteraatin ja tehdä siihen halutessaan korjauksia. Lisäksi haastattelussa käytettyjen apumenetelmien voi katsoa helpottaneen nuorten omaa pohdintaa siitä, mitä ovat valmiita tutkimuksessa kertomaan (ks. tarkemmin haastattelun sisällöstä ja kulusta). Nämä valinnat ovat vaikuttaneet sekä tutkimuksen luotettavuuteen, että nuorten eettiseen kohteluun (ks. Alderson & Morrow 2011, 100–121). Vanhempien lupaa tutkimukseen osallistumiseksi sen sijaan en katsonut tarpeelliseksi, koska haastateltavat olivat yli 15-vuotiaita – kyseinen ikä on käytännössä muodostunut luvan tarpeen suhteen rajapyykiksi. Sen sijaan ohjeistin nuoria itse tiedottamaan vanhemmilleen osallistumisestaan tutkimukseen. (ks. Alasuutari 2005, 147; Nurmenniemi 2010, 14) Yhdeltä 14-vuotiaalta haastateltavalta pyysin vanhempien luvan kirjallisena.

Tutkimustuloksista raportoidessani pidin peruslähtökohtana haastateltavien anonymisointia. Osatutkimuksissa on noudatettu aineiston anonymisoinnissa varsin varovaista linjaa siten, että haastateltavan lajitiedot on jätetty tunnistetiedoista pois. Näin ollen haastattelusitaateista ei voi suoraan tunnistaa eri

lajien urheilijoita, koska haastateltavilla oli kokemuksia useista eri lajeista. Yhden haastateltavan kertoman kokemuksen katsoin kuitenkin olevan niin tunnistettava, että tarkistin häneltä haastattelun kuluessa luvan kertoa kokemuksesta tutkimuksen raportoinnin yhteydessä.

Tutkimuseettisesti tärkeitä valintoja olen tehnyt myös julkaisukäytäntöjen suhteen. Osatutkimuksen julkaisemisen suhteen olen tavoittelut niiden tieteenalojen julkaisuja, jotka tutkimuksessani koin relevanteiksi. Tästä syystä osatutkimukset on raportoitu liikuntatieteen, kasvatustieteen ja nuorisotutkimuksen tieteellisissä lehdissä. Yhtä osatutkimusta koskeva käsikirjoitus on lähetetty arvioitavaksi kansainväliseen liikuntasosiologiseen lehteen. Tällä monitieteisyydellä olen halunnut varmistaa kestävät tulkinnat valittujen tieteenalojen suunnassa, jotta tutkimusta voi perustellusti kutsua monitieteiseksi.

Tutkimuseettisenä huomiona voidaan edellisten seikkojen lisäksi mainita tutkimusprosessin aikainen vuoropuheluni suomalaisen urheilukentän kanssa. Olen tutkimustyön ohessa osallistunut moniin työryhmiin, palavereihin ja tilaisuuksiin, joissa on käsitelty lasten ja nuorten urheilua, urheilijan polkuja tai suomalaista urheilujärjestelmää. Olen tavannut järjestötoimijoita, seurojen valmennuspäälliköitä ja luottamushenkilöitä sekä nuoria urheilijoita. Olen myös kirjoittanut (pyydettynä ja pyytämättä) monia populaareja tekstejä tutkimusaiheeseeni ja -tuloksiini liittyen. Tämä vuoropuhelu on osaltaan vaikuttanut siihen, mitä näkökulmia olen katsonut tarpeelliseksi huomioida tutkimuksessani. Samalla se on antanut mahdollisuuden ”testata” tekemiäni tulkintoja urheilua toteuttavien näkökulmasta ja tehdä tutkimuksestani perusteltuja kehitysehdotuksia. Näin tutkimusprosessissani osallisiksi ovat päässeet tai joutuneet tiedeyhteisön ja tutkittavien nuorten lisäksi monet muut käytännön toimijat (ks. Clarkeburn & Mustajoki 2007, 78–80).

4 OSATUTKIMUSTEN TOTEUTTAMINEN JA TULOKSET

4.1 Ensimmäinen osatutkimus: Vanhempien merkitys ja rooli nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa

Ensimmäisessä, Niilo Konttisen kanssa toteuttamassamme osatutkimuksessa tarkastelimme vanhempien roolia ja merkitystä nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Lähestyimme aihetta kolmen teeman avulla: vanhempien urheilutaustana, kokemuksena vanhempien vaikuttavuudesta ja vanhempien osallistumisen kautta. Osatutkimuksen aineistona oli kyselyaineisto, jossa oli vastaajina 2430 jalkapallon, jääkiekon, koripallon, yleisurheilun ja maastohiihdon 14–15-vuotiasta lisenssiurheilijaa. Aineiston analyysi perustui pääosin kahden aineistosta konstruoidun, eritasolla harrastavan ryhmän, tosikisaajien ja harrastekisaajien, vertailuun. Näiden ryhmien muodostamisesta olen kertonut tarkemmin luvussa 3.1.

Vanhempien urheilutaustaa tutkittiin luokittelemalla kyselyn muuttujia laajemmiksi luokiksi. Kumpikin vanhempi luokiteltiin urheilutaustan mukaisesti joko 1) ei-urheilleisiin tai kuntoliikkujiin tai 2) kilpaurheilleisiin vanhempiin. Sen jälkeen vanhempien taustat yhdistettiin vielä ”yhteiseksi urheilutaustaksi” siten, että saatiin neljä luokkaa: 1) kummallakaan vanhemmalla ei urheilutaustaa tai vain kuntoilutausta, 2) isällä kilpaurheilutausta, äidillä ei 3) äidillä kilpaurheilutausta, isällä ei ja 4) kummallakin vanhemmalla kilpaurheilutausta. Tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhempien taustojen eroja analysoitiin ristiintaulukoinnin ja khiin-neliö-testin sekä sovitettujen jäännösten avulla. Tulokseksi saatiin, että vanhempien urheilutausta oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä nuoren harrastustasoon: harrastekisaajien vanhemmat olivat tosikisaajien vanhempia useammin ei-urheilutaustaisia tai olivat harrastaneet vain kuntoilumielessä. Tosikisaajien vanhemmat olivat harrastekisaajien vanhempia useammin molemmat kilpaurheilutaustaisia. Yleisin vaihtoehto tosikisaajillakin kuitenkin oli tausta, jossa äidillä ei ollut urheilutaustaa mutta isällä oli. Mielen-

kiintoista oli, että tosikisaajien isistä peräti neljännes oli harrastanut kilpaurheilua vähintään SM-tasolla.

Vanhempien vaikutusta urheiluharrastukseen selvitettiin kysymyksellä, jossa nuoret arvioivat eri henkilöiden vaikutusta urheilukiinnostukseen ensinnä harrastuksen aloitusvaiheessa ja toiseksi vastaushetkellä, niin kutsutussa erikoistumisvaiheessa (ks. Côté ym. 2007). Vastaukset ristiintaulukoitiin siten, että tarkasteltiin ”suuri vaikutus” vastauksen antaneita eri lajien, eri ryhmien ja eri harrastusvaiheiden kesken. Tilastollisia eroja tutkittiin khiin-neliö-testillä. Yleisesti vanhempien vaikutus nähtiin aloitusvaiheessa muihin tekijöihin nähden suurimpana, kun taas vastaushetkellä kavereiden koettiin vaikuttavan vanhempia vahvemmin. Harrastusta aloittaessa vanhempien vaikuttavuus oli merkitsevästi suurempi tosikisaajilla kuin harrastekisaajilla, mikä näkyy myös esimerkiksi tosikisaajien aikaisemmassa harrastuksen aloitusiässä. Vastaushetkellä ryhmien erot tasoittuvat hieman, mutta ovat edelleen tilastollisesti merkitsevät ($p=0,02$). Vanhempien vaikutus koettiin suurimmaksi perinteisissä yksilölajeissa, yleisurheilussa ja maastohiihdossa.

Vanhempien osallistumista urheiluharrastukseen selvitettiin vain vastaushetken osalta, 13 osallistumista kuvaavan muuttujan avulla. Vastausvaihtoehtoina osallistumiselle olivat 1) ei lainkaan, 2) satunnaisesti, 3) melko usein ja 4) jatkuvasti. 13 muuttujalle tehtiin pääkomponenttianalyysi, jonka seurauksena pystyttiin määrittämään kolme osallistumista kuvaavaa pääkomponenttia. Pääkomponentti ”tukijoukkoina toimiminen” sisälsi muuttujat harjoituksiin ja peleihin kuljettaminen, kotipelien/-kisojen seuraaminen, vieraspelien/-kisojen seuraaminen, harjoitusten seuraaminen, talkootoimintaan osallistuminen ja varusteiden huolto. Tämä oli jokaisessa lajissa jääkiekkoa lukuun ottamatta yleisin osallistumisen muoto. Toinen vanhempien osallistumista kuvaava pääkomponentti, ”lajin seuraaminen”, sisälsi seuraavat muuttujat: lajin katsominen tv:stä, lajista keskusteleminen ja lajin seuraaminen tapahtumissa. Jääkiekossa vanhemmat osallistuivat harrastukseen yleisimmin lajia seuraamalla, joten vanhempien voi tulkita olleen varsin kiinnostuneita jääkiekosta yleensä, ei vain lapsensa harrastuksen kautta. Kolmas pääkomponentti, ”organisointi”, sisälsi seuraavat muuttujat: joukkueen tai seuran johtamiseen liittyvät tehtävät, joukkueen tai seuran valmentaminen, joukkueen tai ryhmän huoltamiseen liittyvät tehtävät ja yhdessä pelaaminen tai liikkuminen. Tutkimuksessa tämä osallistumisen tapa oli vähäisintä.

Tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhempien osallistumisen erot eivät muodostuneet käytännössä kovin suuriksi, vaikka olivatkin laajassa aineistossa tilastollisesti merkitseviä (kuvio 4). Erot lajien välillä olivat suurempia kuin erot ryhmien välillä. Erityisesti maastohiihtäjien vanhemmat osallistuivat harrastamiseen selvästi useammin kuin muiden harrastajien vanhemmat. Maastohiihdossa toiminnan organisoitumisen taso ei ole perinteisesti ollut kovin voimakas, ja lajin toiminta toteutuu pitkälti vapaaehtoisten vanhempien voimin. Voi siis tulkita, että vaikka harrastuksen taso on yhteydessä vanhempien osallistumiseen, on lajikulttuurisilla seikoilla sittenkin varsin suuri merkitys. Osallistumisen vaihtelut lajikulttuurin mukaan näkyvät myös esimerkiksi lajien seuraami-

sen osalta, jossa erityisesti suomalaisille muutoinkin tärkeät jääkiekko ja maastohiihto ovat myös tässä aineistossa seuratuimpia lajeja.

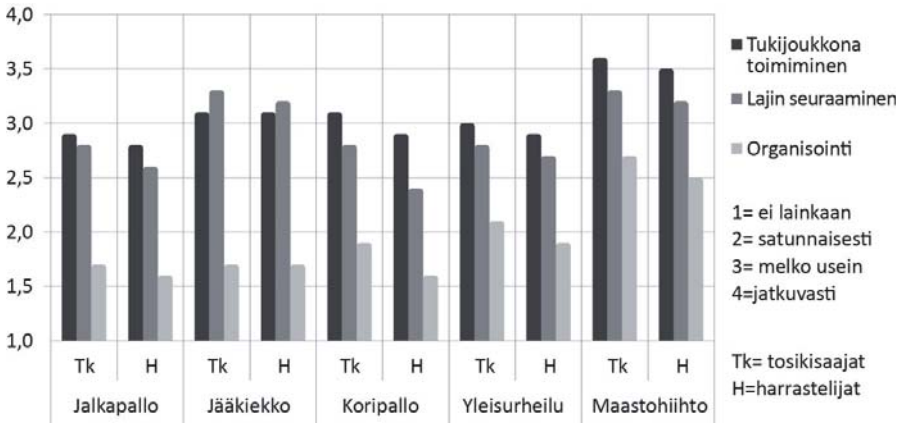

KUVIO 4 Tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhempien osallistuminen nuoren harrastukseen lajeittain (vastausten keskiarvo).

Kaikkiaan osatutkimuksen tulokset tukivat aiempien tutkimusten tuloksia vanhempien merkityksestä kilpaurheiluharrastuksessa (ks. alaluku 2.1.2). Ryhmien vertailussa erot tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhemmissa todentuivat kaikilla tarkastelluilla muuttujilla: tosikisaajien vanhemmat olivat harrastekisaajien vanhempia useammin kilpaurheilutaustaisia, vaikuttamassa nuoren kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan ja osallistumassa harrastukseen. Perhepääoma (Häkkinen ym. 2013) todentui siten monella tapaa. Merkillepantavaa kuitenkin oli, että erot lajien välillä näyttäytyivät pääsääntöisesti suurempina kuin erot harrastustasojen välillä. Tämä tarkoittaa, että lajikulttuurilla ja lajin valmennuskäytännöillä on suuri merkitys siihen, miten paljon ja millä tavalla vanhempien edellytetään osallistuvan urheiluharrastukseen. Lajikulttuuristen seikkojen tarkastelu vanhempien osallistumisen määrittäjänä onkin yksi jatkotutkimusten aihe. Toisena tärkeänä teemana voidaan pitää vanhempien näkemyksiä kilpaurheilusta. Tutkimuksissa on varsin vähän keskitytty siihen, miten vanhemmat itse mieltävät roolinsa urheilevan lapsen taustajoukoissa ja mitä he ylipäätään urheilusta tai vanhemmuudesta ajattelevat (vrt. Pöyhönen 2015; Soini 2011). Tämänkaltaisen dynaamisen näkemyksen tuottaminen olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, koska kilpaurheilussa on usein kyse myös vanhemman ”harrastuksesta”, tai ainakin ajankäytöllisesti varsin hallitsevasta vapaa-ajan toiminnasta. Urheilutoiminnalle olisi eduksi, jos vanhempien osallisuutta pystyttäisiin edistämään sillä tavoin, että kilpaurheilun maailmasta syntyy heillekin mielekäs kokemus ja elämänsisältö.

4.2 Toinen osatutkimus: Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen

Väitöstutkimukseni toinen osatutkimus toteutettiin tutkijajoukolla, jonka kokoonpanoon vaikutti alun perin lähes kaikkien kirjoittajien jonkinlainen osallisuus huippu-urheilun muutostyön yhteydessä tehtyyn asiantuntijatyöhön lasten urheilusta (ks. Finni ym. 2012). Mukana olivat Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksesta tutkimushankkeen johtaja Niilo Konttinen ja tilastoasiantuntijana Tuomo Pihlaja sekä Jyväskylän yliopistosta yliopistotutkija Sami Kokko, projektitutkija Tuula Aira sekä väitöstutkimukseni ohjaaja, professori Hannu Itkonen. Tutkimusjoukko oli monitieteinen, ja artikkelin lähtötilanteessa tarkoituksena oli tuottaa tieteellistä tietoa nimenomaan urheilijan polun polttavaan kysymykseen: myöhäiseen ja varhaiseen erikoistumiseen. Osatutkimuksen tarkemmaksi tutkimustehtäväksi määrittyi nuorten urheilupolkujen tarkastelu lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen. Kuvailevan tehtävän lisäksi vertailimme ensimmäisen osatutkimuksen tapaan kahden eri tasolla harrastavan ryhmän lajiharrastamista, harrastuskonteksteja sekä näistä ja eri vaiheista muodostuvia polkuja.

Tutkimus kohdistettiin joukkueurheilijoihin, koska näin pystyttiin tarkastelemaan lajikulttuurisesti samankaltaisia lajeja sekä kohdistamaan tutkimus junioriurheilun volyymin kannalta tärkeisiin lajeihin (tunnistaen sen, että joukkuepalloilulajit ovat erityisesti poikien valtalajeja) (ks. Aarresola & Konttinen 2012a). Osatutkimuksessa käytimme sekä kyselyaineistoa että haastatteluaineistoa joukkueurheilijoiden osalta. Kyselytutkimuksessa tämä tarkoitti 2013 vastaajaa sekä haastatteluaineistossa 11 nuoren haastattelua. Kyselyaineisto analysoitiin tilastollisin menetelmin, kun taas haastatteluaineistoa analysoitiin sekä määrällisen sisällönerittelyn että laadullisen sisällönanalyysin keinoin.

Urheilupolkujen hahmottamisessa hyödynnettiin Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-mallia (Developmental Model of Sport Participation). Tästä mallista on kerrottu seikkaperäisemmin luvussa 2.1. Mallia sovellettiin osatutkimusta varten siten, että tarkasteltiin seuraavia tekijöitä eri ikävaiheissa: päälajin valinta, harrastettujen lajien määrä (yksi vai monta lajia) sekä harrastuskonteksti (omaehtoinen vai seurassa harrastaminen). Näin menetellen kiinnitimme huomiota erityisesti harrastamisen sosiaaliseen kontekstiin, emme harjoittelun laatuun paneutuvan (deliberate practice) ja leikinomaisen harjoittelun (deliberate play) ulottuvuuksin. Ikävaiheet sovelluksessamme olivat DMSP-mallia mukaillen varhaislapsuus (3–6 vuotta), alakouluikä (7–12 vuotta) ja yläkouluikä (13–15 vuotta). Kyselyssä vastaajat valitsivat kullekin ikävaiheelle itseään parhaiten kuvaavan vaihtoehdon harrastamisen tavasta. Vaihtoehdot on kuvattu kuvioon 5.

Kun vastaajan valitsemat kaikkien kolmen ikävaiheen vaihtoehdot yhdistettiin, saatiin kullekin vastaajalle omaa urheilupolkua kuvaava yhdistelmä (ks. kuvio 5). Kaikkiaan aineistosta löydettiin 62 erilaista polkua, mikä kuvastaa

polkujen olevan varsin moninaisia. Sekä poikien (17 %) että tyttöjen (12 %) yleisin polku oli sellainen, jossa varhaislapsuudessa oli harrastettu pihaleikkejä ja ohjattua liikuntaa (kuviossa vaihtoehto 1), alakouluiässä oli valittu päälaji, mutta jatkettu myös sivulajien harrastamista (kuviossa vaihtoehto 2) ja yläkouluiässä oli keskitytty päälajin harjoitteluun sekä ohjatusti että omatoimisesti (kuviossa vaihtoehto 3). Toiseksi yleisin polku sekä pojilla (13 %) että tytöillä (11 %) oli muutoin sama kuin edellä, mutta alakouluiässä keskityttiin yhteen lajiin ilman sivulajeja. Merkillepantavaa oli, että yksikään poluista ei noussut aineistossa selvästi muita yleisemmäksi, vaan vastaajat jakautuvat suhteellisen tasaisesti yleisimpien polkujen suhteen. Vertailu tosikisaajien ja harrastekisaajien kesken osoitti, että tosikisaajat kulkivat yleisimmin (22 % vastaajista) juuri muutoinkin yleisintä polkua (1-2-1), kun taas harrastekisaajilla yleisin (12 % vastaajista) oli vain yhteen lajiin keskittyvä polku (1-1-1). Tosikisaajien polku noudatteli siten yleisimmin juuri Côtén ym. (2007) DMSP-mallissa esitettyä myöhäisen erikoistumisen polkua, joka etenee alakouluiän monilajisen harrastamisen kautta kohti erikoistumista yläkouluiässä (ks. myös Salasuo ym. 2015, 301). Nämä yleisimmät polut ja niiden osuudet aineistossa on kuvattu kuvioon 5.

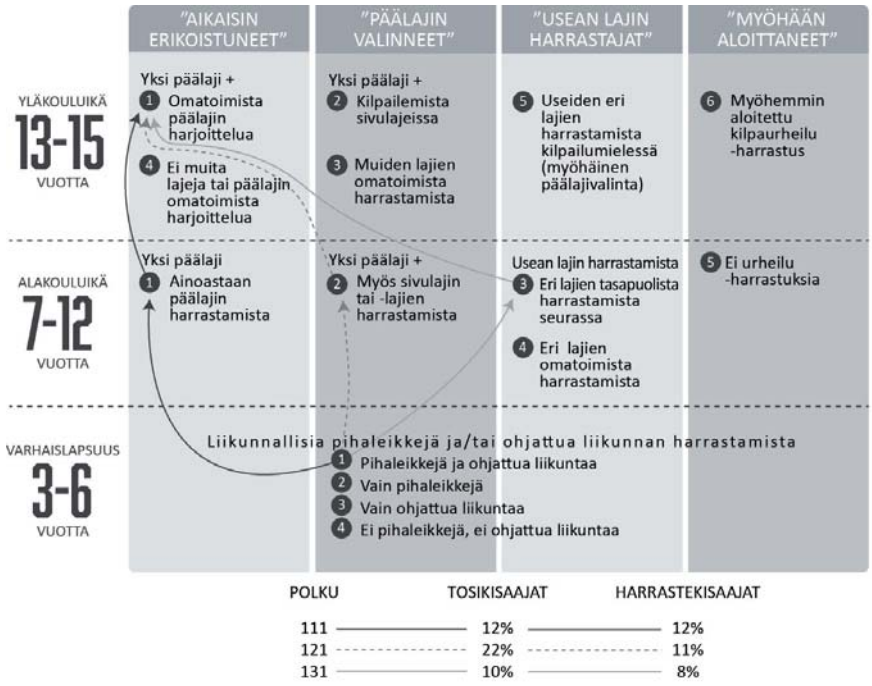

KUVIO 5 DMSP-mallin sovellus ja yleisimmät polut tosikisaajilla ja harrastekisaajilla (N=2013).

Tarkastelimme osatutkimuksessamme polkujen eri vaiheita vielä edellä mainittua tarkemmin siten, että tutkimme tosikisaajien ja harrastekisaajien eroja sekä

lajiharrastamisessa että harrastuskontekstissa, alakouluiässä ja yläkouluiässä. Lisäksi analysoimme haastatteluaineistoa näihin kysymyksiin liittyen. Alakouluiässä tosikisaajat harrastivat harrastekisaajia useammin montaa lajia, kun taas harrastekisaajat keskittyivät useammin yhden lajin harrastamiseen. Haastatelluista 11 nuoresta urheilijasta kaikki olivat harrastaneet vähintään kahta lajia. Tulos antoi mielenkiintoisen näkökulman erikoistumiseen liittyvään keskusteluun: osatutkimuksemme tulokset osoittivat, että urheilusta kiinnostuneet lapset näyttävät harrastavan urheilua yleensä ja mieluusti monilajisesti, kun taas löyhemmin harrastaville riittää yksi laji. Toisin sanoen yksilajinen harrastaminen ei näyttäydykään aikaisena erikoistumisena huippu-urheilijan polulla vaan löyhän urheiluharrastuksen ilmentymänä. Päälajin valitseminen ei tarkoittanut harrastamisen suuntautumista vain kyseiseen lajiin, vaan erityisesti lapsuudessa sekä kyselyaineiston että haastatteluaineiston nuoret olivat kiinnostuneita päälajin lisäksi monista muista urheilulajeista.

Harrastuskontekstin tarkastelu oli tutkimusaineistossa mahdollista erityisesti yläkouluiän kohdalla. Sekä tosikisaajilla että harrastekisaajilla omatoiminen harjoittelu suuntautui useimmin omaan päälajiin. Harrastekisaajat harrastivat omatoimisesti tosikisaajia hieman monipuolisemmin, joskin heissä oli myös enemmän niitä, jotka eivät harjoitelleet omatoimisesti lainkaan. Yksinkertaistaen voi siis tulkita, että tosikisaajat erikoistuvat myös omatoimisen tekemisen osalta omaan päälajiinsa harrastekisaajia useammin. Haastatteluaineisto kuitenkin osoitti, että omatoimiselle tekemiselle annettiin monia erilaisia merkityksiä. Toisaalta se nähtiin kehittymisen edesauttajana, mutta myös tavoitteellisen urheilun vastapainona. Vapaa-ajan pelailu näyttäytyi nuoruudessa omaehtoisuuden ja yhdessäolon areenana, mitä taas yhä tavoitteellisemmaksi muodostuva organisoitu toiminta ei samalla tavalla enää ollut kuten lapsuudessa.

Osatutkimuksen tulokset olivat kahdessa mielessä havahduttavia. Ensinnä tutkimuksessa muodostuneiden polkujen runsaus osoitti, että keskustelu vain kahden polun, varhaisen ja myöhäisen erikoistumisen, välillä ei tavoita lainkaan sitä moninaisuutta, joka urheiluharrastamiseen muodostuu. Moninaisuus näkyy siitäkin huolimatta, että tutkimuksessa polkuja tarkasteltiin vain kolmen muuttujan avulla (lajiharrastaminen, harrastuskonteksti ja päälajin valinta). Toiseksi tutkimus toi esiin ne teoreettiset ongelmat, joita polkujen tarkasteluun liittyy. Kategoriset käsitteet ja niiden ymmärtäminen toisensa poissulkevina elementteinä ei vastaa polkujen muodostumista nuorten elämismaailmassa. Esimerkiksi päälajin valinta ei poissulkenut sivulajien harrastamista, eikä tavoitteellinen harrastaminen poissulkenut omaehtoista tekemistä. Käsitteelliset ongelmat näkyvät myös muissa tutkimuksissa, kuten esimerkiksi Salasuon ja kumppaneiden (2015, 302) huippu-urheilijoiden elämänkulkututkimuksessa, jossa paneutuva harjoittelu ja organisoituun toimintaan osallistuminen on tulkittu samaa tarkoittavaksi asiaksi (vrt. Ericsson ym. 1993; Côté ym. 2007). Käsitteiden ja mallien edelleen kehittämiselle onkin urheilututkimuksessa ilmeinen tarve.

Osatutkimuksen tulokset osoittivat hyvin ne junioriurheilun ongelmat, joita nykyisessä urheilujärjestelmässä kohdataan. Kun järjestelmä on organisoitu-

nut pitkälti yhteen lajiin erikoistuneiden lajiliittojen ja urheiluseurojen kautta, on operatiivisessa toiminnassa vaikea hahmottaa tai tukea monilajista urheilupolkua. Lapset ja nuoret näyttävät kuitenkin kaipaavan monilajista toimintaa, sekä omaehtoisesti että ohjatusti. Tämä koskee myös tavoitteellisesti urheilevia, vaikka heidän urheilupolkunsa suuntautuukin kohti yhden lajin erikoisosaamista. Urheilupolku ei ole koskaan vain yhden urheiluorganisaation hallittavana. Valintojen ja mahdollisuuksien moninaisuus tulisi tunnistaa junioriurheilussa nykyistä paljon paremmin.

4.3 Kolmas osatutkimus: Nuorten urheilijoiden elämänkerralliset urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa

Kolmannessa osatutkimuksessa, jonka toteutimme Hannu Itkosen ja Jari Lämsän kanssa, tutkimustehtävänä oli tarkastella nuorten urheilijoiden elämänhistoriallisia urheilupolkuja. Tutkimuksen aineisto koostui 26 haastattelusta. Tarkoituksenamme oli avartaa sosiologisella käsitteistöllä (ks. Coakley 2011) sitä kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa totuttua urheilupolkujen käsittelytapaa, johon olimme tukeutuneet toisen osatutkimuksen yhteydessä. Samalla saimme mahdollisuuden pureutua lapsi- ja nuorisourheilun historialliseen muutokseen ja urheilun rationalisoitumiseen, lajisosialisaation vahvistumisen taustoihin, aiempaa seikkaperäisemmin. Muodostimme tutkimuksessamme neljä urheilupolkutyyppiä: *lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, ajelehtijat ja kiinnikurojat*. Polkuja erottelivat toisistaan tutkimuksen tulkintaulottuvuudet: erilaisten pääomien kertyneisyys, nuoren oma toimijuus sekä lajisosialisaation ajoitus ja tila. Polkutyypit on kuvattu kuvioon 6.

Lajikulttuuriin kasvaneet olivat urheilijoita, jotka olivat sosiaalistuneet lajiin perheen kautta tai kotipaikkakunnan vahvan lajiperinteen myötä. Tällöin harrastus oli useimmiten koko perheen yhteinen asia. Yleisesti vanhempien merkitys urheiluun sosiaalistumisessa onkin tunnistettu monessa tutkimuksessa (kuten ensimmäinen osatutkimus osoitti). Merkityksellistä ei ole vain vanhempien oma harrastuneisuus, vaan laajemmin se sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen resurssiperusta, johon Häkkinen ja kumppanit (2013, 11) viittaavat kirjoittaessaan perhepääomasta. Perhepääoma tarkoitti lajikulttuuriin kasvaneiden kohdalla varhaista lajisosialisaatiota. Se taas johti siihen, että he olivat pian ikäluokkansa parhaimmistoa ja pääsivät osallisiksi urheilun institutionaalisista resursseista: talenttiryhmistä, paremmasta valmennuksesta ja niin edelleen. Näin ollen primaarisosialisaatio ja sekundäärisosialisaatio olivat hyvin samansuuntaisia (ks. Berger & Luckmann 1994 [1966]). Lajikulttuuriin kasvaneiden polkua voi siten pitää eräänlaisena normatiivisena ideaalipolkuna, johon urheilujärjestelmä ohjaa ja kannustaa. Tämä oli myös tutkimuksen yleisimmin ilmenevä polku – mikä tietysti on eräänlaisen kehäpäätelmän tulos, kun ottaa huomioon tutkimuksen kohdejoukon, ”huipulle tähtäävät urheilijat”. Yleisin polku

on luonnollisesti se, jota urheilujärjestelmä tällä hetkellä tukee. Huomionarvoista polussa oli kuitenkin toimijuuden vähäinen ilmeneminen. Urheilupolun eteneminen hahmottui ennemminkin itsestäänselvyytenä kuin suuren valintana, eikä valinnoille jäänyt juuri tilaa tai tarvettakaan.

Toinen tutkimuksen polkutyypeistä, *urheilutaiturit* erosivat lajikulttuuriin kasvaneista kaikkien ulottuvuuksien osalta. Urheilutaiturit olivat harrastaneet monipuolisesti eri lajeja sekä ohjatusti että omatoimisesti. Heidän voidaan tulkita sosiaalistuneen ensisijaisesti urheiluun, ei johonkin tiettyyn lajiin. Heidän kehittymisensä oli tapahtunut osin urheilujärjestelmältä piilossa ja nuorten oman elämismaailman piirissä. Lajisosialisaatio ja urheilullinen menestys ilmenivät tässä polussa vasta myöhäisemmässä vaiheessa. Siten sosiaalistuminen pakeni rationalisoituneen urheilun käytänteitä muistuttaen yhtäältä aikaisempien sukupolvien liikuntakulttuuria (esim. Zacheus 2008) ja toisaalta uusille nuorisokulttuurisille lajeille tyypillistä omaehtoisuutta (esim. Liikanen & Rannikko 2015). Taustansa vuoksi urheilutaitureille oli kertynyt runsaasti urheilupääomaa, erilaisia lajitaitoja ja mahdollisuuksia liikkua eri lajien sosiaalisilla kentillä. Tästä syystä mahdollisuudet valintojen tekemiseen ja urheilupääoman hyödyntämiseen olivat laajat. Näiden mahdollisuuksien ja urheilupääoman hyödyntäminen urheilujärjestelmän puitteissa tulkittiin tutkimuksessa vahvaksi toimijuudeksi.

Kolmas tutkimuksen polkutyyppi, *ajelehtijat*, toimivat sekä heikkojen pääomien että heikon toimijuuden varassa. Usein hekin olivat sosiaalistuneet päälajiinsa varhain, mutta pääomien ja toimijuuden puuttuessa lajisosialisaatio ei vaikuttanut syventyvän menestystä tavoittelevaksi elämäntavaksi vaan jäi eräänlaiseksi rutiiniksi. Nämä nuoret eivät olleet yhtä menestyneitä tai yhtä määrätietoisia urallaan kuin muut tutkimuksen nuoret. Urheilupolku oli ennemminkin harrastelua (ks. myös Piispa & Salasuo 2014).

Ajelehtimista pyrimme ymmärtämään osatutkimuksessamme kahdesta näkökulmasta käsin. Ensinnä, lajikulttuuriset seikat saattoivat vaikuttaa polun muodostumiseen: Osa ajelehtijoista oli kestävyyslajeista, joissa nuorisovalmennus ei ole perinteisesti kovin institutionalisoitunutta. Tästä syystä kyseiset kokemukset olivat näiltä urheilijoilta jääneet kokematta. Toiset ajelehtijat taas olivat joukkuepalloilijoita, joiden kohdalla ilmeni, että urheilupolku merkityksellistyi ennemminkin joukkueessa mukana olemiseen kuin oman uran luomiseen. Toiseksi, tutkimusmetodologiset seikat saattoivat vaikuttaa ajelehtijoiden tyypin syntymiseen. He merkitsivät urheilukarttaansa tärkeitä kokemuksia paljon vähemmän kuin muut urheilijat. Tutkimushaastattelussa on kuitenkin kyse kerrotusta tarinasta, ei eletystä elämästä. Ajelehtiminen ei siten vastaa haastateltavan elämänkulkua sellaisenaan, vaan haastateltavan kykyä tuottaa eletystä kerronnallinen kokonaisuus. (Huotelin 1996, 26–28, Piispa & Salasuo 2014; Webster & Mertova 2007, 3) Osa ”ajelehtimiseksi” tutkituista poluista johtunee siis kyvystä reflektoida polun kulkua eikä välttämättä elämänkulusta sellaisenaan.

Tutkimuksen neljäs tyyppi, *kiinnikurojat,* oli lajisosialisaatioltaan poikkeavin: he olivat urheilupolkunsa aikana vaihtaneet lajia (tai pelipaikkaa, kuten yksi haastateltava). Näin ollen heidän lajisosialisaationsa ”myöhästyi” norma-

tiiviseen lajisosialisaatioon nähden, mikä osoittautui ikäluokkaurheilussa erityisen hankalaksi. He joutuivat toimimaan heikkojen pääomien varassa, mutta sitäkin vahvemman toimijuuden varassa: he olivat tehneet valinnan lajin vaihtamisesta sekä lopulta myös huipulle tähtäämisestä siinä, vaikka hyvin tiedostivat kiinni kuromisen haasteet. He olivat kuitenkin onnistuneet kääntämään tilanteen itselleen vahvuudeksi juuri toimijuutensa vahvuuden ansiosta. Urheilujärjestelmän logiikan ja oman urheilupolun yhteensovittaminen vaati paljon ponnistelua ja myös ”huonommuuden” sietämistä.

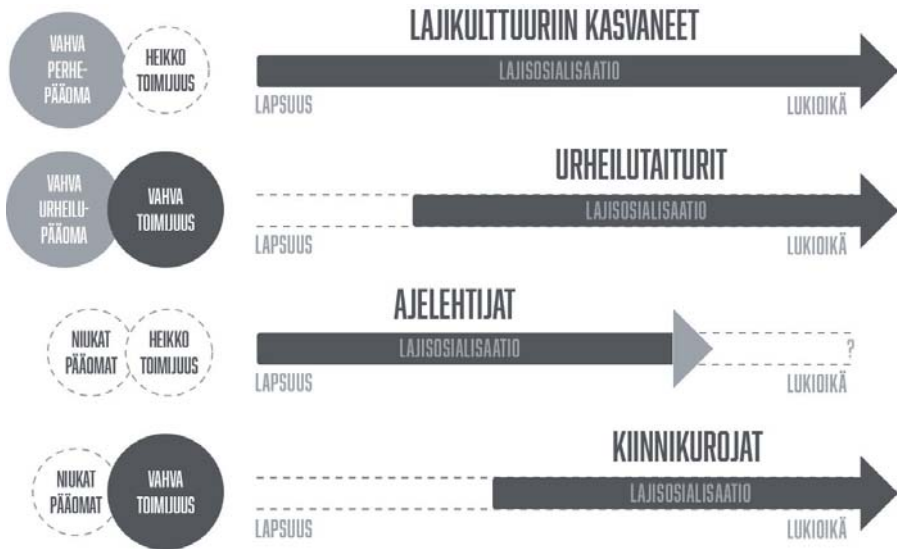

KUVIO 6 Urheilupolkutyypit lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksissa.

Tutkimuksemme antoi aiheen pohtia rationalisoituneen urheilun lajisosialisaatiota tukevaa järjestelmää kriittisesti. Yhteen lajiin erikoistuneihin urheiluseuroihin sekä kansallisiin ja kansainvälisiin lajiliittoihin perustuva urheilujärjestelmä on taipuvainen edistämään lajisosialisaatiota ja erikoistumista. Tällöin monipuolinen urheiluun sosiaalistuminen jää tunnistamatta ja tukematta, koska se ei ole yhdenkään organisaation hallittavana tai intressissä. Ideologinenkin monipuolisuuden tukeminen kariutuu lajien rekrytointikamppailuun. Tämän tutkimuksen perusteella voi sanoa, että urheilutaiturit ja etenkin kiinnikurojat ovat nykyisessä järjestelmässä ”altavastaajan” asemassa, kun järjestelmä tukee pääasiassa lajikulttuuriin kasvaneiden kaltaista sosiaalistumista. Näyttää myös siltä, etteivät rekrytointikamppailu ja valmennuksen tehostuminen ole heikentymässä vaan junioriurheilu rationaalistuu edelleen. On kysyttävä, kasvattaako nykyinen urheiluseuroissa organisoitu juniorivalmennus kuiluaan muihin liikkumisen tapoihin, kuten lajisosialisaatiolle vaihtoehtoiseen liikunnalliseen elämäntapaan tai nuorisokulttuuriseen liikkumiseen. Mahdollista on, etteivät nä-

mä eri liikuntakulttuurin osa-alueet löydä tulevaisuudessa yhteistä kosketuspintaa lasten ja nuorten elämismaailmassa.

4.4 Neljäs osatutkimus: Nuorten urheilupolkujen merkittävät kokemukset elämis- ja systeemimaailman perspektiiveissä

Tutkimukseni neljäs osatutkimus pureutui nuorten urheilupolkujen tärkeisiin kokemuksiin. Tutkimuskysymykseksi asetimme Hannu Itkosen ja Kaarlo Laineen kanssa, millaisiin elämänkulullisiin kokemuskategorioihin nuorten kokemukset kilpaurheiluun sosiaalistumisestaan ovat asetettavissa ja miten nämä ilmentävät Habermasin (1989 [1981]) elämis- ja systeemimaailman ulottuvuuksia. Osatutkimuksen fokusoiminen kokemusten tarkasteluun johtui siitä, että tutkimuksessa halusimme keskittyä juuri nuorten tulkintoihin ja merkityksenantoihin. Käsitteenä kokemukset sisältävät sekä tapahtuman että sille annetun merkityksen. Merkittävistä kokemuksista näkökulmana urheilupolkuun olen kirjoittanut seikkaperäisemmin luvussa 2.2.3. Kokemuskategorioiden muodostamisessa hyödynsimme elämänkulkuparadigman sekä urheilun uratutkimuksen jäsennyksiä ja huomioita. Jatkoimme siten kolmannessa osatutkimuksessa valittua suuntaa, jossa nuorten tulkinnat ja sosiologinen tutkimusote korostuvat. Kokemuskategoriat olivat 1) normatiivis-institutionaaliset kokemukset, 2) henkilökohtaiset kehityskokemukset, 3) sosiaalisen pääoman kokemukset ja 4) odottamattomat elämäntapahtumat (taulukko 4). Tutkimuksen aineistona olivat kaikki 26 tutkimushaastattelua.

TAULUKKO 4 Nuorten urheilijoiden tärkeät kokemukset urheilussa.

Normatiivis-institutionaaliset kokemukset	Urheiluharrastuksen aloittaminen Päälajin valitseminen Eteneminen tasoryhmissä Valinta edustusjoukkueeseen Menestys Urheiluoppilaitokseen hakeutuminen
Henkilökohtaiset kehityskokemukset	Taitojen oppiminen ja urheilullinen kehittyminen Henkilökohtainen tunnustus Kilpaurheilun maailmasta oppiminen Urheiluun panostaminen ja sen valitseminen elämäntavaksi Vastoinkäymiset: motivaation puute ja epäonnistuminen
Sosiaalisen pääoman kokemukset	Perhe ensimmäisenä urheiluun sosiaalistajana Urheilevat ystävät yhteisönä Valmentaja kehittymisen edistäjänä
Odottamattomat elämäntapahtumat	Loukkaantumiset ja sairastumiset Muut sosiaalisiin suhteisiin perustuvat elämäntapahtumat

Normatiivis-institutionaalisiksi kokemuksiksi nimesimme kokemukset, jotka olivat selkeästi sidoksissa urheilujärjestelmään. Siten normatiivis-institutionaaliset kokemukset ilmensivät institutionaalista urheilupolkua ja nuorten urheilijoiden

sosiaalisia positioita, systeemisten normien mukaista sosiaalistumista. Mayeria (2003) mukaillen voidaan puhua ”urheiluun sosiaalistumisen uppoutumisesta urheilun sosiaalisiin rakenteisiin”. Tämä järjestelmäsidonnainen tarkastelutapa on ollut tavallinen urheilun uratutkimuksissa (mm. Stambulova ym. 2012; Wylleman & Reints 2010; Gulbin ym. 2013b). Osatutkimuksessamme normatiivis-institutionaalisiksi kokemuksiksi määritettiin urheiluharrastuksen aloittaminen, päälajin valitseminen, eteneminen tasoryhmissä, edustusjoukkueeseen valikoituminen, menestys ja hakeutuminen urheiluoppilaitokseen. Päälajin valitseminen tulkittiin kuuluvan urheilupolun erikoistumisen normiin (esim. Côté ym. 2007; Côté & Hay 2002; MacPhail & Kirk 2006), tasoryhmissä eteneminen ja edustusjoukkueeseen valikoituminen puolestaan kuuluvat lahjakkuusjärjestelmien toimintalogiikkaan (Andersen ym. 2015b). Varsin monet tutkimuksen nuoret kertoivat juuri tasoryhmissä etenemisestä, koska ne olivat ensimmäisiä merkkipaaluja polulla. Mielenkiintoista oli, että tämän systeemisen toiminnan tulkinnat olivat nuorten elämismaailmassa jääneet osin hämäriksi – monet nuoret eivät pystyneet jäsentämään, mihin heidän etenemisensä tasoryhmissä perustui. Menestyskokemukset puolestaan ilmentävät urheilun normatiivista menestysrationaliteettia. Elämismaailmansa puitteissa nuoret kuitenkin tulkitsivat menestystä suhteessa omiin mahdollisuuksiinsa, eivät niinkään absoluuttisena kilpailumenestyksenä. Hakeutuminen urheiluoppilaitokseen oli tässä aineistossa spesifi, joskin monissa urheilujärjestelmissä tunnustettu tärkeä vaihe urheilupolulla (ks. Andersen ym. 2015b; Thiel ym. 2005)

Henkilökohtaisiksi kehityskokemuksiksi tutkimuksessamme määrittelimme kokemukset, jotka liittyivät selkeimmin yksilönkehittymiseen. Näkökulma on siten eräänlainen elämismaailmaan kiinnittyvä vastapari edellisille, normatiivis-institutionaalisille kokemuksille. Määritelmä vastaa pitkälti psykologisessa tutkimuksessa paljon käytettyä kehityskokemuksen (developmental experiense) käsitettä (ks. luku 2.2.3). Taitojen oppiminen ja urheilullinen kehittyminen olivat luonnollisesti tärkein alaluokka tässä kokemuskategoriassa. Aineisto sisälsi kuitenkin monia kuvauksia hyvin erilaisista konteksteista, joissa kehitystä oli tapahtunut: oli sekä systemaattista ohjattua valmentautumista, omatoimista harjoittelua että täysin omaehtoista liikunnallista puuhastelua tai jopa puoliksi vahingossa opittuja temppuja. Aiemmissa tutkimuksissa tällainen moniin konteksteihin kiinnittyvä oppimisprosessi onkin tunnustettu tärkeäksi tekijäksi huipuksi kehittymisessä, koska se mm. ehkäisee fyysistä ja henkistä ylikuormittumista (Côté ym. 2009a; 2009b). Muut kehityskokemukset olivat psykososiaalisia: henkilökohtainen tunnustus esimerkiksi valmentajalta, seuralta tai esikuvalta, kilpaurheilun maailmasta oppiminen ja vastoinkäymisten kanssa kamppaileminen. Myös urheiluun panostaminen ja sen valitseminen elämäntavaksi oli tärkeä kehityskokemus, jonka voi tulkita nuoren huippu-urheilurationaliteetin kehittymiseksi (ks. Salasuo ym. 2015; Vuolle 1977a&b).

Sekä normatiivis-institutionaaliset kokemukset että henkilökohtaiset kehityskokemukset tulkitsen kokemuksiksi, jotka kerryttivät urheilupääomaa. Urheilupääoma näyttäytyy siten varsin monitahoisena kokonaisuutena, joka on paljon muutakin kuin harjoittelun tuomaa taitojen kehittymistä (vrt. esim.

Ericsson 1993). Jopa vastoinkäymiset näyttäytyivät tässä tietynlaisena pääoman kerryttäjänä, koska nuoret olivat onnistuneet kääntämään ne omiksi vahvuuksikseen. Toki aineistoon sisältyi myös kokemuksia, jotka olivat kielteisiä, vaikka ne olivat selkeästi tutkimuksessa vähemmistönä.

Sosiaalisen pääoman kokemuksiksi nimettiin kokemukset, joissa nuori tulkitsi sosiaalisten resurssien hyödyttäneen urheilupolkua, tai niiden puutteen hankaloittaneen sitä. Osatutkimuksessamme hyödynsimme siten Bourdieun pääomaajattelua (Bourdieu & Wacquant 1995), vaikka sosialisaatiotutkimus olisi antanut muitakin välineitä tulkita ”merkityksellisten toisten” (mm. Berger & Luckmann 1994 [1966]) vaikutusta urheilu-uralla. Pääoman käsitteeseen päädyttiin juuri resurssinäkökulman painottumisen vuoksi: sosiaalinen pääoma auttoi kerryttämään urheilupääomaa. Hyvin suuri osa kokemuksista oli myönteisiä. Sosiaalisen pääoman kerryttäjänä perhe muodosti ensimmäisen urheiluun sosiaalistajan. Osatutkimuksemme painotti siten primaarisosialisaation merkitystä (ks. Berger & Luckmann 1994 [1966], 150), kuten väitöstutkimukseni ensimmäinen ja kolmaskin osatutkimus olivat tehneet. Urheilevat ystävät olivat tärkeitä lapsuudessa sosiaalisten suhteiden kannalta, mutta myöhemmässä vaiheessa sekä tärkeänä kilpaurheilun maailmasta ymmärtävänä vertaisjoukkona että kilpakumppaneina. Valmentajan tehtäväksi puolestaan tulkittiin nimenomaan urheilullisessa kehittymisessä auttaminen. Jos apua ei saanut, pitivät urheilijat valmentajaa huonona tai turhana. Näin sosiaaliset suhteet asettuvat paitsi elämismaailman perspektiiviin myös kilpaurheilun systeemiseen puoleen menestyksen edesauttajana.

Neljänneksi kokemuskategoriaksi nimesimme osatutkimuksessamme *odottamattomat elämäntapahtumat*. Tämä kategoria nähtiin tärkeäksi erityisesti elämänkulkututkimuksen kautta, jossa on tunnustettu elämän yllätyksellisyys. Vakiintuneiden institutionaalisten siirtymien lisäksi elämässä tapahtuu odottamattomia käänteitä ja sattumia, joilla voi olla käänteentekevä vaikutus ihmisten elämään (esim. Antikainen 1996; 1998; 2001; Clausen 1998; Webster & Mertova 2007, 77). Nämä kokemukset eivät siten ole välttämättä kehityskokemuksia vaan muutoskokemuksia. Osatutkimuksessamme odottamattomiksi elämäntapahtumiksi määrittyivät ensinnä urheilijan oma loukkaantuminen tai sairastuminen. Nuoret urheilijat kokivat loukkaantumiset melko normaaleina urheilupolkuun kuuluvina tapahtumina. Tutkimuksemme vahvistikin Schubringin ja Thielin (2014) oivallista huomiota kivun normalisoitumisesta osana urheilijuuden kehittymistä (athleticization). Toiseksi odottamattomat elämäntapahtumat liittyivät urheilijoiden lähipiiriin, kuten perheen muuttaminen tai perheenjäsenen kuolema. Tämä taas ilmentää hyvin Elderin (1994; 1998) yhtä elämänkulun periaatetta, elämän sidoksellisuutta toisten elämänkulkuihin. Muutokset elämänkuluissa vaikuttavat vahvasti toistenkin elämänkulkuihin. Tutkimuksessamme odottamattomat tapahtumat olivat pääosin kielteisiä kokemuksia, joiden kanssa oli opittava elämään. Yhtä hyvin odottamattomiksi tapahtumiksi olisi voitu tulkita myös erilaisia onnenkantamoisia urheilupolun varrella ja kisatapahtumissa, mutta nämä liitettiin toisiin kokemuskategorioihin.

Osatutkimuksemme tärkeimmät huomiot liittyvät urheilupolun tulkinnallisuuteen. Ensinnä sosialisaation tarkasteleminen kokemuksista käsin tarjosi välineen nostaa nuorten omia tulkintoja esiin ja määrittää urheilupolun kulkua perinteisestä, normatiivisesta tai harjoitteluun keskittyvästä näkemyksestä poiketen. Tämä lavensi ajattelua urheilupolun kulusta merkittävästi, jos vertaan osatutkimustamme esimerkiksi kansainvälisesti suosittuihin urheilijoiden kehittymisen malleihin (esim. Côte ym. 2007; Gulbin 2013a). Toiseksi Habermasin elämismailman ja systeemimaailman käsitteitä soveltaen tutkimuksemme osoitti elämismaailman perspektiivin tärkeyden systeemisen lähestymistavan rinnalla. Esimerkiksi lahjakkuusjärjestelmiin liittyvät käytänteet ja urheilun menestysrationaliteetti saivat uusia tulkintoja tutkimuksemme nuorten urheilijoiden elämismaailmoissa, joissa urheilijan toimijuus ja erilaiset tulkinnat olivat mahdollisia.

5 TULOSTEN SYNTEESI: NUORTEN URHEILUPOLKUJEN SOSIAALINEN RAKENTUMINEN

Tässä luvussa esitän väitöstutkimukseni osatutkimusten tulosten synteesin. Synteesi on muodostunut osatutkimusten abstrahoinnin kautta, jossa tulkinta-teorioina on käytetty urheilun rationalisoitumista ja kilpaurheilun systeemisiä normeja, pääomia sekä toimijuutta. Tulosten synteesi on kuvattu kuvioon 7.

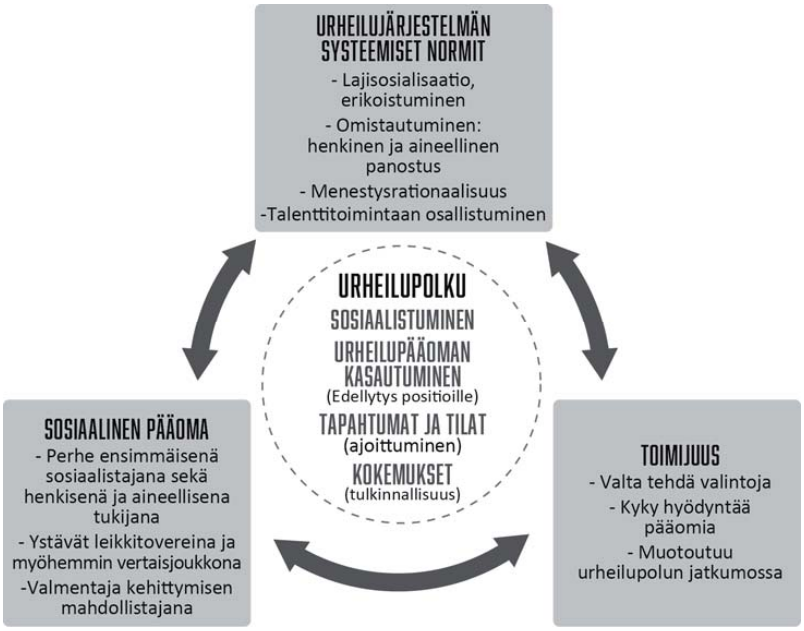

KUVIO 7 Tulosten synteesi: nuorten urheilupolkujen rakentuminen urheilujärjestelmän systeemisten normien, sosiaalisen pääoman ja toimijuuden kehyksessä.

5.1 Urheilupolku

Urheilupolku on tutkimuksessa konstruoitu käsite, jossa on hyödynnetty sekä sosialisaatio- ja elämänkulkututkimuksen teoretisointeja että aiemman urheilijakehitystutkimuksen näkökulmia. Viittaan käsitteellä laajassa mielessä urheiluun sosiaalistumiseen osana ihmisen elämänkulkua. Näin se ei käsitteenä sitoudu mihinkään tiettyyn päämäärään tai urheilijuuteen, vaan soveltuu esimerkiksi urheilu-uran käsitettä paremmin nuorten urheilemisen tarkasteluun. Polun ajatuksen diakronisena jatkumona olen tuonut käsitteeseen siitä syystä, että se sosialisaatiota paremmin huomioi sekä tapahtumat ja tilat (ks. Mayer 2003) että sosialisaatioprosessin katkokset ja harppaukset (Antikainen 1998, 15).

Urheilupolun käsitteeseen sisältyvä ajatus urheilupääoman kasautumisesta perustuu Bourdieun kenttäteoriaan, jonka mukaisesti kilpaurheilua voi tulkita omana sosiaalisena kenttänään. Kentällä toimimiseen tarvitaan siihen soveltuvia pääomia. Urheilupääoma on kilpaurheilun kentällä hyödynnettävää kulttuurista pääomaa, joka tarkoittaa tässä yhteydessä ennen muuta ruumiillistuneita tietoja, taitoja ja valmiuksia. (ks. Bourdieu & Wacquant 1995, 148–149.) Näin urheilupääoman käsite on likeinen niille urheilijakehityksen tutkimuksille, joissa tarkastellaan esimerkiksi taitojen kumuloitumista tai urheilullista kehittymistä. On kuitenkin huomattava, että bourdieulaisittain tulkittuna urheilupääoma on paljon muutakin: ymmärrystä lajin säännöistä ja sosiaalisista normeista, insitutionaalista menestystä ja materiaalisiakin resursseja, kuten urheiluvälineitä. Huippu-urheilijaksi kehittyminen vaatii kasautuvaa urheilupääomaa, joka antaa mahdollisuuksia toimia kilpaurheilun kentällä – ensin kansallisella, sitten kansainvälisellä kentällä. Jos pääoman kasautuminen hiipuu, pysähtyy myös uran eteneminen ja urheilupolku toteutuu esimerkiksi harrastetasolla.

Väitöstutkimuksessani olen painottanut polun rakentumista kokemusten, eli tapahtumien ja niille annettujen merkitysten kautta. Näin menetellen olen halunnut korostaa polun tulkinnallisuutta. Tämä on johtunut ennen muuta ihmistieteellisestä, ymmärtämistä painottavasta orientaatiostani, jossa todellisuus hahmottuu ihmisille vain heidän omien tulkintojensa kautta. Pyrkimykseni on ollut laventaa niitä näkökulmia, joita erityisesti urheilijakehitystutkimuksessa on omaksuttu. Sosiologinen tai ymmärtävä tutkimus ei ollut niiden keskiössä (ks. Salasuo ym. 2015). Katson kuitenkin, että käsitteenä urheilupolku ei välttämättä liity merkitysten tarkasteluun, vaan sitä voi hyödyntää myös empiirisanalyyttisessä tutkimuksessa. Urheilupolun rakentumista olen tarkastellut kolmen ulottuvuuden kehyksessä: ensinnä urheilujärjestelmän ja kilpaurheilun normien, toiseksi sosiaalisen pääoman ja kolmanneksi toimijuuden yhteisvaikutuksena. Seuraavassa avaan osatutkimustemme antia näihin ulottuvuuksiin ja pohdin, miten ne toimivat suhteessa toisiinsa.

5.2 Urheilujärjestelmä ja kilpaurheilun systeemiset normit polun raameina

Urheilujärjestelmän normit nivovat yhteen sekä urheilujärjestelmään että urheilu-uran rakentumiseen liittyviä aeimpia tarkasteluja – rakentuuhan urheilupolku vuoropuhelussa urheilujärjestelmän kanssa. Tästä syystä olen käyttänyt käsitettä *systeemiset normit*. Urheilujärjestelmän normatiivisuuden taustoja hahmottaessani tukeuduin Habermasin (1989 [1981]; Sitton 2003) rationalisoitumisen tarkasteluihin ja elämismaailman ja systeemin väliseen tarkasteluun. Habermasin teoretisoinnissa elämismaailma tarkoittaa ihmisten omaa tulkintahorisonttia, kun taas systeeminen maailma toimii rahan ja hallinnollisen vallan mekanismein. Sovelsin Habermasin ajattelua kilpaurheiluun siten, että tulkitsin menestyksen tavoittelun kilpaurheilun ”systeemiksi”, joka luo päämäärän toiminnalle. Rationaalinen kilpaurheilun systeemi perustuu strategiseen ajatteluun. Tämä tarkoittaa, etteivät kilpaurheilun maailmassa päämäärät ole neuvotteluun perustuvan, habermasilaisittain ilmaistuna kommunikatiivisen toiminnan varassa. Systeeminen, rationaalinen ajattelu tunkeutuu myös elämismaailman perspektiiviin. Urheilussa rationalisoitumisen tunnusmerkkeinä ovat olleet mm. kilpaurheilujärjestelmien kehittyminen, valmennuksen tehostuminen, byrokratian kasvu ja professionalisoituminen (mm. Giulianotti 2005). Menestyksen tavoittelu ja siihen liittyvät strateginen toiminta ja järjestelmien kehittyminen ovat luoneet urheiluun monia, urheilupolkuja määrittäviä normeja.

Väitöstutkimuksessani vahvimmin ja ehkä perustavanlaatuisimmin esiintyvä normi on lajisosialisaation normi. Kuten tämän tutkimukseni alussa historiallisesti tarkastelin, lajisosialisaatio on vasta modernin kilpaurheilun synnyttämä vaade, joka liittyy menestyksen tavoitteluun, valmennuksen tehostumiseen ja yhteen lajiin keskittyvien urheilujärjestöjen ja urheiluseurojen syntyyn. Lajisosialisaatio näkyy tässä tutkimuksessa kautta osatutkimusten: päälajin valinta tehtiin pääsääntöisesti varhain ja urheilupolkujen tyypittelyssä institutionaalista menestystä saavuttaneet olivat heitä, joiden lajisosialisaatio alkoi varhain. Tosin vaihtelua syntyi juuri nuorten omissa tulkinoissa: Joillekin nuorille lajisosialisaatio oli luonnollisin tapa sosiaalistua urheiluun, kun taas osa nuorista sosiaalistui ennemminkin urheiluun laajemmin kuin yhden lajin kautta. Jälkimmäisten kohdalla elämismaailman perspektiivi törmää systeemin rationaliteetteihin: kilpaurheilussa ei tunneta monilajista menestymistä (lukuun ottamatta muutamia harvoja tunnustettuja moniotteluita ja triatlonia) vaan menestyksen ilmentymät ankkuroituvat yhteen lajiin.

Lajisosialisaatio tulkitaan helposti kielteisenä ja nuoria välineellistävänä seikkana, koska sen nähdään kaventavan valintoja ja palvelevan lajin urheilullisia ja taloudellisiakin päämääriä – systeemiä enemmän kuin urheilijoita. Sosialisaatioteoreettisessa mielessä lajisosialisaatiolle on kuitenkin järkeenkäypä peruste: Bergeriä ja Luckmannia (1994 [1966]) tulkiten varhainen lajisosialisaatio osana primaarisosialisaatiota kiinnittää sen vahvasti yksilön maailmankuvaan. Samaten bourdieulaisittain tulkittuna vahva lajisosialisaatio tarjoaa lajispesifejä

pääomia toimia juuri kyseisen lajin sosiaalisella kentällä. Samaa ajatusta on hahmoteltu myös urheilijakehitystutkimuksessa, jossa varhainen kiinnittyminen (early engagement) on nähty uutena mahdollisuutena jäsentää varhaisen ja myöhäisen erikoistumisen problematiikkaa ja havaita tärkeitä kehityskulkuja urheilijakehityksessä (Ford ym. 2009). Näin ollen vahva lajisosialisaatio tuottaisi mahdollisuuksia juuri kyseisen lajin parissa. Tälläinen pohdiskelu nojaa kuitenkin lajisosialisaation normatiivisuuteen välttämättömyytenä, eikä ota huomioon laajempaa urheiluun sosiaalistumista, mikä onkin päämääränä nykyisessä järjestelmässä hyödytön: urheilun moniosaajalle ei ole tilausta. Tästä syystä ”monilajisosiaalistujat” törmäsivät tässäkin tutkimuksessa moniin haasteisiin. Ilmeisimpiä ongelmat olivat ajankäytön suhteen, koska lajisosialisaation intensiteetti oli urheilupolulla alati kasvava.

Lajisosialisaatioon linkittyy erikoistumisen normi, mikä tarkoittaa tiettyyn lajiin, erityistaitoon tai rooliin erikoistumista. Jos lajisosialisaatio koskettaa helposti kaikkia harrastajia, on erikoistuminen erityisesti kilpaurheilevia koskeva normi. Esimerkiksi joukkuepalloilulajeissa erikoistuminen tiettyyn pelipaikkaan saattaa alkaa jo varhain. Tässäkin tutkimuksessa erään nuoren urheilijan urheilupolku hankaloitui juuri pelipaikan vaihtamisesta johtuen, vaikka hän olikin ollut lajiin vahvasti sosiaalistunut pienestä pitäen. Erikoistumisen voimakkuus määrittyy kuitenkin pitkälti lajikulttuuristen seikkojen ja lajin kilpailujärjestelmän mukaan. Tässä tutkimuksessa lajin sisäinen erikoistuminen ei pääsääntöisesti näytellyt kovin suurta roolia, koska se oli monen kohdalla vasta käynnissä. Sen sijaan yhteen lajiin erikoistuminen nimenomaan muiden lajien poissulkemisen näkökulmasta tuli esiin. Esimerkiksi toisessa osatutkimuksessa havaitsimme, että erikoistuminen tapahtui yläkouluiässä usein ulkoisista syistä: yhden lajin harjoituksia ja tapahtumia oli yksinkertaisesti niin paljon, että ajankäytöllisistä syistä oli muista lajeista luovuttava. Erikoistumisen voi siten tulkita lajisosialisaation ehdottomana jatkumona, joka poissulkee toisiin lajeihin sosiaalistumisen.

Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-mallissa erikoistumisvaihetta seuraa noin 15 ikävuoden jälkeen panostamisvaihe. Se tarkoittaa harjoittelun intensiteetin kasvua ja elämänvalintojen suuntautumista urheilussa kehittymistä tukevaksi. Myös Heikkala & Vuolle (1990, 99) kirjoittavat ”totaalisesta panostamisesta” huippu-urheilun instituution käytäntöjen logiikkana. Nimitän tätä normia myös omistautumiseksi, mikä kenties vielä paremmin kuvaa moninaista elämänvalintojen suuntaamista kohti huippu-urheilijuutta. Tämäkin tutkimus toi omistautumisen normin esiin, vaikka siitä saatiin viitteitä vain haastatteluaineiston perusteella. Haastateltavatkin olivat vasta huipulle tähtääviä, eivät siellä olevia. Omistautumista kuvasi muun muassa nuorten tulkinnat urheilun muuttumisesta harrastuksesta elämäntavaksi. Lisäksi tutkimusjoukosta johtuen – kohdejoukkona olivat urheilulukiolaiset – monet olivat tehneet tärkeitä valintoja juuri urheilulukioon hakeutuessaan. Lähes kaikki haastatellut nuoret ilmoittivat käyvänsä koulua urheilun ehdoilla – urheilusta oli tullut koulutusta tärkeämpi elämäsisältö ainakin kyseisessä hetkessä. Toisaalta omistautumisen normin täyttymättömyys näkyi esimerkiksi kolmannen osatutkimuksen ajeleh-

tijoiden polkutyypissä, joiden kohdalla urheilupolusta näytti tulleen eräänlaista rutiinia määrätietoisen panostamisen sijaan. Omistautumisen normia kuvaavat esimerkiksi seuraavat kaksi sitaattia:

> No mun kaverin kaa me silleen tavallaan että [ystävä] on hiihtäjä, me aina iltasin mennään venyttelemään ja vettään leukoja ja vatsoja tekkeen [naurua], sitten me mennään saunaan ja uimaan. Se on meijän perusiltarutiini. (H1, tyttö, 16)

> Että kyllä, se [lajiliiton harjoitusleiri] opetti semmoseen urheilijaelämään että kun, siis huolehittiin tosi tarkasti syömisestä ja reenaamisesta ja levosta ja ei mitään turhaa tehty, ja niin kun pienempänä jossain turnauksissa juostiin ympäri ja käytiin keskustassa ja yritettiin kaikkee, riehuttiin ja naurettiin ja näin niin sitten kun tuolla oli taukoo niin mentiin nukkumaan tai venyteltiin että se ei ollu semmosta, niin periaattees rentoo, mutta sitten se oli semmosta urheilijamaista ja kivaa. Et siitä mä tykkäsin. (H23, tyttö, 16)

Omistautumisen normiin liittyy vahvasti menestysrationaliteetin normi. Kilpaurheilujärjestelmässä tai kilpaurheilun sosiaalisella kentällä toimiminen vaatii menestysrationaliteetin omaksumista. Urheilu-uralle omistautumisesta katoaa mieli, jos ei halua voittaa tai menestyä – näin ainakin silloin, kun urheilun koetaan vaativaksi eikä hauskanpidoksi (ks. Salasuo ym. 2015). Näin ollen omaksuttua menestysrationaliteettia voidaan pitää myös yhtenä kulttuurisen pääoman muotona kilpaurheilun kentällä. Rationaliteetti opitaan viimeistään institutionaalisen sosialisaation seurauksena, joskin kilpailullisuus voi olla myös lapsuudenkodissa ”perittyä” (esim. Liukkonen 1998). Junioritoiminnan arvorationaalinen tai elämyksellinen toiminta (ks. Weber 1978 [1922], 24–26; Honkonen & Suoranta 1999, 9–13) vaihtuu kilpa- ja huippu-urheilun maailmassa päämäärärationaaliseksi toiminnaksi. Menestysrationaliteetti näkyi tässä tutkimuksessa siten, että nuoret tulkitsivat monia asioita senhetkisessä tilanteessaan menestyksen tavoittelun kautta sen edesauttajina tai siihen kuuluvina: valmennusta, urheilulukiota, ystäviä – jopa loukkaantumiset kuuluivat normaaliin urheilijuuteen (ks. Schubring & Thiel 2014). Toisaalta urheilijan maailmankuvan omaksumisen ”keskeneräisyys” näkyi vielä ilmeisemmin, koska esimerkiksi lajivalintoja ei tehty aina menestysrationaalisin perustein. Itse menestystäkin tulkittiin oman elämismaailman perspektiivistä institutionaalisia määreitä haastaen. Ei liene liioiteltua sanoa, että juuri totaalisen menestysrationaliteetin suhteen tutkimuksen haastatellut nuoret, 16–17-vuotiaat olivat tärkeässä vedenjakajavaiheessa.

Yhdeksi urheilujärjestelmän normiksi olen nostanut vielä urheilujärjestelmän talenttitoiminnan käytäntöihin osallistumisen. Se tarkoittaa valmentautumista talenttiryhmissä sekä kilpailemista edustusryhmissä, kuten seuran edustusjoukkueessa tai lajin maajoukkueessa. Talenttitoiminta viittaa siis samaan asiaan kuin esimerkiksi termi kykykoulutoiminta (ks. Berg 2015). Talenttitoimintaan osallistuminen on yksi muoto siitä institutionalisoituneesta urheilupääomasta, jota kilpaurheilun kentällä tarvitaan. Talenttitoiminnassa mukana oleminen tarkoittaa, että on tunnustettu lahjakkaaksi urheilijaksi. Lisäksi talenttitoimintaan osallistuminen antaa mahdollisuuden päästä osalliseksi resursseista, jotka voidaan nähdä välttämättömäksi urheilupolun rakentumiselle kohti

huippu-urheilijuutta: paremmasta valmennuksesta, olosuhteista, tukitoiminnoista, kilpailumatkoista ja niin edelleen. Urheilupolun rakentaminen talenttijärjestelmän ulkopuolella ei onnistu kovin pitkään, tai on ainakin suurten ponnistelujen takana, kuten kolmannen osatutkimuksemme kiinnikurojien kohdalla havaitsimme. Kentällä toimiakseen on toimittava sen säännöillä ja hyödynnettävä sen resursseja. Merkillepantavaa kuitenkin on, että talenttitoiminta ei aina näyttänyt tavoittavan nuorten elämismaailmaa. Joihinkin polun käänteisiin ei nuorilla itsellä ollut mahdollisuuksia vaikuttaa, vaan ne tehtiin esimerkiksi seuran menestystavoitteiden mukaisesti, kuten seuraavista sitaateista ensimmäinen osoittaa. Lisäksi esimerkiksi talenttiryhmiin pääsemisen periaatteet olivat nuorille itselleen usein epäselviä, kuten toisen sitaatin nuoren pohdinnoissa.

> Meiän [kakkosjoukkueen] maalivahti siirrettiin meiltä sinne B-junnuihin, koska A-junnuilla on loukkaantunu maalivahti ja ne tarvii aina B-junnuista jonku maalivahin sinne, niitten penkille. (H26, poika, 16)

> OA: Mistä syystä sä luulet että sä pääsit siihen joukkueeseen? Kerrottiinks sulle sitä?
> H12: Se on vähän jääny auki mutta… En mä oikein tiiä. Sitä sietää [valmentajalta] kysyä. (H12, poika, 17)

5.3 Sosiaalinen pääoma: urheilupolun resurssi

Vaikka edellisessä alaluvussa käsitelty urheilujärjestelmä on ennen muuta sosiaalinen konstruktio, oli tutkimuksessani välttämätöntä löytää myös muita, vähemmän systeemisiä tapoja hahmottaa sosiaalisia ulottuvuuksia urheilupolun rakentumisessa. Perinteiseen sosialisaatiotutkimukseen on kuulunut ”merkityksellisten toisten” roolin korostaminen sosiaalistajina. Maailma ja yhteiskunta välittyvät yksilöille juuri merkityksellisten toisten kautta, ennen institutionaalisia sosiaalistumisväyliä. (mm. Berger & Luckmann 1994 [1966].) Lähiympäristön ihmiset on nähty tärkeänä kehityksen vaikuttajana myös esimerkiksi Bronfenbrennerin ekologisessa systeemiteoriassa (Bronfenbrenner 1979), joka tarkastelee eri tekijöiden vaikutusta yksilönkehitykseen. Elämänkulkuteoriaan sosiaalinen lähipiiri linkittyy puolestaan sen yhden keskeisen periaatteen kautta: elämänkulut ovat sidoksellisia, eli yhteydessä toisten ihmisten elämänkulkuihin. (Elder 1994; 1998.) Sosiaalisten suhteiden tarkasteluun on siten tarjolla monia teoreettisia näkökulmia, joille yhteistä on ihmisen toiminnan ymmärtäminen välttämättä sosiaalisena tapahtumana ja vuorovaikutuksena ympäristönsä kanssa.

Tässä tutkimuksessa katsoin tarkoituksenmukaiseksi lähestyä sosiaalisia suhteita Bourdieun kenttäteoretisoinnin kautta. Bourdieun teoriassa sosiaalinen pääoma on kulttuurisen ja taloudellisen pääoman ohella yksi pääoman laji, jonka varassa sosiaalisilla kentillä liikutaan. Sosiaalinen pääoma tarkoittaa ihmisen sosiaalisia verkostoja ja kykyä hyödyntää niitä. (Bourdieu & Wacquant 1995.) Tutkimuksessani tärkeää oli tulkinta, jonka mukaan sosiaalisen pääoman arvo määräytyy sen mukaan, miten sen avulla pystytään kerryttämään muita pää-

omia. (Kivelä & Siisiäinen 2007; Lehtinen & Vuorisalo 2007.) Päädyin siten hahmottamaan ”merkityksellisiä toisia” sitä kautta, mikä heidän roolinsa oli urheilupääoman kerryttämisessä ja urheilupolun rakentumisessa. Valinnan tein siitä syystä, että haastattelututkimuksessa informantit tulkitsivat suhteitaan pikälti juuri tästä resurssinäkökulmasta, joskin nuorten urheilijoiden lähipiirin merkitys tulee esiin myös muissa elämänkulullisissa tapahtumissa. Tutkimuksessani korostuu perheen rooli, mutta käsittelen lyhyesti myös ystäviä ja valmentajia sosiaalisena resurssina.

Perheen roolin olen tutkimuksessani hahmottanut Häkkiseen ym. (2013) viitaten perhepääomana, joka tarkoittaa laajasti sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen resurssipääoman uusintamista perheissä. Ensimmäisessä vanhempien roolia tarkastelleessa osatutkimuksessa havaitsimme, että intensiivisesti harrastavien nuorten, eli tosikisaajien, vanhemmat olivat harrastekisaajien vanhempia useammin kilpaurheilutaustaisia, vaikuttaneet vahvasti nuoren harrastuksen aloittamiseen sekä osallistuneet nuoren harrastukseen. Kolmannessa osatutkimuksessa, jossa hahmotimme urheilupolkutyyppejä, havaitsimme varsin monen urheilijan kasvaneen tiettyyn lajikulttuuriin juuri perheen kautta. Tällöin harrastamisen sosiaalisena resurssina eivät olleet vain vanhemmat vaan myös harrastavat sisarukset. Sisarusten rooli korostui harrastuskaverin muodossa, heidän kanssaan ennen muuta liikuttiin ja pelailtiin lapsuudessa. Neljännessä osatutkimuksessa perhe näyttäytyi tärkeänä myös merkittävien kokemusten kautta, joissa vanhemmilla tai sisaruksilla oli pienempi tai suurempi rooli. Yleisesti vanhempien rooli näyttäytyi aiemman tutkimuksen mukaisesti lapsuudessa aktiivisena liikuttajana ja myöhemmin harrastuksen vakavoituessa tukijoukkona (esim. Baker & Horton 2004). Sisarusten roolin pelikavereina ja vanhempien roolin mahdollistajana kiteyttää hyvin seuraava nuoren urheilijan sitaatti:

> Meitä oli kolme sisarusta, jotka kuitenki pelas, niin tietenki pihalla pelattiin tosi paljon. Ja me pelattiin sit sellasta omaa baseballin tyylistä, että naapurin saunarakennuksen yli, että jos sai aitaan, ni oli yks piste, jos sai seinään, ni kaks pistettä, jos sai talon yli, ni kolme pistettä. Sitä pelattiin tosi pitkään, niin kauan, kunnes me rikottiin naapurin ikkuna, ja sitte isi hankki meille lyöntiverkon pihaan. [naurua] Sit meille tuli lyöntiverkko ja siihen tekonurmialusta, ni sitä sitte tosi paljon siinä tuli veljien kanssa lyötyä ja siinä ehkä tuli sitä lyöntitekniikkaa niin paljo hiottua. (H9, tyttö, 17)

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista on perhepääoman vuoropuhelu urheilujärjestelmän ja sen normien kanssa. Bergerin ja Luckmannin (1994 [1966]) sosialisaatioteoretisointia mukaillen nuorten urheilupoluissa korostuvat ne polut, joissa perheessä tapahtuva primaarinen sosiaalistuminen ja sekundaarinen, urheilun institutionaalinen sosialisaatio olivat yhdenmukaisia. Tämä näkyi aineistossa siten, että perheen myötä lajikulttuuriin kasvaneet olivat sekundaarisessa sosialisaatiossa, lajin talenttitoiminnassa, parhaassa asemassa. He menestyivät varhain ja pääsivät edustusryhmiin. Lisäksi osalla nuorista urheilijoista vanhempien ja sisarusten kautta sosiaalistuminen kiinnittyi heti alusta alkaen institutionaalisiin käytänteisiin: nuori oli esimerkiksi aloittanut pelaamaan vanhemman sisaruksen kanssa samassa joukkueessa, jota perheen vanhempi puo-

lestaan valmensi. Ensimmäisessä osatutkimuksessa havaitsimme, että intensiivisesti harrastavien tosikisaajien vanhemmat osallistuivat harrastekisaajien vanhempia useammin lajin organisointiin liittyviin tehtäviin, eli pitivät yllä urheilujärjestelmää. Näin ollen perhepääoman voi tulkita jopa yhdeksi urheilun ”normiksi”, niin välttämättömäksi perheen merkitys on useissa tutkimuksissa havaittu (esim. Côté 1999; Salasuo ym. 2015; Herrala 2015, 135–139).

Ystävien roolin sosiaalisena pääomana voi tutkimukseni perusteella jakaa kahteen merkitykseen: yhtäältä tavoitteellisen harjoittelun vastapainoon, joka Bergiin (2016) viitaten liittyy rentoon vapaa-aikaan ja toisaalta tavoitteellisen harjoittelun tukemiseen, vakavaan vapaa-aikaan. Urheilupolulla lapsuudessa korostuu leikinomainen liikkuminen, eli ei-tavoitteellinen harjoittelu, joka on sinänsä itseisarvoista ja nautinnollista (esim. Côté ym. 2007). Tällöin ystävien merkitys liittyy siihen, että heidän kanssaan on mahdollista toteuttaa tämänkaltaista liikkumista: pihapelejä, temppuilua, ja niin edelleen. Ilman ystävyyssuhteita monenlainen lapsuuden leikinomainen liikkuminen ei toteudu vastaavalla tavalla. Hauskanpito ja ystävyyssuhteiden merkitys linkittyy myös institutionaaliseen urheiluun siten, että monet haastateltavat kertoivat hauskoista turnaus- ja leirikokemuksistaan, joissa tärkeintä oli ystävien kanssa oleilu ja uusien ystävien saaminen. Nämä kokemukset liittyivät erityisesti siihen urheilupolun vaiheeseen, joka ei vielä kiinnittynyt lajin tai seuran talenttitoimintaan vaan oli osa seuran perusjunioritoimintaa.

Myöhemmässä vaiheessa, urheilupolun muodostuessa tavoitteelliseksi urheiluksi, ystävyyssuhteille muodostuu erilaisia merkityksiä. Toisessa osatutkimuksessa havaitsimme, että tuolloinkin ystävät ovat tärkeitä rennon liikkumisen mahdollistajia, ja ovat luomassa vastapainoa tavoitteelliselle urheilulle, vaikka kyse on edelleen urheilutekemisestä. Neljännessä osatutkimuksessa puolestaan tulkitsimme ystävien roolia selkeämmin urheilupääoman kasautumisen sosiaalisena resurssina, jolloin ystävien rooliksi muodostui nimenomaan tavoitteellisen harjoittelun tukeminen. Tuolloin koettiin tärkeäksi, että ystävät ymmärsivät kilpaurheilun maailmaa ja muodostivat vertaisjoukon siihen. Esimerkiksi urheilulukioon hakeutuminen tuli tätäkin kautta tärkeäksi, ei vain valmennuksellisena resurssina. Myöhemmässä vaiheessa ystävien merkitys linkittyi entistä vahvemmin normatiivisen urheilupolun tukemiseen. Seuraavissa sitaateissa näyttäytyvät ystävien merkitys nuoruudessa ensin ei-tavoitteellisessa ja toiseksi tavoitteellisessa mielessä.

> OA: −− Kun te lähdette pelaan niitä jotain juttuja, niin meetteks te vähän niin ku höntsäämään vai puhutteks te siitä, että mitä teidän kannattais tehdä? Noin niin ku kehittymisen kannalta? Onks siinä joku semmonen tavoitteellinen ajatus?
>
> H6: No me lähetään höntsään, mutta kyllähän jokaisesta jutusta on sit apua kans.
>
> OA: Niin, joo. Mut te ette lähde sen takia sinne, että nyt harjoiteltais?
>
> H6: Ei, ei. Muutenhan se ois semmosta harjottelemista. Se on semmosta hauskanpitoo vaan, se ei oo niin semmosta tosiaankaan totista. Vaik sit välillä se menee kavereiden kanssa ihan semmoseks tosi totiseks, mut sit se on kumminkin erilaista. Kun ei sitä ajattele silleen, sä vaan ajattelet ”nyt mun pitää saada toi pallo tonne” tai ”nyt mun pitää viedä tota, harhauttaa toi” tai jotain. Ei se oo silleen, että mun pitäis tehä se sen takia, koska tuolla on joku valmentaja, joka kattoo vaan sen takia, et mä pää-

> sen nauraan sille ja koska sit mä oon parempi. Ja semmosta, ihan kaverillista väänt ämistä. (H6, poika, 17)

> Sitten tässä vanhemmalla iällä [kavereista] on tullu enemmän varsinkin niin ku noista [lajikavereista] että ollaan yhessä leireillä ja kisoissa ja motivoidaan toisiimme et jaksetaan vetää kovia treenejä. [keskustellaan kavereita vastaan kisaamisesta] - - Ei se kaverisuhteisiin vaikuta vaikka voitat tai häviit. Se niinku motivoi vaan enemmän että haluu olla parempi sitten seuraavan kerran kuin se toinen. Ja sit taas reenataan yhessä, yhessä reenataan kovaa ja sitten kisataan toisia vastaan että kuka on reenannu koviten ja kehittyny parhaiten. Sitten vertaillaan että kuka on tehny asiat eri tavalla, että mietitään syitä että miks toinen kehittyy enemmän kuin toinen. (H15, poika, 17)

Ystävien merkitykseen oman näkökulmansa antavat vielä ne nuorten pohdinnat, joissa todettiin ystävien merkityksen vähentyneen urheilupolun tavoitteellistuessa. Tämä ilmentää hyvin edellisessä alaluvussa käsiteltyä ”totaalisen panostamisen” ja menestysrationaliteetin normia, jonka ei voi enää tulkita olevan ystävistä riippuvainen. Kuten Salasuo ja kumppanit (2015) kirjoittavat, huippuurheilu on äärimmäisen individualistinen projekti. Osa tutkimukseni nuorista oli siten jo omaksunut kyseisen urheilun rationaliteetin.

Sosiaalisen pääoman lähteistä valmentajat tulevat vähiten käsitellyiksi tutkimuksessani, vaikka heillä on monien tutkimusten mukaan varsin merkittävä vaikutus urheilupolun rakentumiseen (esim. Rottensteiner 2015; Tiirikainen & Konu 2013). Valmentajia käsittelimme vain neljännessä osatutkimuksessa, merkittävien kokemusten yhteydessä, jolloin valmennukseen liittyvät asiat asettuivat laajaan tutkimukselliseen viitekehykseen. On kuitenkin todettava, että tässäkin tutkimuksessa valmentajista kerrottiin monen merkittävän kokemuksen yhteydessä, aineistossa varsin runsaslukuisesti.

Kun neljännessä osatutkimuksessa tulkitsimme valmentajien roolia urheilupääoman kerryttämisen sosiaalisena resurssina, valmentajan rooli tuli tarkastelluksi ennen muuta urheilullisen kehittymisen edesauttajana. Muut ulottuvuudet (esim. Hämäläinen 2008) jäivät pitkälti näkökulmamme ulkopuolelle. Tämä valinta tehtiin sekä tulkintateoreettisen käsitteen (sosiaalinen pääoma) nojalla että siitä syystä, että tutkimuksemme nuoret olivat tulkinneet valmentajan roolia itsekin ensisijaisesti kehittymisen kautta. Nuoret myös arvioivat haastatteluissa valmennuksen laatua urheilupolkunsa varrella, mikä oli osin yllättäväkin, varsin rationaalinen suhtautuminen niinkin tärkeään ihmissuhteeseen. Toisaalta tällainen korostuminen lienee väistämätöntä tutkimusasetelmassa, jossa keskitytään nuoren omaan urheilupolkuun eikä valmennukseen tai valmentajiin sinänsä. Siten tutkimuksessamme hyvä valmentaja oli sellainen, joka pystyi auttamaan urheilullisessa kehittymisessä – vastaavasti huono valmentaja ei tähän pystynyt. Osa arvioi valmennusta sen suhteen, miten hyviä harjoitukset olivat tai miten hyvin valmentaja näytti osaavan pelitaktiikkaa vastustajan valmentajaan verrattuna. Hyvään valmennukseen liittyi myös sopivan ryhmäkurin ylläpitäminen ja asiallinen käyttäytyminen. Vastaavia tulkintoja hyvästä valmennuksesta esittivät myös Claringbouldin ym. (2015) tutkimuksen nuoret. Polun myöhemmässä vaiheessa valmennuksen kokonaisvaltaisuus tuli selkeämmin esiin: osa kertoi hyvästä valmentajasta, joka osasi ottaa koko elämänti-

lanteen ja nuoren urheilijan omat näkemykset huomioon. Seuraavissa sitaateissa tutkimuksen nuoret pohtivat valmennusta juuri urheilullisen kehittymisen näkökulmasta, kahdessa ensimmäisessä huonoa valmennusta ja kahdessa seuraavassa hyvää valmennusta:

> Monesti talvellakin treenit ei ollu kovin, tuntunu kovin laadukkailta silleen että, ei tuntenu sitä kehitystä. (H2, poika 16)

> Meijän aikaan junnuvalmennus oli ihan kauhee, siis se oli aivan surkeeta, se oli ihan vitsi se touhu, että no siis siinä oli ihan asiantuntevia porukoita mutta ei ollu lajista tietäviä… (H12, poika, 17)

> Täällä ku on tullu sellasii jotka on maajoukkuevalmentajia, ollu ulkomaillaki valmentamassa nii, tulee sellanen oikeesti että, niihin voi varmasti luottaa. (H7, poika, 17)

> Nyt mun nykysenkin valmentajan kanssa niin sitten puhutaan et kaikki asiat, mimmonen arkirytmi ja mitä elämään kuuluu että kaikki on kunnossa ja mitkä on tavoitteet, ja sitten se tekee niitä reenejä sen mukaan että se kehittää. (H15, poika, 17)

Sosiaalisen pääoman resursseista valmennus linkittyy selkeimmin institutionaaliseen urheilujärjestelmään. Poikkeuksen tästä tekevät tutkimuksemme muutamat polut, joissa vanhempi on toiminut nuoren urheilijan henkilökohtaisena valmentajana, hyvin löyhin seurakytköksin. Muutoin valmennus on resurssi, johon päästään käsiksi osallistumalla nimenomaan urheilun institutionaalisiin käytänteisiin. Valmennuksen tasoon puolestaan vaikuttaa urheilupolun normatiivinen eteneminen: seuran tai lajiliiton talenttitoimintaan osallistuminen sekä urheilulukioon hakeutuminen ovat mahdollisuuksia päästä paremman valmennuksen piiriin. Näin ollen urheilun normatiivisesta sosiaalistumisesta myöhästyminen aiheuttaa haasteita paitsi urheilullisessa kehittymisessä, myös sitä edesauttavien resurssien saamisessa, kuten puolestaan kolmannessa osatutkimuksessa havaitsimme. Ilman kunnollista valmennusta niin kutsuttujen haastajien kuilu talentteihin kasvaa.

5.4 Tuntematon toimijuus

Käsitteenä toimijuus on sosialisaatiotutkimuksessa melko uusi, ja siihen ovat voimallisesti tarttuneet vasta viime vuosikymmenten yhteiskuntateoreetikot. Elämänkulkuparadigmassa ihmisen toimijuus on kuitenkin yksi tärkeä elämänkulkua muovaava tekijä. (Elder 1994; 1998; Hitlin & Elder 2006; 2007) Ihmisten valintojen tarkastelu on korostunut myös yksilöllistyneiden elämäntyylien ja kulttuuristen merkityksenantojen tarkastelujen myötä (esim. Giddens 1991; Alasuutari 2011; Antikainen 1998). Lisäksi on tunnistettu, ettei ihmisten omaa tavoitteellisuutta voi sosialisaatiossakaan ohittaa (esim. Antikainen 1998; Giddens 1984). Toimijuuden tarkastelu on ollut olennaista erityisesti nuorisotutkimuksessa, jossa yhtäältä toimijuuden ehdot ja toisaalta sen tukeminen ovat olleet kiinnostuksen kohteena. Käsitteenä toimijuus on kuitenkin saanut tutki-

muskentällä hyvin erilaisia tulkintoja. (esim. Coffey & Farrugia 2014; Hitlin & Elder 2006; 2007; Kiilakoski 2015). Urheilututkimuksessa ja urheilun valmennusopillisessa perinteessä toimijuuden kysymys on puolestaan ollut hämmästyttävän poissaoleva. Ihmisten omia tulkintoja sekä niihin liittyviä aikomuksia ja valintaprosesseja ei ole nähty tärkeiksi tekijöiksi urheilullisen tuloksen tekemisessä.

Tässä tutkimuksessa toimijuuden huomioiminen vaikutti välttämättömältä, ja samaan aikaan sopivalta tavalta käsitellä niitä valintoja ja variaatioita, joita nuorten urheilupoluille syntyy. Käsitteellisen esikuvan puuttuessa olen tulkinnut toimijuutta tutkimuksessani yhtäältä valtana valintojen tekemiseen (ks. Giddens 1984), toisaalta kykynä käyttää pääomia valintojen tekemiseen (esim. Hitlin & Elder 2007). Tällä tavoin toimijuus asettuu tutkimuksessani suhteessa kolmeen muuhun sosiaaliseen ulottuvuuteen, urheilujärjestelmään ja normeihin, sosiaaliseen pääomaan sekä itse polkuun ja sen urheilupääomaan.

Urheilujärjestelmän ja toimijuuden vuoropuhelun osalta olen soveltanut Habermasin ajattelua elämismaailmasta ja systeemistä (Habermas 1989 [1981]). Kun urheilujärjestelmä ja sen normit edustavat systeemistä maailmaa ja strategista ajattelua, edustaa toimijuuden tunnistaminen urheilun elämismaailmaa, jossa nuoren omat tulkinnat ja intentiot ovat pääosassa. Systeeminen rationalisaatio vaikuttaa tosin myös elämismaailman toimintoihin, ja siten nämä kaksi maailmaa vuoropuhelevat keskenään. Giddensin (1984) ajatteluun nojaten katson, että toimijuuteen sisältyvä valta on valtaa toimia urheilun systeemisessä sosialisaatiossa – valtaa tulkita menetysrationaalista, strategista toimintaa omasta elämismaailmasta käsin, ja toimia omien tulkintojen mukaan. Valtaan olen sisällyttänyt Giddensin ajatuksen toimijuuden intentioista, tarkoituksellisuudesta, joka tulee esiin kykynä toiminnan reflektointiin ja järkeistämiseen. On kuitenkin syytä huomata, että Giddensin ”järkeistäminen” ei varsinaisesti liity rationaalisen valinnan teoriaan vaan juuri reflektoinnin kykyyn.

Kyky pääomien hyödyntämiseen puolestaan on peräisin Bourdieun kenttäteoriaan (Bourdieu & Wacquant 1995) liittyvästä ajatuksesta, jossa sosiaalinen pääoma tulee merkitykselliseksi suhteessa kulttuurisen tai taloudellisen pääoman hankkimiseen ja toisaalta näiden pääomien hyödyntämiseen sosiaalisella kentällä toimimiseen. Toisin sanoen tässä tutkimuksessa kyky hyödyntää sosiaalista pääomaa realisoituu urheilupääoman hankkimisessa, ja urheilupääoman hyödyntäminen taas realisoituu toimintana kilpaurheilun sosiaalisella kentällä. Bourdieun toimijuus on ensisijaisesti käytännöllistä ja tulee siten ilmi sosiaalisessa toiminnassa. (Bourdieu & Wacquant 1995; vrt. Hitlin & Elder 2006; 2007) Edellä mainittua edelleen pohtien kilpaurheilun sosiaalista kenttää voi tulkita samansuuntaisesti kuin systeemiä, jonka mahdollisuuksien rajoissa toimija liikkuu. Tulkitsen, että kyseessä on lähinnä teoreettinen ero samaan ilmiöön: bourdieulainen kulttuuriteoreettinen tulkinta (ks. Alasuutari 2011) sekä systeeminen tulkinta, jota Habermasin ajattelu systeemistä ja rationalisaatiosta edustaa.

Omassa tutkimuksessani katsoin kykyjen ja vallan olevan ensisijaisia toimijuuden ulottuvuuksia siitä syystä, että ne niin ilmeisesti kuuluvat kilpaurheiluun sosiaalistumiseen. Esimerkiksi eksistentiaalinen (universaali kyky valin-

toihin) tai affektiivinen (kyky tuntemiseen) toimijuus eivät vaikuttaneet relevanteilta tutkimuksessa, jossa keskitytään sosiaaliseen toiminnan lopputulemaan, urheilupolun muotoutumiseen. Siinä suhteessa pelkkä mahdollisuus tai tunteminen eivät luo sosiaalisessa todellisuudessa realisoituvia valintoja. Täytymisen ulottuvuus (esim. Juvonen 2014) taas tulee välillisesti käsitellyksi systeemisen ohjauksen ja normien kautta, mutta ei toisaalta sovellu kovin hyvin kentälle, jossa on implisiittisesti kyse vapaaehtoisesta vapaa-aikaan liittyvästä toiminnasta; urheilupolun rakentamisesta eikä yhteiskuntaan kuulumisen välttämättömyyksistä.

Tutkimuksessani toimijuus näkyy monella tapaa, vaikka se käsitteenä ja tulkintaulottuvuutena tuleekin esiin vain kolmannessa osatutkimuksessa, toisessa ja neljännessä välillisemmin Habermasin (1989 [1981]) ajattelua soveltaessamme. Erilaiset urheilupolkutyypit (kolmas osatutkimus) synnyttävät erilaista toimijuutta urheiluun – tai vaihtoehtoisesti erilainen toimijuus synnyttää erilaisia polkuja. Vahvan lajisosialisaation poluissa (lajikulttuuriin kasvaneilla) toimijuudelle ei juuri jää tilaa tai tarvettakaan, kun perheen primaarisosialisaatio ja sekundaarinen, urheilun institutionaalinen sosialisaatio kannattelevat polkua yhdenmukaiseen suuntaan. Toki on huomattava, että tämänkin sosialisaatiotyypin poluissa huipulle pyrkiminen rakentuu sikäli vahvan toimijuuden varaan, että urheilu-uran edistäminen vaatii nuorilta monia urheilun ehdoilla tapahtuvia valintoja. Tällöin toimijuus näyttäytyy juuri kykynä hyödyntää perhepääomaa ja sitä seuraavaa urheilupääomaa elämänkulun rakentumisessa. Perhepääoman hyödyntämisen tulkinnan voi esittää myös ensimmäiseen, vanhempien roolia tarkastelleeseen tutkimukseen nojaten, jossa perhepääomasta näytti olevan intensiivisen harrastamisen suhteen ilmeistä hyötyä. Toisin sanoen lajikulttuuriin kasvaneiden toimijuutta voisi tulkita myös polkutyyppejä tarkastelleesta osatutkimuksestamme poiketen vahvaksi, erityisesti urheilupolun jatkuessa. Tästä esimerkkinä ovat neljännessä, merkittäviä kokemuksia käsittelevässä osatutkimuksessamme esiintyvät kokemukset urheilulukioon hakeutumisesta silloin, kun se on vaatinut muuttoa kauas kotoa ja ystävistä. Pääoman ja siihen tukeutuvan toimijuuden puuttuminen puolestaan synnyttää ajelehtijoiden polun, jossa urheilupolku ei kohtaa systeemistä polun logiikkaa vaan jää elämänkulkuun rutiininomaiseksi toteutumaksi.

Vahvaa toimijuutta nuorten urheilupoluilla ilmeni silloin, kun sitä tarvittiin systeemisen sosialisaation, normatiivisen urheilupolun poikkeavuuksissa toimimiseen. Urheilutaitureiksi nimetyn urheilupolkutyypin nuoret olivat vienet polun alkuvaiheensa systeemisestä lajisosialisaatiosta poiketen usean lajin parissa ja paljon omaehtoisesti liikkuen. Heille kertyi paljon urheilupääomaa, mutta urheilujärjestelmältä tämä kehitys tapahtui osin piiloisesti. Urheilutaiturit pystyivät hyödyntämään tämän pääomansa myöhemmin ja siirtymään normatiiviselle polulle ja hyödyntämään systeemisiä resursseja esimerkiksi talenttitoimintaan päästen ja osallistuen. Kolmannen osatutkimuksen viimeinen polkutyyppi, kiinnikurojat puolestaan toimivat varsin vahvan toimijuuden varassa, koska lajinvaihdoksesta riippumatta olivat tehneet valinnan uudessa lajissa huipulle pyrkimisestä. Tämä vaati heiltä esimerkiksi paljon

omatoimista harjoittelua. Vaikka hyödynnettäviä resursseja ei juuri ollut, he käyttivät valtaa toimia kentällä omien aikomustensa mukaan. Toimijuuden roolia nuoren näkökulmasta kuvaa seuraava sitaatti, joka kuuluu yhdelle tutkimuksen kiinnikurojalle:

> Niin, minä uskon että kaikista parhaat pellaajat tulee altavastaajan asemasta koska niitten on pitäny haluta sitä ja niitten on pitäny yleensä saavuttaakin jotain yli oman tasonsa, ku toisaalta sitten nämä valmiiksi niin änäs lahjakkaat niin niitähän on aina näitä superlupauksia jotka sammuu koska niitä ei vaan, ne ei pysty tekemään sitä hommaa koska niillä ei oo sitä halua ja tekemistä. (H12, poika, 17)

Vahvaa toimijuutta tutkimusaineistossa ilmeni myös menestysrationaliteetin vastaisesti toimimisena. Esimerkiksi lajivalintaan saattoivat vaikuttaa muut seikat enemmän kuin se, missä lajissa nuori olisi ollut hyvä tai missä olisi ollut mahdollisuus menestyä. Tällöin erilaiset merkityksenannot ja niihin perustuva toiminta tulevat tärkeäksi. Nuorille tämä tuntui luonnolliselta tavalta toimia, kuten seuraavan sitaatin mutkattomuus osoittaa:

> Ehkä mä oisin futiksessa ollut vähän parempi. Mut en mä sit, mä vaan halusin jatkaa pelaa [päälajia].” (H20, poika, 17)

Myös menestystä tulkittiin usein omista lähtökohdista, tosin näiden tulkintojen yhteys toimintaan jäi tutkimuksessa pidemmälle pohtimatta. Ehkäpä on niin, että omat menestystulkinnat johtivat myös omiin tulkintoihin urheilupääomasta ja sen hyödyntämismahdollisuuksista kentällä. Toisin sanoen vaatimatonkin (normatiivinen) menestys voi tuottaa vahvaa toimijuutta, jos nuori itse tulkitsee onnistuneensa. Toisaalta normatiivisesti tulkittu menestymättömyys voi myös tuottaa vahvan toimijuuden toteutuman ”aikomuksena”, kuten seuraavan sitaatin nuori kuvaa kokemustaan urheilupolun alkuvaiheilta:

> No se, oikestaan se ei ollu myönteinen kokemus. Et oisinks mä ollu viimenen vai toiseks viimenen. Ja tein ihan hir-, mä olin ihan pihalla ja mun piti mennä ykkösrastille niin mä menin neljännelle rastille ja, mä olin ihan, se meni ihan päin honkii. Ja sit autossa kun me istuttiin, oltiin ajamas kotiin niin sitte mä vaan sanoin iskälle että, mä en hävii enää ikinä [naurahdetaan], että mä en varmasti hävii enää ikinä. Sit heti seuraavis kisois olinks mä toinen ja sitte kolmansis kisoiski mä olin mitaleilla. Jotenki, tavallaan sen takii se on siellä myönteisissä et jotenki ku mä vaan päätin et mä en muuten enää ikinä hävii että, ja tavallaan mä en lopettanu sitä et ”ööh no tää on ihan tyhmää mä en haluu tehdä tätä enää ikinä”. Vaan mä tykkäsin siitä tosi paljon mut mä vaan päätin et mä en enää ikinä halua tuntee tätä tunnetta et mä oon viimeinen [naurahtaa]. (H14, tyttö, 16)

Koska urheilu on vapaa-ajan harrastus tai itse valittu elämäntapa, voivat nuoret käyttää urheilun sosiaalisella kentällä valtaa omiin valintoihin, strategista, päämäärärationaalista ajattelua paeten. Systeemisestä sosialisaatiosta poiketen lapset ja nuoret tekevät omia valintoja ja rakentavat omia polkujaan, kuten toinen osatutkimuksemme toi hyvin esiin – peruskouluikäisille syntyi lukuisia erilaisia urheilupolkuja. Toki urheilujärjestelmän normatiivisuus näyttäytyi jo yläkouluiässä vahvana, kun suurin osa kyselyyn vastanneista nuorista alkoi erikoistua yhteen lajiin. Toiminnan mahdollisuusehdot alkoivat kaveta. Vaikka

tavoitteellisen kilpaurheilun sosiaalisella kentällä valta ”neuvotteluihin” ja vaikuttamiseen on melko olematon (ks. Salasuo ym. 2015), voi nuori aina käyttää valtaa sen suhteen, toimiiko lajin sosiaalisella kentällä lainkaan ja minkälaisia tavoitteita omalle osallistumiselleen asettaa. Tämä seikka tuntuu usein urheilutoimijoilta unohtuvan, kun talenttitoiminta perustuu hyödyn maksimoimiseen urheilullisen menestyksen edesauttamiseksi eikä nuoria kiinnostavien merkitysten luomiseen. Toimijuuden valta on jäänyt usein tunnistamattomaksi.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa pohdin ensin kriittisesti tutkimuksen valintoja sekä arvioin tutkimuksen luotettavuutta. Tarkoituksena on esittää lukijalle ne seikat, jotka olisivat parantaneet tutkimuksen laatua ja on tarpeen ottaa huomioon vastaavien tutkimusten kohdalla. Toiseksi pohdin tutkimuksen tieteellistä antia sekä jatkotutkimustarpeita. Kolmanneksi tuon esiin tutkimukseen perustuvia ajatuksiani junioriurheilun kehittämisestä.

6.1 Tutkimuksen arviointi

Tutkimukseni perustavanlaatuisimmat haasteet liittyivät ”urheilijuuteen”. Koska lähtökohdiltaan tutkimus nivoutui sekä junioriurheiluun että urheilijakehitykseen, oli tutkimus väistämättä kahden erilaisen tulkintaympäristön ristipaineessa. Urheilijuus ja urheilijakehitys ovat luontevia konteksteja silloin, kun tutkimuskohde itse mieltää itsensä samaan kontekstiin. Näin ei kuitenkaan tutkimuksessa välttämättä ollut: kyselyyn vastanneiden 14–15-vuotiaiden harrastajien tavoitehorisontista emme voi olla varmoja, eivätkä kaikki haastatellutkaan olleet aivan selväpiirteisesti huipulle tähtäämässä. Erilaiset urheilun merkityksenannot jäivät vähälle huomiolle tutkimuksen painottuessa urheilijakehityksen näkökulmaan – esimerkiksi haastatteluissa tämä ennakkoasetelma syntyi jo heti tutkimuksesta informoimisen yhteydessä ja urheilukokemusten liittämisenä ”huipulle tähtäämiseen”. Yläkouluikäisten osalta olisi ollut varsin mielenkiintoista tarkastella erilaisten merkitysten (ks. esim. Koski & Tähtinen 2005) yhteyttä erilaisiin polkuihin, semminkin kun aineisto olisi tähän antanut joitakin mahdollisuuksia (ks. Aarresola & Konttinen 2012a; 2012b). Samalla olisi avautunut myös urheilijakehitystutkimukselle tärkeää tietoa juuri urheilijuuden ja menestysrationaliteetin kehittymisestä. Jatkossa urheilupolkuihin liittyvässä tutkimuksessa olisikin hyvä kiinnittää huomiota erityisesti siihen, mihin yhteyteen tutkittavien urheilu asettuu: lapsuuteen, harrastamiseen, vapaaaikaan, kilpailemiseen, urahaaveisiin, vai mihin muuhun? Lienee selvää, että

ymmärtävässä ihmistieteellisessä tutkimuksessa huippu-urheilunäkökulman valitseminen on absurdia silloin, kun huippu-urheilu ei lainkaan kuulu tutkittavan itsensä tulkintaulottuvuuteen. Kuten Salasuo ja kumppanit (2015) omassa tutkimuksessaan havaitsivat, kysymys urheilijuudesta tulee esiin jopa aikuisurheilijoiden kohdalla: esimerkiksi elämäntapalajien urheilijat tulkitsivat tekemisiään eri tavoin kuin perinteisempien lajien urheilijat (ks. myös Thorpe 2009).

Toinen tutkimukseen liittyvä teoreettinen haaste oli tutkimuksen kohdistuminen sosialisaatioprosessiin varsin monesta näkökulmasta: tarkastelussa oli sekä ajallinen muutos että erilaisia tekijöitä, sekä faktisia seikkoja että merkityksenantoja kokemuksen tutkimuksen kautta. Tämä näkökulmien runsaus on näkynyt tulkintojen rikkautena, mutta myös argumentoinnin haasteena. Teoreettiset ratkaisut ovat rakentuneet monista palasista, eivätkä taustateorioiden, tulkintateorioiden ja osatutkimusten yhteydet ole olleet aivan helposti rakennettavissa. Tutkimusta siten voidaan tuskin pitää kovin helppolukuisena. Tämä moniselkoisuus antoi kuitenkin mahdollisuuden luoda tutkimuksen synteesissä uudenlaisen tulkintakehikon jo kehitettyjen mallien ja teorioiden testaamisen sijaan. Tässä mielessä katson tutkimuksen täyttäneen ne odotukset, joita ymmärtävälle tutkimukselle voidaan asettaa.

Käsitteellisten kysymysten lisäksi tutkimuksessa oli joitakin menetelmällisiä haasteita. Kyselytutkimuksen kohdalla tutkimuksen luotettavuusongelmat kiteytyvät heikkoon vastausprosenttiin: vain 20,5 % lomakkeista palautui (huomioimatta lisenssitietojen päällekkäisyyttä). Tästä syystä tutkimus ei antanut mahdollisuutta tehdä johtopäätöksiä, jotka olisivat olleet yleistettävissä koko perusjoukkoon – urheilua harrastaviin yläkoululaisiin. Tämä on harmillista, koska kansallista urheiluun osallistumiseen liittyvää tietoa on vain vähän saatavilla, eikä toisaalta nykyinen urheilun lisenssijärjestelmä mahdollista kovinkaan jouhevaa harrastajien tarkastelua (ks. Mäenpää ym. 2013). Heikosta vastausprosentista huolimatta on todettava, että kyselyn vastaajamääränä 2430 nuorta on varsin huomattava. Suuri vastaajajoukko mahdollisti erilaisten tasoryhmien, tosikisaajien ja harrastekisaajien sekä näiden ryhmien sisällä syntyvien erilaisten polkujen luotettavan tilastotieteellisen tarkastelun.

Elämäkerralliseen haastatteluaineistoon puolestaan sisältyy kysymys kerrotun todenmukaisuudesta. Kertomus ei ole objektiivinen rekonstruktio eletystä elämästä (life as lived) vaan kertojan tulkinta ja tuotettu kertomus siitä (life as told). Kertomukseen vaikuttaa haastateltavan kyky reflektoida elämänkulkuaan ja tuottaa siitä elämänkerrallinen kokonaisuus. (Huotelin 1996, 26–28; Piispa & Salasuo 2014, 118; Webster & Mertova 2007, 3). Kerrontaa hyödyntävissä tutkimuksissa luotettavuutta arvioidaankin kertomuksen todentuntuisuuden (verisimilitude) kautta (Webster & Mertova 2007, 4; Goodson & Sikes 2001, 41, 50). Toinen haastatteluaineiston arvioinnin kannalta tärkeä seikka on, että haastattelutilanteessa ihmiset kertovat helposti niistä seikoista, joiden katsovat sopivan haastattelutilanteeseen (Goodson & Sikes 2001, 41). Lisäksi lapsia tai nuoria haastateltaessa on haastattelussa aina läsnä aikuisen ja alaikäisen välinen kulttuurinen valtaero. Tällöin on tärkeää, että tutkija pyrkii löytämään haastatte-

luun yhteisen kielen sekä aktiivisesti kiinnostumaan ja ymmärtämään haastateltavan sanomaa. (Alasuutari 2005, 152–153)

Haastatteluissa tutkimuksen keskiössä olivat nuorten itse tärkeäksi määrittelemät kokemukset, jolloin todenmukaisuutta ei samassa mielessä ole mielekästä edes arvioida kuin esimerkiksi institutionaalisia vaiheita ja siirtymiä jäsentävässä tutkimuksessa. Silti todenmukaisuutta jouduimme pohtimaan erityisesti kolmannessa osatutkimuksessa, jossa tarkastelimme kokemusten kautta syntyviä erityyppisiä sosiaalistumispolkuja. Osa nuorista merkitsi urheilukarttansa ikäjanalle huomattavasti vähemmän kokemuksia kuin toiset. On vaikeaa arvioida tyhjentävästi, johtuuko tämä siitä, että nuoret eivät olleet kokeneet muita asioita merkityksellisiksi vai siitä, että heidän kykynsä reflektoida urheilupolkuaan haastattelutilanteessa oli heikompi kuin muiden.

Haastattelutilanteesta johtuvia ”vääristymiä” pyrin vähentämään neljällä tavalla: Ensinnä haastattelun alussa keskusteltiin yleisluontoisista kysymyksistä ja pyrin luomaan rennon ilmapiirin haastatteluun. Toiseksi kerroin heti aluksi, että olemme kiinnostuneita nuoren omista ajatuksista, emmekä vielä tienneet, mikä tutkimuksessa tulee olemaan tärkeää. Tästä syystä nuoren ei tarvitsisi haastattelussa miettiä, mitä hänen tulisi kertoa, vaan kaikki asiat ovat tärkeitä. Kolmanneksi hyödynsin haastatteluissa kirjallisia tehtäviä (ks. tarkemmin urheilukartasta luvusta 3.1.3), jolloin haastateltavilla oli aikaa miettiä ja jäsennellä ajatuksiaan (Punch 2002). Neljänneksi kaikilla haastatelluilla nuorilla oli vielä jälkeenpäin mahdollisuus tarkistaa litteroitu haastattelunsa ja tehdä siihen muutoksia (ks. myös Fraser-Thomas & Côté 2009). Tämä toteutettiin sähköpostitse. Vain yksi haastateltu teki pieniä muutoksia, lähinnä liittyen ajanjaksoihin ja väärin muistettujen seikkojen täsmennyksiin. Näillä menetelmillä pyrin luotettavuuden lisäksi takaamaan tutkimuksen eettisen toimintatavan: nuorilla oli useita mahdollisuuksia pohtia, mitä asioita he olivat valmiit jakamaan tutkimuksessa ja tarjoamaan tutkimusmateriaaliksi (ks. Alderson & Morrow 2011, 100–121).

Kaikkiaan tutkimukseni oppimiskokemusten perusteella neuvoisin samankaltaista tutkimusta tekevän fokusoimaan tutkimuksen kohderyhmän ja teoreettisen taustan tätä tutkimusta seikkaperäisemmin. Se mahdollistaa ajattelun selkeyden ja tulkintakontekstin osuvuuden. Sillä tavoin on kenties myös helpompi ratkaista, mihin tieteelliseen keskusteluun tutkimus osallistuu ja mikä sen käytännön sovellusarvo on. Seuraavaksi pohdin näitä kysymyksiä oman tutkimukseni osalta.

6.2 Tutkimuksen tieteellinen kontribuutio ja ehdotukset jatkotutkimuksiksi

Tutkimukseni tieteellinen anti osuu liikuntakulttuurin, tarkemmin urheilijakehitystutkimuksen kenttään, kuten myös nuorisotutkimuksen ja nuorisokasvatuksen alalle.

Suomalainen liikuntakulttuurin tutkimus on viime vuosina painottunut fyysiseen aktiivisuuteen (tai passiivisuuteen). Liikuntatutkimuksen rinnalle on tullut ”liikkumistutkimus”, ja katsanto liikkumiseen ja siihen sosiaalistumiseen vaikuttaa alati laajenevan. Urheiluharrastukset eivät ole tämän liikkumispuheen tai -tutkimuksen keskiössä, koska huoli ei ole harrastamattomuudessa vaan arjen passivoitumisessa. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa ihmistieteisessä liikuntatutkimuksessa puolestaan on enenevästi painottunut nuorisokulttuurinen liikkuminen (Itkonen 2015), joka tapahtuu aivan muualla kuin järjestäytyneen urheilun parissa. Nämä tutkimukset antavatkin tärkeän välineen ymmärtää lasten ja nuorten maailmaa sekä liikuntakulttuurin muutosta. Toisinaan liikuntatutkimuksessa vaikuttaa kuitenkin unohtuvan järjestäytyneen urheiluseuratoiminnan volyymi: mukana on yli 400 000 alaikäistä lasta ja nuorta (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010) ja urheiluseuratoimintaan osallistuu 80 % lapsista jossain vaiheessa peruskouluikää (Blomqvist 2015). Voi myös kysyä, eikö arjen passivoituessa juuri liikuntaharrastukset ole yksi mahdollisuus ylläpitää liikunta-aktiivisuutta. Katsonkin, että suomalaisessa liikuntakulttuurissa organisoidun urheilutoiminnan tutkimus on alati ajankohtainen ja relevantti, vaikka uudet ilmiöt ja muutokset tuovatkin uusia tutkimuskysymyksiä ratkaistavaksi. Liikunta-aktiivisuuteen liittyvän huolipuheen ja siihen liittyvän tutkimuksen lisäksi tarvitsemme tutkimusta näinkin ilmeisesti lasten ja nuorten elämään kuuluvasta liikkumisen ja osallistumisen tavasta. Urheiluun jollakin tasolla sosiaalistuminen on sittenkin melko yleinen ilmiö, ja varsin olennainen osa liikuntakulttuuriamme.

Tutkimukseni lisäarvo spesifimmin urheilijakehitystutkimukselle on sen tulkinnallisuudessa ja sosiologisessa näkökulmassa. Ensinnä, ymmärtävään ihmistieteeseen liittyvä tulkinnallisuus ei ole kansainvälisesti ollut tavallinen lähestymistapa urheilijakehitystä hahmotettaessa. Yksi osoitus tästä mielestäni on se, ettei yksikään tunnettu urheilijakehityksen malli perustu *tulkintojen* jatkumoon. Toki narratiivisen, tai ainakin tarinoihin perustuvan, tutkimuksen nousu on näkynyt myös urheilukontekstissa, mutta on edelleen varsin vähäistä. Toiseksi, sosiologiset näkökulmat ovat puuttuneet urheilijakehitystutkimuksesta, jolloin myös ymmärrys monitasoisesta sosiaalisesta ympäristöstä on ollut puutteellinen. Tutkimuksen painottuminen urheilupsykologiseen alaan on nivonut sen väistämättä yksilönkehityksellisiin ja mikroympäristöön liittyviin suhteisiin. Tässäkään tutkimuksessa en käsitellyt makroympäristön seikkoja juuri lainkaan, mutta olen pyrkinyt uudistaviin tulkintoihin tunnistamalla sosiaalista ympäristöä systeemisen ajattelun ja pääomien kasautumisen näkökulmista. Erityisen merkittäväksi käsitteelliseksi apuvälineeksi urheilijakehitystutkimukseen näen toimijuuden, joka kaipaisi pikaisesti tutkimuksellista lisätietoa myös urheilututkimuksessa. Esikuvia toimijuuden hahmottamiseen voidaan jatkossa hakea esimerkiksi nuorisotutkimuksen parista, erityisesti vapaa-aikaan ja harrastuneisuuteen liittyvistä tutkimuksista.

Toinen kenttä, johon tutkimukseni kontribuutio kohdistuu, on nuorisotutkimus ja kasvatussosiologinen tutkimus, näiden välimaastossa tietysti nuorisokasvatus omana kenttänään. Monista nuorisotutkimuksen näkökulmista poike-

ten, tutkimukseni kiinnittyy ”myönteisen” tutkimiseen ja ehkäpä voisi jopa sanoa liikuntakulttuurin hyväosaisuuteen. Samalla tutkimuksessani on läsnä liikuntaan ja vapaa-aikaan liittyvä tavoitteellisuus, jota Berg (2015; 2016) kutsuu vakavaksi vapaa-ajaksi. Katson, että drop outin, tai muutoin liikunnasta syrjäytymisen ohella myös myönteiset, sosialisaatiota vahvistavat tutkimukset ovat tärkeitä näkökulmia liikuntakasvatukseen. Tavoitteelliseen, organisoituun urheiluun on nuorisotutkimuksessa suhtauduttu kuitenkin aika ajoin varsin kriittisesti (esim. Piispa 2015), vaikka nuorisotutkimuksellinen lähestymistapa antaisi mahdollisuuden juuri edellä mainittuun toimijuuden uudenlaiseen tarkasteluun ja kenties myös uusien ratkaisumallien löytymiseen. Myönteisyyksiin keskittyviä näkökulmia on löydettävissä esimerkiksi uudenlaiseen oppimiseen liittyvistä tutkimuksista (ks. esim. Penttinen 2007).

Edellisten huomioiden lisäksi ehdotan tutkimuksestani kumpuavana jatkotutkimusaiheena lahjakkuusjärjestelmien käytäntöihin liittyvien tulkintojen tutkimusta. Lahjakkuusjärjestelmät ovat olennainen osa urheilujärjestelmää ja vaikuttavat junioriurheilun osallistujiin myös edellä viitatun urheilijuuden kehittymistä laajemmin. Seuratason lahjakkuuskäytäntöihin osallistuvat jollakin tavalla lähes kaikki junioriurheilun lapset ja nuoret. Toisaalta näistä käytännöistä tiedetään tutkimuksellisesti varsin vähän. (ks. Andersen ym. 2015a; 2015b) Käytäntöjen tutkimuksen kautta urheilujärjestelmiin liittyvällä tutkimuksella sekä kulttuurisesti orientoituneella merkityksiin liittyvällä tutkimuksella olisi mahdollisuus lähentyä toisiaan ja tarkastella junioriurheilun systeemisiä toimintoja lasten ja nuorten omista näkökulmista. Tällä olisi suuri lisäarvo junioriurheilun kehittämiseen ja sen periaatteista käytävään keskusteluun. Seuratason käytäntöjen liittyessä pitkälti valmennukseen ja valmentajiin, olisi kyseisenlaisella tutkimuksella suurta arvoa myös valmennusosaamisen kehittämiseen. Tällöin tärkeäksi valmennusosaamisen ulottuvuudeksi nousee myös sosiaalisen ympäristön kehittäminen, ei vain yksilöiden tai joukkueen urheilullinen kehittäminen. Valmentajilla on suuri merkitys siihen, minkälaista junioriurheilukulttuuria Suomessa toteutetaan.

6.3 Tutkimuksen huomiot junioriurheilun kehittämiseen

Väitöstutkimukseni kuluessa sain olla tekemisissä monien urheilujärjestöihin ja urheiluseuroihin kuuluvien ihmisten kanssa. Tämä loi aivan erinomaiset mahdollisuudet pohtia tutkimukseni sovellusarvoa ja vaikuttavuutta junioriurheilun kenttään. Näitä ajatuksia olen kirjoittanut tutkimukseni ulkopuolella erilaisissa teksteissä. Seuraavaan olen tiivistänyt tärkeimmät tutkimukseni huomiot.

Ensinnä tutkimukseni osoitti, ettei urheilupolkuja voi tiivistää vain yhteen tai kahteen polkuun, johon nuorten harrastajien tai edes urheilijaksi itsensä mieltävien tulisi sopia. Tämä johtopäätös on tietysti sikäli triviaali, että ihmisten elämänkulkujen yksilöllisyys luo aina tietyn variaation polkuihin. Silti on hämmästyttävää, kuinka hallitsevasti urheilussa käydään keskustelua vain varhaisen ja myöhäisen erikoistumisen kesken (esim. Strachan ym. 2009). Toisessa

osatutkimuksessamme löysimme aineistosta 62 erilaista polkua, eikä yksikään polku muodostunut muita selkeästi suosituimmaksi. Näin siitä huolimatta, että tutkimuksessa operoitiin varsin vähäisellä muuttujajoukolla. Kolmannessa osatutkimuksessa puolestaan konstruoimme neljä laadullisesti erilaista urheilupolkutyyppiä. Polkuja erottivat monitahoiset pääomien, toimijuuden ja lajisosialisaation ulottuvuudet. Sosiologisesti tulkittuna olenkin joutunut toteamaan, ettei polkujen hahmottaminen esimerkiksi harrastettujen lajien määränä (yksi vai monta lajia) ole kovin relevanttia tai kiinnostavaakaan. Mielestäni se jopa aliarvioi sekä urheilijoiden valintoja että valmentajien työtä – ikään kuin urheilijaksi kehittyminen olisi muutaman muuttujan toteutumisen varmistamista. En siis halua ehdottaa tiettyjen polkujen poisrajaamista vaan pikemminkin polkuja koskevien näkökulmien ja keskustelujen laajentamista. Jo tärkeiden elementtien yksinkertainen erittely olisi hyödyksi, mitä työtä on kansallisesti jo tehtykin (ks. Finni ym. 2012; Mononen ym. 2014).

Toinen tutkimukseni huomio on polkujen tulkinnallisuudessa. Urheilukentillä ja tutkimuksessakin ollaan niin sitouduttuja harjoittelun lainalaisuuksien kanssa toimimiseen, että koko polkuun on muodostunut melko teknisrationaalinen lähestymistapa. Tämä näkyy harjoitustuntien laskemisena ja esimerkiksi fyysisten testien varassa toimimisena. Fokus on fyysisessä kehittymisessä. Helposti jää huomaamatta, että urheilupolun jatkumisen kannalta on varsin olennaista se, miten lapset ja nuoret tulkitsevat junioritoimintaa osana omaa elämäänsä ja merkityskenttäänsä. Jos urheilu on ristiriidassa junioreiden elämismaailman kanssa, se ei ole heille kiinnostavaa. Tämä näkyi tutkimuksessa hyvin esimerkiksi menestyksen erilaisina tulkintoina. Talenttitoiminnassa olisikin erittäin tärkeää ottaa huomioon, että nuorilla ”urheilijan maailmankuva” (Heikkala & Vuolle 1990) on vasta kehittymässä. Kolikon toisella puolella ovat nuorille tärkeät merkityksenannot, joita tässä tutkimuksessa pystyttiin jonkin verran avaamaan. Esimerkiksi Bergin (2015; 2016) liikuntatutkimuksessaan esittelemät rennon ja vakavan vapaa-ajan käsitteet laajentaisivat olennaisesti sitä keskustelua, joka nyt kiteytyy suppeammin paneutuvan ja leikinomaisen harjoittelun tai lajierikoistumisen ympärille. Erilaisten merkityskenttien tunnistaminen ja junioritoiminnan kiinnittäminen niihin ei tarkoita urheilullisista tavoitteista luopumista vaan urheilutoiminnan moniarvoistamista – joka tapauksessa suurin osa harrastajista on sellaisia, joilla ei ole suuria kilpaurheilullisia tavoitteita (Blomqvist 2015). Tämä mahdollistaa myös junioritoiminnan volyymin ylläpitämisen ja kasvattamisenkin, millä taas on valtava merkitys koko suomalaiselle urheilukulttuurille. Junioritoiminnan kehittäminen vaatii kuitenkin alituista hereillä oloa siitä, mikä nykypäivän lapsia ja nuoria kiinnostaa.

Kolmanneksi tutkimukseni herätti kysymyksiä lasten ja nuorten toimijuudesta ja osallisuudesta junioriurheilussa. Kuten tutkimuksessani pohdin, näen kilpaurheilun kentän tällä hetkellä varsin normatiivisena sosiaalisena kenttänä, jossa lapsilla ja nuorilla ei juuri ole valtaa muuttaa toimintatapoja. Tällöin toimijuuden rajat asettuvat helpoiten siihen valintaan, onko nuori toiminnassa mukana lainkaan vai ei. Jos taas urheilla haluaa, on oma osallisuus alisteinen systeemisille normeille, esimerkiksi ulkoa ohjatulle lajierikoistumisel-

le ja talenttitoimintaan osallistumiselle. Tutkimukseni osoitti hyvin, että myös tavoitteelliset nuoret kaipasivat mahdollisuuksia erilaiseen, monilajiseen ja myös rentoon urheilutekemiseen. Talenttitoimintaan osallistumisen perusteetkin olivat hätkähdyttävän hämärät nuorille itselleen – siinä ryhmässä urheiltiin, johon käskettiin tai johon pääsi, vaikkei olisi tiennyt miksi. Tulee väistämättä kysyneeksi, eikö sekä urheilullisen kehittymisen että liikunnallisen elämäntavan näkökulmista olisi olennaista, että lapset ja nuoret kokisivat osallisuutta tai toimijuuden mahdollisuuksia sillä sosiaalisella kentällä, jolla toimivat (ks. esim. Laine ym. 2011). Tämä vaatii urheilun valmennusopilliseen perinteeseen juuri niitä seikkoja, joita muutkin tutkijat ovat peräänkuuluttaneet: vapauteen kasvattamista, toimijuuden tukemista sekä valmennettavien ja valmentajien välistä yhteistä merkitysten tuottamista.

SUMMARY

The dissertation examines socialisation into competitive sport. The theorisations of socialisation and life course have served as background theories for the study. The sports system and its systemic norms, capitals and agency have been utilised as interpretative theories. The study constructs a sociological interpretation of athlete development, emphasising the perspective of adolescents' own life worlds in the socialisation process.

The research data consist of a survey and interviews. The survey respondents were 2,430 adolescents between 14 and 15 years, who engaged in football, basketball, ice hockey, athletics or cross-country skiing. The analysis of the survey data focused on comparing two groups of different participation levels, labelled as competitive participants and recreational participants. The interviews were carried out with 26 young athletes aiming at top-level elite sports. The age of these adolescents was from 16 to 17 years, except for one 14-year-old. Based on their main sport, the interviewees participated in 16 different sports. The interviews concentrated on the adolescents' sports paths and meaningful experiences on the paths.

The study consists of four substudies dealing with (1) the significance and role of parents in the socialisation into competitive sport, (2) the sports paths of participants in team sport in relation to different sports and the sporting context, (3) types of adolescents' life-historical sports paths, and (4) significant experiences on adolescents' sports paths.

Substudies

The first substudy was based on the survey data, and its research themes were parents' sports background, the participants' experience of parental influence on their participation, and parents' participation in the hobby. The study showed, first, that the parents of competitive participants more often had a background in competitive sport than did those of recreational participants, and that they strongly influenced their children's interest in sports. The study thus confirmed the observations made in earlier research on how competitive sport is 'inherited', demonstrating the importance of primary socialisation in sports participation as well. Second, it was observed that the parents of competitive participants engaged in the hobby as support groups, followed the sport and were involved in organising sports more often than the parents of recreational participants were. However, the differences in parents' involvement were more substantial between the different sports than between different groups. Factors related to various sport cultures are significant when parents' involvement in children's and adolescents' sport participation is examined.

The second substudy focused on the sports paths of young team sport participants in relation to participation in different sports and the sporting context. In this substudy, both the survey data (N=2013) and the interview data (N=11) were utilised with regard to team sport participants. The examination of the

paths was based on the application of the DMSP model (Developmental Model of Sport Participation) by Côté and co-workers (2007). The model was applied to the substudy by examining the following factors at different ages: the choice of main sport, the number of sports in which the respondent participated (one or several sports), and the sporting context (self-directed or organised settings). By doing so, special attention was paid to the social context of sport participation. In compliance with the DMSP model, the age groups in our application were early childhood (3–6 years), primary school (7–12 years), and lower secondary school (13–15 years). The survey respondents chose the alternative mode of sporting that best described them in each age group. By combining the alternatives chosen for the three age groups, a synthesis was created that represented their individual sports paths. The data produced a total of 62 different paths, which demonstrates how multifaceted the paths were. At primary school, competitive participants engaged in several sports more commonly than recreational participants did, but at lower secondary school they focused on one sport – which corresponds to earlier sports career models. However, the study showed that adolescents' sports paths should not be interpreted categorically as focusing on one sport only: the choice of one main sport often did not imply interest in just one sport, and target-oriented participation did not mean that spontaneous sporting would be abandoned. The study thus contributed important observations for the recognition of adolescents' lifeworlds in research on athlete development.

The research task in the third substudy was to explore young athletes' life-historical sports paths based on the interview data. Four sports path types were formed in the study: *athletes raised in a sports-specific culture, sports virtuosos, drifters,* and *catchers*. The paths were distinguished by sociological dimensions of interpretation: the accumulation of different types of capital, the adolescent's own agency, and the timing and state of sport socialisation. For athletes of the first path type – those raised in a sports-specific culture – socialisation relied on strong family-based capital and early socialisation into a sport. These factors soon brought them among the best of their age group and provided them with access to the institutional resources of sport, such as talent development groups and better training. Primary and secondary socialisation were parallel, and there was no need for strong agency. The athletes of the second path type, the sports virtuosos, relied on strong athletic capital and agency, engaging in various sports and spontaneous physical activities. Their sport socialisation deepened later than for those raised in a sports-specific culture. The third path type, drifters, consisted of athletes whose capital and agency seemed scarce. In the same way as for those raised in a sports-specific culture, the drifters' sport socialisation could begin relatively early. However, their sports paths did not deepen into a way of life that focused on the pursuit of success but remained routine-like. These adolescents were not as successful or goal-oriented in their careers as the other participants in the study were. The fourth path type, the catchers, comprised a few paths in which sport socialisation had begun relatively late because the participants had moved into another sport. The adolescents'

capitals were scarce, but their agency was strong. Despite their atypical socialisation, the catchers had decided to strive for the top of their sport. The path types and their diversity strengthened the view formed in the second substudy that the paths are highly manifold.

The fourth substudy focused on significant experiences on adolescents' sports paths. The aim was to define the categories into which young people's life-historical experiences of socialisation into competitive sport can be divided, and how these manifest the dimensions of Habermas's (1989 [1981]) lifeworld and systemic world. In forming the experience categories, the analyses and observations of life course paradigm and sports career research was utilised. The study was based on all of the 26 interviews. First, experiences that were clearly connected to the sports system were labelled as *normative-institutional experiences*. They represented an institutional sports path and young athletes' social positions, socialisation in accordance with systemic norms, such as specialisation in one sport, progress and success in level groups. However, the study demonstrated that adolescents also interpreted systemic socialisation from the perspective of their own lifeworlds. Second, the experiences that were most clearly related to personal development were defined as *personal development experiences*. Such experiences included the acquisition of skills and athletic development, learning from the world of competitive sport, and investing in one's sports career. The third category, *social capital experiences,* included experiences in which adolescents interpreted social resources to have benefited their sports paths, or the lack of them to have hindered the paths. As an accumulator of social capital, the family was the first factor to socialise the participants into sport. Friends who participated in sports were important for social relationships in childhood. At a later stage, they were both competitors and an important peer group that understood the world of competitive sport. Coaches, on the other hand, were mainly interpreted as enablers of athletic development. In compliance with life course research, the fourth experience category was labelled as *unexpected life events*. These included illnesses or injuries as well as events in young people's lives such as moving and the death of a family member. As a whole, the study clarified particularly adolescents' perspective and meaning-giving on socialisation into competitive sport.

Synthesis of the results

The results of the substudies were abstracted into a synthesis, in which the rationalisation of sport as well as the systemic norms, capitals and agency in competitive sport were used as interpretative theories (see figure 1).

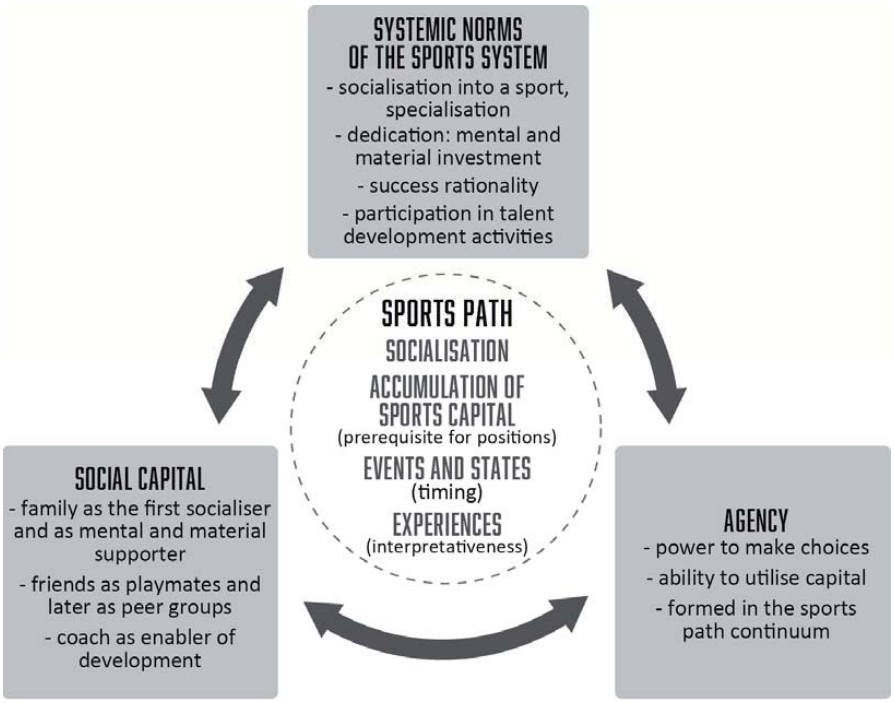

FIGURE 1. Synthesis of the results: the construction of young people's sports paths within the framework of the systemic norms of the sports system, social capital and agency.

Sports path is a concept created in the study utilising the theorisations of socialisation and life course research as well as the approaches of earlier studies on athlete development. A sports path consists of a sequence of states and events. In addition, it includes Bourdieu's idea of the accumulation of sports capital. Sports capital is cultural capital that is utilised in the field of competitive sport, and in this context it primarily denotes bodily knowledge, skills and abilities (see Bourdieu & Wacquant 1995, 148–149.) The concept of sports capital is thus related to the studies on athlete development that examine, for example, the accumulation of skills or athletic development. However, it is noteworthy that sports capital in line with Bourdieu's ideas has other dimensions as well: understanding the rules and social norms of a sport, institutional success, and material resources such as sports equipment. To develop into a world-class athlete, one must accumulate sports capital that provides opportunities for acting in the field of competitive sport. If capital accumulation stops, career progress will also stop and the sports path will be realised, for instance, at a recreational level. In this study, we have emphasised the construction of the path through experiences, in other words, events and the meanings given to them. This approach highlights the interpretative character of the sports path.

The systemic norms of the sports system refer to norms of the systemic world that aims at success in competitive sport. Habermas's (1981) ideas on systemic worlds and lifeworlds have thus been applied in the study. Systemic norms can be considered to result from the rationalisation of sport. Systemic norms also integrate previous observations related to the sports system and the construction of sports careers – the sports path is actually constructed through interaction with the sports system. In this study we identified as systemic norms, firstly, socialisation in a single sport and specialisation, on which there is plenty of international literature. The sports system also strongly guides athletes towards these norms because success is based on special skills. Secondly, success rationality can be interpreted as a systemic norm that is implicitly present in competitive sport. The adolescents in the study, however, interpreted success from the perspective of their own lifeworlds, and success rationality in a systemic sense was only developing. The third systemic norm is dedication to and investment in competitive sport. Investment has also been acknowledged in previous athlete development models (e.g. Côté et al. 2007), but this study used the concept of dedication to describe the extensive choices made under the conditions of competitive sport. For example, this was manifested in the fact that participation in sport became a way of life and that school became a second priority. Participation in talent development activities was identified as the fourth systemic norm. This norm refers to training in talent development groups and competing in top athlete groups, such as representative teams of sports clubs or national teams. Participation in talent development activities is one form of the institutionalised sports capital needed in the world of competitive sport. It is still noteworthy that talent development activities did not always seem to reach the interpretation horizon of young people's lifeworlds.

Social capital as a developer of the sports path refers to Bourdieu's concept of social capital, which must be primarily understood as a social resource of sports capital. Sources of the resource were family, friends and coaches. The family was the primary socialiser on the sports path (see Berger & Luckmann 1966), and based on both the survey and interview data, family background was clearly significant for the construction of the path. Therefore, in this study we used the concept of family capital to describe broadly the social, cultural and financial resource capital needed in the world of competitive sport. The significance of friends was first seen in their role as playmates. When the sports path was later intensified in the world of competitive sport, friends served as a peer group and competitors. Peerness was experienced as important, and it was one of the reasons for going to sports high schools. The role of friends as social capital can thus be divided into two dimensions: relaxed free time and support for goal-oriented training. Coaches as social capital were primarily interpreted through their role as enablers of athletic development. The interviewed adolescents shared their experiences of coaches and training, evaluating their coaches in terms of whether they themselves had developed during coaching. As a resource of social capital, coaches were also clearly linked to the system through

talent development activities: progress in the talent development system usually implied access to better coaching.

Agency was identified in the study as the last social constructor of the sports path. Agency has not been considered in traditional athlete development research, but in life course research and youth research it has been a relevant concept. In this study agency has been interpreted as the power to make choices and the ability to utilise the resources of social capital. Agency acts reciprocally with the sports path – adapting it and being adapted by it. Agency was represented in the study by, for example, self-directed participation in sports or acting contrary to success rationalism.

Discussion

The study on adolescents' socialisation into competitive sport addressed the construction of sports paths within the framework of systemic norms, capitals and agency. The study created a sociological view on socialisation into competitive sport, particularly highlighting young people's own interpretations. The study thus contributed new knowledge to traditional athlete development research, which has focused on individual development and empirical-analytical issues. For example, agency could be adopted as a new conceptual tool in studying athlete development. Further research will also be necessary on systemic talent development practices in junior sports as well as related interpretations. This approach will provide valuable information on junior sports – more broadly than from the perspective of athletes aiming at the top and creating a sports career. A broader research approach, as well as this dissertation, can be utilised in creating a sustainable junior sports culture attracting young people.

LÄHTEET

Aarresola, O. 2012. [julkaisu 2014] Lasten urheilun yhteiskunnallinen ja kulttuurinen toimintaympäristö. Teoksessa Finni, J. Aarresola, O., Jaakkola, T., Kalaja, S., Konttinen, N., Kokko, S. & Sipari, T. (toim.) Asiantuntijatyö urheilijan polun lapsuusvaiheen määrittelemikseksi tutkimustiedon pohjalta 2012. Jyväskylä: Kihun julkaisusarja, nro 45, 50–53.

Aarresola, O. & Konttinen, N. 2012a. Nuori Urheilija -tutkimus: 14–15-vuotiaiden joukkueurheilijoiden harjoittelu, urheilupolut ja mikroympäristö. Jyväskylä: Kihun julkaisusarja, nro 30.

Aarresola, O. & Konttinen, N. 2012b. Nuori Urheilija -tutkimus: 14–15-vuotiaiden yksilöurheilijoiden harjoittelu, urheilupolut ja mikroympäristö. Jyväskylä: Kihun julkaisusarja, nro 29.

Aarresola, O. 2015. Lasten ja nuorten monenkirjavat urheilupolut. Teoksessa H. Itkonen & A. Laine (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitoksen tutkimuksia 1/2015, 153–168.

Aittola, T. & Raiskila, V. 1994. Jälkisanat teoksessa Berger, P. L., Luckmann, T., 1994 [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus, 213–231.

Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. (4. uud. p.) Tampere: Vastapaino.

Alderson, P. & Morrow V. 2011. The Ethics of Research with Children and Young People: A Practical Handbook. London: Sage.

Andersen, S. S., Houlihan, B. & Ronglan, L. T. 2015a. Systems and the development of elite athletes. Teoksessa S. S. Andersen, B. Houlihan & L. T. Ronglan (toim.) Managing Elite Sport Systems. London: Routledge, 3–15.

Andersen, S. S., Bjørndal, C. T. & Ronglan, L. T. 2015b. The ecology of talent development in the Nordic elite sport model. Teoksessa S. S. Andersen, B. Houlihan & L. T. Ronglan (toim.) Managing Elite Sport Systems. London: Routledge, 49–66.

Antikainen, A. 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen vuosikirja 37. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 251–316.

Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.

Antikainen, A. 2001. Is Lifelong Learning Becoming a Reality? The Case of Finland from a Comparative Perspective. European Journal of Education, 36, 379–394.

Antikainen, A. 2011. Kasvatussosiologiaa etsimässä. Työelämänkerta. Tampere: Tampere university press.

Antikainen, A. & Komonen, K. 2003. Biography, Life Course, and the Sociology of Education. Teoksessa C. A. Torres & A. Antikainen (toim.) The International Handbook on the Sociology of Education: an International Assessment of New Research and Theory. Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 143–159.

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2006. Kasvatussosiologia. (3. uud. p.) Helsinki: WSOY Oppimateriaalit. Kasvatustiede.

Auvinen, P. 2004. Kilpailu lasten ja nuorten urheilussa: vertailututkimus 11 lajiliiton kilpailujärjestelmistä. Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitos, liikuntapedagogiikan pro gradu -työ.

Baker, J. & Horton, S. 2004. A review of primary and secondary influences on sport expertise. High Ability Studies 15 (2), 211–228.

Barker, D., Barker-Ruchti, N., Rynne, S. B. & Lee, J. 2012. Olympism as education: analysing the learning experiences of elite athletes. Educational Review 64 (3), 369–384.

Baxter-Jones, A. & Maffulli, N. 2003. Parental influence on sport participation in elite young athletes. Journal of Sports Medicine & Physical Fitness 43 (2), 250–255.

Berg, P. 2012. Kunnon kansalaisia kasvattamassa – vanhempien ja valmentajien näkemyksiä kodin ja urheiluseuran kasvatustehtävistä. Nuorisotutkimus 30 (4), 34–52.

Berg, P. 2015. Kaverit ja vakava vapaa-aika. Teoksessa P. Harinen, V. Liikanen, A. Rannikko & P. Torvinen (toim.) Liikutukseen asti – Vaihtoehtoliikunta, nuoruus ja erottautumisen mieli. Jyväskylä: LIKES, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 303, 30–40.

Berg, P. 2016. Sosiaaliset jalat ja vakava vapaa-aika – lasten ja nuorten vertaisuhteiden merkitys liikuntaharrastuksissa. Nuorisotutkimus 33 (3–4), 88–101.

Berger, P. L., Luckmann, T., 1994 [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen : tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. Raiskila, V. & Aittola, T. Helsinki: Gaudeamus.

Blomqvist, M., Mononen, K., Konttinen, N., Koski, P. & Kokko, S. 2015. Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa S. Kokko & R. Hämylä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa – LIITU-tutkimuksen tuloksia 2014. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto, 73–82.

Bloom, B. S. (toim.) 1985. Developing talent in young people. New York: Ballantine Books.

Bourdieu, P. & Wacquant L. J. D. 1995. Refleksiivisen sosiologian tarkoitus. Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant (toim.), M. Sabour & M. A. Salo, (suom.). 1995. Refleksiiviseen sosiologiaan: tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu: Joensuu University Press, 85–256.

Bronfenbrenner, U. 1979. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge: Harvard University Press.

Bruner, M. W., Erickson, K., McFadden, K. & Côté, J. 2009. Tracing the origins of athlete development models in sport: a citation path analysis. International Review of Sport & Exercise Psychology 2 (1), 23–37.

Bruner, M. W., Hall, J. & Cote, J. 2011. Influence of sport type and interdependence on the developmental experiences of youth male athletes. European Journal of Sport Science 11 (2), 131–142.

Bruner, M. W., Munroe-Chandler, K. J. & Spink, K. S. 2008. Entry into elite sport: A preliminary investigation into the transition experiences of rookie athletes. Journal of Applied Sport Psychology 20 (2), 236–252.

Burton, L. J., VanHeest, J. L., Rallis, S. F. & Reis, S. M. 2006. Going for gold: Understanding talent development through the lived experiences of US female Olympians. Journal of Adult Development 13 (3-4), 124–136.

Carless, D. & Douglas, K. 2013. "In the Boat" but "Selling Myself Short": Stories, Narratives, and Identity Development in Elite Sport. Sport Psychologist 27 (1), 27–39.

Carlson, R. 1988. The socialization of elite tennis players in Sweden: an analysis of the players' backgrounds and development. Sociology of Sport Journal 5 (3), 241–256.

Carlson, R. 1993. The path to the national level in sports in Sweden. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 3 (3), 170–177.

Claringbould, I., Knoppers, A. & Jacobs, F. 2015. Young athletes and their coaches: disciplinary processes and habitus development. Leisure Studies 34 (3), 319–334.

Clarkeburn H. & Mustajoki A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

Clausen, J. A. 1998. Life reviews and Life Stories. Teoksessa J.Z. Giele & G.H. Elder Jr. (toim.) Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches. Thousand Oaks: Sage, 189–212.

Coakley, J. 2011. Youth Sports: What Counts as "Positive Development?". Journal of Sport & Social Issues 35 (3), 306–324.

Coakley, J. 2013. The "logic" of specialization. ASCA Newsletter 4/2013, 3–6.

Coffey, J. & Farrugia, D. 2014. Unpacking the black box: the problem of agency in the sociology of youth. Journal of Youth Studies 17 (4), 461–474.

Connelly, F. M. & Clandinin, D. J. 1990. Stories of Experience and Narrative Inquiry. Educational Researcher 19 (5), 2–14.

Côté, J. 1999. The Influence of the Family in the Development of Talent in Sport. Sport Psychologist 13 (4), 395–417.

Côté, J., Baker, J. & Abernethy, B. 2007. Practice and play in the development of sport expertise. Teoksessa G. Tenenbaum & R. C. Eklund (toim.), Handbook of Sport Psychology. 3. p. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 184–202.

Côté, J. & Hay, J. 2002. Children's Involvement in Sport: A Developmental Perspective. Teoksessa J. M. Silva & D. E. Stevens (toim.) Psychological foundations of Sport. Boston: Allyn and Bacon, 484–502.

Coté, J., Horton, S., MacDonald, D. & Wilkes, S. 2009a. The Benefits of Sampling Sports During Childhood. Physical & Health Education Journal 74 (4), 6–11.

Côté, J., Lidor, R. & Hackfort, D. 2009b. Issp Position Stand: to Sample Or to Specialize? Seven Postulates about Youth Sport Activities that Lead to Continued Participation and Elite Performance. International Journal of Sport & Exercise Psychology 7 (1), 7–17.

Damon, W. 2006. Socialization and Individuation. Teoksessa G. Handel (toim.) Childhood Socialization. 2. p. New Brunswick: Aldine Transaction , 3–9.

Dannefer, D., Kelley-Moore, J. & Huang, W. 2016. Opening the social: Sociological imagination in life course studies. Teoksessa M. J. Shanahan, J. T. Mortimer & M. Kirkpatrick Johnson (toim.) Handbook of the life course, volume II. Springer, 87–110.

De Bosscher, V., Shibli, S., Westerbeek, H. & van Bottenburg, M. 2015. Succesful Elite Sport Policies – An international comparison of the Sport Policy factors Leading to International Sporting Success (SPLISS 2.0) in 15 nations. Maidenhead: Meyer & Meyer Sport.

Douglas, K. 2014. Challenging interpretive privilege in elite and professional sport: One [athlete's] story, revised, reshaped and reclaimed. Qualitiative Research in Sport, Exercise and Health 6 (2), 220–243.

Douglas, K. & Carless, D. 2014. Life story research in sport: understanding the experiences of elite and professional athletes through narrative. Boca Raton: Taylor & Francis.

Durkheim, E. 1985 [1897]. Itsemurha: sosiologinen tutkimus. Suom. S. Randell. Helsinki: Tammi.

Durkheim, E. 1980 [1912]. Uskontoelämän alkeismuodot: australialainen toteemijärjestelmä. Suom. S. Randell. Helsinki: Tammi.

Elder Jr., G. H. 1992. Models of the Life Course. Contemporary Sociology 21 (5), 632–635.

Elder Jr., G. H. 1994. Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life Course. Social psychology quarterly 57 (1), 4–15.

Elder, Glen H. Jr. 1995. The life course paradigm: Social change and individual development. Teoksessa P. Moen, G. H. Elder Jr. & K. Lüscher (toim.) Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development. Washington, DC: American Psychological Association, 101–139.

Elder, G. H. 1998. The life course as developmental theory. Child development 69 (1), 1–12.

Ericsson, K. A., Krampe, R. T. & Tesch-Roemer, C. 1993. The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. Psychological review 100 (3), 363–406.

Erkkilä, R. 2009. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. 3. p. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–226.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. p. Tampere: Vastapaino.

Finni, J., Aarresola, O., Jaakkola, T. Kalaja, S., Konttinen, N., Kokko, S. & Sipari, T. 2012. Asiantuntijatyö urheilijan polun lapsuusvaiheen määrittelemiseksi tutkimustiedon pohjalta. Jyväskylä: KIHUn julkaisusarja nro 45.

Ford, P. R., Ward, P., Hodges, N. J. & Williams, A. M. 2009. The role of deliberate practice and play in career progression in sport: the early engagement hypothesis. High Ability Studies 20 (1), 65–75.

France, A. 2007. Understanding youth in late modernity. Maidenhead: Open University Press.

Fraser-Thomas, J. & Côté, J. 2009. Understanding Adolescents' Positive and Negative Developmental Experiences in Sport. Sport Psychologist 23 (1), 3–23.

Fraser-Thomas, J., Côté, J. & Deakin, J. 2005. Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development. Physical Education & Sport Pedagogy 10 (1), 19–40.

Fraser-Thomas, J., Cote, J. & Deakin, J. 2008. Examining Adolescent Sport Dropout and Prolonged Engagement from a Developmental Perspective. Journal of Applied Sport Psychology 20 (3), 318–333.

Giddens, A. 1984. The constitution of society: outline of the theory of structuration. Berkeley Calif.: University of California Press.

Giddens, A. 1991. Modernity and self-identity: self and society in the late modern age. Stanford (Calif.): Stanford University Press.

Giulianotti, R. 2005. Sport – a critical sociology. Cambridge: Polity.

Gledhill, A. & Harwood, C. 2014. Developmental experiences of elite female youth soccer players. International Journal of Sport and Exercise Psychology 12 (2), 150–165.

Goodson, I. F. & Sikes, P. 2001. Life history research in educational settings: learning from lives. Buckingham: Open University Press.

Gronow, J. & Töttö, P. 1997. Max Weber – Kapitalismi, byrokratia ja länsimainen rationaalisuus. Teoksessa J. Gronow; A. Noro & P. Töttö (toim.) Sosiologian klassikot. 2. p. Helsinki: Gaudeamus, 262–329.

Gulbin, J. P., Croser, M. J., Morley, E. J. & Weissensteiner, J. R. 2013a. An integrated framework for the optimisation of sport and athlete development: A practitioner approach. Journal of sports sciences 31 (12), 1319–1331.

Gulbin, J. P., Oldenziel, K. E., Weissensteiner, J. R. & Gagné, F. 2010. A look through the rear view mirror: Developmental experiences and insights of high performance athletes. Talent Development and Excellence 2 (2), 149–164.

Gulbin, J., Weissensteiner, J., Oldenziel, K. & Gagné, F. 2013b. Patterns of performance development in elite athletes. European Journal of Sport Science 13 (6), 605–614.

Güllich, A. & Emrich, E. 2006. Evaluation of the support of young athletes in the elite sport system. European Journal for Sport and Society 2, 85–108.

Haarma, M. 2010. Nuori Suomi muuttuvassa liikuntakulttuurissa. Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteiden laitos, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma.

Habermas, J. 1989 [1981]. The theory of communicative action .Vol. 2, Lifeworld and system: a critique of functionalist reason. Cambridge: Polity Press.

Handel, G. (toim.) 2006a. Childhood socialization. 2. p. New Brunswick: Aldine Transaction.

Handel, G. 2006b. Socialization and the Social Self. Teoksessa G. Handel (toim.) Childhood Socialization. 2. p. New Brunswick: Aldine Transaction, 11–19.

Hansen, D. M., Larson, R. W. & Dworkin, J. B. 2003. What Adolescents Learn in Organized Youth Activities: A Survey of Self-Reported Developmental Experiences. Journal of Research on Adolescence 13 (1), 25–55.

Harinen, P., Itkonen, H. & Rautopuro, J. 2006. Asfalttiprinssit – tutkimus skeittareista. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 159.

Harinen, P., Liikanen, V., Rannikko, A. & Torvinen, P. (toim.) 2015. Liikutukseen asti – Vaihtoehtoliikunta, nuoruus ja erottautumisen mieli. Jyväskylä: LIKES, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 303.

Harre, D., Mannonen, L., Oikarinen, E., Siukonen, M. & Paajanen-Mannila, A. 1977. Valmennusoppi: johdatus urheiluvalmennuksen teoriaan ja menetelmiin. Jyväskylä: Scandia-kirjat.

Harwood, C., Drew, A. & Knight, C. J. 2010. Parental stressors in professional youth football academies: a qualitative investigation of specialising stage parents. Qualitative Research in Sport & Exercise 2 (1), 39–55.

Heikkala, J. & Vuolle, P. 1990. Suomalaisen huippu-urheilijan maailmankuvasta ja huippu-urheilun ideologiasta. Filosofis-painotteiden ja diskurssianalyyttinen peruskuvaus. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia No 50.

Henriksen, K., Larsen, C. H. & Christensen, M. K. 2014. Looking at success from its opposite pole: The case of a talent development golf environment in Denmark. International Journal of Sport and Exercise Psychology 12 (2), 134–149.

Henriksen, K., Stambulova, N. & Roessler, K. K. 2010. Successful talent development in track and field: considering the role of environment. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 20, 122–132.

Herrala, H. 2015. Tytöt kaukalossa – etnografinen tutkimus tyttöjen jääkiekkoharrastuksesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 303.

Hitlin, S. & Elder Jr., G. H. 2006. Agency: An Empirical Model of an Abstract Concept. Advances in Life Course Research 11, 33–67.

Hitlin, S. & Elder Jr., G. H. 2007. Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency. Sociological Theory 25 (2), 170–191.

Honkonen, R. & Suoranta, J. 1999. Junioriurheilun monet totuudet. Teoksessa R. Honkonen & J. Suoranta (toim.) Höntsyä vai tehovalmennusta?:

kirjoituksia joukkueurheilun junioritoiminnasta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Huhta, H. & Nipuli, S. 2011. Askelmerkkejä lasten ja nuorten nykyaikaiseen kilpaurheiluun. Katsaus kansainvälisiin ja kotimaisiin urheilujärjestelmiin ja malleihin. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran & Nuoren Suomen verkkojulkaisuja 40.

Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–42.

Hurrelmann, K. & Engel, U. 1989. The social world of adolescents: international perspectives. Berlin: de Gruyter.

Hurtel, V. & Lacassagne, M. 2011. Parents' Perceptions of Their Involvement in Their Child's Sport Activity. Journal of Language and Social Psychology 30 (4), 421–439.

Huttunen, R. 2012. Jürgen Habermas: Tiedonintressit ja kommunikatiivisen toiminnan teoria. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatussosiologian suunnannäyttäjiä. Helsinki: Gaudeamus, 207–227.

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Häkkinen, A., Puuronen, A., Salasuo, M., & Ojajärvi, A., 2013. Johdanto. Teoksessa A. Häkkinen, A. Puuronen, M. Salasuo & A. Ojajärvi (toim.) Sosiaalinen albumi: elämäntavat sukupolvien murroksissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 139, 7–20.

Häkkinen, E., Sahramaa, J. & Helin, P. 1983. Nuorten valmennusopas. Osa 1. Helsinki: Suomen lentopalloliitto.

Hämäläinen, K. 2008. Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa: eetokset, ihanteet ja kasvatus urheilijoiden tarinoissa. Jyväskylän yliopisto: Studies in Sport, Physical Education and Health 127.

Härkonen, U. 2007. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisessä. Teoksessa A. Niikko, I. Pellikka & E. Savolainen (toim.) Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 21–39.

Hänninen, R. 2012. Puuterilumen lumo: Tutkimus lumilautakulttuurista. Jyväskylän yliopisto, Studies in Humanities 191.

Ilmanen, K. 2004. Kilpaurheilun etiikka ja moraali. Teoksessa A. Mero, A. Nummela, K. Keskinen & K. Häkkinen (toim.) Urheiluvalmennus. Lahti: VK-kustannus, 381–386.

Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu: tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Helsinki: Gaudeamus.

Itkonen, H. 2003. Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa S. Aapola & M. Kaarninen (toim.) Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, Nuorisotutkimusverkosto/

Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, 326–343.
Itkonen, H. 2010. Lapsiurheilun kolme puhuntaa. TUL-lehti 1/2010.
Itkonen, H. 2012. Nuorten liikkumisen muuttuvat muodot, tilat ja tavoitteet. Teoksessa K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) Liikunnan areenat: yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Liikuntakasvatuksen laitos, tutkimuksia 1/2012, 157–174.
Itkonen, H. 2015. Epilogi: Monimuotoistuva nuorisoliikkuminen – laajeneva tutkimus. Teoksessa P. Harinen, V. Liikanen, A. Rannikko & P. Torvinen (toim.) Liikutukseen asti – Vaihtoehtoliikunta, nuoruus ja erottautumisen mieli. Jyväskylä: LIKES, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 303, 115–120.
Itkonen, H. & Itkonen, J. 1991. Seuralaisen seuralainen. Junnu-Lete, TUL:n nuorisoprojektin julkaisu. Helsinki: Työväen urheiluliitto.
Itkonen, H., Salmikangas, A-K. & Simula, M. 2010. Liikkumisen sosialisaatio kolmessa kylässä – Tutkimus Matovaaran, Nakertaja-Hetteenmäen ja Sivakkavaaran liikkumiskulttuurien muutoksista. Kasvatus & Aika 4 (2), 69–82.
Johnson, M. B., Tenenbaum, G., Edmonds, W. A. & Castillo, Y. 2008. A comparison of the developmental experiences of elite and sub-elite swimmers: similar developmental histories can lead to differences in performance level. Sport, Education and Society 13 (4), 453–475.
Juvonen, T. 2014. Kulttuurisesti määrittynyt täytyminen osana nuorten aikuisten toimijuutta. Nuorisotutkimus 32 (3), 3–16.
Kalinowski, A. G. 1985. The development of Olympic swimmers. Teoksessa Bloom, B. S. (toim.) Developing talent in young people. New York: Ballantine Books, 139–192.
Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010. Lapset ja nuoret. Helsinki: SLU:n julkaisusarja 7/2010.
Karweit, N. & Kertzer, D. 1998. Data organization and conceptualization. Teoksessa J.Z. Giele & G.H. Elder Jr. Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches. Thousand Oaks: Sage, 81–97.
Kay, T. 2000. Sporting excellence: a family affair? European Physical Education Review 6 (2), 151–169.
Kestilä, L., Määttä, M. & Peltola, M. 2011. Rakenteet. Teoksessa M. Määttä & T. Tolonen (toim.) Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään. Helsinki: Nuoristutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 112.
Kiilakoski, T. 2015. Pääkirjoitus: Toiminta ja mahdollisuusehdot. Nuorisotutkimus 33 (2), 1–2.
Kirk, D. 2005. Physical education, youth sport and lifelong participation: the importance of early learning experiences. European Physical Education Review 11 (3), 239–255.
Kirk, D., Carlson, T., O'Connor, A., Burke, P., Davis, K. & Glover, S. 1997a. The economic impact on families of children's participation in junior sport. Australian Journal of Science & Medicine in Sport 29 (2), 27–33.

Kirk, D., O'Connor, A., Carlson, T., Burke, P., Davis, K. & Glover, S. 1997b. Time commitments in junior sport: social consequences for participants and their families. European Journal of Physical Education 2 (1), 51–73.

Kivelä, P. & Siisiäinen, M. 2007. Sosiaalinen pääoma ja verkostot – teoriasta empiriaan. Teoksessa L. Alanen, V-M. Salminen & M. Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 149–180.

Kokko, S., Hämylä, R., Villberg, J., Aira, T., Tynjälä J., Tammelin, T., Vasankari, T. & Kannas L. 2015. Liikunta-aktiivisuus ja ruutuaika. Teoksessa S. Kokko & R. Hämylä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa – LIITU-tutkimuksen tuloksia 2014. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto, 13–20.

Kokkonen, J. 2015. Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 3.

Koski. P. 1994. Liikuntaseura toimintaympäristössään. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 35.

Koski, P. 2004. Liikuntasuhde – liikunnan kohtaaminen kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston tutkimuksia 3, 189–207.

Koski, P. 2009. Liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa. SLU-julkaisusarja 7/09.

Koski, P. & Tähtinen, J. 2005. Liikunnan merkitykset nuoruudessa. Nuorisotutkimus 23 (1), 3–21.

Kärkkäinen, P. 1992. Kisailusta urheiluksi. Teoksessa A. Heikkinen & T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 155–214.

Kuosa, J., Kemppainen, J. & Helander, E. 1995. Valmenna viisaasti. Helsinki: Suomen urheiluliitto, seura- ja nuorisotoiminta. Nuori Suomi -tiimi.

Kärmeniemi, M., Lämsä, J. & Mäkinen, J. 2012. SPLISS II – Urheilujärjestelmät: Suomen kansallinen väliraportti. Jyväskylä: KIHUn julkaisusarja nro 39.

Laakso, L. 1981. Lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristö aikuisiän liikuntaharrastusten selittäjänä: retrospektiivinen tutkimus. University of Jyväskylä. Studies in sport, physical education and health 14.

Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R. 2006. Liikkuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. Liikunta ja tiede 43 (2), 4–13.

Laine, L. 1992a. Ruumiinharjoitusten monet muodot. Teoksessa A. Heikkinen & T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 183–214.

Laine, L. 1992b. Suomi huippu-urheilun suurvaltana. Teoksessa A. Heikkinen & T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 215–233.

Laine, S., Gretschel, A., Siivonen, K., Hirsjärvi, I. & Myllyniemi, S. 2011. Toiminnan motiivit. Teoksessa M. Määttä & T. Tolonen (toim.) Annettu,

otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 112.

Larsen, C. H., Alfermann, D., Henriksen, K. & Christensen, M. K. 2013. Successful Talent Development in Soccer: The Characteristics of the Environment. Sport, Exercise, and Performance Psychology 2 (3), 190–206.

Larson, R. W., Hansen, D. M., Moneta, G. 2006. Differing Profiles of Developmental Experiences Across Types of Organized Youth Activities. Developmental Psychology 42 (5), 849–863.

Lasten ja nuorten hyvä harjoittelu. 2015. Lahti: VK-Kustannus.

Latomaa, T. 2009. Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa J. Perttula, & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Tampere: Lapin yliopistokustannus, 17–85.

Lavallee, D. & Wylleman, P. (toim.) 2000. Career transitions in sport: international perspectives. Morgantown (Wa): Fitness Information Technology.

Law, M. P., Côté, J. & Ericsson, K. A. 2007. Characteristics of Expert Development in Rhythmic Gymnastics: a Retrospective Study. International Journal of Sport & Exercise Psychology 5 (1), 82–103.

Lehmuskallio, M. 2007. Liikuntakulutus kaupunkilaislasten ja -nuorten liikuntasuhteessa. Turku: Turun yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Turun yliopiston julkaisuja.

Lehtinen, A-R. & Vuorisalo, M. 2007. Lasten sosiaalinen pääoma – mittaamisen kokemuksia ja haasteita. Teoksessa L. Alanen, V-M. Salminen & M. Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 211–247.

Lehtinen, E., Kuusinen, J. & Vauras, M. 2007. Kasvatuspsykologia. 2. uud. p. Helsinki: WSOY.

Liikanen V. & Rannikko A. 2015. Vaihtoehtolajit nuorten liikunnallisena elämäntapana. Liikunta & Tiede 52 (1), 47–54.

Lindfelt, M. 2010. Elite sports in tension: making identification the core moral norm for professional sports in the future. Sport in Society 13 (2,) 186–198.

Liukkonen, J. 1998. Enjoyment in youth sports: A goal perspectives approach. Jyväskylä: Likes – Reserch Reports on Sport and Health 114.

Lämsä, J. 2009. Lasten ja nuorten urheilu yhteiskunnassa. Teoksessa H. Hakkarainen (toim.) Lasten ja nuorten urheiluvalmennuksen perusteet. Lahti: VK-kustannus Oy, 15–42.

Lämsä, J. 2012. Lions on the Ice: the success story of Finnish ice hockey. Teoksessa S. S. Andersen & L. T. Ronglan (toim.) Nordic Elite Sport: Same ambitions – different tracks. Oslo: Universitetsforlaget, 152–167.

MacPhail, A., Gorely, T. & Kirk, D. 2003. Young people's socialisation into sport: a case study of an athletics club. Sport, Education & Society 8 (2), 251–267.

MacPhail, A. & Kirk, D. 2006. Young People's Socialisation into Sport: Experiencing the Specialising Phase. Leisure Studies 25 (1), 57–74.

MacPhail, A., Lyons, D., Quinn, S., Hughes, A. & Keane, S. 2010. A framework for lifelong involvement in sport and physical activity: the Irish perspective. Leisure Studies 29 (1), 85–100.

Mannheim, K. 1972 [1923]. The Problem of Generations. Teoksessa P. G. Altbach & R. S. Laufer (toim.) The new pilgrims: youth protest in transition. New York: McKay, 101–138.

Mayer, K. U. 2003. The sociology of life course and lifespan psychology: Diverging or converging pathways? Teoksessa U. M. Staudinger & U. Lindenberger (toim.) Understanding human development: Dialogues with lifespan psychology. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 463–481.

Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. (toim.) 2010. Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Mills, A., Butt, J., Maynard, I. & Harwood, C. 2014. Examining the development environments of elite English football academies: The players' perspective. International Journal of Sports Science and Coaching 9 (6), 1457–1472.

Moen, P. 1995. Introduction. Teoksessa P. Moen, G. H. Elder Jr. & K. Lüscher (toim.) Examining lives in context. Washington, DC: American Psychological Association, 1–11.

Mononen, K., Aarresola, O., Sarkkinen, P., Finni, J., Kalaja, S., Härkönen A. & Pirttimäki, M. (toim.) 2014. Tavoitteena nuoren urheilijan hyvä päivä – Urheilijan polun valintavaiheen asiantuntijatyö 2014. Jyväskylä: KIHUn julkaisusarja nro 46.

Monsaas, J. A. 1985. Learning to be a world-class tennis player. Teoksessa B. S. Bloom (toim.) Developing talent in young people. New York: Ballantine Books, 211–269.

Mortensen, J., Henriksen, K. & Stelter, R. 2013. Tales from the Future: A Narrative Investigation of the Imagined Career Paths of Young Athletes. Sport Science Review 22 (5), 305–327.

Myllyniemi, S. & Berg, P. 2013. Nuoria liikkeellä!: nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 140, NUORAn julkaisuja, 49.

Mäenpää, P., Lämsä, J. & Manninen, T. 2013. Urheilijalisenssi: selvitys lasten ja nuorten urheilun lisenssijärjestelmistä. Valo & KIHU. http://www.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2013_mae_urheilijal_sel62_51104.pdf

Nieminen, J. 2003. Vanhempain valvottavista asiantuntijain analysoitaviksi. Teoksessa S. Aapola & M. Kaarinen (toim.) Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, 261–281.

Niemi-Nikkola, K. 2004. Suomalainen valmennusjärjestelmä. Teoksessa A. Mero, A. Nummela, K. Keskinen ja K. Häkkinen (toim.) Urheiluvalmennus. Lahti: VK-kustannus Oy, 387–397.

Nurmenniemi, J. 2010. Raportti lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka – verkkokyselystä. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 33.

Ojala, A. 2015. Vaihtoehtoisuutta ja valtavirtaisuutta – Tutkimus suomalaisten lumilautailijoiden uria raamittavista asenteista, olosuhteista ja resursseista. Jyväskylän yliopisto: Studies in Sport, Physical Education and Health 219.

Ojala, A. & Itkonen, H. 2014. Nautinnonhalu vie voitonjanon: Lumilautailu ja urheilun muuttuvat sosialisaatioympäristöt. Kasvatus & Aika 8 (4), 7–19.

Patton, M. Q. 2015. Qualitative research & evaluation methods: integrating theory and practice. 4. p. Sage Publications.

Penttinen, P. 2007. Nuorten oppiminen myöhäismodernissa. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimus-verkosto, julkaisuja 73, 255–275.

Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.). 2009. Kokemuksen tutkimus. 3. p. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Pickard, A. & Bailey, R. 2009 Crystallising Experiences among Young Elite Dancers. Sport, Education and Society 14 (2), 165–181.

Piispa, M. 2015. Elämäntapalajit, huippu-urheilu ja suomalainen urheiluliike. Teoksessa P. Harinen, V. Liikanen, A. Rannikko & P. Torvinen (toim.) Liikutukseen asti – Vaihtoehtoliikunta, nuoruus ja erottautumisen mieli. Jyväskylä: LIKES, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 303, 90–97.

Piispa, M., & Salasuo M. 2014. Taiteilijan elämänkulku: tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 156.

Pummell, B., Harwood, C. & Lavallee, D. 2008. Jumping to the next level: A qualitative examination of within-career transition in adolescent event riders. Psychology of Sport and Exercise 9 (4), 427–447.

Punch, S. 2002. Interviewing Strategies with Young People: the 'Secret Box', Stimulus Material and Task-based Activities. Children & Society 16 (1), 45–56.

Puuronen, V. 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.

Pöyhönen, P. 2015. "Mä en oikein tiedä mitä multa odotetaan": nuoren urheiluharrastus vanhempien tulkitsemana. Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitos, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma.

Raatikainen, P. 2004. Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Rautava, P., Laakso, L. & Nupponen, H. 2003. Vanhempien merkitys 5. luokan oppilaiden liikuntaharrastuksessa. Liikunta ja tiede 40 (5–6), 26–32.

Rottensteiner, C. 2015. Young Finnish Athletes' Participation in Organized Team Sports. Jyväskylän yliopisto: Studies in Sport, Physical Education and Health 228.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Ruusuvuori, J. & Tiittula L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Saaristo, K. & Jokinen, K. 2004. Sosiologia. WSOY: Helsinki.

Salasuo, M. 2007. Atomisoitunut sukupolvi. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 7/2007.

Salasuo, M., Piispa, M. & Huhta, H. 2015. Huippu-urheilijan elämänkulku: tutkimus urheilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 166.

Samuel R. D. & Tenenbaum, G. 2011. How do athletes perceive and respond to change-events: An exploratory measurement tool. Psychology of Sport and Exercise 12, 392–406.

Savolainen, J. & Härkönen, A. 2014. Toisen asteen urheiluoppilaitokset. Teoksessa K. Mononen, O. Aarresola, P. Sarkkinen, J. Finni, S. Kalaja, A. Härkönen & M. Pirttimäki (toim.) Tavoitteena nuoren urheilijan hyvä päivä – Urheilijan polun valintavaiheen asiantuntijatyö 2014. Jyväskylä: KIHUn julkaisusarja nro 46, 87–89.

Schubring, A. & Thiel A. 2014. Growth problems in youth elite sports. Social conditions, athletes' experiences and sustainability consequences. Reflexive Practice, 15 (1), 78–91.

Siisiäinen, M. 2003. Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. Sosiologia 40 (3), 204–218.

Silkelä, R. 1999. Persoonallisesti merkittävät oppimiskokemukset: tutkimus luokanopettajaksi opiskelevien oppimiskokemuksista. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja, n:o 52.

Sitton, J. 2003. Habermas and Contemporary Society. Gordonsville: Palgrave Macmillian.

Smith, B. 2010. Narrative inquiry: ongoing conversations and questions for sport and exercise psychology research. International Review of Sport and Exercise Psychology 3 (1), 87–107.

Smith, B. & Sparkes, A. C. 2009. Narrative inquiry in sport and exercise psychology: What can it mean, and why might we do it? Psychology of Sport and Exercise 10 (1), 1–11.

Soini, T. 2011. Treenimatkoja kuljetusyhteiskunnassa: kilpaurheilevan lapsen vanhemmuus. Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteiden laitos, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma.

Stambulova, N. B. 1994. Developmental sports career investigations in Russia: A post-perestroika analysis. The Sport Psychologist 8 (3), 221–237.

Stambulova, N. B. & Alfermann, D. 2009. Putting Culture into Context: Cultural and Cross-Cultural Perspectives in Career Development and Transition Research and Practice. International Journal of Sport & Exercise Psychology 7 (3), 292–308.

Stambulova, N. B., Alfermann, D., Statler, T. & Côté, J. 2009. ISSP Position Stand: Career Development and Transitions of Athletes. International Journal of Sport and Exercise Psychology 7 (4), 395–412.

Stambulova, N. B., Engström, C., Franck, A., Linnér, L. & Lindahl, K. 2014. Searching for an optimal balance: Dual career experiences of Swedish adolescent athletes. Psychology of Sport and Exercise 21, 4–14.

Stambulova, N., Franck, A. & Weibull, F. 2012. Assessment of the transition from junior-to-senior sports in Swedish athletes. International Journal of Sport & Exercise Psychology 10 (2), 79–95.

Stambulova, N. B. & Ryba, T. V. (toim.) 2013. Athletes' Careers Across Cultures. London: Routledge.

Strachan, L., Côté, J. & Deakin, J. 2009. "Specializes" versus "samplers" in youth sport: Comparing experiences and outcomes. Sport Psychologist 23 (1), 77–92.

Suomalaisen huippu-urheilun muutos: huippu-urheilun muutosryhmän loppuraportti 2012. http://www.sport.fi/system/resources/W1siZiIsIjIwMTMvMTEvMjUvMTJfNDVfMjJfNzcxX0h1TXVfbG9wcHVyYXBvcnR0aV93d3cucGRmIl1d/HuMu_loppuraportti_www.pdf.

Suomen palloliitto. 1991. Nuorisotoiminnan linjat 1988. 2. p. Helsinki: Suomen palloliitto.

SVUL 1978. Urheiluseuran nuorisovalmennus. Helsinki: Suomen valtakunnan urheiluliitto. Moniste.

Thiel, A., Teubert, H. & Cachay, K. 2005. Linking top sports and schools to foster the next generation of athletes in competitive sports – reflections on the example of the German integrated systems. European Journal for Sport and Society 2 (2), 121–138.

Thorpe, H. 2009. Understanding 'alternative' sport experiences: A contextual approach for sport psychology. International Journal of Sport and Exercise Psychology 7 (3), 359–379.

Tiikkaja, J. 2014. Ihmisen valmentaminen. Helsinki: Auditorium.

Tiirikainen, M. & Konu, A. 2013. Miksi lapset ja nuoret katoavat liikunta- ja urheiluseuroista murrosiässä? Teoksessa Miksi murrosikäinen luopuu liikunnasta? Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:3.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (6., uud. laitos) Helsinki: Tammi.

Turpeinen, H. 2012. Kohti huippu-urheilijan uraa: tutkimus nuorten urheilijoiden sosiaalisista, fyysisistä ja psyykkisistä taustatekijöistä sekä heidän uraan vaikuttaneista ympäristötekijöistä. Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteiden laitos, liikuntapedagogiikan pro gradu -työ.

Vehkalahti, K., Rutanen, N., Lagström, H. & Pösö, T. 2010. Kohti eettisesti kestävää lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa H. Lagström; T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 101.

Vella, S. A., Oades, L. G. & Crowe, T. P. 2013. The relationship between coach leadership, the coach-athlete relationship, team success, and the positive developmental experiences of adolescent soccer players. Physical Education and Sport Pedagogy 18 (5), 549–561.

Vuolle, P. 1977a. Suomalaisen huippu-urheilijan elämänura: perustietoja vuosina 1956–1972 huipulla olleiden suomalaisten urheilijoiden urheilu-urasta, sosiaalisesta taustasta, koulutuksesta, ammatista ja

yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Jyväskylä: LIKES. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja, 17.

Vuolle, P. 1977b. Urheilu elämänsisältönä: menestyneiden urheilijoiden elämänura kilpailuvuosina. Jyväskylän yliopisto: Studies in Sport, Physical Education and Health 10.

Wacquant, L. J. D. 1995. Kohti sosiaalista praxeologiaa: Bourdieun sosiologian rakenne ja logiikka. Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant (toim.), M. Sabour & M. A. Salo, (suom.). 1995. Refleksiiviseen sosiologiaan: tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu: Joensuu University Press, 20–84.

Walters, S. R., Payne, D., Schluter, P. J. & Thomson, R. W. 2010. It's all about winning, isn't it? Competing discourses in children's sport in New Zealand. European Journal for Sport and Society 7 (2), 105–116.

Weber, M. 1978 [1922]. Economy and society: An outline of interpretive sociology. Vol. 1. Berkeley California.

Webster, L. & Mertova, P. 2007. Using narrative inquiry as a research method: an introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching. London: Routledge.

Wheeler, S. 2012. The significance of family culture for sports participation. International Review for the Sociology of Sport 47 (2), 235–252.

Wolfenden, L. E. & Holt, N. L. 2005. Talent Development in Elite Junior Tennis: Perceptions of Players, Parents, and Coaches. Journal of Applied Sport Psychology 17 (2), 108–126.

Wuerth, S., Lee, M. J. & Alfermann, D. 2004. Parental involvement and athletes' career in youth sport. Psychology of Sport and Exercise 5 (1), 21–33.

Wylleman, P., Alfermann, D. & Lavallee, D. 2004. Career transitions in sport: European perspectives. Psychology of Sport and Exercise 5 (1), 7–20.

Wylleman, P., DeKnop, P., Ewing, M. E. & Cumming, S. P. 2000. Transitions in Youth Sport: A Developmental Perspective on Parental Involvement. Teoksessa D. Lavallee & P. Wylleman (toim.) Career Transitions in Sport: International Perspectives. Morgantown, WV: Fitness Information Technology, 143−160.

Wylleman, P. & Reints, A. 2010. A lifespan perspective on the career of talented and elite athletes: Perspectives on high-intensity sports. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 20 (2), 88–94.

Zacheus, T. 2008. Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen: suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopiston julkaisuja 268.

LIITTEET

LIITE 1 Tutkimuksessa hyödynnetty osa kyselystä (esimerkkinä jalkapalloilijoiden kysely)

Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus (KIHU) _____
Jalkapallo 2010

TAUSTATIEDOT

1. Sukupuoli
1 Nainen
2 Mies

2. Syntymäkuukausi _____-kuu

URHEILUN HARRASTAMINEN

HUOM! *Pyydä tarvittaessa apua vanhemmiltasi*.

8. Mitkä seuraavista vaihtoehdoista kuvaavat parhaiten liikunta- ja urheiluharrastuksiasi eri ikävaiheissa. Ympyröi vain yksi vastaus/ ikävaihe. Kirjoita pyydettäessä viivalle päälajisi nimi.

Varhaislapsuus (3-6 vuotta)

1 **Pihaleikkejä ja ohjattua liikuntaa**. Olin usein mukana erilaisissa pihaleikeissä ja peleissä, joissa juostiin, hypittiin ja kiipeiltiin. Osallistuin myös urheiluseurojen järjestämiin liikuntaharrastuksiin.

2 **Vain pihaleikkejä**. Olin usein mukana erilaisissa pihaleikeissä ja peleissä, joissa juostiin, hypittiin ja kiipeiltiin. En osallistunut urheiluseurojen järjestämiin liikuntaharrastuksiin.

3 **Vain ohjattua liikuntaa**. En juurikaan osallistunut sellaisiin pihaleikkeihin tai peleihin, joissa juostiin, hypittiin ja kiipeiltiin. Osallistuin kuitenkin urheiluseurojen järjestämiin liikuntaharrastuksiin.

4 **Ei pihaleikkejä, ei ohjattua liikuntaa**. En juurikaan osallistunut sellaisiin pihaleikkeihin tai peleihin, joissa juostiin, hypittiin ja kiipeiltiin. En myöskään osallistunut urheiluseurojen järjestämiin liikuntaharrastuksiin.

Alakouluikä (7-12 vuotta)

1 **Yksi päälaji, ei sivulajeja**. Harrastin urheiluseurassa vain päälajiani _____. Harrastin muita urheilulajeja vain satunnaisesti tai koulun liikuntatunneilla.

2 **Yksi päälaji, sivulaji/ -lajeja**. Harrastin urheiluseurassa päälajiani _____, mutta se ei ollut ainoa urheiluseurassa tai omatoimisesti harrastamani urheilulaji. Muiden lajien harrastaminen ei ollut minulle yhtä tärkeää kuin päälajini harrastaminen.

3 **Useita lajeja tasapuolisesti**. Harrastin urheiluseuroissa kahta tai useampaa eri urheilulajia. Minulla ei vielä silloin ollut varsinaista päälajia, johon olisin halunnut keskittyä.

4 **Omatoimista urheilun harrastamista seuratoiminnan ulkopuolella.** En harrastanut mitään urheilulajia urheiluseurassa, mutta harrastin urheilua säännöllisesti omatoimisesti.

5 **Ei urheiluharrastuksia**. En harrastanut mitään urheilulajia muuten kuin satunnaisesti tai koulun liikuntatunneilla.

Yläkouluikä (13-15 vuotta)

1 **Yksi päälaji, omatoimista päälajin harjoittelua**. Olen harrastanut kilpailumielessä vain päälajiani _____. Ohjattujen harjoitusten lisäksi olen harjoitellut päälajiani säännöllisesti myös omatoimisesti. Muita lajeja olen harrastanut vain satunnaisesti tai koulun liikuntatunneilla.

2 **Yksi päälaji, kilpailemista myös sivulajissa/ -lajeissa**. Olen harrastanut kilpailumielessä päälajiani _____, mutta olen samalla harrastanut kilpailumielessä myös muita lajeja. Muiden lajien harrastaminen ei ole ollut minulle yhtä tärkeää kuin päälajini harrastaminen.

3 **Yksi päälaji, muiden lajien omatoimista harrastamista**. Olen harrastanut kilpailumielessä vain päälajiani _____. Ohjattujen harjoitusten lisäksi olen säännöllisesti harrastanut omatoimisesti myös muita lajeja.

4 **Yksi päälaji, ei omatoimista harjoittelua tai harrastamista**. Olen harrastanut kilpailumielessä vain päälajiani _____. Ohjattujen harjoitusten lisäksi en ole harjoitellut päälajiani omatoimisesti. Muita lajeja olen harrastanut vain satunnaisesti tai koulun liikuntatunneilla.

5 **Myöhemmin tehty lajivalinta**. Olen harrastanut kilpailumielessä eri urheilulajeja. En ole vielä valinnut päälajiani tai olen vasta viime aikoina päättänyt keskittyä vain yhteen päälajiin _____.

6 **Myöhemmin aloitettu kilpaurheiluharrastus**. Olen alkanut harrastaa urheilua kilpailumielessä vasta viime aikoina.

JALKAPALLON PELAAMINEN

9. Minkä ikäisenä aloitit jalkapallon pelaamisen <u>seurassa</u>? _____ vuotiaana

11. Oletko ollut mukana Suomen Palloliiton (SPL) järjestämässä toiminnassa?

1 En ole ollut
2 Olen osallistunut Piirijoukkue Cupiin
3 Olen osallistunut alueleirille/ Olen pelannut aluejoukkueessa
4 Olen osallistunut kykyleirille
5 Olen osallistunut maajoukkueleirille

14. Arvioi harjoitteluasi edellisen <u>sarjakauden</u> aikana.

(1) <u>Lajiharjoitukset</u> = joukkueen kanssa tehtävät peliharjoitteet	n. _____ kertaa viikossa n. _____ tuntia/ harjoitus
(2) <u>Oheisharjoitukset</u> = joukkueen kanssa tehtävät muut kuin peliharjoitteet, kuten juoksu- tai voimaharjoitteet	n. _____ kertaa viikossa n. _____ tuntia/ harjoitus
(3) <u>Omatoimiset harjoitukset</u> = joukkueharjoitusten lisäksi tapahtuva itsenäinen harjoittelu	n. _____ kertaa viikossa n. _____ tuntia/ harjoitus
(4) <u>Muiden lajien harjoitukset</u> = muiden lajien harrastamiseen liittyvä ohjattu harjoittelu	n. _____ kertaa viikossa n. _____ tuntia/ harjoitus

21. <u>Joukkueesi</u> muihin pelaajiin verrattuna olet jalkapalloilijana taidoiltasi ...

1 Selvästi keskitason alapuolella
2 Jonkin verran keskitason alapuolella
3 Keskitasoa
4 Hieman keskitason yläpuolella
5 Selvästi keskitason yläpuolella

22. <u>Kaikkiin -95 syntyneisiin</u> pelaajiin verrattuna olet jalkapalloilijana taidoiltasi ...

1 Selvästi keskitason alapuolella
2 Jonkin verran keskitason alapuolella
3 Keskitasoa
4 Hieman keskitason yläpuolella
5 Selvästi keskitason yläpuolella

23a. <u>TYTÖT</u>: Millä tasolla uskot pelaavasi jalkapalloa 18-vuotiaana (vain <u>yksi</u> vastaus)?

1 En osaa sanoa
2 En usko, että jatkan harrastusta niin pitkään
3 B-tyttöjen sarjassa
4 Naisten II-divisioonassa tai sitä alemmassa naisten sarjassa
5 Naisten I-divisioonassa
6 Naisten Liigassa
7 Ulkomailla

23b. POJAT: Millä tasolla uskot pelaavasi jalkapalloa 18-vuotiaana (vain yksi vastaus)?

1 En osaa sanoa
2 En usko, että jatkan harrastusta niin pitkään
3 A-nuorten piirisarjassa
4 A-nuorten I-divisioonassa
5 A-nuorten SM-sarjassa
6 Miesten III-divisioonassa tai sitä alemmassa miesten sarjassa
7 Miesten II-divisioonassa
8 Miesten I-divisioonassa
9 Miesten Veikkausliigassa
10 Ulkomailla

VANHEMMAT

HUOM! *Pyydä apua vanhemmiltasi seuraavien kysymysten kohdalla*

33. Onko isäsi harrastanut tai harrastaako hän urheilua?

1 Ei ole harrastanut
2 Vain kuntoilumielessä
3 Kyllä, alemmilla sarjatasoilla; laji? _____
4 Kyllä, SM-tasolla; laji? _____
5 Kyllä, kansainvälisellä tasolla; laji? _____

34. Onko äitisi harrastanut tai harrastaako hän urheilua?

1 Ei ole harrastanut
2 Vain kuntoilumielessä
3 Kyllä, alemmilla sarjatasoilla; laji? _____
4 Kyllä, SM-tasolla; laji? _____
5 Kyllä, kansainvälisellä tasolla; laji? _____

35. Miten ja kuinka usein vanhempasi/ muu huoltajasi ovat osallistuneet harrastukseesi?

	Ei lainkaan	Satunnaisesti	Melko usein	Jatkuvasti
Harjoituksiin/ peleihin kuljettaminen	1	2	3	4
Harjoitusten seuraaminen	1	2	3	4
Kotipelien seuraaminen	1	2	3	4
Vieraspelien seuraaminen	1	2	3	4
Joukkueen valmentaminen	1	2	3	4
Joukkueen johtamiseen liittyvät tehtävät	1	2	3	4
Joukkueen huoltamiseen liittyvät tehtävät	1	2	3	4
Talkootoimintaan osallistuminen	1	2	3	4
Henkilökohtaisten varusteiden huolto	1	2	3	4
Yhdessä pelaaminen (”pihapelit”)	1	2	3	4
Jalkapallosta keskusteleminen	1	2	3	4
Jalkapallon katsominen TV:stä	1	2	3	4
Jalkapallon seuraaminen pelitapahtumissa	1	2	3	4

LIIKUNTAPAIKAT, KAVERIT JA VAPAA-AIKA

41. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat liikunnassa ja urheilussa ovat sinulle?

	Ei lainkaan tärkeä	Hieman tärkeä	Melko tärkeä	Tärkeä	Erittäin tärkeä	En osaa sanoa
1. Kilpaileminen ja voittaminen	1	2	3	4	5	E
2. Terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen	1	2	3	4	5	E
3. Fyysisen suorituskyvyn parantaminen ja omien rajojen testaaminen	1	2	3	4	5	E
4. Ilo, rentoutuminen ja hauskanpito	1	2	3	4	5	E
5. Ystävyyssuhteet ja yhdessäolo	1	2	3	4	5	E
6. Henkinen kasvu ja itsensä kehittäminen	1	2	3	4	5	E
7. Muodikkuus ja ulkonäkö	1	2	3	4	5	E
8. Vanhempieni tai muiden ihmisten (esim valmentaja) odotukset ja kannustus	1	2	3	4	5	E
9. Näkyminen tiedotusvälineissä	1	2	3	4	5	E
10 .Kiinnostukseni nimenomaan jalkapalloon	1	2	3	4	5	E
11. Muu, mikä?	1	2	3	4	5	E

42. Kuinka paljon seuraavat henkilöt tai tekijät ovat vaikuttaneet kiinnostukseesi urheiluharrastustasi kohtaan? Pohdi vaikutuksia (A) aloittaessasi urheiluharrastusta, (B) tällä hetkellä.

Henkilöt tai tekijät	A.Vaikutus kiinnostukseesi aloittaessasi harrastusta			B. Vaikutus kiinnostukseesi tällä hetkellä		
	Ei lainkaan	Vähäinen vaikutus	Suuri vaikutus	Ei lainkaan	Vähäinen vaikutus	Suuri vaikutus
1. Vanhemmat	1	2	3	1	2	3
2. Siskot ja veljet	1	2	3	1	2	3
3. Muut sukulaiset	1	2	3	1	2	3
4. Kaverit	1	2	3	1	2	3
5. Opettaja tai opettajat	1	2	3	1	2	3
6. Urheiluseuran ohjaajat ja valmentajat	1	2	3	1	2	3
7. Urheiluidolit (huippu-urheilija tai joukkue)	1	2	3	1	2	3
8. Muu, mikä?	1	2	3	1	2	3

LIITE 2 Haastattelurunko

Haastattelurunko

1. Elämänkulku ja taustatiedot

Keskustelemme ensin alkuun hieman sinusta ja taustoistasi yleisesti.

Kysymykset:
Sinä itse

A. Minkä ikäinen olet ?
B. Tämänhetkinen oppilaitos ja urheiluseura?
C. Missä asut tällä hetkellä? Entä mistä olet kotoisin? [jos eri paikka, niin paikkakunnan vaihdoista]
D. Onko sinulla muita harrastuksia kuin urheilu? Mitä teet vapaa-ajallasi ja millaisista asioista olet yleensä kiinnostunut?

Perhe

A. Keitä perheeseesi kuuluu?
B. Harrastavatko muut perheenjäsenesi jotakin, mitä?
C. Minkälaisia asioita perheelläsi on ollut tapana tehdä yhdessä?
D. Mitä ajattelet, minkälaisia asioita perheessäsi arvostetaan?

Ystävät

A. Mitä asioita pääasiassa teette ystäviesi kanssa? Mistä johtuu, että teette juuri kyseisiä asioita?

Elämänkulku

A. Onko elämässäsi tapahtunut jotain isoja muutoksia (esimerkiksi asuminen ulkomailla)?

2. Urheiluharrastuksesi

Nyt käsittelemme tarkemmin urheiluharrastustasi. Tämä on tutkimuksen päätarkoitus, joten tähän käytämme aikaa ja paneudumme tähän syvemmin. Täytämme samalla paperia, jota kutsun ”urheilukartaksi”. Siinä on aikajana ja muutamia asioita, jotka erityisesti minua kiinnostavat.

A. Aloitamme ensin kirjaamalla janalle urheiluharrastuksesi kulun: **mitä olet harrastanut ja milloin, milloin olet vaihtanut seuraa tai siirtynyt toiseen harjoitusryhmään, tms**.

B. Kertoisitko vielä **urheilullisesta menestyksestäsi**.

C. Seuraavaksi toivoisin, että sijoittaisit paperille oman **urheiluharrastuksesi tärkeät, mieleen painuneet kokemukset**. Kokemus voi olla yksittäinen tapahtuma (esim. onnistuminen tai epäonnistuminen tärkeässä kilpailussa tai oman esikuvan kohtaaminen), tai voit halutessasi kuvata tärkeän pidemmän ajanjakson, jonkin tietyn vaiheen (esim. harjoittelu tietyssä ryhmässä). Myönteiset kokemukset voit kuvata ikäjanan yläpuolelle ja kielteiset ikäjanan alapuolelle. Kirjaa niin monta asiaa ja siten, kuin itse haluat. Keskustelemme niistä sen jälkeen vielä, eli voit vain lyhyesti kirjata pääasiat kokemuksesta. Käytä pohtimiseen niin paljon aikaa kuin tunnet tarvitsevasi. [Tarvittaessa otetaan toinen paperi käyttöön]

D. Merkitään janalle:
   a. Intensiivisen harjoittelun aloittaminen, jos se on määriteltävissä
   b. Päälajin valintahetki
   c. Päätös urheilu-urasta, jos se on syntynyt

E. Miten seuraavat henkilöt ovat vaikuttaneet eri vaiheissa harrastukseesi? Merkitse keltaisella tussilla vähäinen vaikutus ja punaisella suuri vaikutus. [urheilukartan täyttämistä itsenäisesti] Kerrotko vielä, miten vaikutus on mielestäsi näkynyt?

F. Miten muut tekijät ovat vaikuttaneet urheiluharrastukseesi? Oletko esimerkiksi lapsena syttynyt jostakin urheilun suurtapahtumasta, opetellut youtubin avulla urheilujuttuja, käyttänyt jotain tiettyä urheilukenttää enemmän kuin muita tai muuta sellaista? Tuleeko mieleesi jokin asia, jota ilman et olisi nyt tässä urheilijana (jota et ole vielä maininnut)?

3. Tulevaisuuden odotukset ja suunnitelmat

[otetaan uusi paperi jatkoksi]

Jatkaisitko urheilukarttasi aikajanaa ikävuoteen 30 saakka. Kertoisitko tavoitteistasi ja myös unelmistasi, vaikka ne eivät juuri nyt tuntuisi ihan realistisiltakaan. Mitä asioita tulevaisuudessa voisi tapahtua? [Urheilukartan itsenäistä täyttöä ja sen jälkeen keskustelu]

4. Ajatukset kilpa- ja huippu-urheilusta [tämä osio kokoaa urheilun merkityksiä vielä siltä varalta, jos asiat eivät ole tulleet muutoin esiin]

Käytät paljon vapaa-aikaasi urheiluun.

a) Kertoisitko vielä omin sanoin, miten ja miksi olet päätynyt harrastamaan urheilua ja juuri valitsemaasi lajia.

b) Miten urheilu suhteutuu muihin asioihin elämässäsi (esimerkiksi kouluun)? Entä mikä urheilussa on sinulle tärkeää verrattuna muihin elämänalueisiin?
c) Sulkeeko urheiluharrastuksesi sinut jostakin pois? Oletko joutunut luopumaan jostakin, kun olet satsannut urheiluun?
d) Minkälainen elämänalue kilpaurheilu mielestäsi on: mitä hyviä ja huonoja puolia siinä on?
e) Minkälaisia ajatuksia kansainvälinen huippu-urheilu sinussa herättää?

5. Jos katsot vielä tätä urheilukarttaasi, mitä ajatuksia se sinussa herättää? Mikä on mielestäsi oma vahvuutesi, jolla voit saavuttaa tavoitteesi?

LIITE 3 Urheilukarttapohja

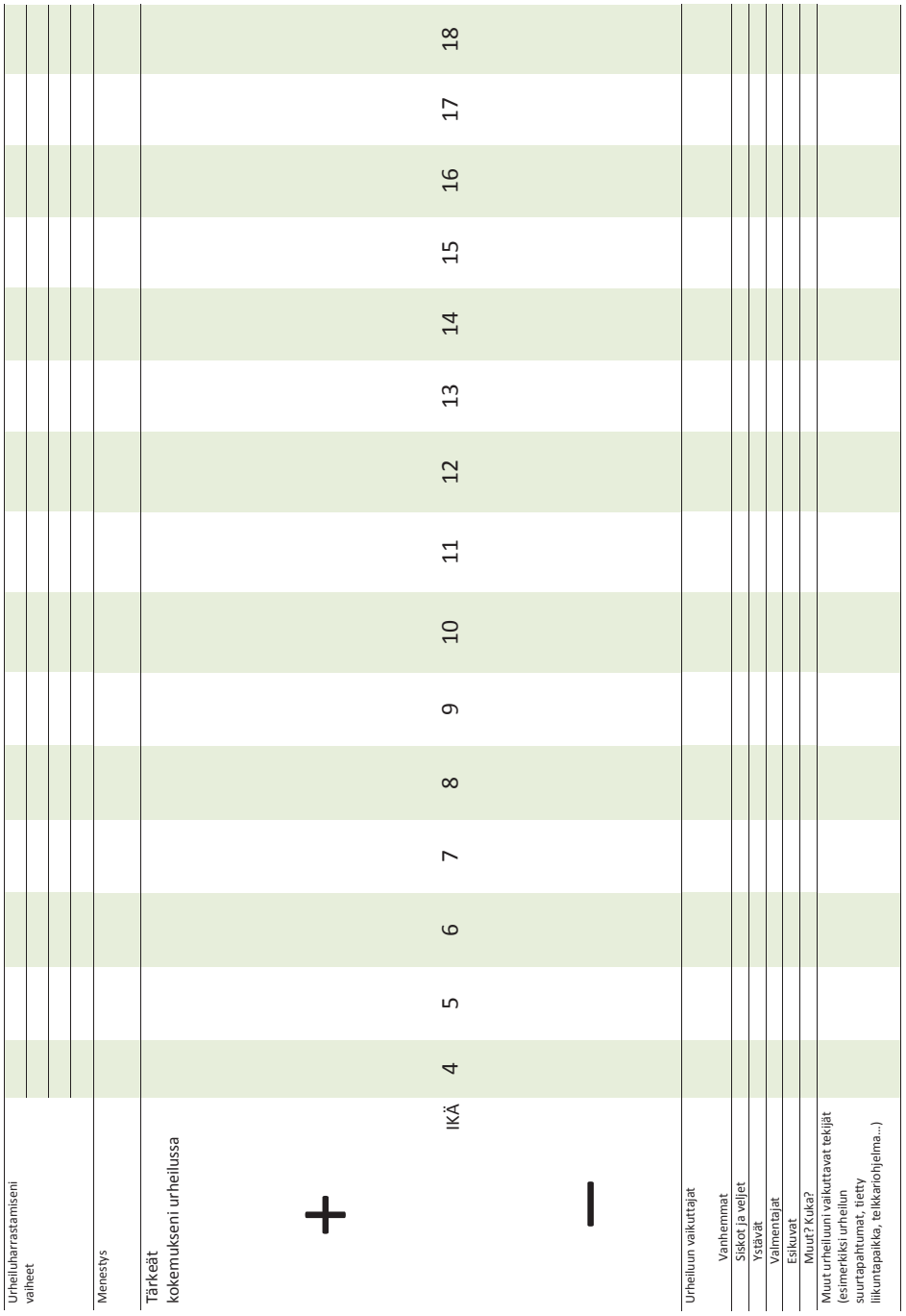

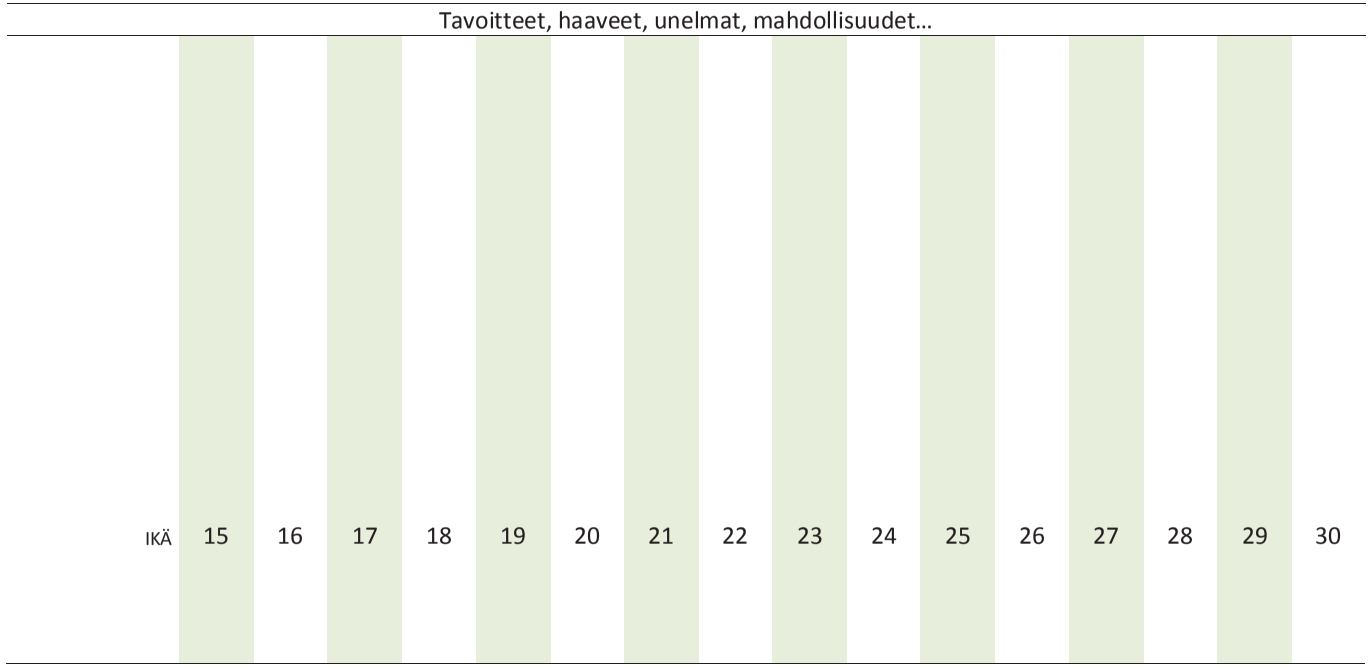
Tavoitteet, haaveet, unelmat, mahdollisuudet…
IKÄ
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

ORIGINAL PAPERS

I

VANHEMMAT MONI-ILMEINEN VAIKUTTAJA KILPAURHEILUUN SOSIAALISTUMISESSA

by

Outi Aarresola & Niilo Konttinen 2012

Liikunta & Tiede 49 (6), 29–35

Reproduced with kind permission by Liikunta & Tiede.

VANHEMMAT MONI-ILMEINEN VAIKUTTAJA KILPAURHEILUUN SOSIAALISTUMISESSA

OUTI AARRESOLA, NIILO KONTTINEN

Yhteyshenkilö: Outi Aarresola Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus, Rautpohjankatu 6, 40700 Jyväskylä
Puh. 040-672 5515. Sähköposti: outi.aarresola@kihu.fi

TIIVISTELMÄ

Aarresola, O., Konttinen, N. 2012. Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Liikunta & Tiede 49 (6), 29–35.

■ Nuorisourheilussa vanhemmat on perinteisesti nähty harrastuksen mahdollistajana. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lasten harrastuksen muuttuessa myös vanhempien rooli muuttuu. Mitä intensiivisempi harrastus on, sitä tiiviimmin myös vanhemmat osallistuvat harrastukseen. Vanhemmat on aiempaa vahvemmin tunnustettu nuorisourheilun yhdeksi toimijaksi myös käytännön urheiluelämässä.

Tässä artikkelissa tarkastellaan vanhempien roolia ja merkitystä nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Tutkittavia osa-alueita olivat vanhempien urheilutausta, kokemus vanhempien vaikuttavuudesta ja vanhempien osallistuminen. Tutkimusaineisto muodostui 14–15-vuotiaille kilpaurheilijoille tehdystä kyselystä, johon vastasi 2 430 jalkapallon, jääkiekon, koripallon, yleisurheilun ja maastohiihdon lisenssiurheilijaa.

Aineiston tilastollinen analysointi perustui kahden aineistosta konstruoidun, eri tasolla harrastavan ryhmän – tosikisaajien ja harrastekisaajien – vertailuun. Tosikisaajien vanhemmat olivat harrastekisaajien vanhempia useammin 1) kilpaurheilutaustaisia, 2) vaikuttaneet vahvasti nuoren kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan sekä 3) osallistuneet eri tavoin nuoren harrastukseen. Kokonaisuudessaan lajien väliset erot muodostuivat suuremmiksi kuin erot tosikisaajien ja harrastekisaajien kesken. Vanhemmat näyttäytyivät erityisen merkittävinä maastohiihtäjien urheiluun sosiaalistumisessa, jalkapalloilijoilla vähiten merkittävinä.

Tulokset vanhempien monitahoisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta antavat aihetta pohtia, voidaanko vanhempien osallisuutta tarkastella kaikissa lajeissa vain perinteisen kuljettamisen, kustantamisen ja kannustamisen kautta. Nuorten urheilijoiden vanhempiin kohdistettavien toimenpiteiden suuntaamiseksi olisi arvokasta ymmärtää nuoren kilpaurheilun ja perheen välistä monitahoista dynamiikkaa.

Asiasanat: sosialisaatio, kilpaurheilu, nuoret, vanhemmat

ABSTRACT

Aarresola, O., Konttinen, N. 2012. Parents as a multifaceted factor in the socialization into competitive sports. Liikunta & Tiede 49 (6), 29–35.

■ In youth sports, parents are traditionally seen as being a source of practical support. However, research results have shown that the role of parents changes with the development of a child's sports participation. The more intensive the hobby, the more intensively parents are involved. In sports politics as well, parents are more recognized than previously as player in youth sports.

This paper examines the role and significance of parents in the socialization of youths into sports. More specifically, the research questions include the parents' own sporting background, experience of the parents' impact and the parents' involvement. The research data consists of a survey sent to 14 to15 year old licensed participants of football, ice hockey, basketball, athletics and cross country skiing. The questionnaire was answered by 2430 young athletes.

Statistical analysis of the data was based on a comparison between two groups at different participation levels in each sport. The groups were constructed from the data and are labelled "competitive participants" and "recreational participants". In comparison to the parents of recreational participants, the parents of competitive participants 1) more often had a sporting background themselves, 2) more often had a strong impact on the young athletes' interest in sports and 3) were more involved in the sports of their child. All together, the differences between the studied sports were even more significant than the differences between participation groups. The parents were especially significant in the socialization of cross country skiers, and they were the most indifferent when it came to football.

The results show multifaceted impacts and levels of involvement by parents. Thus, there is a reason to rethink the parents' traditional support role of transportation, financing and encouragement. It would be valuable to understand the complex dynamics between competitive sports and family life when considering actions aimed at the parents of young athletes.

Key words: socialization, competitive sports, youth, parents

JOHDANTO

Kilpaurheilu herättää sekä harrastuksena että keskustelunaiheena intohimoja. Kilpaurheilu voidaan nähdä eräänlaisena liikuntakulttuurin "kovana ytimenä" tai yhtenä "tienä" kunnon ja hyvinvoinnin rinnalla (Pekkala & Heikkala 2007). Nuorten kilpaurheilun pohdittavia kysymyksiä ovat esimerkiksi kilpailullisuus, drop out sekä lahjakkaiden tunnistaminen ja tukeminen. Samaan aikaan aikuisurheilun käytännöt valuvat nuorisourheiluun (ks. esim. Fraser-Thomas, Côté & Deakin 2008). Nuorten urheilun tavoitteet ovat kuitenkin eriytyneet. Kirjavoituminen näkyy myös urheilun järjestäjien linjauksissa. Yhtälö kaikille mahdollisuuksia luovasta ja toisaalta myös menestykseen tähtäävästä nuorisourheilusta on vaikea.

Nyt 2010-luvulla suomalaisen urheilun muutokset näkyvät myös nuorisourheilussa. Suomen Liikunta ja Urheilu, Nuori Suomi ja Kunto yhdistyvät uudeksi kattojärjestöksi, joka pyrkii neljällä strategisella valinnalla toteuttamaan visiota maailman liikkuvimmasta urheilukansasta. Valinnat ovat 1) Seuratoiminnan laadun kehittäminen 2) Liikunnallisen elämäntavan edistäminen 3) Vaikuttaminen ja 4) Huippu-urheilu (Uusi liikuntajärjestö ry 2012). Liikunnallisen

elämäntavan edistäminen käsittää myös vanhempiin vaikuttamisen. Lisäksi vuonna 2010 Suomen Olympiakomitea ja Paralympiakomitea perustivat opetus- ja kulttuuriministeriön tuella Huippu-urheilun muutosryhmän elähdyttämään kilpa- ja huippu-urheilua. Tässä artikkelissa katseet on suunnattu vanhempien osallisuuteen nuorten kilpaurheilussa. Näin tutkimuksen yksi tarkoitus on osallistua ajankohtaiseen järjestökentällä meneillään olevaan keskusteluun. Tutkimus on osa laajempaa tutkimushanketta, jossa tarkastellaan monitieteisesti nuoria urheilijoita. Hanketta toteuttaa Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU ja rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

Tässä artikkelissa tarkastellaan vanhempien merkitystä ja roolia nuoren kilpaurheilijan urheiluun sosiaalistumisessa. Tutkimuskysymyksinä ovat, millaisia yhteyksiä nuorten kilpaurheiluun on 1) vanhempien kilpaurheilutaustalla 2) nuoren kokemalla vanhempien vaikutuksella ja 3) vanhempien osallistumisella urheiluharrastukseen. Tarkastelu perustuu kahden eri tasolla harrastavan ryhmän vertailuun. Artikkeli kiikaroi sosiaalistumista erityisesti kilpaurheilun näkökulmasta. On syytä tähdentää, että tutkimusasetelma ei sisällä arvoasetelmaa siitä, mitä liikunnan ja urheilun pitäisi olla, kenelle sitä pitäisi järjestää tai miten lapsia ja nuoria siihen tulisi sosiaalistaa.

Sosialisaatio käsitteenä

Sosialisaatiossa on kyse vuorovaikutuksesta, jossa yksilö kehittyy, kiinnittyy toisiin ihmisiin, mielipiteet ja tunteet muodostuvat sekä kieli omaksutaan. Samalla opitaan yhteisön toiminnan edellyttämiä yhteisiä normeja ja arvoja sekä sitä, mitä odotusarvoja yhteisöstä yksilöön kohdistuu. Nämä sisäistettyään yksilöstä tulee yhteisön jäsen. Sosiaalistuminen on siten myös sosiaalistumista yhteiskuntaan ja kulttuuriin, joka sisältää monenlaisia abstraktejakin tasoja. Yksilön sosiaalistuminen ei ole sikäli valinnainen prosessi, vaan se tapahtuu väjäämättä ja osin myös tiedostamatta (Antikainen 1998, 14, 103; Handel 2006, 16; Jokinen ja Saaristo 2004, 78–79).

Sosialisaatio on sosiologinen käsite, mutta sillä on vahvoja yhteyksiä sekä kasvatustieteisiin että psykologiaan (ks. esim. Handel 2006, 2; Saaristo & Jokinen 2004, 80). Tässäkin artikkelissa tutkimusaiheen – erityisesti urheilijaksi kehittymisen – tiimoilta on hyödynnetty myös urheilupsykologista kirjallisuutta, jossa painottuu sosiologista tulkintaa enemmän yksilönkehityksellinen näkökulma. Yhteisöön sosiaalistuminen onkin kehitystä, joka kulkee samanaikaisesti yksilön kehittymisen kanssa. Samalla kun opitaan ja tullaan tietoiseksi yhteisön odotuksista, yksilö kasvaa yhä enemmän erilliseksi, reflektoivaksi persoonaksi. Sosialisaatiolla on integroiva tehtävä ja yksilöllistymisellä erotteleva tehtävä. Nämä molemmat sosiaalisen kehittymisen prosessit ovat tärkeitä elämään sopeutumisen kannalta ja jatkuvat läpi elämän. (Damon 2006, 4). Sosialisaatiota tutkittaessa on lisäksi hyvä muistaa, että ihmiselämä on tarkoituksellista ja ihmiset asettavat varhaisvuosista lähtien tavoitteita toiminnalleen. Kulttuuri ja ympäristömme ihmiset vaikuttavat siihen, mitä tavoitteita asetamme ja mikä on meille mahdollista. (Antikainen 1998, 111–112). Durkheim (1980, 375) näkee asian siten, että yhteisön ideaalit saavat persoonallisia muotoja sitä mukaa, kun yksilönkin persoonallisuus kehittyy ja hänestä tulee autonomisen toiminnan lähde. Gerald Handel (2006, 12) ilmaisee asian yksinkertaisen tyhjentävästi: biologinen potentiaali kehittyy sosialisaation kautta.

Varhaislapsuuteen ajoittuvassa primaarisosialisaatiossa lapsi kohtaa tämän maailman merkityksellisten toisten (significant others) – hänestä huolehtivien – ihmisten välityksellä. Lapsi samastuu merkityksellisiin toisiin ja sitä kautta sisäistää roolit ja asenteet. Samastumisen kautta lapsi myös oppii tunnistamaan itsensä. Primaarisosialisaatiota seuraa sekundaarisosialisaatio, jossa yksilö omaksuu uusia sosiaalisia osamaailmoja ja yhteiskunnallisia ilmiöitä sekä institutionaalisia kenttiä. Primaarisosialisaatio on yksilön kannalta tärkein vaihe, joskin sekundaarisosialisaatio on yhtä väistämätöntä. Sekundaarisosialisaatio on vähemmän tunnelatautunutta kuin primaarisosialisaatio ja se vaatii vähemmän samastumista toisiin. Sekundaarisosialisaatio rakentuu jo sisäistetyn maailman ja jo rakentuneen minuuden päälle. (Berger & Luckmann 1994, 150, 157–164). Näiden prosessien eroa kuvaa hyvin myös ajatus, että primaarisosialisaatiossa muodostuu persoonallinen identiteetti ja sekundaarisosialisaatiossa sosiaalinen identiteetti (Antikainen 1998, 104).

Myöhäismodernissa kulttuurissa sekundaarisosialisaation merkitys korostuu. Myöhäismoderni (late modernity, high modernity) yhteiskunta tarjoaa lukemattomia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja minuuden rakentamiseen. Sosiaalisen elämän avoimuus, auktoriteettien moninaisuus ja toiminnan moniarvoistuminen johtavat siihen, että elämäntyylistä tulee tärkeä identiteetin ja päivittäisen toiminnan perusta. Erilaisissa konteksteissa valitaan erilaisia toimintatapoja ja tyylejä, esimerkiksi harrastuksissa ja tietyissä ihmissuhteissa. (Giddens 1991, 3–5, 83). Myös Antikainen (1998, 105) painottaa, että esimerkiksi rationaalinen harkinta tai muoti ja viehätys ohjailevat ryhmien toimintaa. Bergerin ja Luckmannin (1994) mukaan sekundaariset sisäistymät on kuitenkin helppo syrjäyttää, koska primaarisosialisaatio hallitsee maailmankuvaa. Tämä tekee erilaiset institutionaaliset pyrkimykset hankalaksi. (Berger & Luckmann 1994, 157–164).

Edellä esitetyt tulkinnat ovat tärkeitä lähtökohtia tälle artikkelille. Artikkelissa keskitytään urheiluun sosiaalistumiseen (socialization into sport), vaikka urheilun ja sosialisaation suhdetta voidaan tarkastella laajemmin myös urheilun välinearvon kautta (socialization via sport) (Loy, McPherson & Kenyon 1978, 216). Urheiluseuratoimintaan tullaan varhaislapsuuden, primaarisosialisaation kokemusten kautta. Urheiluyhteisöt ovat tärkeitä kilpaurheilun sosiaalistaja, mutta toimivat pääasiassa sekundaarisosialisaation kentällä. Nuorten kilpaurheilussakin merkitykset rakentuvat primaarisosialisaatiossa sisäistetyn maailmankuvan päälle. Lapsen kasvaessa nuoreksi perhe ei häviä mihinkään, vaan säilyy muiden elämänpiirien ohella sosiaalisena ympäristönä. Tämän vuoksi perhekontekstin ymmärtäminen nuorten kilpaurheilussakin on erityisen tärkeää.

Urheilijaksi sosiaalistuminen prosessina ja kontekstissa

Urheilijaksi kehittymisestä (athlete development) on kansainvälistä kirjallisuutta runsaasti (esim. Bruner ym. 2008). Myös sosiaalistumista on kuvattu eri näkökulmista, jotka tässä artikkelissa jäsennetään kontekstuaalisiin ja prosessimaisiin tarkastelutapoihin. Kontekstuaalisissa tarkastelutavoissa urheilijaksi kehittymistä tutkitaan yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksena. Empiiriset tutkimukset pyrkivät ensisijaisesti tarkastelemaan sitä, *miten erilaiset tekijät vaikuttavat* yksilön sosiaalistumiseen. Prosessimalleissa taas kuvataan sosiaalistumisen etenemistä esimerkiksi vaiheittain. Tällöin tutkimuksellinen mielenkiinto on kehityksessä harrastavasta lapsesta aikuiseksi urheilijaksi ja siirtymisessä vaiheesta toiseen.

Monet kontekstuaaliset mallit perustuvat alkujaan Bronfenbrennerin vuonna 1979 esittämään ekologiseen systeemiteoriaan, jossa yksilöä ympäröivät mikro-, meso-, ekso- ja makrotason systeemit (ks. Härkönen 2007). Mallia ovat soveltaneet mm. Carlson (1988, 1993) tutkiessaan ruotsalaisia huippu-urheilijoita ja myös Henriksen ym. (2010) urheiluseuraa koskevassa tapaustutkimuksessaan. Edellä mainituissa tutkimuksissa urheilijan mikroympäristöön on luettu kuuluvaksi vanhemmat, ystävät, valmentaja, seura, koulu, naapurusto ja yleisesti ”urheiluilmapiiri”. Laajempiin tasoihin kuuluvat mm. urheilujärjestöt, kansalliset kulttuurin erityispiirteet ja muut yhteiskunnalliset tekijät. Tässä artikkelissa keskitytään vanhempiin, eli tarkastelu on mikrotasolla.

Ajassa etenevää, prosessimaista urheilijaksi sosiaalistumisen näkökulmaa edustavat sekä siirtymävaiheisiin (career transitions) liittyvä tutkimus, (esim. Lavallee & Wylleman 2000), että myös kykyjen kehittymistä (talent development) psykososiaalisesta näkökulmasta

käsittelevä tutkimus (esim. Côté 1999, ks. myös Bloom 1985). Esimerkiksi Côté & Hay (2002) ovat esittäneet, että sosiaalistuminen urheiluun kulkee yleisesti kokeiluvuosien (sampling years) kautta erikoistumisvuosiin (specializing years), joista taas siirrytään panostusvuosiin (investment years). Kokeiluvuosina lapset harrastavat monia lajeja ja tärkeimpiä motivoivia tekijöitä ovat ilo ja hauskuus. Pääpaino on leikinomaisessa harrastamisessa. Erikoistumisvuosina harrastetut lajit vähenevät ja tavoitteellinen harjoittelu lisääntyy. Panostusvuosina tähdätään selkeästi urheilu-uralle. Jokaisessa vaiheessa on mahdollista kadota kenttien ulkopuolelle (drop out) tai siirtyä harrastevaiheeseen (recreational years).

Côtén ja Hayn (2002) malli on sinänsä yksinkertainen – ja esitystavassaan harhaisen suoraviivainen. Sosiaalistuminen etenee kyllä ajassa, mutta ei aina vaiheittain lineaarisesti. Malli tarjoaa kuitenkin hyvän apuvälineen sosialisaation prosessimaiseen hahmottamiseen. Se tähdentää sitä, että sosiaalistumisen edetessä *harrastamisen luonne muuttuu*. Tätä näkökulmaa ei ole kyetty tavoittamaan kaikissa urheilun sosialisaatiotutkimuksissa. Psykologisessa kirjallisuudessa muutosta kuvataan useimmiten yksilönkehityksen ja henkilökohtaisen suhteen näkökulmasta, mutta tässä artikkelissa vaiheista toisiin etenemistä hahmotetaan myös kulttuurisessa kehyksessä. Kontekstuaalisen mallin kuvaamat vaikuttavat tekijät, niiden merkitys ja rooli myös muuttuvat ajassa.

Antikaisen (1998) arvion mukaan sosialisaatioteorian ja empiirisen tutkimuksen välit ovat sen verran mutkikkaat, ettei sosialisaatiosta voida suoraan johtaa sosiaalisen käyttäytymisen tai yksittäisen ilmiön selityksiä. Sosialisaatiota tulee pitää teoreettisena yleiskäsitteenä, mutta empiirisessä tutkimuksessa tarvitaan rajoittuneempia tutkimuskäsitteitä. (Antikainen 1998, 103.) Tässä artikkelissa lähestytään sosiaalistumista kontekstuaalisesti vanhempien roolin ja merkityksen kautta. Tätä kontekstia tarkastellaan urheilijaksi kehittymisen prosessissa keskittyen tutkimusjoukon mukaisesti harrastamisen erikoistumisvaiheeseen.

Vanhemmat ja urheiluun sosiaalistuminen

Perheen ja erityisesti vanhempien merkitystä liikuntaan tai urheiluun sosiaalistumisessa on tutkittu paljon ja sosialisaatioagentteina vanhemmat nähdään erittäin merkittävinä. Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan toisinaan vanhemmista, toisinaan perheestä. Tässä yhteydessä käsitteitä ei analysoida sen kummemmin, mutta todetaan kuitenkin, että vanhemmilla viitataan luonnollisesti erityisiin henkilöihin, kun taas perheeseen kuuluvat myös sisarukset ja se on yhdenlainen sosiaalinen ympäristö, jossa nuori urheilija kasvaa. Perheen rooli ja vaikutus urheilijaksi kehittymisessä on dynaaminen kokonaisuus. Harrastuksen edetessä harrastamisen luonne muuttuu, perheenjäsenten roolit muuttuvat ja myös näiden vaikutussuunnat saavat uusia muotoja. Tässä yhteydessä luodaan lyhyt katsaus erilaisiin ”perhetekijöihin”, jotka vaikuttavat kilpaurheilijaksi sosiaalistumiseen. Koska tutkimuskohteena ovat kilpaurheilevat nuoret, on näkökulma haettu urheilijaksi kehittymisen tutkimuksista. On haluttu jäljittää, mikä on ominaista erityisesti huippu-urheilijaksi kehittymisen mahdollistavassa sosiaalistumisprosessissa.

Yksi tutkituimmista urheiluun liittyvistä taustatekijöistä lienee vanhempien oma liikunnallisuus. Myös vanhemman *kilpaurheilutausta* on selvästi yhteydessä siihen, että jälkikasvu kilpaurheilee (esim. Rautava ym. 2003). Vaikka vanhempi ei enää itse harrastaisi urheilua aktiivisesti, vaikuttaa vanhemman suhtautuminen urheiluun ja urheilusaavutuksiin myös lasten suhtautumistapaan – esimerkiksi kilpailuorientaatio ”periytyy” (ks. Liukkonen 1998, 63). Koskea (2004) mukaillen voidaan puhua kilpaurheilun sosiaalisesta maailmasta ja siihen sosiaalistumisesta; lapsi aistii vanhempien tärkeänä pitämät asiat, kuulee esimerkiksi tarinoita urheilusuorituksista ja seuraa vanhemman kanssa urheilua arjen keskellä.

Vanhemmat osallistuvat myös käytännössä monella tapaa lasten urheiluharrastukseen. Varhaislapsuudessa liikuntakokemukset muodostuvat yhdessä vanhemman kanssa. Vanhemmat toimivat usein myös alullepanevana voimana organisoituun urheiluharrastukseen kiinnityttäessä (esim. Baxter-Jones & Maffulli 2003). Nykyään vanhempien merkitys urheiluun kiinnittymisessä korostuu entisestään, koska seuratoimintaan tullaan yhä nuorempina. Kansallisen liikuntatutkimuksen (2010, 15) mukaan 3–6-vuotiaista lapsista 29 % harrastaa urheilua ja liikuntaa urheiluseurassa. On selvää, että tässä vaiheessa vanhemmat luovat edellytykset urheilutoimintaan osallistumiselle.

Kun urheilutoimintaan on tultu mukaan, vanhemmat voivat edesauttaa harrastamista tukemalla sekä henkisesti että käytännössä. Useissa tutkimuksissa on raportoitu vaatimusten perheen suuntaan kasvavan merkittävästi, kun kilpaurheilun polulla siirrytään kokeiluvaiheesta erikoistumisvaiheeseen. Erityisesti vanhempien taloudellinen ja ajallinen resursointi kasvaa. Kilpaurheilun polulla harrastuksesta tulee ennen pitkää koko perheen projekti. Aikaresurssina tarkasteltuna vanhempien rooli näkyy mm. harjoituksiin kuljettamisena, kisoissa mukana olemisena ja ”huoltojoukoissa” toimimisena. Joissakin tapauksissa vanhemmat myös valmentavat tai urheilevat lapsen kanssa itse. Ajankäytön vaatimukset kuitenkin vaihtelevat lajeittain ja ovat kytköksissä esimerkiksi harjoitusmatkojen pituuteen ja lajin kilpailukalenteriin. Tutkimuksissa onkin raportoitu perheen arkirutiinien ja perheen loma-aikojen mukauttamisesta kilpaurheiluun sopivaksi. Vanhempien emotionaalinen tuki näyttäytyy lähinnä keskusteluina ja ylipäätään harrastuksessa läsnä olemisena. Vanhempien rooli on myös ohjata urheilu-uran ja muun elämän tavoitteenasettelua. (Côté 1999; Kay 2000; Kirk, O`Connor, ym. 1997; Soini 2011; Wolfenden & Holt 2005)

Urheiluharrastuksen taloudelliset vaatimukset lisääntyvät siirryttäessä kokeiluvaiheesta ensin erikoistumisvaiheeseen ja siitä vielä panostusvaiheeseen. Kilpaurheiluharrastus johtaa helposti tuhansien eurojen kuluihin vuositasolla. Rahaa tarvitaan muun muassa vaatteisiin ja varusteisiin, harjoittelumaksuihin, lisensseihin, kisamaksuihin ja -matkoihin. Monet vanhemmat ovat kuitenkin valmiita panostamaan lasten harrastuksiin ja tinkimään jostain muusta. Pahimmillaan vanhemmat kuitenkin kokevat taloudellista ahdinkoa johtuen kilpaurheiluharrastuksen kuluista. (ks. Kay 2000; Kirk, Carlson, ym. 1997; Puronaho 2006) Vähän kuitenkin tiedetään siitä, kuinka usein nuoren lupaavan urheilijan ura katkeaa kustannuksiin.

Kilpaurheilun taloudelliset ja ajalliset vaatimukset ilmenevät osin myös siten, että perheen sosioekonomisen aseman on havaittu olevan yhteydessä urheiluharrastukseen. Länsimaisissa yhteiskunnissa liikuntaa harrastavat lapset, kuten myös kilpaurheilevat, tulevat muita useimmin korkeista sosiaaliluokista ja kahden vanhemman perheistä (esim. Kay 2000; Lehmuskallio 2007; Laakso ym. 2006; Baxter-Jones & Maffulli 2003; vrt. Carlson 1988). Tässä artikkelissa ei kuitenkaan tarkastella perheen sosioekonomisia tekijöitä, vaan keskitytään sisällöllisesti urheiluun liittyviin tekijöihin. Tutkimuskysymyksinä ovat, millaisia yhteyksiä nuorten kilpaurheiluun on 1) vanhempien kilpaurheilutaustalla 2) nuoren kokemalla vanhempien vaikutuksella ja 3) vanhempien osallistumisella urheiluharrastukseen. Näitä tekijöitä verrataan kahdella ryhmällä, joista kerrotaan seuraavassa tarkemmin.

TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksen perusjoukon muodostavat vuonna 1995 syntyneet jalkapallon, jääkiekon, koripallon, yleisurheilun ja maastohiihdon lisenssiurheilijat. Tutkimusaineisto kerättiin postikyselyllä kevät-kesällä 2010, joten vastaajat olivat vastaushetkellä 14–15-vuotiaita. Kyselyyn vastasi 2430 urheilijaa, 813 tyttöä ja 1617 poikaa. Vastausprosentti oli 20,5 (vastaajista tarkemmin, ks. Aarresola & Konttinen 2012).

Tutkimuksessa tarkasteltiin eroa tavoitteellisesti kilpaurheilevien

nuorten ja muiden välillä. Ensin mainitut poimittiin aineistosta neljän muuttujan avulla, kustakin sukupuolesta ja lajista erikseen (esim. jalkapalloilijatytöt, maastohiihtäjäpojat). Ehtona oli, että urheilija 1) kuuluu sarjakauden kokonaisharjoitusajan suhteen yläkvartiiliin JA/TAI 2) on osallistunut liiton toimintaan, mikä kyselyssä tarkoittaa lähinnä leiritystä (maastohiihdossa seuraleirejä ei laskettu mukaan). Lisäksi edellytettiin, että urheilija 3) pitää itseään vähintään samantasoisena kuin muut ikäisensä harrastajat JA että 4) uskoo harrastavansa lajia vielä 18-vuotiaana. Muuttujista harjoitusaika ja osallistuminen liiton toimintaan edustivat ulkoista tasotarkastelua, kun taas kokemus omasta tasosta ja tulevaisuuden odotukset ilmensivät nuoren henkilökohtaista kokemusta ja suhdetta kilpaurheiluun. Tällä tavoin saatiin kustakin lajista ja kustakin sukupuolesta – yhteensä siis kymmenestä eri osajoukosta – joukko, jota tässä tutkimuksessa päädyttiin nimittämään *tosikisaajiksi*. Tosikisaajien osuus kussakin lajissa vaihteli sukupuolittain välillä 31,1–51,5 %. Tosikisaajien osuus oli koripallossa muita alhaisempi. Tyttöjen ja poikien määrien erot eri lajeissa tasoittuivat koko aineistossa niin, että tosikisaajien osuudeksi tuli 44 % sekä tytöissä että pojissa. Tosikisaajien joukon ulkopuolelle jäävät urheilijat nimettiin *harrastekisaajiksi*. Harrastekisaajat ovat lajiliiton lisenssiurheilijoita, mutta eivät harrasta yhtä intensiivisesti kuin tosikisaajat. Kun tarkasteltiin vanhempien merkitystä sosiaalistumisprosessissa, verrattiin näitä kahta aineistosta konstruoitua ryhmää, tosikisaajia ja harrastekisaajia, keskenään. Näin toimien pyrittiin tavoittamaan niitä asioita, jotka ovat yhteydessä nimenomaan huippu-urheilun mahdollistavaan kilpaurheiluun, eli olivat yhteydessä tosikisaajiin.

Vanhempien urheilutaustaa selvitettiin isän ja äidin osalta erikseen. Kysymyksessä oli viisi vaihtoehtoa: 1) ei ole harrastanut, 2) vain kuntoilumielessä, 3) piirikunnallisella tasolla tai alemmilla sarjatasoilla, 4) SM-tasolla ja 5) kansainvälisellä tasolla. Aineisto luokiteltiin uudelleen siten, että kahta ensimmäistä vastausvaihtoehtoa tarkasteltiin omana ryhmänään (ei harrastustaustaa tai kuntoilutausta) ja kolmea viimeistä omanaan (kilpaurheilutausta). Lisäksi vanhempien tarkastelu yhdistettiin uuteen muuttujaan kodin urheilutaustaksi. Näin muodostui neljä luokkaa: 1) äiti ei/kunto + isä ei/kunto, 2) äiti ei/kunto + isä kilpa, 3) äiti kilpa + isä ei/kunto ja 4) äiti kilpa + isä kilpa. Ristiintaulukoinnin ja khiin-neliö-testin sekä tarkemmin sovitettujen jäännösten (adjusted residuals) avulla tarkasteltiin tosikisaajien ja harrastajien eroja.

Vanhempien vaikutusta selvitettiin kysymyksellä, jossa nuoria pyydettiin arvioimaan eri henkilöiden vaikutusta urheilukiinnostukseen sekä harrastuksen aloitusvaiheessa että vastaushetkellä. Vaihtoehtoina oli suuri vaikutus, vähäinen vaikutus ja ei lainkaan vaikutusta. Aineisto ristiintaulukoitiin siten, että tarkasteltiin vanhempien osalta ”suuri vaikutus” vastanneita eri lajien, eri ryhmien ja eri harrastusvaiheiden kesken. Tilastollisia eroja tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla ja khiin-neliö-testillä.

Vanhempien osallistumisesta kerättiin tietoa kysymyksellä, joka koostui 13 osallistumista kuvaavasta osiosta. Näihin osallistumisen vastusvaihtoehtoina oli 1) ei lainkaan, 2) satunnaisesti, 3) melko usein tai 4) jatkuvasti. Aineistolle suoritettiin pääkomponenttianalyysi, josta saatiin kolme osallistumista kuvaavaa dimensiota. Pääkomponentille ”tukijoukkona toimiminen” (P_1) latautuivat muuttujat: a) harjoituksiin/peleihin/kisoihin kuljettaminen, b) kotipelien/-kisojen seuraaminen, c) vieraspelien/-kisojen seuraaminen, d) harjoitusten seuraaminen, e) talkootoimintaan osallistuminen ja f) varusteiden huolto. Pääkomponentille ”lajin seuraaminen” (P_2) latautuivat muuttujat: g) lajin katsominen tv:stä, h) lajista keskusteleminen ja i) lajin seuraaminen tapahtumissa. Pääkomponentille ”organisointi” (P_3) latautuivat muuttujat: j) joukkueen/seuran johtamiseen liittyvät tehtävät, k) joukkueen/seuran valmentaminen, l) joukkueen/ryhmän huoltamiseen liittyvät tehtävät ja m) yhdessä pelaaminen/liikkuminen. Kolme pääkomponenttia selitti 56,7 % aineiston varianssista. Kullekin pääkomponentille laskettiin osiopistemäärien keskiarvo. Muodostettuja komponentteja testattiin vielä alfa-reliabiliteetilla (P_1=0,779, P_2=0,687, P_3=0,694) ja faktoripistemuuttujan reliabiliteetilla (P_1=0,829, P_2=0,809, P_3=0,713). Näin tehty tilastollinen tiivistäminen havaittiin soveltuvaksi. Vanhempien osallistumista kuvaavat summamuuttujat ristiintaulukoitiin eri lajien sekä harrastusryhmien kesken. Lajin ja harrastusryhmän vaikutusta vanhempien osallistumiseen (kolme dimensiota) tarkasteltiin monimuuttujaisella varianssianalyysillä (MANOVA).

TULOKSET

Vanhempien harrastustausta oli selvästi yhteydessä nuoren harrastustasoon (Pearsonin khiin-neliö= 36,9, df=3, p=0,000). Koko tutkimusjoukossa isillä (93,8 %) oli äitejä (90,5 %) useammin ylipäätään liikuntaharrastustaustaa, ja kilpaurheilutausta etenkin. Äidit (59,7 %) olivat harrastaneet isiä (37,1 %) useammin vain kuntoilumielessä. Tosikisaajien isistä peräti 24,5 % oli harrastanut kilpaurheilua vähintään SM-tasolla, harrastekisaajien isistä 16,9 %. Taulukossa 1 on esitetty vanhempien yhdistetty, uudelleen luokiteltu harrastustausta ja sen yhteydet nuorten harrastustasoihin. Harrastekisaajien vanhemmissa oli enemmän niitä, joista *kumpikaan* ei ollut harrastanut liikuntaa tai oli harrastanut vain kuntoilumielessä (sovitetut jäännökset=5,3). Tosikisaajilla taas oli harrastekisaajia useammin kilpaurheilutaustainen isä ja äiti (sovitetut jäännökset=4,7). Äitien osalta eroa ilmeni myös kuntoilijoiden ja liikuntaharrastamattomien välillä: tosikisaajilla oli harrastekisaajia useammin kuntoileva kuin liikuntaa harrastamaton äiti (p=0,03). Isien osalta tilastollisesti merkitsevää eroa ei syntynyt. Vanhempien yhteisvaikutusta lajikohtaisesti tarkasteltuna tilastollisesti merkitseviä eroja (p<0,05) ilmeni jalkapallossa, jääkiekossa ja yleisurheilussa.

TAULUKKO 1. Vanhempien yhdistetyn harrastustaustan yhteys nuoren harrastustasoon.

		Äiti ei/kunto Isä ei/kunto	Äiti ei/kunto Isä kilpa	Äiti kilpa Isä ei/kunto	Äiti kilpa Isä kilpa
Tosikisaajat	n	299	369	94	276
	%	28,8 %	35,5 %	9,1 %	26,6 %
	sovitetut jäännökset	-5,3	0,8	0,8	4,7
Harrastekisaajat	n	514	444	106	241
	%	39,4 %	34,0 %	8,1 %	18,5 %
	sovitetut jäännökset	5,3	-0,8	-0,8	-4,7

TAULUKKO 2. Vanhempien vaikutus nuoren kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan, ”suuri vaikutus” -vastanneiden osuus (%).

	Aloitusvaihe		Erikoistumisvaihe	
	Harrastekisaajat	Tosikisaajat	Harrastekisaajat	Tosikisaajat
Jalkapallo	46,6	54,6	28,7	34,1
Jääkiekko	54,9	61,2	34,4	32,4
Koripallo	49,8	60,4	32,3	41,7
Yleisurheilu	60,7	73,0	34,8	50,8
Maastohiihto	79,3	81,2	47,6	59,4
Kaikki	52,9	61,1	32,6	37,9

Vanhempien vaikutus kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan. Harrastuksen aloitushetkellä vanhemmilla oli muita henkilöitä selvästi useammin suuri vaikutus kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan (56,5 % vastasi suuri vaikutus). Sen sijaan vastaushetkellä nuoret arvioivat kavereiden vaikuttavan vahvemmin. Taulukossa 2 tarkastellaan vanhempien vaikutusta tosikisaajien ja harrastekisaajien kesken lajeittain. Harrastusta aloitettaessa vanhempien vaikuttavuus on merkitsevästi suurempi tosikisaajilla kuin harrastelijoilla (Pearsonin khiin-neliö=16,1, df=2, p=0,000). Tässä tutkimuksessa vaikuttavuuden eroa ryhmillä voidaan selittää mm. harrastuksen aloitusiällä, joka oli tosikisaajilla keskimäärin 7,1 vuotta ja harrastekisaajilla 8,1 vuotta. Mitä nuorempana harrastus aloitetaan, sitä varmemmin vanhemmat ovat siihen vaikuttamassa. Vastaushetkellä, harrastuksen erikoistumisvaiheessa, vanhempien vaikuttavuus pienenee ja tilastollisesti ero ryhmien välillä tasoittuu hieman (Pearsonin khiin-neliö=8,3, df=2,p=0,02). Merkillepantavaa on, että tosikisaajistakin 18 % katsoi, ettei erikoistumisvaiheessa vanhemmilla ollut lainkaan vaikutusta kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan.

Vanhempien vaikutuksen suhteen ilmenee tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja myös eri lajien harrastajien välillä (aloitusvaihe Pearsonin khiin-neliö=65,3, df=8, p=0,000; vastaushetki Pearson khiin-neliö=46,8, df=8, p=0,000). Maastohiihtäjistä 80,1 % ja jalkapalloilijoista 50,2 % raportoi, että vanhemmilla oli aloitusvaiheessa suuri vaikutus kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan. Vastaushetkestä samoin ajatteli maastohiihtäjistä 53,0 % ja jalkapalloilijoista 31,1 %. Vanhemmilla on suuri merkitys varsinkin maastohiihdossa ja yleisurheilussa, sekä lajiharrastuksen aloitusvaiheessa että vastaushetkellä. Tosikisaajat ilmoittavat vaikutuksen suuremmaksi kuin harrastekisaajat kaikissa muissa lajeissa ja vaiheissa, paitsi jääkiekossa vastaushetkellä (taulukko 2).

Vanhemmat osallistuivat nuoren urheiluharrastukseen useimmin 1) toimimalla tukijoukkoina (ka. 3,0 tosikisaajat /2,9 harrastekisaajat), toiseksi 2) seuraamalla lajia (ka. 3,0 tosikisaajat/2,8 harrastekisaajat) ja vähiten 3) organisoimalla itse urheilutoimintaa (ka. 1,8 tosikisaajat/ 1,7 harrastekisaajat). Harrastajaryhmien väliset erot olivat tilastollisesti merkitseviä (p_1=0,001, p_2=0,000, p_3=0,004), vaikka eivät käytännössä ole suuria. Tukijoukkoina toimimista ja lajin seuraamista yhdessä tapahtui keskimäärin ’melko usein’ kummallakin vertailuryhmällä. Tukijoukkona toimimisessa, kuten ylipäätään kaikessa osallistumisessa, eniten osallistutaan harjoituksiin ja peleihin tai kisoihin kuljettamiseen (jatkuvasti: Tk=67,3 %, Hk=61,3 %) sekä kotipelien ja -kisojen seuraamiseen (jatkuvasti: Tk=62,4 %, Hk=54,6 %). Urheiluseuratoiminnan organisointiin osallistuttiin selvästi harvemmin, keskimäärin ”satunnaisesti”. Lähes kaikkien nuorten urheilijoiden (98,5 %) vanhemmat osallistuivat jollain tapaa nuoren harrastukseen vähintään melko usein.

Myös lajikohtaisesti tarkasteltuna tosikisaajien vanhemmat osallistuivat harrastelijoiden vanhempia useammin nuoren harrastukseen (kuvio 1). Intensiivinen harrastaminen on siten yhteydessä van-

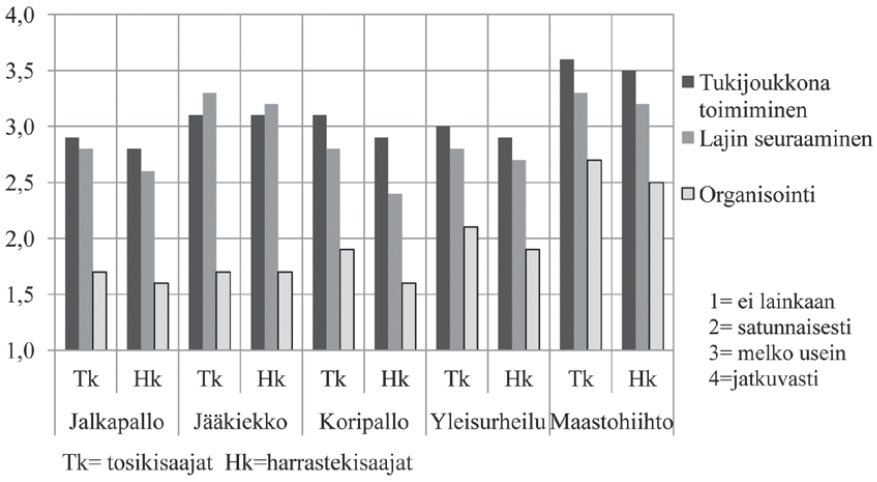

KUVIO 1. Tosikisaajien ja harrastekisaajien vanhempien osallistuminen nuoren harrastukseen lajeittain (ka.)

hempien voimallisempaan osallistumiseen nuoren harrastukseen. Kuviosta 1 kuitenkin nähdään, että erityisesti maastohiihdossa harrastekisaajienkin vanhemmat osallistuivat selvästi aktiivisemmin kuin monessa lajissa tosikisaajien vanhemmat. Ero on varsin selvä erityisesti harrastuksen organisoinnissa. Yleisesti vaihtelua vanhempien osallistumisen dimensioissa selittävät merkitsevästi (MANOVA) sekä harrastajaryhmät (F(1), Wilksin lambda=0,092, p=0,000) että lajit (F(4), Wilksin lambda=0,766, p=0,000). Harrastajaryhmällä ja lajilla on yhdysvaikutus pääkomponenteista vain organisoinnin suhteen (p=0,009).

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Lajikulttuuri ja harrastustaso yhteydessä vanhempien merkitykseen

Tässä artikkelissa tarkasteltiin vanhempien roolia kilpaurheiluun sosiaalistumisessa, perustuen nuorille urheilijoille tehtyyn kyselyyn. Tulosten analysoinnissa tarkastelu kohdistettiin erityisesti eroihin harrastustasossa, koska aikaisemmissa tutkimuksissa tavoitteellisen kilpaurheilun oli havaittu olevan yhteydessä nk. perhetekijöihin. Aineiston analyysissä lajikulttuuriset erot näyttäytyivät tärkeänä erottelevana tekijänä, joten ne otettiin mukaan vanhempien merkityksen tarkasteluun.

Aineistossa tosikisaajien ja harrastekisaajien välille muodostui eroja kaikissa urheiluun liittyvissä, vanhempien roolia tai merkitystä kuvaavissa muuttujissa. Tosikisaajien vanhemmat olivat harrastekisaajien vanhempia useammin 1) kilpaurheilutaustaisia, 2) vaikuttamassa vahvasti nuoren kiinnostukseen urheiluharrastusta kohtaan sekä 3) osallistumassa nuoren harrastukseen. Tulokset tukevat aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että kiinnostus kilpaurheiluun ”periytyy” ja että tavoitteellinen kilpaurheiluharrastus asettaa erilaisia vaatimuksia myös urheilijan perheelle kuin löyhempi harrastaminen. Erot tosikisaajien ja harrastekisaajien välillä eivät kuitenkaan käytännössä muodostuneet kovin suuriksi. Tähän vaikuttaa se, että vastaajina olivat saman ikäluokan lisenssiurheilijat, jotka oli jaettu kahteen joukkoon. Tällöin ryhmien erot eivät tule yleensäkään kovin suuriksi, koska moni vastaaja on lähellä koko joukon keskiarvoa. Toinen eroja tasoittava tekijä voisi olla se, ettei tosikisaajien muodostaminen valituin kriteerein ollut paras mahdollinen tapa kuvata potentiaalisia huippu-urheilijoita, jotka ovat erikoistumisvaiheessa menossa kohti panostusvaihetta (ks. Côte & Hay 2002). Keskeisin tutkimuksen tulos kuitenkin on, että erot tosikisaajien ja harrastekisaajien välillä todentuivat kaikilla tarkastelluilla muuttujilla.

Erot lajien välillä muodostuivat merkittäviksi, kun tarkastellaan vanhempien vaikutusta nuoren kiinnostukseen ja vanhempien osallistumista harrastukseen. Tutkituista lajeista erottuu erityisesti maastohiihto, joissa vanhemmilla on em. osa-alueiden suhteen suuri merkitys. Vanhempien rooli ja merkitys näyttää siten riippuvan paljolti lajikulttuurista. Tulos on siinä mielessä mielenkiintoinen, että sosiaalistumisen näkökulmasta kilpaurheilun tarkastelu ”perheprojektina” ei näyttäydykään tärkeältä vain huipulle tähtäävillä nuorilla vaan erityisesti tietyn lajin nuorilla. Lajien välisiä eroja selittää esimerkiksi urheilijoiden asuinpaikka: joukkuepalloilulajit ovat pääasiassa kaupunkilajeja, yleisurheilu ja maastohiihto maaseutumaisempia. Kaupunkiympäristössä sosiaalinen ympäristö on maaseutua moniulotteisempi, jolloin sosiaalistumiseenkin vaikuttavat monenlaiset tekijät. Myös lajin edellytykset esimerkiksi välineiden hankinnassa, huollossa ja kuljettamisessa aiheuttavat eroja. Lajin seuraamisessa esiintyviä eroja jääkiekon ja maastohiihdon hyväksi taas voi selittää se, että ko. lajit ovat muutoinkin seuratuimpia lajeja kansallisesti. (KIHU 2012) Lajien välisten erojen tulkinnat vaatisivat kuitenkin tätä tutkimusta seikkaperäisempää tarkastelua ja tutkimuksen suuntautumista syvällisemmin lajikulttuureihin.

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida päätellä, mikä on vanhempien osallistumisen vaikutussuunta – vaikuttaako vanhempien osallistuminen nuoren harrastamisintoon vai toisin päin. Todennäköisesti tämä on itseään vahvistava kehä, joka ilmentää myös sosiaalistumisprosessin vuorovaikutuksellista luonnetta. Tässä esitetyt tulokset eivät myöskään juuri tavoita urheiluun sosiaalistumista yksilön prosessina, jossa voitaisiin tarkastella vanhempien merkityksen tai roolin muuttumista prosessin edetessä.

”Vanhempiin vaikuttamisesta” dynaamiseen näkemykseen

Käytännön urheiluelämässä vanhemmat on tunnustettu tärkeänä taustavoimana. Tässäkin aineistossa lähes kaikkien (98,5 %) nuorten urheilijoiden vanhemmat osallistuivat jollain tapaa nuoren harrastukseen vähintään melko usein. Perinteisesti on puhuttu kuljettamisesta, kustantamisesta ja kannustamisesta. Tässä artikkelissa tuotiin esiin sekä aiemman tutkimuksen että esitettyjen tulosten perusteella, että *osallistumisen tapoja voidaan tarkastella paljon totuttua moniulotteisemmin*. Lisäksi tulisi ymmärtää myös vaikutuksia ja merkityksiä, jotka nuoren kilpaurheilulla on perheelle. Järjestökentän toimenpiteenä ”vanhempiin vaikuttaminen” edellyttää, että tunnetaan kilpaurheilu ilmiönä myös perhekontekstissa. Tällöin tarkasteltavaksi tulevat mm. vanhempien suhtautuminen kilpaurheiluun, vapaaehtoistyöhön, vapaa-aikaan yleensä ja vanhemmuuteen (ks. Soini 2011, Kay 2000). Olennaista on ymmärtää sitä dynamiikkaa, joka perheiden ja kilpaurheilun välille syntyy. Ohuimmillaan vanhempiin vaikuttaminen jää eräänlaiseksi perheinterventioksi, jossa vanhemmat nähdään vain valistuksen tarpeessa olevana joukkona ja resurssilähteenä. Tutkimustarpeet kulminoituvat siihen, että tarvitaan lisää laadullista, monitieteistäkin tutkimusta kilpaurheilun ja perheen dynamiikasta nimenomaan suomalaisessa urheilukulttuurissa. Lajikulttuurien lähempi tarkastelu lisäisi ymmärrystä tästäkin aiheesta.

Vanhempien merkitys urheiluharrastuksessa synnyttää kysymyksiä varsin monesta näkökulmasta. Kun vanhempien rooli ja merkitys näyttäytyy kilpaurheilussa niin keskeisenä, voidaanko urheilijaksi kehittymisessä ylipäätään enää puhua nuorten kilpaurheilusta, vai tulisiko puhua perhekilpaurheilusta? Monet vanhemmat osallistuvat nykyään niin voimallisesti lastensa urheiluharrastukseen, että oikeastaan hekin ovat ryhtyneet ”harrastamaan” kilpaurheilua – lastensa kilpaurheilua. Urheilijaksi kehittymisessä ei enää ole kyse vain urheilijan polusta, vaan urheilijan koko perheen prosessista, jopa elämäntavasta. Kilpaurheilevan nuoren harrastus ei kuitenkaan automaattisesti, resurssien käytöstä huolimatta, sosiaalista *vanhempia* urheilukulttuuriin. Onkin kysyttävä, mihin merkityskenttään kilpaurheilun ”pyörityksessä” olevat vanhemmat oikeastaan kiinnittyvät urheilukulttuurissa. Jos kiinnittymispintaa ei seurassa ole, jää vanhempien rooli kasvatuksellisten ja vanhemmuuden merkitysulottuvuuksien varaan. Tietysti osa vanhemmistakin innostuu itse lajista nuoren urheiluharrastuksen myötä (ks. esim. Soini 2011).

Toisaalta on pohdittava myös, kuinka mahdollista on kilpaurheilun harrastaminen ilman vanhempien osallistumista. Onko kilpaurheilu tarkoitettu vain niille, joiden vanhemmat ovat siitä kiinnostuneita ja joilla on siihen aika- ja talousresursseja? Artikkelin aineistossa oli vain muutama kymmenen sellaista urheilijaa, joiden vanhemmat eivät juuri osallistu urheiluharrastukseen. Miksi näin on? Mahdollista on, etteivät tällaiset nuoret ole joko vastanneet kyselyyn (vastausprosentti oli varsin alhainen), ole enää mukana urheiluseuratoiminnassa nuoruusvaiheessa tai heitä ei yksinkertaisesti tule sen enempää urheilutoimintaan. Vaikka käytännössä mielellään pohditaan, mitä voitaisiin tehdä vanhempien avustuksella, tulisi myös pohtia, mitä voitaisiin tehdä vanhemmista riippumatta tai huolimatta.

Edellä esitetty johdattaa ajattelemaan urheilun omaleimaisuutta sosiaalistumisen välineenä ja kohteena. Myöhäismodernit nuoruuden

tarkastelut painottavat, että vertaisryhmien merkitys sosialisaatiossa on kasvanut. Elämisen olosuhteet ja erityisesti elämänvaiheet ovat kirjavoituneet ja eriytyneet toisistaan, mikä mahdollistaa vanhemmista irrallisen kiinnittymisen yhteisöön. Nuoret ovat suuntautuneet vanhemmista riippumattoman, persoonallisen elämäntyylin kehittämiseen (Hurrelmann 1989; Puuronen 2006, 148–167). Voidaan kiteyttää, että sosiaalistumisessa *periytymisen* tilalle – tai maltillisemmin rinnalle – on tullut *valitseminen*. Yksilö valitsee mihin ja millä tavoin haluaa sosiaalistua. Tässä suhteessa vanhempien mahdollistama kilpaurheilu ei näyttäydy jouhevana vertaissosialisaation kenttänä, vaan jää ikään kuin traditionaalisen sosialisaatiomallin kahlitsemaksi. Tämä tarkoittaa kilpaurheilulle rajallisia mahdollisuuksia kamppailla asemasta yhtenä nuorten identiteetin ja elämäntyylin rakennuspalikkana.

LÄHTEET

Aarresola, O. & Konttinen, N. 2012. Nuori Urheilija -tutkimus: 14–15-vuotiaiden joukkueurheilijoiden harjoittelu, urheilupolut ja mikroympäristö. KIHUn julkaisusarja, nro 30. http://www.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2012_aar_nuori_urhe_sel46_27641.pdf. Luettu 13.3.2012.

Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.

Baxter-Jones, A. & Maffulli, N. 2003. Parental influence on sport participation in elite young athletes. Journal of Sports Medicine & Physical Fitness 43 (2), 250–255.

Berger, P. & Luckmann T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. Vesa Raiskila. 5. painos. Helsinki: Gaudeamus (Alkuteos julk. 1966).

Bloom, M. 1985. Generalizations About Talent Development. Teoksessa B. Bloom (toim.) Developing Talent in Young People. New York: Ballantine Books, 507–549.

Bruner, M., Erickson, K., McFadden, K. & Côté, J. 2009. Tracing the origins of athlete development models in sport: a citation path analysis. International Review of Sport and Exercise Psychology 2 (1), 23–37.

Carlson, R. 1988. The Socialization of Elite Tennis Players in Sweden: An Analysis of the Players' Backgrounds and Development. Sociology of Sport Journal 5 (3), 241–256.

Carlson, R. 1993. The Path to the National level in sports in Sweden. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 3 (3), 170–177.

Côté, J. 1999. The Influence of the Family in the Development of Talent in Sport. Sport Psychologist 13 (4), 395–417.

Côté, J., Baker, J. & Abernethy, B. 2007. Practice and Play in the Development of Sport Expertise. Teoksessa R. Eklund & G. Tenenbaum (toim.) Handbook of Sport Psychology. 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 184–202.

Côté, J. & Hay, J. 2002. Children's Involvement in Sport: A Developmental Perspective. Teoksessa J. M. Silva & D. E. Stevens (toim.) Psychological Foundations of Sport. Boston (MA): Allyn and Bacon, 484–502.

Damon, W. 2006. Socialization and Individuation. Teoksessa G. Handel (toim.) Childhood Socialization. 2nd ed. New Brunswick: Aldine Transaction, 3–9.

Durkheim, E. 1980. Uskontoelämän alkeismuodot: australialainen toteemijärjestelmä. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi (Alkuteos julk. 1912).

Fraser-Thomas, J., Côté, J. & Deakin J. 2008. Examining Adolescent Sport Dropout and Prolonged Engagement from a Developmental Perspective. Journal of Applied Sport Psychology 20 (3), 318–333.

Giddens, A. Modernity and self-identity: self and society in the late modern age. Stanford: Stanford University Press.

Handel, G. 2006. Childhood socialization. 2nd ed. New Brunswick: Aldine Transaction.

Henriksen, K., Stambulova, N. & Roessler, K. K. 2010. Successful talent development in track and field: considering the role of environment. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports 20 (2), 122–132.

Hurrelmann, K. 1989. The Social World of Adolescents: A Sociological Perspective. Teoksessa K. Hurrelman & U. Engel (toim.) The Social World of Adolescents. International Perspectives. Berlin: Walter de Gruyter, 3–26.

Härkonen, U. 2007. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa: A. Niikko, I. Pellikka & E. Savolainen (toim.) Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 21–39.

Jokinen, K. & Saaristo, K. 2004. Sosiologia. Helsinki: WSOY.

Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010. Lapset ja nuoret. Helsinki: SLU:n julkaisusarja 7/2010.

Kay, T. 2000. Sporting excellence: a family affair? European Physical Education Review 6 (2), 151–169.

KIHU 2012. Huippu-urheilun faktapankki: media. http://www.kihu.fi/faktapankki/faktaalueet/index.php?media_tv. Luettu 14.3.2012.

Kirk, D., Carlson, T., O´Connor, A., Burke, P., Davis, K. & Glover, S. 1997. The economic impact on families of children's participation in junior sport. Australian Journal of Science & Medicine in Sport 29 (2), 27–33.

Kirk, D., O´Connor, A., Carlson, T., Burke, P., Davis, K. & Glover, S. 1997. Time commitments in junior sport: social consequences for participants and their families. European Journal of Physical Education 2 (1), 51–73.

Koski, P. 2004. Liikuntasuhde – liikunnan kohtaaminen kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Teoksessa K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät: kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos, 189–208.

Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R. 2006. Liikkuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. Liikunta & Tiede 43 (2), 4–13.

Lavallee, D. & Wylleman, P. 2000. Career Transitions in Sport: International Perspectives. Morgantown: Fitness Information Technology.

Lehmuskallio, M. 2007. Liikuntakulutus kaupunkilaislasten ja -nuorten liikuntasuhteessa. Turun yliopiston julkaisuja C 163.

Liukkonen, J. 1998. Enjoyment in youth sports: A goal perspectives approach. Jyväskylä: Likes – Research Reports on Sport and Health 114.

Loy, J. W., McPherson, B. D. & Kenyon G. 1978. Sport and social systems. A guide to the analysis, problems, and literature. Reading MA: Addison-Wesley.

Pekkala, J. & Heikkala, J. 2007. Liikunnan kansanliikkeen 'neljäs tie'? Näkökulmia yhteiskunnan ja liikunnan kansalaistoiminnan tulevaisuuteen. Helsinki: SLU. http://slu-fi-bin.directo.fi/@Bin/02902c0314e9608ccf97fc4931c1d3e8/1331637401/application/pdf/120799/TheTulevaisuusraportti.pdf. Luettu 13.3.2012.

Puronaho, K. 2006. Liikuntaseurojen lasten ja nuorten liikunnan markkinointi: tutkimus lasten ja nuorten liikunnan tuotantoprosessista, resursseista ja kustannuksista. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Business and Economics 52.

Puuronen, V. 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.

Rautava, P., Laakso, L. & Nupponen, H. 2003. Vanhempien merkitys 5.luokan oppilaiden liikuntaharrastuksessa. Liikunta & Tiede 5–6 erikoisliite 2003, 26–32.

Soini, T. 2011. Treenimatkoja kuljetusyhteiskunnassa: kilpaurheilevan lapsen vanhemmuus. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Takalo, S. 2004. Kuka minua liikuttaa?: Sosiaalisen ympäristön koettu merkitys 10–12-vuotiaiden lasten liikunta-aktiivisuuteen. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Lisensiaatintyö.

Uusi liikuntajärjestö ry. 2012. http://www.uusijarjesto.fi/ Luettu 25.8.2012.

Wolfenden, L. E. & Holt, N. L. 2005. Talent Development in Elite Junior Tennis: Perceptions of Players, Parents and Coaches. Journal of Applied Sport Psychology 17 (2), 108–126.

II

JOUKKUELAJEJA HARRASTAVIEN NUORTEN URHEILUPOLUT

by

Outi Aarresola, Tuula Aira, Hannu Itkonen, Sami Kokko, Tuomo Pihlaja & Niilo Konttinen 2015

Nuorisotutkimus 33 (1), 3–17

Reproduced with kind permission by Nuorisotutkimus.

Joukkuelajeja harrastavien nuorten urheilupolut

Outi Aarresola & Tuula Aira & Hannu Itkonen & Sami Kokko & Tuomo Pihlaja & Niilo Konttinen

Lasten ja nuorten tavoitteellinen valmennus alkoi urheiluseuroissa 1970-luvulla (Itkonen 2003, 340). Urheiluseuratoiminnan suosio on ollut näihin päiviin asti kasvava. Suosituimpia urheilulajeja ovat joukkuepalloilulajit. (Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010, 16.) Urheilun ja liikunnan parissa muodostuu jokaiselle harrastajalle oma harrastushistoriansa, jossa on sekä yksilöllisiä että yhteisiä piirteitä. Urheileminen ja liikunnan harrastaminen muodostavatkin elämänkulkuun oman, kyseiseen elämänalueeseen rajautuvan polun. Tätä voidaan kutsua urheilupoluksi. (Aarresola 2015.) Tässä artikkelissa pureudumme joukkueurheilulajeja harrastavien nuorten urheilupolkuihin. Aineistona käytämme sekä laajaa, harrastajille suunnattua kyselyä (n=2013) että tavoitteellisesti urheilevien nuorten haastatteluja (n=11).

Asiasanat: urheilu, nuoret, junioriurheilu, joukkueurheilu, urheiluseurat

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Lasten ja nuorten urheiluseuratoimintaan osallistuu tai on osallistunut elämänsä aikana noin 80 % peruskouluikäisistä (Myllyniemi & Berg 2013, 71; Blomqvist ym. 2015). Urheiluseuroilla on yhteiskunnallisesti merkittävä tehtävä, koska ne liikuntajärjestöjen kanssa pääasiassa vastaavat liikunnan järjestämisestä valtion ja kuntien luodessa yleiset edellytykset liikunnalle. Seuratoiminnassa luodaan myös perusta huippu-urheilulle, ja valtaosalla seuroista onkin kilpailullisia tavoitteita (Koski 2009, 39). Vastaavasti aktiivisesti seuratoimintaan osallistuvat nuoret suhtautuvat liikuntaan kilpailullisemmin kuin muut liikuntaa harrastavat (Koski & Tähtinen 2005). Tavoitteellinen valmentaminen ja menestysmahdollisuuksien luominen ovat siten junioriurheilussa alati ajankohtaisia pohdinnan aiheita.

Junioriurheilun ja huippu-urheilun asettuminen samalle janalle juontaa juurensa 1970-luvulle. Valmennustiedon lisäännyttyä junioriurheilu nähtiin välttämättömäksi

vaiheeksi uralla, joka johti lopulta huippu-urheilijan rooliin. (Itkonen 2003, 340.) Suunnitelmallinen harjoittelu on nähty urheilumenestyksen edellytykseksi. Harjoitteluun liittyvää tutkimusta onkin tehty varsin paljon. Sittemmin huippu-urheilijaksi kehittymistä tarkasteltaessa on kiinnostuttu myös erilaisista psykososiaalisista ja kulttuurisista tekijöistä (Stambulova & Alfermann 2009).

Urheilijaksi kasvamiseen tai kehittymiseen paneutuva psykososiaalinen tutkimus on jakautunut moniksi tutkimushaaroiksi. Ilmiötä on tutkittu muun muassa urana (*career*, esim. Lavallee & Wylleman 2000), urheilijan kehittymisenä (*athlete development*, esim. Bruner ym. 2009), kykyjen tai lahjakkuuksien kehittymisenä (*talent development*, esim. Bruner ym. 2009), kehityspolkuna (*developmental path*, esim. Côté ym. 2007) tai oppimisprosessina (*learning process*, ks. esim. Sosniak 1985). Myös sosialisaation käsitettä on käytetty (ks. Carlson 1988; MacPhail & Kirk 2006), mutta harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ilmiön sosiologinen tutkimus on jäänyt psykologisen tutkimuksen varjoon.

Sosiaalisten tekijöiden huomioiminen urheilijaksi kehittymisessä on tarkoittanut muun muassa sitä, että kulttuurin ja urheiluinstituutioiden merkitys on tullut kiinnostavaksi (esim. Henriksen ym. 2010). Urheilijaksi kasvamisen tarkastelu on kiinnitettävä sekä ajallisesti että paikallisesti relevantteihin ympäristöihin (ks. Elder 1994, 1998; Stambulova & Ryba 2013). Suomalainen urheilijaksi kehittymisen psykososiaalinen tai sosiologinen tutkimus – esimerkiksi elämänkaareen, elämänkulkuun, sosialisaatioon tai sukupolviin teoreettisesti kiinnittyvä tutkimus – on kuitenkin puuttunut lähes kokonaan. Aiheeseen on havahduttu vasta viime vuosina, ja vastikään ilmestyikin laaja tutkimus huippu-urheilijoiden elämänkuluista (Salasuo ym. 2015).

Tässä tutkimusartikkelissa keskitymme nuorten urheilupolkuihin lapsuudesta nuoruuteen, ja paikkaamme osaltamme aiheen kansallista tutkimusaukkoa. Tavoitteenamme on vastata kolmeen tutkimuskysymykseen: 1) minkälaisia ovat nuorten joukkueurheilulajien harrastajien urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen (kuvaileva tehtävä), 2) mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on tavoitteellisesti ja harrastemielessä harrastavien poluissa lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen (kuvaileva tehtävä) sekä 3) miten eri ryhmien polut eroavat toisistaan (vertaileva tehtävä). Lajiharrastamista tarkastelemme päälajin valintana ja harrastamisena sekä sivulajien harrastamisena. Harrastuskontekstilla viittaamme omaehtoiseen ja organisoituun harrastamiseen. Urheilupolun näemme yhdeksi kehitykselliseksi elämänpoluksi, jossa on sijansa sekä sosiaalisen rakenteen ohjauksella että nuorten yksilöllisillä valinnoilla (ks. Mayer 2003; Elder 1998).

Urheilu urana

Jo edellä esitimme, kuinka urheilu-ura nousi esiin 1970-luvun valmennuspohdinnoissa. Vähitellen aihe on noussut myös tieteellisen tutkimuksen piiriin. Urheilun uratutkimus on pitkälti tarkoittanut tutkimuksen tekemistä retrospektiivisin menetelmin, koska on haluttu tutkia huipulle jo päässeiden harjoittelua ja uran vaiheita. (Bruner ym. 2009.) Seuraavaksi tarkastelemme keskeisimpiä urheilun uratutkimuksia, joissa urheilu-uraa on jäsennetty vaiheina ja siirtyminä. Näissä tutkimuksissa korostuu urheilijaksi kehittymisen (*talent/athlete development*) näkökulma (Stambulova ym. 2009). Rajaamme tutkimusartikkelimme ulkopuolelle uratutkimusta kapea-alaisemmin huippusuorituksen kehittymiseen liittyvät tutkimukset (esim. Ericsson ym. 1993).

Yksi aihepiirin tunnetuimmista tutkimuksista on kasvatustieteen professori **Bloomin**

(1985) johdolla tehty tutkimus eri alojen huippuosaajaksi kehittymisestä. Julkaisu on saanut klassikkoaseman, ja ikääntymisestään huolimatta siihen viitataan edelleen usein. Urheilun parista tutkimukseen haastateltiin huippu-uimareita ja -tenniksenpelaajia. Tutkimuksessa päädyttiin jakamaan kehitys karkeasti varhaisvaiheeseen (*early years*), keskivaiheeseen (*middle years*) ja myöhäisvaiheeseen (*late years*). Haastateltujen kehityksen varhaisvaiheessa urheilemisen tavat ja ympäristöt olivat melko vaihtelevia ja toisistaan poikkeavia. Sen sijaan keskivaiheessa sekä uimarit että tenniksenpelaajat keskittyivät tavoitteelliseen valmentautumiseen ja harjoitusaika lisääntyi merkittävästi. Uimareiden harjoittelu alkoi täyttää kaiken vapaa-ajan jo kolmetoistavuotiaana. Tavoitteellisuudesta ja valinnoista tuli hyvin ilmeisiä. Kehityksen myöhäisvaiheeseen siirtyminen puolestaan tarkoitti siirtymistä aikuisten sarjoihin ja päätoimiseen urheiluun. (Bloom 1985, Kalinowski 1985, Monsaas 1985.)

Toinen, urheilun uratutkimuksessa tunnetuksi tullut tutkimus on **Stambulovan** (1994) neuvostoliittolaisiin huippu-urheilijoihin kohdistunut tutkimus. Hän lähestyi urheilu-uraa kehityspsykologiasta tuttujen kehitystehtävien tai ”kriisien” kautta. Stambulova jaotteli urheilu-uran seitsemään siirtymään: 1) erikoistumisen aloittaminen, 2) intensiiviseen harjoitteluun siirtyminen, 3) siirtyminen massaurheilusta tavoitteelliseen urheiluun ja samalla 4) siirtyminen juniorisarjoista aikuisten sarjoihin, 5) siirtyminen amatööriurheilusta ammattilaisuuteen sekä 6) huipusta uran loppuvaiheeseen ja 7) urheilun jälkeiseen uraan. Kunkin siirtymän eli kehitystehtävän onnistunut ratkaisu takasi optimaalisen kehityksen. Kehityksen tukemiseksi Stambulova näki tärkeäksi psykologisen tuen ja osaamisen myös lasten urheilussa. (Stambulova 1994.) Stambulovan malli on poikinut paljon jatkotutkimuksia, ja myös hänen alkuperäistutkimukseensa on edelleen viitattu paljon. Sittemmin Stambulova kumppaneineen on keskittynyt erityisesti haastavaksi todetun siirtymän, juniorisarjoista aikuissarjoihin siirtymisen tarkasteluun (Stambulova ym. 2012).

Stambulovan ohella kehityksellisen uratutkimuksen viimeaikaisia uranuurtajia on **Wylleman** kumppaneineen. Wyllemanin, **DeKnopin**, **Ewingin** ja **Cummingin** (2000) sekä Wyllemanin ja **Reintsin** (2010) mukaan urheilussa voidaan tunnistaa kaikille lajeille yhteisiä vaiheita. Näitä ovat esimerkiksi organisoidun urheilun aloittaminen, kilpailemisen aloittaminen ja valinta maajoukkueeseen. Ura jäsentyy neljän siirtymän ja vaiheen varaan: 1) organisoituun urheiluun siirtyminen, josta alkaa aloitusvaihe (*initiation phase*), 2) intensiiviseen harjoitteluun ja kilpailemiseen siirtyminen, josta alkaa kehitysvaihe (*developmental phase*), 3) korkeatasoiseen kilpaurheiluun siirtyminen, josta alkaa huippuvaihe (*mastery phase*) ja 4) kilpaurheilusta pois siirtyminen (*discontinuation*). Stambulovan tapaan Wylleman ym. ovat tarkentaneet siirtymiä kuvaamalla niihin liittyviä tekijöitä tai kehitystehtäviä. Esimerkiksi organisoituun urheiluun siirtyminen vaatii sopeutumista aikuisjohtoiseen toimintaan sekä vuorovaikutukseen harjoitusryhmän kanssa. (Wylleman ym. 2000; Wylleman & Reints 2010.)

Tutkimuksessa on sittemmin kiinnostuttu urheilu-uran liittämisestä muuhun elämänkulkuun. Nuorten kohdalla erityisesti urheiluuran ja koulutusuran yhteensovittamisen kysymykset ovat kiinnostaneet tutkijoita (Stambulova ym. 2009; Thiel ym. 2005; Wylleman & Reints 2010). Lisäksi on havahduttu siihen, että myös itse urheilu-uraa on syytä kuvata useiden erilaisten urien tai polkujen avulla. Samalla on kiinnostuttu yleisemmin lasten ja nuorten urheilupoluista, ei vain huippuurheilijaksi kehittymisen polusta (esim. Côté ym. 2007; MacPhail ym. 2010). Teoreet-

tisesti tällainen tutkimus soveltaa edelleen uratutkimuksen ja urheilijaksi kehittymisen näkökulmia. Samalla tutkimus on lähentynyt elämänkulkututkimusta nostamalla myös ihmisten toimijuuden ja valintaprosessit aiempaa näkyvämmiksi (ks. Elder 1994). Myös perinteistä sosialisaatiotutkimusta voidaan hyödyntää silloin, kun halutaan huomioida erilaiset kulttuuriset kontekstit – urheilussa esimerkiksi kansalliset liikuntakulttuurit ja lajikulttuurit – valintojen ja mahdollisuuksien ehtoina (ks. esim. Elder 1994; Stambulova & Ryba 2013).

Yhdestä urasta moniin polkuihin

Côtén vuonna 1999 julkaisemassa tutkimuksessa oli alun perin tarkoituksena tutkia perheen vaikutusta urheilijaksi kehittymisessä. Koska perheen vaikutus on suurimmillaan lapsuudessa ja nuoruudessa, Côté valitsi haastateltavaksi neljä 18-vuotiasta kansallisen tason junioriurheilijaa perheineen. Aineiston analyysi tuotti perheen vaikutuksen analyysin lisäksi haastateltavien urheiluhistorian jaottelun erilaisiin urheiluharrastamisen vaiheisiin. Sittemmin vaiheistusta kehitettiin vertailemalla jaottelua aiempiin tutkimuksiin sekä tarkentamalla sisältöjä uusilla tutkimuksilla. Syntyi urheiluharrastamista kuvaava DMSP-malli *(Developmental Model of Sport Participation*), joka määrittelee erilaisia urheilun kehityksellisiä polkuja. (Côte 1999; Côté ym. 2007.)

DMSP-mallissa kuvataan polkuja lajiharrastamisen ja harjoittelun laadun suhteen. Lajiharrastamisella tarkoitetaan eri lajien harrastamista, eli vaihtelu näkyy käytännössä harrastettujen lajien määrässä. Harjoittelu sen sijaan on jaettu leikinomaiseen liikkumiseen (*deliberate play*) ja paneutuvaan harjoitteluun (*deliberate practice*). Leikinomainen liikkuminen nähtiin itseisarvoisesti hauskaksi, kun taas paneutuva harjoittelu määriteltiin suorituksen parantamiseen tähtääväksi harjoitteluksi.

DMSP-mallissa on kuvattu kolme erilaista harrastamisen polkua: yksi harrasteliikkumisen polku ja kaksi huippu-urheilijaksi kehittymisen mahdollistavaa polkua. Huipulle johdattelevat polut voidaan jakaa myöhäisen erikoistumisen poluksi ja varhaisen erikoistumisen poluksi. Myöhäisen erikoistumisen polulla lapsuudessa (6–12-vuotiaat) kokeillaan ja harrastetaan monia lajeja (*sampling years*). Harrastaminen sisältää paljon leikinomaista liikkumista ja vähän paneutuvaa harjoittelua. Vasta 13–15-vuotiaana, eli erikoistumisvuosina (*specializing years*), keskitytään päälajiin, mikä tarkoittaa muiden lajien harrastamisen vähentämistä ja paneutuvan harjoittelun lisäämistä päälajissa. Tämän jälkeen siirrytään panostusvuosiin (*investment years*), jolloin paneutuvan harjoittelun määrä kasvaa selvästi aiempaa suuremmaksi. Varhaisen erikoistumisen polussa puolestaan keskitytään yhteen lajiin ja sen paneutuvaan harjoitteluun jo lapsena, ja polku alkaa suoraan erikoistumisvuosina.

Côté kumppaneineen on monissa tutkimuksissaan havainnut myöhäisen erikoistumisen olevan suotuisin polku huippu-urheilijaksi kehittymisessä. Lapsuudessa monia lajeja harrastaneiden joukossa on havaittu esimerkiksi vähemmän uupumusta ja lajin lopettaminen (*drop out*) on ollut harvinaisempaa verrattuna varhain yhteen lajiin erikoistuneisiin urheilijoihin (Côté 1999; Côté ym. 2007; Côté ym. 2009). Toisaalta joitakin lajeja on pidetty tyypillisesti varhaisen erikoistumisen lajeina. On todettu, että näissä lajeissa – esimerkiksi rytmisessä voimistelussa – menestyminen edellyttää varhaista lajin harjoitteluun paneutumista (esim. Law ym. 2007). Kuitenkaan urheilumenestystä selittävissä tutkimuksissa ei ole yksiselitteisesti pystytty osoittamaan joko useiden lajien harrastamisen tai yhteen lajiin keskittymisen olevan paras tie huipulle (Aira ym. 2012).

Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkimusartikkelissamme haemme vastauksia kolmeen tutkimuskysymykseen: 1) minkälaisia ovat nuorten joukkueurheilulajien harrastajien urheilupolut lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen (kuvaileva tehtävä), 2) mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on tavoitteellisesti ja harrastemielessä harrastavien polkujen eri vaiheissa lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen (kuvaileva tehtävä) sekä 3) miten näiden ryhmien polut eroavat toisistaan (vertaileva tehtävä). Tutkimuksen aineisto koostuu sekä kyselytutkimuksesta että haastatteluista. Aineiston analyysissä käytetään sekä tilastollisia menetelmiä että laadullista sisällönanalyysiä.

Kyselytutkimuksessa perusjoukon muodostivat vuonna 1995 syntyneet jalkapallon, jääkiekon ja koripallon lisenssiurheilijat. Lisenssi on lajikohtainen, ja se on edellytys lajiliiton kilpailutoimintaan osallistumiselle. Harrastetoimintaan on mahdollista osallistua myös ilman lisenssiä. Käytännössä lisenssirekisteri kattaa kaikki kyseisen lajin seuroissa kilpaurheilevat nuoret. Lisenssirekisterien perusteella perusjoukkoon kuului 9970 urheilevaa nuorta. Perusjoukosta löydettiin eri lajeista 416 päällekkäistä henkilötietoa (sama nimi, syntymäkuukausi ja osoite), joten kyselytutkimuksen perusjoukoksi määrittyi 9554 nuorta (6821 poikaa ja 2733 tyttöä).

Kyselytutkimus toteutettiin kokonaistutkimuksena. Nuorille postitettiin kyselylomake keväällä 2010, jolloin vastaajat olivat 14–15-vuotiaita. Kyselyyn oli mahdollista vastata paperilomakkeen lisäksi myös internetlomakkeella suomeksi tai ruotsiksi. Uusintakysely lähetettiin kahden viikon kuluttua vastausajan umpeutumisesta niille, jotka eivät olleet vielä vastanneet kyselyyn. Useassa lajissa mukana olleille annettiin ohjeeksi vastata vain yhteen kyselyyn. Kyselyyn vastasi 2013 nuorta (566 tyttöä, 1447 poikaa) vastausprosentin ollessa 21,2.

Jalkapalloilijoiden vastausprosentti (15,7) oli pienempi kuin jääkiekon (26,2) tai koripallon harrastajien (33,5) vastausprosentit. Eri lajien vastaajien edustavuutta suhteessa tutkimuksen perusjoukkoon testattiin khiin neliö -testillä, joka perustuu ristiintaulukoitujen muuttujien odotettujen frekvenssien ja havaittujen frekvenssien väliseen tarkasteluun (Metsämuuronen 2002, 31). Testin perusteella eri lajien edustavuus tutkimuksessa poikkeaa tilastollisesti erittäin merkitsevästi perusjoukosta (df=2, p=.000). Koripalloilijat ovat vastaajajoukossa yliedustettuina ja jalkapalloilijat aliedustettuina.

Lajien välisiä eroja vastausprosenteissa voi selittää ainakin kolme seikkaa. Ensinnäkin lisenssikäytännöt vaihtelevat lajeissa jonkin verran, jolloin perusjoukko määrittyy eri tavoin. Toiseksi lisenssiurheilijoiden määrä on varsin erilainen eri lajeissa. Jalkapallossa on muihin lajeihin verrattuna selvästi enemmän lisenssiharrastajia, jolloin myös mahdollisuuksia harrastaa eri tasoilla on enemmän. Kyselyyn vastanneet taas painottuivat selkeästi sitoutuneempiin harrastajiin, sillä kyselyyn vastanneilla päälajin lopettaminen oli lisenssirekisteritietojen perusteella aineistonkeruuta seuraavana vuotena vähäisempää (23 prosenttia) kuin kyselyyn vastaamatta jättäneillä (49 prosenttia). Lajin lopettaneista ei tiedetä, ovatko he siirtyneet johonkin toiseen lajiin. Kolmanneksi niistä vastaajista, joiden tiedot olivat vähintään kahden lajin rekisterissä, valtaosa vastasi jääkiekon kyselyyn ja vähiten vastattiin juuri jalkapallon kyselyyn. Lajijakauman sijaan vastaajajoukon sukupuolijakauma edustaa varsin hyvin perusjoukon sukupuolijakaumaa (df=1, p=.622).

Kyselylomakkeen lapsuus- ja nuoruusajan harrastamista ja harjoittelua kartoittanut osio kehitettiin **Côtén** ym. (2007) DMSP-mallin pohjalta. Kyselyssä pyrittiin selvittämään

nuorten polkuja 1) lajiharrastamisen suhteen, mikä tarkoitti päälajin valinnan, sen harrastamisen ja sivulajien harrastamisen tarkastelua sekä 2) harrastuskontekstin suhteen, mikä tarkoitti omatoimisen ja organisoidun harrastamisen (=urheiluseurassa harrastamisen) tarkastelua.

Tutkimuksessa käytetyssä sovelluksessa ei tehty DMSP-mallin mukaista harjoittelun jakoa leikinomaiseen harjoitteluun ja paneutuvaan harjoitteluun. On tähdennettävä, että omatoiminen harrastaminen tai harjoittelu ei tarkoita leikinomaista harjoittelua ja organisoitu harjoittelu paneutuvaa harjoittelua, vaan määritelmät ovat DMSP-mallissa ja kyselymme mallissa sisällöllisesti erilaisia. Sovelluksessamme halusimme kiinnittää huomiota erityisesti harrastuskontekstiin, koska seuraharrastaminen on tärkeä tekijä urheiluun sosiaalistumisessa ja siten urheilu-uran tarkastelussa. Sitä ei alkuperäisessä mallissa ollut otettu huomioon.

Kyselyssä vastaajat valitsivat kustakin ikävaiheesta (varhaislapsuus, alakouluikä, yläkouluikä) omaa harrastamistaan parhaiten kuvaavan vaihtoehdon. Varhaislapsuuteen kuvattiin neljä eri tapaa harrastaa liikuntaa/urheilua, alakouluikään viisi ja yläkouluikään kuusi. Kyselyn vaihtoehdot ovat nähtävissä tutkimustulosten käsittelyn yhteydessä, (DMSP-mallin sovellus), kuviossa 1.

Eri tasoilla harrastavien vertailemiseksi vastaajat ryhmiteltiin kahteen eri ryhmään, tosikisaajiin ja harrastekisaajiin (Aarresola & Konttinen 2012). Tosikisaajiin eli tavoitteellisesti harrastaviin valittiin kyselytutkimuksen perusteella ne nuoret, jotka 1) kuuluivat sarjakauden kokonaisharjoitusajan suhteen aktiivisimpaan neljännekseen ja/tai 2) olivat osallistuneet liiton toimintaan (leiritykseen). Näiden lisäksi edellytettiin, että nuori 3) piti itseään vähintään samantasoisena kuin muut ikäisensä harrastajat ja 4) uskoi harrastavansa lajia vielä 18-vuotiaana. Muut urheilijat nimettiin harrastekisaajiksi. Harrastekisaajat ovat myös lajiliiton lisenssiurheilijoita, mutta eivät harrasta urheilua edellä mainituilla muuttujilla tarkasteltuna yhtä intensiivisesti kuin tosikisaajat. Tosikisaajia oli aineistossa 872 eli 43,3 % nuorista. Harrastekisaajia oli vastaavasti 1141 eli 56,7 % nuorista.

On painotettava, että ryhmät on muodostettu ja nimetty vain tämän tutkimuksen vertailutehtävää varten. Esimerkiksi Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (10–29-vuotiaat) kilpailemista piti liikunnassa hyvin tai jonkin verran tärkeänä 43 prosenttia vastaajista, huipulle tähtäämistä neljäsosa (Myllyniemi & Berg 2013, 73). Koululaisille suunnatussa LIITU-tutkimuksessa taas seurassa harrastavista nuorista noin 60 prosentilla oli kilpailullisia tavoitteita ja 40 prosenttia urheili harras-

Taulukko 1. Kyselyn perusjoukko, vastaajat ja vastausprosentti lajeittain ja sukupuolittain.

Vastaajat	Perusjoukko			Vastanneet			Vastausprosentti		
	Pojat	Tytöt	Kaikki	Pojat	Tytöt	Kaikki	Pojat	Tytöt	Kaikki
Jalkapallo	4084	2170	6254	619	366	985	15,2	16,9	15,7
Jääkiekko	2614	167	2781	661	68	729	25,3	40,7	26,2
Koripallo	498	437	935	167	132	299	33,5	30,2	32,0
Yhteensä*	6821	2733	9554	1447	566	2013	21,2*	20,7	21,1

* Yhteen lasketuissa luvuissa on huomioitu päällekkäiset vastaajat, joten yhteenlaskettu vastaajien määrä on pienempi kuin lajin lisenssiurheilijoiden yhteismäärä.

tusmielessä tai kehittyäkseen liikunnallisesti. (Blomqvist ym. 2015.)

Haastatteluaineisto koostui 11 nuoren joukkueurheilijan teemahaastattelusta, jotka tehtiin välillä syyskuu 2012–tammikuu 2013. Haastateltavien päälajit olivat jalkapallo, jääkiekko, koripallo, pesäpallo ja salibandy. Haastateltavista neljä oli tyttöjä ja seitsemän poikia. Yksi haastateltavista oli 14-vuotias, muut 16–17-vuotiaita kolmen eri urheilulukion valmennukseen osallistuvia nuoria. Haastateltaviksi pyydettiin ”huipulle tähtääviä urheilijoita”. Haastateltavista kahdeksan ilmoittautui tutkimukseen mukaan ilmoituksen ja tutkijan luokkaesittelyjen perusteella. Tämän jälkeen pyydettiin vielä kolmea poikaa henkilökohtaisesti mukaan tutkimukseen urheilulukion valmennustunnin alussa. Haastatteluissa keskityttiin haastateltavan harrastushistoriaan (erityisesti urheiluseuraharrastamisen osalta), tärkeisiin kokemuksiin urheilussa, tulevaisuuden tavoitteisiin ja ajatuksiin kilpaurheilusta yleensä. Haastattelujen kesto vaihteli 46 minuutista 95 minuuttiin.

Haastattelut analysoitiin ensin teorialähtöisesti laadullisen sisällönanalyysin sekä osin myös määrällisen sisällön erittelyn keinoin. Haastatteluita siis peilattiin suhteessa kyselyssä käytettyyn DMSP-mallin sovellukseen. Kysymyksinä käsiteltiin päälajin aloitusikä, valintaikä ja harrastaminen sekä harrastetut sivulajit ja muu urheilu tai liikunta. Toiseksi haastatteluaineistoa luettiin myös aineistolähtöisesti, jolloin kategorisoinnin kelpoisuutta ja sopivuutta urheilupolun jäsentämiseen pystyttiin tarkentamaan. (ks. Tuomi & Sarajärvi 103–113.)

62 erilaista urheilupolkua

Kyselytutkimuksessa polkuja tarkasteltiin yhdistämällä kaikki mallin kolme ikävaihetta vastaajakohtaisesti yhdeksi poluksi. Kun varhaislapsuuden osalta valittiin neljästä vaihtoehdosta, alakouluiän osalta viidestä ja yläkouluiän kuudesta, syntyi mallissa mahdollisia urheilupolkuja kaikkiaan 120 (ks. vaihtoehdot ja vaiheet tarkemmin kuviosta 1).

Aineistosta havaittiin 62 erilaista polkua, joten urheilevien nuorten urheilupolut olivat varsin moninaisia. Yksikään havaituista poluista ei noussut selvästi muita suosituimmaksi. Poikien viisi yleisintä polkua kattoivat 55 prosenttia ja kymmenen yleisintä polkua 77 prosenttia tapauksista. Tyttöjen vastaavat luvut olivat 44 ja 67 prosenttia. Tyttöjen harrastamisen polut näyttäytyivät siis jonkin verran poikien polkuja epäyhtenäisempinä. Polkujen yleisyys ei ole yleistettävissä koko tutkimuksen perusjoukkoon, koska aineisto oli selkeästi vinoutunut intensiivisesti harrastaviin. Silti tulos osoittaa, että urheilupolut muodostuivat varsin vaihteleviksi.

Sekä poikien (17 %) että tyttöjen (12 %) yleisimmässä polussa oli varhaislapsuudessa harrastettu pihaleikkejä ja ohjattua liikuntaa, alakouluiässä oli valittu päälaji, mutta jatkettu myös sivulajien harrastamista ja yläkouluiässä oli keskitytty päälajin harjoitteluun. Toiseksi yleisimmässä polussa (pojat 13 %, tytöt 11 %) erona edelliseen oli se, että päälajiin keskityttiin jo alakouluiässä ilman sivulajeja. Kaksi yleisintä polkua olivat siis samoja tytöillä ja pojilla. Poikien kolmanneksi yleisimmässä polussa pojat (9 %) harrastivat varhaislapsuuden pihaleikkien ja ohjatun liikunnan jälkeen useita lajeja tasapuolisesti, ja harjoittelu ohjautui päälajiin yläkouluiässä. Tytöillä kolmanneksi yleisimmät polut olivat ensinnä sama kuin poikien viimeksi mainittu (7 %), mutta myös polku, jossa alakouluiän useiden lajien harrastaminen jatkui vielä yläkouluiässä myös sivulajien kilpailuihin osallistumisena (7 %).

Kun tarkastellaan polkuja harrastustason mukaan, tosikisaajien ja harrastekisaajien kol-

me yleisintä polkua olivat samoja (ks. kuvio 1), mutta polkujen yleisyys erosi khiin neliö -testillä testattuna tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($p<.001$, $df= 61$). Molempien ryhmien yleisimmät polut alkoivat samasta vaihtoehdosta ja päättyivät samaan vaihtoehtoon toistensa kanssa: varhaislapsuudessa harrastettiin pihaleikkejä ja ohjattua liikuntaa, yläkouluiässä oli valittu päälaji ja sitä harrastettiin sekä ohjatusti että omatoimisesti. Sen sijaan polut erosivat toisistaan alakouluiän urheiluharrastamisen osalta. Tosikisaajien yleisin polku oli polku 1-2-1 (22 %), eli he olivat alakouluiässä valinneet päälajinsa mutta harrastaneet myös sivulajeja. Harrastekisaajien yleisin polku oli polku 1-1-1, jossa he olivat jo alakouluiässä valinneet päälajinsa ja keskittyneet vain sen harrastamiseen (12 %).

Seuraavaksi tarkastelemme tarkemmin polkujen sisältöä – lajiharrastamista ja harrastuskontekstia – alakouluiässä ja yläkouluiässä. Varhaislapsuus on rajattu analysoinnin ulkopuolelle. Tarkastelut perustuvat sekä kyselyettä haastatteluaineistoon. Kyselyaineiston tulokset alakouluiän ja yläkouluiän harrastamisen suhteen ovat tarkemmin esitettyinä kuvioissa kaksi ja kolme.

Lajiharrastaminen

Alakouluiässä (kuvio 2), suurin osa kyselyyn vastanneista nuorista oli jo valinnut päälajinsa (66,7 %). Osuus oli sama sekä tosikisaajissa

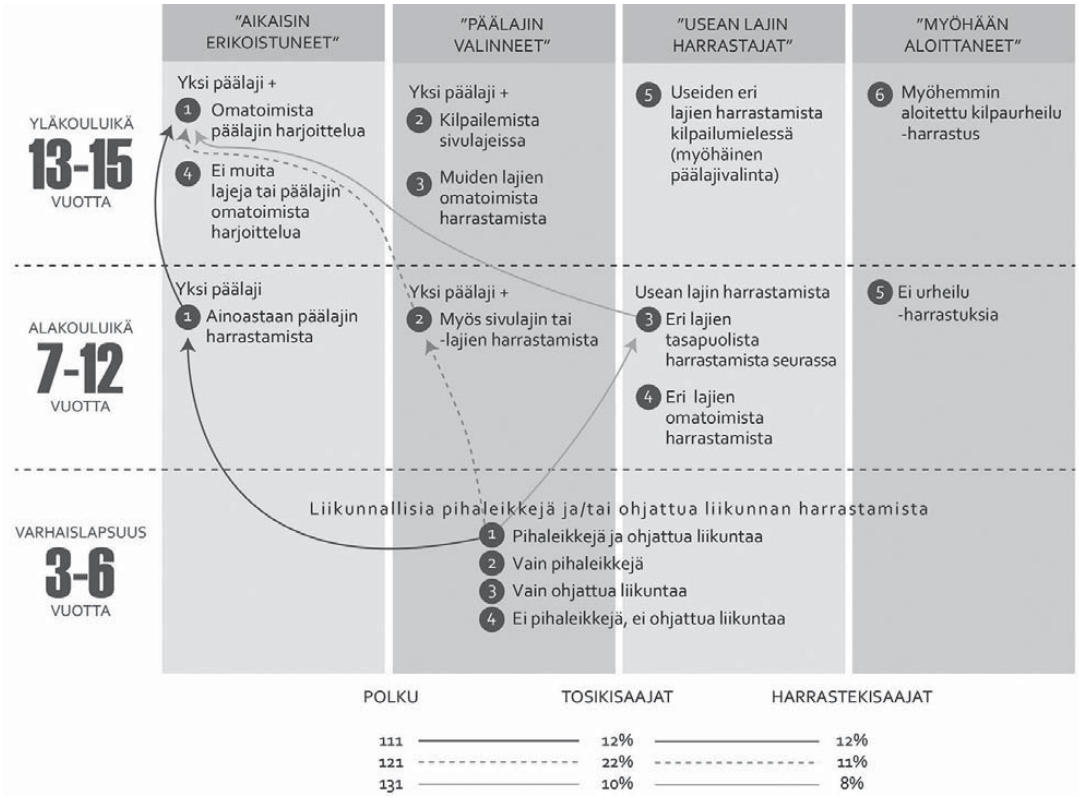

Kuvio 1. Tosikisaajien ja harrastekisaajien yleisimmät polut (N=2013)

että harrastekisaajissa. Suurin osa harrasti kuitenkin edelleen useita eri lajeja (71,0 %). Tosikisaajissa painottuivat selkeästi päälajin valinneet, mutta myös sivulajeja urheiluseurassa harrastavat (43,5 %). Harrastekisaajat jakautuivat tasaisemmin alakouluiän harrastamisen eri vaihtoehtoihin: vain päälajia harrastaviin, myös sivulajeja harrastaviin ja tasapuolisesti eri lajeja harrastaviin. Huomionarvoista on, että alakouluiässä tosikisaajat (76,6 %) harrastivat harrastekisaajia (66,9 %) yleisemmin vähintään kahta lajia, kun taas harrastekisaajat (31,9 %) keskittyivät tosikisaajia (23,1 %) yleisemmin yhden lajin harrastamiseen. Tosikisaajat olivat todennäköisesti innokkaampia urheilun harrastajia yleisesti, kun taas harrastekisaajille yksi urheiluharrastus saattoi olla riittävä.

Yläkouluiässä (kuvio 3) sekä tosikisaajista (94,8 %) että harrastekisaajista (95,2 %) suurin osa oli valinnut päälajinsa. Päälajin valinta näyttäytyi siis edelleen samanlaisena huolimatta harrastamisen tasosta. Myös sivulajien harrastaminen ilmeni samansuuntaisena: yläkouluiässä molemmissa ryhmissä suurin osa harrasti vain yhtä lajia. Tosikisaajista suurin osa harjoitteli päälajiaan myös omatoimisesti (58 %), kun taas harrastekisaajissa päälajia harjoitteli omatoimisesti 47,3 % vastaajista ja useita lajeja harrasti 42,8 % vastaajista. Yläkouluiässä harrastekisaajat olivat tosikisaajia useammin monen lajin harrastajia, ja tosikisaajat harrastekisaajia useammin päälajiinsa panostavia.

Myös kaikki 11 haastateltua huipulle tähtäävää nuorta joukkueurheilijaa olivat harrastaneet ainakin yhtä sivulajia, viisi heistä useampaa. Analyysissä sivulajiksi määriteltiin sellainen harrastus, jota oli harrastettu urheiluseurassa ainakin yhden vuoden ajan. Sivulajien harrastaminen ajoittui alakouluikään. Yläkouluikäisenä vain yksi haastatelluista nuorista kilpaili vielä muissa kuin päälajissaan. Haastatteluaineiston tavoitteellisesti kilpailevat asettuivat siis samaan polkuun kyselyaineiston tosikisaajien kanssa (1-2-1). Yksikään haastatelluista huipulle tähtäävistä nuorista urheilijoista ei edustanut yhteen lajiin erikoistumisen polkua (polku 1-1-1), joka kyselyssä olikin yleisin juuri harrastekisaajilla.

Päälajin valinta ei näyttäytynyt haastatteluaineistossa aivan yhtä yksioikoisena kuin kyselyaineistossa. Kaikki haastatellut olivat haastatteluhetkellä tehneet päälajivalintansa, mutta päälajin harrastaminen oli aloitettu hyvin eri aikaan kunkin omassa urheilupolussa. Haastatelluista 11 nuoresta urheilijasta kuusi oli aloittanut päälajinsa harrastamisen jo ennen kouluikää. Jotkut olivat aloittaneet lajin korttelijoukkueessa tai kerhossa, ja ikäkausijoukkueessa oli aloitettu vasta myöhemmin. Kaksi haastatelluista oli aloittanut päälajinsa harrastamisen 8-vuotiaana, kaksi 10-vuotiaana ja yksi 13-vuotiaana. Viisi haastateltavaa kertoi päälajin olleen aina itsestäänselvyys, eikä sitä ollut tarvinnut erikseen valita: *”jotenkin aina tuntu loogisimmalta hommalta mitä voi tehdä”* (H5, poika, 17). Vielä haastatteluhetkelläkin yksi haastateltava menestyi toisessa (yksilö) lajissa kisaillessaan niin hyvin, että pohti siihen vaihtamista, vaikkei haastatteluhetkellä varsinaisesti harrastanut tai harjoitellut lajia: *”Ne jäi sitten sinne että no niin, ne on reenannu hiki hatussa siitä asti kun mä oon lopettanu, mutta kun määkin reenaisin niin mä voisin olla oikeesti hyvä.” (H2, tyttö, 16)*

On merkille pantavaa, että päälajin valinta ei aineiston perusteella tarkoittanut pelkästään siihen keskittymistä. Sekä kyselyaineistossa että haastatteluaineistossa useimmat harrastivat montaa lajia, vaikka päälaji olisikin ollut selvillä. Vasta yläkouluiässä harrastaminen alkoi suuntautua yhteen lajiin. Haastatteluaineistosta havaittiin, että tämä suuntautuminen tapahtui monesti ulkoisista syistä. Tällaisia syitä olivat aika, joukkueen ongelmat ja loukkaantumiset. Yläkoulun alkaessa 13-vuotiaana monilla oli harjoituksia

jo niin paljon, että kahden lajin harrastaminen kävi mahdottomaksi. Joukkueen ongelmista mainittiin pelaajien vähyys ja huono ilmapiiri. Alakouluiässä sen sijaan harrastuksia aloitettiin ja lopetettiin enemmän kokeiluluontoisesti. Valinta niistä luopumisestakin syntyi helpommin: *”se ei ollut mun juttu”*, kuten haastateltavat asian usein ilmaisivat.

Harrastuskonteksti

Lajiharrastamisen lisäksi toinen tärkeä näkökulma urheilupolkuun on omatoimisen ja organisoidun harrastamisen suhde. Kyselyaineiston vaihtoehdoissa organisoitu harrastaminen määriteltiin urheiluseurassa harrastamiseksi. Koska kyselyyn vastasivat kilpailemiseen osallistuvat nuoret, kaikki osallistuivat myös seuratoimintaan. Lähes kaikki vastaajat olivat jo alakouluikäisenä mukana seuratoiminnassa. Tästä syystä on mielekästä tarkastella omatoimista harrastamista seurassa harrastamisen ohessa. Kyselyssä tähän antaa vastauksia lähinnä vain yläkouluiän tarkastelu, jossa kyselyn vaihtoehtoihin sisällytettiin alakouluikää enemmän omatoimisen harrastamisen ulottuvuutta.

Kyselytutkimuksen tosikisaajista ja harrastekisaajista suurin osa harjoitteli yläkouluiässä seuraharrastamisen lisäksi omatoimisesti (kuvio 3). Tosikisaajat keskittyivät päälajiinsa omatoimiseen harjoitteluun (58 %), kun taas harrastekisaajat jakautuivat jälleen tasaisemmin erityyppisiin harrastamisen tapoihin. Erot tosikisaajien ja harrastekisaajien välillä eivät käytännössä muodostuneet kovin suuriksi, mutta harrastamisen suuntautuminen erilaisille poluille on silti nähtävissä tuloksista. Tosikisaajat alkavat yläkouluiässä harrastekisaajia useammin panostaa yhden lajin harjoitteluun.

Haastateltavien kertomuksissa omatoiminen ja organisoitu toiminta näyttivät olevan pikemminkin liukuvia kuin kategorisia käsitteitä. Haastateltujen harrastushistoriaan kuului organisoitua harrastamista päälajissa ja sivulajeissa, mutta myös muuta harrastamista ja liikkumista. Varsinaisten sivulajien lisäksi oli erilaisia lajikokeiluja ja kerhoja (esim. koulun liikuntakerho) sekä koulun sisäisiä tai koulujen välisiä kilpailuja, omatoimilajeja (esim.

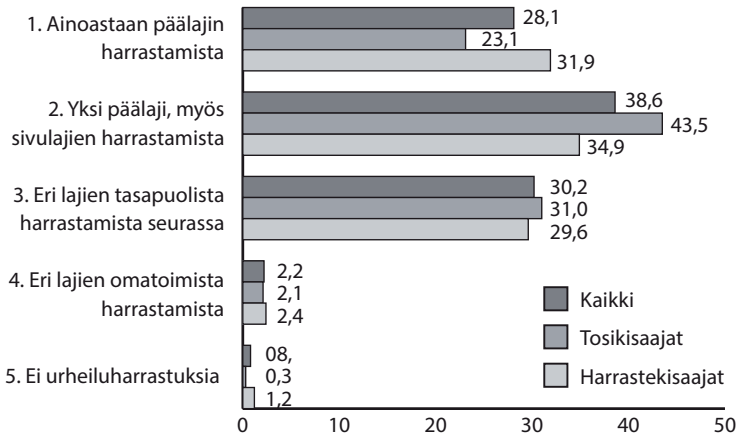

Kuvio 2. Alakouluiän harrastaminen, osuus (%) vastaajista tosikisaajat (n=871) ja harrastekisaajat (n=1140).

frisbeegolf ja lumilautailu) ja liikuntamatkoja. Organisoitu toiminta ei ollut aina selkeästi ”sivulajin harrastamista” seuratoiminnassa. Toisaalta omatoiminenkin tekeminen saattoi olla osallistumista johonkin järjestettyyn toimintaan (esimerkiksi liikuntamatkalla) ilman, että sitä olisi kutsuttu harrastukseksi.

Haastatelluilla nuorilla organisoitu toiminta ei poissulkenut omatoimista harrastamista missään vaiheessa. Haastateltavat kertoivat liikkuneensa lapsena varsin paljon omatoimisesti. Koska tutkimusjoukkona olivat joukkuelajeja harrastavat nuoret, omatoimisen liikkumisen muotona mainittiin aina pihapelit. Ne olivat kuuluneet jokaisen urheilupolkuun. *”– – mun pikkusisko nyt rupes pelaamaan niin, sen kanssa ihan kun me reenataan periaattees yhessä aina kesät pihalla, potkitaan ja hirveen kivaa – –”* (H8, tyttö, 16), *”– – pienenä aika paljon käytiin minä ja mun pikkuveli ja mun isoveli ja jotain sen kavereita aina potkimassa palloo ja tällästä. Ja pelaan vähän pihalla sählyy ja kaikkee urheiluu”* (H7, tyttö, 14) Pelailun lisäksi kerrottiin myös hyvin intensiivisestä omatoimisesta harjoittelusta: *”– – niin se kuormituksen määrä mitä siinä omatoimisella teki se oli ihan hirveetä”* (H5, poika, 17), *”iltasin oltiin aina siellä hallilla ja tehtiin kaikenlaista”* (H3, poika, 16).

Omatoimiselle harjoittelulle ja pelailulle pystyttiin antamaan myös erilaisia merkityksiä. Seuraavassa kaksi nuorta kertoo omatoimisen harrastamisen merkityksestä lajitaitojen kehittymisessä.

> OA: Oot sä sun mielest oppinu asioita sen valmentajan opastuksella enempi, vai enempi siellä pihapelejä pelatessa?
>
> H11: No.. se on sitte vähän osa-alueista, et kyllä varmaan valmentaja-, on oppinu enemmän sitä peliä ja mitenkä sitä peliä pelataan mutta, teknisesti, ja tekniikka on ja fysiikka kehittyny varmaan enemmän, kyllä pihapeleillä. (H11, poika, 16)

> OA: Tuleeks sulla [vielä] mieleen, mitä sulle ois tapahtunu, tai joku tekijä [joka olisi vaikuttanut urheilemiseen]?
>
> H4: – – Ehkä se on kanssa, ku me tosiaan pienenä, sitte ku meitä oli kolme sisarusta, jotka kuitenki pelas, niin tietenki pihalla pelattiin tosi paljon. Ja me pelattiin sit sellasta omaa baseballin tyylistä, että naapurin saunarakennuksen yli, että jos sai aitaan, ni oli yks piste, jos sai seinään, ni kaks pistettä, jos sai talon yli, ni kolme pistettä. Sitä pelattiin tosi pitkään, niin kauan, kunnes me rikottiin naapurin ikkuna, ja sitte isi hankki meille lyöntiverkon

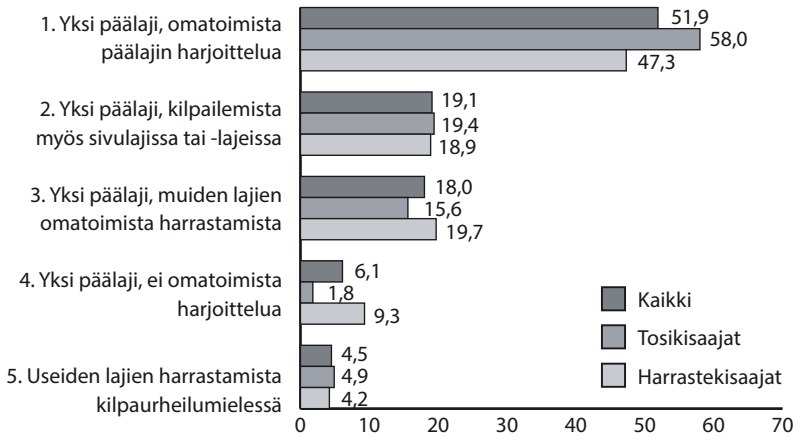

Kuvio 3. Yläkouluiän harrastaminen, osuus (%) vastaajista tosikisaajat (n=871) ja harrastekisaajat (n=1140).

> pihaan. [naurua] Sit meille tuli lyöntiverkko ja siihen tekonurmialusta, ni sitä sitte tosi paljon siinä tuli veljien kanssa lyötyä ja siinä ehkä tuli sitä lyöntitekniikkaa niin paljo hiottua. (H4, tyttö, 17)

Haastatteluaineisto osoitti myös, että pelailu ei kadonnut nuoruudessa mihinkään, vaikka tavoitteellinen harjoittelu veikin suurimman osan nuorten urheilemiseen käyttämästä ajasta. Pelailu näyttäytyi nuoruudessa omaehtoisuuden ja yhdessäolon areenana, tavoitteellisesti suuntautuneen harrastamisen vastapainona. Seuraavien sitaattien ensimmäisessä esimerkissä nuori tulkitsi pelailun kuuluvan vapaa-aikaan, johon taas tavoitteellinen harjoittelu ei selvästikään kuulunut. Toisessa esimerkissä taas nuori koki pelailun menevän jopa pilalle, jos sitä ryhdyttiin suunnittelemaan liikaa.

> OA: Teet sä vielä jotain muuta, ehitkö sillee omatoimisesti, käytkö jotain, tiettyjä urheilujuttuja harrastelemassa?
> H4: Mitä nyt harjotusohjelmaan kuuluu, mutta eipä sen lisäks tuu muut ku pelailtua justiinsa kavereitten kanssa. Kyllä sitä haluu tehdä vapaa-ajalla muutaki ku vaan urheilla vielä.
> OA: Pelailetteks te kavereiden kans just pesistä vai jotain?
> H4: Fudista käydään just silloin tällöin, ja sitte just kesällä käytiin lentopalloo pelaamas, tai beachiä ja tämmöstä. (H4, tyttö, 17)

> OA: –– Kun te lähdette pelaan niitä jotain juttuja, niin meetteks te vähän niin ku höntsäämään vai puhutteks te siitä, että mitä teidän kannattais tehdä? Noin niin ku kehittymisen kannalta? Onks siinä joku semmonen tavoitteellinen ajatus?
> H6: No me lähetään höntsään, mutta kyllähän jokaisesta jutusta on sit apua kans.
> OA: Niin, joo. Mut te ette lähde sen takia sinne, että nyt harjoiteltais?
> H6: Ei, ei. Muutenhan se ois semmosta harjottelemista. Se on semmosta hauskanpitoo vaan, se ei oo niin semmosta tosiaankaan totista. Vaik sit välillä se menee kavereiden kanssa ihan semmoseks tosi totiseks, mut sit se on kumminkin erilaista. Kun ei sitä ajattele silleen, sä vaan ajattelet ”nyt mun pitää saada toi pallo tonne” tai ”nyt mun pitää viedä tota, harhauttaa toi” tai jotain. Ei se oo silleen, että mun pitäis tehä se sen takia, koska tuolla on joku valmentaja, joka kattoo vaan sen takia, et mä pääsen nauraan sille ja koska sit mä oon parempi. Ja semmosta, ihan kaverillista vääntämistä. (H6, poika, 17)

Kyselytutkimuksen perusteella muodostetuissa urheilupoluissa vastaajat kertoivat yläkouluiässä yleisimmin keskittyvänsä päälajiin ja harjoittelevansa sitä omatoimisesti. On tärkeää huomata, että haastattelujen perusteella tapa toteuttaa päälajin ja sivulajien harrastamista on todellisuudessa moninaisempi kuin kyselyn pohjana olleessa mallissa ja sen tarjoamissa vaihtoehdoissa. Kyselytutkimuksessa polkujen kuvaaminen jääkin melko karkealle tasolle. Mallin mukaisessa tarkastelussa keskitytään valittuihin muuttujiin ja määritelmiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 113). Urheilupolkujen tutkimukseen tarvitaan jatkossakin erilaisia, toisiaan täydentäviä menetelmiä.

Kohti urheilupolkujen moninaisuuden tavoittamista

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu suomalaisten nuorten joukkueurheilijoiden urheilupolkuja. Tutkimustehtävänä oli kuvata urheilupolkuja lajiharrastamisen ja harrastuskontekstin suhteen sekä tarkastella, mitä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä on tavoitteellisesti ja harrastemielessä harrastavien poluissa. Lajiharrastamista käsittelimme päälajin valintana ja harrastamisena sekä sivulajien harrastamisena. Harrastuskontekstilla tarkoitimme jakoa omaehtoiseen ja organisoituun harrastamiseen.

Ensinnä tutkimus osoitti nuorten urheilupolkujen olevan hyvin moninaisia. Kyselytutkimuksessa havaittiin 62 erilaista urheilupolkua. Tämä on hätkähdyttävä tulos, koska kyselyn pohjana olleen mallin 120 mahdollisesta polkuvaihtoehdosta aineistossa toteutui yli puolet. Kyselyn alhaisen vastausprosentin

vuoksi polkujen yleisyyttä perusjoukossa ei voida luotettavasti osoittaa. Tärkeintä onkin huomata erilaisten urheilupolkujen kirjo, mikä luo urheilupoluista moniulotteisemman kuvan kuin artikkelin alussa kuvattu urheilun uraa koskeva tutkimusperinne.

Pääpiirteissään aineistomme joukkuelajien tosikisaajien ja harrastekisaajien polut näyttivät mukailevan Côtén ja kumppaneiden (2007) DMSP-mallissa myöhäisen erikoistumisen polkua sekä harrasteurheilun polkua. Tosikisaajat harrastivat alakouluiässä monia lajeja, mutta alkoivat suuntautua yläkouluiässä yhteen lajiin ja sen omatoimiseen harjoitteluun. Harrastekisaajilla urheilupolun toteuttamisen kirjo oli tosikisaajia moninaisempi vielä yläkouluiässä. Tosikisaajat siis alkoivat erikoistua lajiin urheilu-uran edellyttämällä tavalla, kun taas harrastekisaajilla ei erikoistumisen painetta ollut samalla tavalla. Haastatteluaineistossa polkujen moninaisuus näkyi kyselyn vaihtoehtojen edelleen rikastumisena – lajiharrastamista tai harrastuskonteksteja ei aina pystynyt asettamaan vain yhteen kyselyssä käytettyyn kategoriaan. Urheilupolkujen jatkotutkimukselle ja urheilijaksi kehittymisen teoreettisen mallin edelleen kehittämiselle on tässä suhteessa ilmeinen tarve. Ei olekaan ihme, että kansainvälisessä tutkimuksessa mallin kehittäminen on vilkasta (esim. Ford 2009; Gulbin ym. 2013).

Toiseksi tutkimuksessa todettiin suomalaisten joukkueurheilua harrastavien nuorten harrastavan monia lajeja, vaikka päälaji valitaankin useimmiten jo alakouluiässä. Useiden lajien harrastaminen painottui erityisesti alakouluikään, mutta myös yläkouluiässä noin kaksi viidestä kyselyn vastaajasta harrasti montaa lajia. Päälajin valinta ja kilpaileminen siinä ei siis tarkoittanut urheilemisen kapeutumista yhteen lajiin. Tämä on tärkeä huomio, koska päälajin valinta nähdään helposti harjoittelun ohjautumisena vain siihen. Viime vuosina onkin ryhdytty tutkimaan lajiin erikoistumisen (*specialization*) sijaan lajikiinnittymistä (*engagement*). Varhaisen lajikiinnittymisen (*early engagement*) on havaittu tukevan urheilijaksi kasvamista. (Ford 2009.) Tällöin urheilijaksi kasvamisen kysymys voidaan nähdä myös laajemmin lajiin ja urheilumaailmaan sosiaalistumisena, harjoittelun ja taitojen kehittymisen optimoinnin sijaan.

Kolmanneksi tutkimuksessa havaittiin, painotetummin haastatteluaineistoon pohjautuen, että seuratoimintaan osallistumisen ohella tavoitteellisesti urheilevat nuoret liikkuivat ja urheilivat varsin paljon omatoimisesti: urheilupolkuun kuului pihapelejä, omatoimilajeja, liikuntamatkoja, ja niin edelleen. Yhtä hyvin omatoiminen tekeminen sai erilaisia merkityksiä, ja nuoret näkivät yhteyksiä sekä lajissa kehittymiseen (tavoitteellisen harjoittelun tukijana) että omaehtoisuuden vaalimiseen (tavoitteellisen harjoittelun vastapainona). Kilpaurheilevat nuoret eivät siis liiku vain tavoiteorientoituneesti. Artikkelin alussa käsitellyissä uratutkimuksissa urheileminen asettuu kuitenkin suhteessa huipulla urheilemiseen. Lasten ja nuorten elämismaailmaa ei tällainen tutkimusnäkökulma juurikaan tavoita. Tutkimus urheilupoluista kaipaa urheilupolun lopputuloksen sijaan lasten ja nuorten kokemusmaailmaa valottavia tutkimuksia.

Lopuksi toteamme, että tutkimuksen tulokset ovat varsin ajankohtaisia suomalaisen junioriurheilun kannalta. Junioriurheilu on organisoitunut pitkälti yhteen lajiin erikoistuneiden lajiliittojen ja urheiluseurojen kautta. Lapset ja nuoret näyttävät sen sijaan kaipaavan monilajista toimintaa, järjestetysti tai omatoimisesti. Olennainen tutkimuksen huomio on, että tämä ilmiö koskee kaikilla urheilullisilla tasoilla harrastavia, vaikkakin tavoitteellisesti yläkouluiässä urheilevat alkavat keskittyä omaan lajiinsa. Urheilupolussa on kyse yhden elämänalueen polusta, mutta siihen kytkeytyy monenlaisia valintoja ja kontekseja (ks. Moen 1995, 5, 8). Urhei-

luharrastamista tai urheilijaksi kasvamista ei siten voida tarkastella vain ”yhden lajin organisoidun toiminnan projektina”. Tämä asettaa haasteen suomalaiselle urheilujärjestelmälle. Valintojen moninaisuus urheilupoluissa tulisi tunnistaa nykyistä paremmin.

Lähteet

Aarresola, Outi (2015) Lasten ja nuorten monenkirjavat urheilupolut. Teoksessa Hannu Itkonen & Antti Laine (toim.) *Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä.* Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitoksen tutkimuksia 1/2015, 153–168.

Aarresola, Outi & Konttinen Niilo (2012) Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. *Liikunta & Tiede* 49 (6), 29–35.

Aira, Tuula & Aarresola, Outi & Kokko, Sami & Pihlaja, Tuomo & Konttinen, Niilo (2014) Suomalaisten joukkueurheilijoiden polkuja. Teoksessa Jarkko Finni & Outi Aarresola & Timo Jaakkola, Sami Kalaja, Niilo Konttinen, Sami Kokko & Tommi Sipari (toim.) *Asiantuntijatyö urheilijanpolun lapsuusvaiheen määrittelemiseksi tutkimustiedon pohjalta 2012.* Jyväskylä: Kihun julkaisusarja, nro 45.

Blomqvist, Minna & Mononen, Kaisu & Konttinen, Niilo & Koski, Pasi & Kokko, Sami (2015) Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa Sami Kokko & Riikka Hämylä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa – LIITU-tutkimuksen tuloksia 2014. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto, 73–82.

Bloom, Benjamin (toim.) (1985) Developing Talent in Young People. New York: Ballantine Books.

Bruner, Mark W. & Erickson, Karl & McFadden, Kimberley & Côté, Jean (2009) Tracing the origins of athlete development models in sport: a citation path analysis. *International Review of Sport and Exercise Psychology* 2 (1), 23–37.

Carlson, Rolf (1988) The Socialization of Elite Tennis Players in Sweden: An Analysis of the Players' Backgrounds and Development. *Sociology of Sport Journal* 5 (3), 241−256.

Côté, Jean (1999) The Influence of the Family in the Development of Talent in Sport. *Sport Psychologist* 13 (4), 395–417.

Côté, Jean & Baker, Joseph & Abernethy, Bruce (2007) Practice and play in the development of sport expertise. Teoksessa Robert Eklund & Gershon Tenenbaum (toim.) *Handbook of sport psychology*. 3. painos. Hoboken, NJ: Wiley, 184–202.

Côté, Jean & Lidor, Ronnie & Hackfort, Dieter (2009) ISSP Position Stand: To Sample or to Specialize? Seven Postulates about Youth Sport Activities that Lead to Continued Participation and Elite Performance. *International Journal of Sport & Exercise Psychology* 7 (1), 7–17.

Elder, Glen H. Jr. (1994) Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life Course. *Social psychology quarterly* 57 (1), 4−15.

Elder, Glen. H. Jr. (1998) *The life course as developmental theory*. Child development 69 (1), 1−12.

Ericsson, K. Anders & Krampe, Ralf Th. & Tesch-Romer, Clemens (1993) The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological review* 100 (3), 363−406.

Ford, Paul R. & Ward, Paul & Hodges, Nicola J. & Williams, A. Mark (2009) The role of deliberate practice and play in career progression in sport: the early engagement hypothesis. *High Ability Studies* 20 (1), 65−75.

Gulbin, Jason P. & Croser Morag J.& Morley Elissa J. & Weissensteiner, Juanita R. (2013) An integrated framework for the optimisation of sport and athlete development: A practitioner approach. *Journal of Sport Sciences* 31 (12), 1319−1331.

Henriksen, Kristoffer & Stambulova, Natalia B. & Roessler K. K. (2010) Succesful talent development in track and field: considering the role of environment. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports* 20 (2), 122−132.

Itkonen, Hannu (2003) Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, 326–343.

Kalinowski, Anthony G. (1985) The development of Olympic swimmers. Teoksessa Benjamin S. Bloom (toim.) *Developing talent in young people*. New York: Ballantine Books, 139−192.

Kansallinen liikuntatutkimus 2009−2010. Lapset ja nuoret (2010). Helsinki: SLU:n julkaisusarja 7/2010.

Koski, Pasi (2009). *Liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa*. SLU-julkaisusarja 7/09.

Koski, Pasi & Tähtinen, Juhani (2005) Liikunnan merkitykset nuoruudessa. *Nuorisotutkimus* 23 (1), 3−21.

Lavallee, David & Wylleman, Paul (2000) *Career transitions in sport: international perspectives*. Morgantown: Fitness Information Technology.

Law, Madelyn P. & Coté, Jean & Ericsson, K. Anders (2007) Characteristics of expert development in rhythmic gymnastics: a retrospective study. *International Journal of Sport and Exercise Psy-*

chology 5 (1), 82–103.

Mayer, Karl Ulrich (2003) The sociology of life course and lifespan psychology: Diverging or converging pathways? Teoksessa Ursula. M. Staudinger & Ulman. Lindenberger (toim.) *Understanding human development: Dialogues with lifespan psychology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 463–481.

MacPhail, Ann & Kirk David (2006) Young People's Socialisation into Sport: Experiencing the Specialising Phase. *Leisure Studies* 25 (1), 57–74.

MacPhail, Ann & Lyons, Deirdre & Quinn, Sheelagh & Hughes Anne-Marie & Keane Shane (2010) A framework for lifelong involvement in sport and physical activity: the Irish perspective. *Leisure Studies* 29 (1), 85–100.

Metsämuuronen, Jari (2002) *Tilastollisen kuvauksen perusteet*. Metodologia –sarja 2. 2. uud. painos. Helsinki: International Methelp Ky.

Moen, Phyllis (1995) Introduction. Teoksessa Phyllis Moen & Glen H. Elder Jr. & Kurt Lüscher (toim.) *Examining lives in context*. Washington, DC: American Psychological Association, 1–11.

Monsaas, Judith A. (1985) Learning to be a world-class tennis player. Teoksessa Benjamin S. Bloom (toim.) *Developing talent in young people*. New York; Ballantine Books, 211–269.

Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi (2013) *Nuoria liikkeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko & Huhta, Helena (2015) *Huippu-urheilijan elämänkulku – Tutkimus urheilijoista 2000-luvun Suomessa.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 166.

Sosniak, Lauren A. (1985) Phases of learning.Teoksessa Benjamin S. Bloom (toim.) *Developing talent in young people*. New York; Ballantine Books, 409–438.

Stambulova, Natalia B. (1994) Developmental sports career investigations in Russia: A post-perestroika analysis. *The Sport Psychologist* 8 (3), 221–237.

Stambulova, Natalia & Alfermann, Dorothee & Statler Tracy & Côté Jean (2009) ISSP Position Stand: Career Development and Transitions of Athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology* 7 (4), 395–412.

Stambulova, Natalia B. & Alfermann, Dorothee (2009) Putting Culture into Context: Cultural and Cross-Cultural Perspectives in Career Development and Transition Research and Practice. *International Journal of Sport and Exercise Psychology* 7 (3), 292–308.

Stambulova, Natalia B. & Franck, Alina & Weibull, Fredrick (2012) Assessment of the transition from junior-to-senior sports in Swedish athletes. *International Journal of Sport & Exercise Psychology* 10 (2), 79–95.

Stambulova, Natalia B. & Ryba Tatiana V. (toim.) (2013) *Athletes' Careers Across Cultures*. London: Routledge.

Thiel, Ansgar & Teubert, Hilke & Cachay Klaus (2005) Linking top sports and schools to foster the next generation of athletes in competitive sports – reflections on the example of the German integrated systems. *European Journal for Sport and Society* 2 (2), 121–138.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen analyysi*. 10. uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Wylleman, Paul & DeKnop, Paul & Ewing, Martha E. & Cumming, Sean P. (2000) Transitions in Youth Sport: A Developmental Perspective on Parental Involvement. Teoksessa David Lavallee & Paul Wylleman (toim.) *Career Transitions in Sport: International Perspectives*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology, 143–160.

Wylleman, Paul & Reints, Anke (2010) A lifespan perspective on the career of talented and elite athletes: Perspectives on high-intensity sports. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports* 20 (2), 88–94.

III

POIKKEAVAT POLUT MUUTTUVASSA URHEILUSSA – RATIONALISOITUVAN URHEILUN NYKYSOSIALISAATIO NUORTEN TULKITSEMANA

by

Outi Aarresola, Hannu Itkonen & Jari Lämsä, 2015

Kasvatus & Aika 9 (3), 55–71

Reproduced with kind permission by Kasvatus & Aika.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysosialisaatio nuorten tulkitsemana

Outi Aarresola, Hannu Itkonen & Jari Lämsä

Tutkimuksen kohteena ovat nykynuorten elämäkerralliset urheilupolut, joita tarkastelemme lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksin. Lajisosialisaation vahvistuminen ilmenee historiallisessa tarkastelussa kilpaurheilun rationalisoitumisen seurauksena. Nuorten erilaiset pääomat ja toimijuus mahdollistavat kuitenkin eriävien valintojen ja polkujen syntymisen nykyisen kilpaurheilun kontekstissakin. Tutkimuksessamme hahmottelemme neljä urheilupolkutyyppiä. Nuorten omiin tulkintoihin perustuva urheilupolkujen tutkiminen lisää ymmärrystämme urheiluun sosiaalistumisen muutoksista.

Johdanto

Urheilijoiden urat ovat kiinnostaneet tutkijoita jo usean vuosikymmenen ajan. Tutkimuksessa on kuitenkin kolmenlaisia puutteita. Ensinnä kansainvälinen tutkimus on keskittynyt valmennusopillisen perinteen mukaisesti tarkastelemaan kapea-alaisesti urheilijoiden harjoittelua tai sen psykososiaalisia ehtoja (esim. Côté ym. 2007). Toiseksi vaikka tutkimuksissa on pyritty tarkastelemaan uran koko kehityskaarta lapsuusvuosista lähtien (mm. Bloom 1985), on tutkimusta kuitenkin tehty pitkälti huippu-urheilun näkökulmasta ja retrospektiivisesti. Fokuksessa on ollut menestyksen selittäminen. Sen sijaan nuorten omiin tulkintoihin nojaava kilpaurheilun tutkimus on ollut varsin vähäistä. Tämä liittynee siihen, että kansainvälisesti aihepiirin kasvatussosiologista tutkimusta ei juurikaan ole harrastettu (Coakley 2011). Kolmas puute on, että kansainvälinen tutkimus ei aina ole sovellettavissa suomalaiseen sosialisaatioympäristöön ja urheilukulttuuriin. Suomalainen kilpaurheilun sosialisaatioon liittyvä tutkimus taas on ollut varsin vähäistä, joten kansallinen tieto on ollut vajavaista (vrt. Vuolle 1977; Ojala 2015; Salasuo ym. 2015).

Tässä tutkimuksessa pyrimme paikkaamaan näitä tutkimusaukkoja ja tavoittamaan suomalaisten nuorten omia tulkintoja esiin tuovan, sosiologisen näkökulman kilpaurheiluun sosiaalistumiseen. Kilpaurheilulla viittaamme urheilun tavoitteellisesti orientoituneeseen puoleen harrasteurheilun sijaan. Yleisemmin lapsi- ja nuorisourheiluksi ymmärrämme järjestäytyneen, kilpailutoimintaan osallistuvan liikkumisen, eli pääasiassa lasten ja nuorten urheiluseuratoiminnan. Urheiluseuratoiminta saattaa sisältää sekä kilpaurheilua että vähemmän tavoitteellista harrasteurheilua.

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella nykyisten nuorten urheilijoiden urheilupolkuja. Hyödynnämme taustateoriana sekä sosialisaation että elämänkulun käsitteitä ja niihin liittyviä teoretisointeja, kuten myös urheilun sosialisaation historiallista tarkastelua. Sosialisaation ymmärrämme suomalaiselle liikunnan ja urheilun sosialisaatiotutkimukselle tyypillisesti kaksisuuntaisena prosessina, jossa yksilö omaksuu kulttuurin arvot ja yhteisölliset käytänteet, mutta omilla toimillaan vaikuttaa myös niiden muotoutumiseen. (Esim. Zacheus 2008; Itkonen, Salmikangas & Simula 2010; Aarresola & Konttinen 2012; Ojala & Itkonen 2014.) Elämänkulkuparadigmassa sosialisaation kaksisuuntaisuus on tarkoittanut erityisesti yksilön toimijuuden aiempaa korostuneempaa huomioimista. (Elder 1998; Mayer 2003; Hitlin & Elder 2007). Elämänkulkunäkökulma on myös alleviivannut sosialisaation prosessimaista ja kehityksellistä luonnetta, jota tässäkin tutkimuksessa pyrimme tavoittamaan. Lasten ja nuorten elämässä on kyse ennen muuta muutoksesta, ei johonkin sosiaaliseen tilaan pysähtymisestä (esim. Puuronen 2006, 227).

Tutkimuksessa käytämme Mayerin (2003, 464) elämäkulun määritelmää mukaillen urheilupolun käsitettä kuvaamaan yksilön urheilun parissa kokemien tilojen, toimintojen ja tapahtumien elämänhistoriallista sarjaa (ks. Aarresola 2015). Urheilupolku viittaa siten myös koettuun sosialisaatioon ja sen tulkinnalliseen puoleen. Polun vaiheisiin liittyvässä tarkastelussa hyödynnämme urheilun uratutkimuksen lisäksi aikaisemmista sosialisaatioteorioista Bergerin ja Luckmannin määrittämää jakoa primaari- ja sekundaarisosialisaatioon (Berger & Luckmann 2009 [1966], 147–165). Elämänkulkuparadigman näkökulmasta urheilupolkuihin tuovat vaihtelua niin historialliset tekijät, urheilujärjestelmään liittyvät normatiiviset tekijät kuin ihmisten henkilökohtaiset suhteet ja oma toimijuus (Antikainen 1998, 112–113; Elder 1998).

Tässä tutkimuksessa käsittelemme sosialisaatiota kolmen ulottuvuuden – lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden – avulla. Tutkimus ei siten ole tyhjentävä kuvaus nuorten erilaisista urheilupoluista, vaan se valottaa polkuja edellä mainituista kolmesta näkökulmasta. Tällä tavoin haluamme kiinnittää katseet erityisesti nuorisourheilun polkujen historiallisen muutoksen ilmenemiseen (lajisosialisaatio) sekä nuorten elämismaailman tulkintahorisonttiin (pääomat ja toimijuus). Nämä ulottuvuudet toimivat myös tutkimuksen analyyttisinä työkaluina ja sosialisaation tulkintateorioina. Seuraavassa paneudumme tarkemmin näihin ulottuvuuksiin.

Kyläkisailusta lajisosialisaatioon

Urheilun sosialisaation muutoskaudet voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen: 1800-luvun leikki- ja kisailukulttuuriin, 1900-luvun alun järjestäytyneeseen kilpaurheiluun sekä 1900-luvun lopun urheilukulttuurin eriytymiseen ja lajisosialisaation voimistumiseen. Vaiheiden historiallisen tarkastelun ohella hahmottuu Habermasin teoretisointia (1987 [1981]) tulkiten urheilun vähittäinen rationalisoituminen ja sosialisaation muuttuminen elämismaailman yhteisymmärrykseen perustuvasta kasvatustoiminnasta systeemiseksi, eriytyneeksi sosialisaatioksi.

Urheilun kansalliset lähtökohdat ovat agraariyhteiskunnan leikki- ja kisailukulttuurissa. Peleihin osallistuivat niin aikuiset kuin lapset, ja kisaileminen rajoittui oman kylän piiriin. Toiminta oli varsin vapaamuotoista ja tarkoitettu huviksi ja iloksi. Urheilulla oli ennen muuta yhteisöllinen merkitys, ja urheiluun sosiaalistuminen tapahtui lähiyhteisössä. (Kärkkäinen 1992, 155; Itkonen 2003, 328; Kokkonen 2015, 23–29.) Kilpaurheilua organisoivia seuroja ryhdyttiin perustamaan 1800-luvun lopussa. Suomessa nuorison liikkuminen kiin-

nittyi kuitenkin myös osaksi kansalaiskasvatusta ja voimistelu oli osa monien kansalaisjärjestöjen toimintaa (Kärkkäinen 1992, 157; Kokkonen 2015, 31). Samalla rakentui niin kutsuttu urheilun hyvä kertomus, jonka mukaisesti urheilun nähtiin olevan yksiselitteisesti hyväksi kansalle ja etenkin varttuvalle sukupolvelle. Urheilun katsottiin edistävän muun muassa raittiutta, reippautta, ryhdikkyyttä ja iloisuutta. (Itkonen 2003, 327.)

Urheilun oma järjestökenttä laajeni ja kehittyi voimakkaasti 1900-luvun alussa. Kansainvälisen olympialiikkeen synnyn ja kansallisten keskusjärjestöjen SVUL:n ja TUL:n perustamisen myötä järjestäytynyt urheilu keskittyi kilpaurheiluun, ja voimistelun ihanteet joutuivat vähitellen väistymään etenkin poikien ja miesten osalta. Urheiluinnostusta siivitti Suomen hyvä menestys vuosisadan alun olympiakisoissa. Talonpoikaisen ruumiinkulttuurin tilalle tulivat urheilun standardoidut ja modernit muodot. (Kärkkäinen 1992, 157–158, 184; Laine 1992, 217; Kokkonen 2015, 29, 37.) Muutos ei aina tarkoittanut pelkästään urheilutoiminnan laajenemista vaan toisinaan myös pelien häviämistä kyläyhteisöstä kokonaan (ks. Itkonen 2003, 330). Kilpaurheilun suosituimpia lajeja1920–1930-luvuilla olivat yksilöurheilut kuten yleisurheilu ja hiihto. Pallopelit alkoivat saada harrastajia jo kyseisinä vuosikymmeninä, mutta niiden suosio lisääntyi voimakkaasti vasta toisen maailmasodan jälkeen kaupungistumisen siivittämänä. Urheiluseuratoiminta laajenikin tuolloin vilkkaasti. Urheilu oli kuitenkin pääasiassa pojille järjestettyä toimintaa, ja tytöt keskittyivät voimisteluun. (Itkonen 2003, 334; Kokkonen 2015, 71–75, 143–148.)

Urheilun rationalisoituminen ja lajisosiaalistumisen voimistuminen alkoivat 1960-luvun tienoilla. Valmennustietous lisääntyi, ja urheilijan urasta ryhdyttiin puhumaan myös nuorisourheilun yhteydessä. Aikuisurheilun käytännöt, kuten ympärivuotinen harjoittelu, lihashuolto ja ravintovalmennus, valuivat myös nuorten urheiluun. Valmennuksen rationaalistuminen näkyi harjoittelun ohjelmointina, jossa urheilijan tehtäväksi jäi harjoitteiden toteuttaminen ja ominaisuuksiensa kehittäminen. Myös kilpailujärjestelmät kehittyivät, mikä synnytti tarpeen lahjakkaiden urheilijoiden rekrytointiin ja lajisosialisaation suunnitelmallisuuden lisääntymiseen. Kilpailutoimintaa organisoitiin entistä nuoremmissa ikäluokissa, jolloin myös seuratoimintaan osallistumisen aloitusikä laski. (SVUL 1978, 99–102; Suomen Lentopalloliitto 1982, 256–272; Itkonen 2003; Kokkonen 2015, 209.) Kansainvälisesti huippu-urheilumenestyksen tavoittelu alkoi saada sijaa valtioiden liikuntapolitiikoissa, ja julkisen sektorin panos huippu-urheiluun kasvoi. Urheilun amatööriyden ihanteen hylkääminen ja ammattimaistuminen kasvattivat urheilun valtaisaksi viihdeteollisuuden alaksi monine ammattilaissarjoineen sekä media- ja sponsorisopimuksineen. (Ilmanen 2004, 382–383; Nevala 2012.) Urheilu samaan aikaan sekä vakavoitui että viihteellistyi.

Urheilua pidettiin itseisarvoisesti hyvänä kasvatustoimintana 1970-luvun puoliväliin saakka. Tämän jälkeen lapsi- ja nuorisourheilun arvostelu voimistui. Sen nähtiin keskittyvän liiaksi kilpailemiseen, kykyjenetsintään ja tehovalmennukseen. (Kokkonen 2015, 73, 210.) Kilpaurheilun maailmaa määrittääkin pitkälti kilpailun ja menestyksen systeemi, jota lajisosialisaatio ja rationalisoituminen osaltaan palvelevat. Vaarana on, että tällainen systeeminen sosialisaatio karkaa lasten ja nuorten oman elämismaailman tulkinnoista ja urheilusta tulee välineellistävää toimintaa. Silti on huomattava, että rationalisoituneenkin urheilun piirissä syntyy erilaisia nuorten tulkintoja ja toteutustapoja. Tässä tutkimuksessa paneudumme tähän kaksinaisuuteen ja tulkinnallisuuteen pääomien ja toimijuuden käsitteiden avulla.

Pääomat ja toimijuus urheilun sosialisaatiossa

Kilpaurheilua voidaan tarkastella Bourdieun kenttäteoretisointia hyödyntäen omana sosiaalisena kenttänään, johon sosiaalistuessaan lapset ja nuoret omaksuvat kentän tapoja ja ajatuskategorioita. Sosiaalisilla kentillä toimitaan ja taistellaan asemasta erilaisten pääomien varassa. Pääomien hyödyllisyys määräytyy aina suhteessa kenttään. Bourdieun pääoman käsite viittaa korostuneesti yksilöllisiin ominaisuuksiin ja yksilön resursseihin. Pääomien muodot ovat kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma. (Bourdieu & Wacquant 1995, Kivelä & Siisiäinen 2007.) Hyödynnämme tässä tutkimuksessa kahta ensin mainittua pääoman lajia.

Kulttuurinen pääoma ilmenee ensinnä ruumiillistuneina taitoina ja valmiuksina, toiseksi materialisoituneina esineinä ja tavaroina sekä kolmanneksi institutionalisoituneena pääomana, kuten tutkintoina ja oppiarvoina (Bourdieu &Wacquant 1995; Saaristo & Jokinen 2004, 176–177). Urheilumenestystä voidaan siten tulkita kilpaurheilun kentän institutionaalisena pääomana. Syvenevä lajisosialisaatio tuottaa menestystä ja pääsyn lajin huipulle harrasteurheilun sijaan. Menestyksen ehtona ovat kuitenkin edellä mainitut ”ruumiillistuneet taidot ja valmiudet”, jotka kilpaurheilun kentällä ovat varsin selväpiirteisiä: hyviä fyysisiä ominaisuuksia, lajitaitoja, sääntöjen hallitsemista ja niin edelleen. Käytämme tutkimuksessamme näihin viitaten urheilupääoman käsitettä kuvatessamme sitä ruumiillistunutta kulttuuripääomaa, jota kilpaurheilun sosialisaatio edellyttää.

Sosiaalinen pääoma puolestaan ilmenee erilaisina velvollisuuksina ja oikeuksina, sekä erilaisina kontakteina ja niiden hyödyntämisenä (Bourdieu & Wacquant 1995; Saaristo & Jokinen 2004, 176–177). Sosiaalisen pääoman tarkastelu on perusteltua myös osana elämänkulun tärkeitä periaatteita elämien sidoksellisuudesta; elämän linkittymisestä toisten elämään (ks. Elder 1998). Tässä tutkimuksessa erityisen tärkeäksi tekijäksi nähtiin perheen parissa saatu sosiaalinen pääoma, josta käytämme käsitettä perhepääoma. Häkkinen kumppaneineen (2013, 11) viittaa perhepääoman käsitteellä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman uusintamiseen perheessä. Urheilun harrastaminen ja siihen liitetyt merkitykset ”periytyvät” vanhemmilta lapsille, mutta vanhemmat luovat myös laajemmin sen perhepääomaksi kutsutun sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen resurssiperustan, jonka varassa urheilupolku alkaa rakentua. Myös Kivelä ja Siisiäinen (2007, 155) huomauttavat, että yleisesti sosiaalinen pääoman merkitys määrittyy yhteisvaikutuksena toisten pääomien kanssa sekä välittävänä elementtinä. Tässäkin tutkimuksessa perhepääoma näyttäytyy urheilupääomaa ja sitä kautta lajisosialisaatiota edistävänä tekijänä.

Vaikka sosiaalisten kenttien teoretisointiin sisältyy ajatus kenttien muuttumisesta (Bourdieu & Wacquant 1995, 129), näyttäytyy rationalisoitunut kilpaurheilu helposti kenttänä, jossa ei ole sosiaalisille kentille tyypillistä neuvottelujen ja erontekojen tilaa. Valintojen mahdollisuudet ovat siinä toimivalle melko kapea-alaiset (Salasuo ym. 2015, 289–299). Silti toimijat omaksuvat erilaisia suhtautumistapoja eli dispositioita suhteessa kenttään. Ne syntyvät ihmisten erilaisista lähtökohdista ja kokemuksista. (Bourdieu &Wacquant 1995, 154, 165). Näin syntyy myös erilaista toimijuutta, jonka huomioiminen tarjoaa lähtökohdan tarkastella nuorten valintoja ja erilaisia mahdollisuuksia kilpaurheilun kentällä.

Toimijuuden kysymystä ovat käsitelleet monet viimeaikaiset yhteiskuntateoreetikot, edellä mainitun Bourdieun lisäksi esimerkiksi Giddens (ks. Hitlin & Elder 2007). Hitlin ja Elder (2007) kritisoivat teoreettista keskustelua siitä, että toimijuuden käsitteen määrittely on jäänyt liian abstraktille tasolle. He itse jakavat toimijuuden neljään tyyppiin. Eksistentiaalinen toimijuus tarkoittaa universaalia ihmisen kapasiteettia valintoihin. Pragmaattinen toimijuus taas tulee näkyväksi uusissa tilanteissa, joissa ihmisellä on kyky luoda toiminta-

malleja. Identiteettitoimijuus tarkoittaa ihmisen kapasiteettia ylläpitää identiteettinsä mukaista toimintaa ja toimia sosiaalisten odotusten mukaan – ei vain odotusten vastaisesti. Elämänkulkutoimijuus puolestaan tarkoittaa ihmisen pitkän aikaperspektiivin toimintaa, mahdollisuuksia ja kyvykkyyttä elämänkulullisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Hitlin & Elder 2007.)

Nuoria koskevassa tutkimuksessa toimijuus on ollut sikäli tärkeä käsite, että usein toimijuuden tukeminen on myös toiminnan päämäärä (esim. Kiilakoski 2015). Urheilun uriin tai urheilulliseen kehittymiseen liittyvässä tutkimuksessa toimijuuden käsitettä ei kuitenkaan ole juuri käytetty (vrt. Salasuo ym. 2015, 173–186). Tämä johtunee osin jo edellä todetusta sosiologisen tutkimuksen vähäisyydestä (ks. Coakley 2011), mutta myös laajemmin urheilun valmennusopillisesti painottuneesta perinteestä. Toimijuuden merkitystä kilpaurheilun sosialisaatiossa ei ole tunnistettu samalla tavalla kuin vaikkapa muussa nuorisotyössä.

Sosiologiselle näkökulmalle on tyypillistä, että toimijuutta tarkastellaan nimenomaan sosiaalisena toimintana eli suhteessa toisten ihmisten toimintaan. Tällöin toimijuuden tarkastelu luo kuvaa siitä, miten ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Hitlin & Elder 2007; ks. myös Bourdieu & Wacquant 1995.) Tässä tutkimuksessa tulkitsemme toimijuutta edellä sanottuun viitaten sosiaalisena toimintana poissulkien siten esimerkiksi eksistentiaaliset ja affektiiviset toimijuuden ulottuvuudet. Toiminnaksi olemme hahmottaneet valintojen tekemisen suhteessa urheilu-uran normatiiviseen kulkuun. Tulkitsemme valintojen tekemistä laajasti erilaisten resurssien ja mahdollisuuksien hyödyntämisenä ja oman urheilupolun aktiivisena suuntaamisena (ks. esim. Lehtinen & Vuorisalo 2007). Tämä sisältää siten myös eräänlaisen ”toisin toimimisen” ajatuksen toimijuuden tulkitsemisessa. Tutkimuksessamme nimitämme aktiivista valintojen tekemistä ja mahdollisuuksien hyödyntämistä vahvaksi toimijuudeksi ja vähäisiä valintoja sisältävän toiminnan puolestaan heikoksi toimijuudeksi. Näin menetellen jäsennämme erilaisille poluille syntyvää toimijuuden tyyppiä – emme polkuja kulkeneiden yksilöiden kykyä toimijuuteen.

Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmät

Tutkimustehtävänämme on tarkastella nykyisten nuorten urheilijoiden urheilupolkuja. Perspektiivimme on siis lähihistoriallinen. Tutkimuksen analyyttisinä työkaluina ja tulkintateorioina toimivat lajisosialisaation, pääomien sekä toimijuuden käsiteulottuvuudet.

Hyödynsimme tutkimuksessamme elämäkerrallista aineistoa. Elämäkertomuksissa nousevat esiin sekä kulttuuriset että subjektiiviset merkityksenannot: ihmiset kertovat niistä asioista, jotka kokevat tärkeiksi. Tutkimme nuorten urheilupolkuja heidän omina kertomuksinaan, ja tutkimusaineisto kerättiin haastatteluin. Kertomukset rakennettiin haastattelutilanteessa siten, että nuoret pohtivat pääasiassa tärkeitä kokemuksiaan urheilussa. Hyödynsimme paperille piirrettyä ikäjanaa, johon haastateltavat itse merkitsivät tärkeät kokemuksensa. Tässä tutkimuksessa ”tärkeän kokemuksen” käsite on likeinen Antikaisen (1996) käyttämälle merkittävän oppimiskokemuksen käsitteelle, joka viittaa tutkittavien itse määrittelemiin elämän käännekohtiin, ei niinkään normatiivisesti määriteltyihin oppimiskokemuksiin. (Antikainen 1996, 251–252.) Tärkeiden kokemusten lisäksi haastatteluissa käsiteltiin haastateltavan urheiluhistoriaa muiden kysymysten avulla tukeutuen tutkimuskirjallisuudessa tyypillisesti esiintyviin seikkoihin kuten harrastettuihin lajeihin ja tärkeiden henkilöiden vaikutukseen urheiluharrastuksessa.

Tutkimukseen haastateltiin 26 nuorta urheilijaa. Haastateltavat olivat iältään 16–17-vuotiaita, paitsi yksi haastateltu oli 14-vuotias. Haastateltavat rekrytoitiin urheilulukioiden kautta, koska siten pystyttiin tavoittamaan kerralla suuri joukko urheilijoita. Haastattelut suoritettiin Sotkamon urheilulukiossa (syyskuu 2012), Helsingin Mäkelänrinteen urheilulukiossa (lokakuu 2012) ja Jyväskylän Voionmaan urheilulukiossa (marraskuu 2012 – tammikuu 2013). Tiedottaminen tutkimuksesta suoritettiin koulun henkilöstön avustuksella. Lukioiden lisäksi käytiin yhdessä urheilijoille suunnatussa tiedotustilaisuudessa mainostamassa tutkimusta.

Vain Sotkamossa ilmoittautuneita osallistujia oli enemmän kuin pystyttiin haastattelemaan, jolloin haastateltavat valittiin satunnaisesti, kuitenkin eri lajeista valiten ja optimaaliset haastatteluaikataulut huomioiden. Helsingissä ja Jyväskylässä haastateltiin kaikki halukkaat. Lisäksi Jyväskylässä pyydettiin kolmea poikaa mukaan tutkimukseen valmennustunnin yhteydessä. Tämän jälkeen tutkimusaineiston katsottiin täyttyneen, koska haastatteluja oli tutkimussuunnitelman mukainen määrä eikä innokkaita haastateltavia enää Jyväskylästä ilmoittautunut. Tutkimuksen kannalta ei ollut tarkoituksenmukaista tavoitella vastahakoisia nuoria haastatteluun, jossa haastateltavalta odotetaan pitkähköä paneutumista ja kerrontaa omasta urheilupolusta (ks. Patton 2015, 313–314).

Urheilun näkökulmasta informanttien edustama lajikirjo oli varsin rikas, mikä oli tutkimuksen tarkoituksenakin. Näin pystyttiin vähentämään lajikulttuuristen seikkojen vaikutusta tuloksiin ja tarkastelemaan polkuja, jotka näyttäisivät tarjoavan uutta tietoa lajiin palautuvien sosialisaatiopolkujen (esim. Salasuo ym. 2015) ohella. Haastateltavien päälajit olivat haastatteluhetkellä seuraavat: maastohiihto, ampumahiihto, lumilautailu, jääkiekko, taitoluistelu, yleisurheilu, pyöräily, suunnistus, uinti, rytminen voimistelu, miekkailu, golf, pesäpallo, jalkapallo, koripallo ja salibandy. Haastatteluiden kokonaiskesto vaihteli 47–113 minuutin välillä. Yhteensä haastattelumateriaalia kertyi 28,5 tuntia. Litteroituna haastattelumateriaali oli 369 liuskaa. Elämänkerrallisen kerronnan sijaan myös haastattelija osallistui kokemusten pohtimiseen esittämällä monia lisäkysymyksiä.

Tutkimuksen tavoitteena oli luoda urheilupolkujen tyypittely. Aineistosta etsittiin nimenomaan erilaisuutta, eikä kaikille poluille yhteisiä tekijöitä, kuten perinteisessä urheilun uratutkimuksessa on ollut tapana (esim. Lavallee & Wylleman 2000; vrt. Piispa & Salasuo 2014, 116–119). Tyypittely edellyttää kuitenkin ensin sen jäsentämistä, missä suhteessa tyypittelyä tehdään (ks. Eskola & Suoranta 1998, 181). Tässä tutkimuksessa hahmotettiin ensin aineistolähtöisesti aineistossa toistuvia seikkoja (Patton 2015, 67), joista muodostettiin analyysiä varten luokkia ja alaluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–112). Tämän jälkeen aineisto koodattiin luokkiin. Tämän jälkeen tarkasteltiin aineistossa tärkeäksi nousevia laajempia teemoja vuoropuhelussa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa, eli työskenneltiin teoriasidonnaisesti (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 117–118). Tutkimuksessa hyödynnettiin erityisesti urheilijan uratutkimusta (mm. lajiharrastaminen ja päälajissa kehittyminen) sekä nuorisotutkimukseen liittyviä teemoja (erityisesti valinnat ja toimijuus). Teemat muodostivat ne asiat, joiden perusteella tyyppejä saatettiin muodostaa ja tarinoita erotella toisistaan. Kaikkiaan tämän ensimmäisen vaiheen analyysimenetelmän voi tiivistää teoriasidonnaiseksi sisällönanalyysiksi.

Analyysin seuraavassa vaiheessa siirryttiin sekä teemojen että tyyppien abstrahointiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–118). Teemojen osalta tämä tarkoitti tutkimuksemme kolmen tulkintaulottuvuuden muodostamista. Hyödynsimme kasvatustieteellistä ja sosiologista teoreettista käsitteistöä. Esimerkiksi vanhempien erilaiset tavat vaikuttaa ja olla mukana harrastuksessa sekä sisarusten rooli abstrahoitiin tulkinnaksi perhepääomasta. Toimijuudeksi puolestaan abstrahoituivat monenlaiset valintoja osoittavat teemat urheilupolul-

la kuten lajien kokeileminen, urheilupaikkojen hyödyntäminen ja ilman aikuisohjausta toimiminen.

Tyyppien abstrahoinnilla puolestaan tarkoitamme weberiläistä ideaalityyppiajattelun (Weber 1978 [1922]) soveltamista siten, että ensinnä tyyppien muodostamisessa hyödynnettiin vain valittuja tulkintaulottuvuuksia, ja muut urheilupolun seikat jätettiin huomiotta. Analyysin edetessä tutkimuksen urheilupolkutyypeiksi muodostuivat lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, kiinnikurojat ja ajelehtijat.

Toiseksi tyyppien abstrahointi ja ideaalityyppien muodostaminen tarkoitti sitä, että tyypit eivät juurikaan esiintyneet aineistossa sellaisenaan, vaan monissa tarinoissa oli monen tyypin piirteitä. Tämän selventämiseksi ja polkutyyppien osuvuuden tarkistamiseksi kukin tarina analysoitiin vielä kerran siinä suhteessa, miten hyvin se edustaa kutakin tyyppiä. Tämä analyysi on kuvattu taulukkoon 1. Taulukossa ”paljon tämän tyypin piirteitä” tarkoittaa, että tarina noudattelee pitkälti sitä, mikä tyypille on ominaista lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden suhteen. ”Jonkin verran tämän tyypin piirteitä” tarkoittaa, että tarina ei niin selväpiirteisesti noudattele tyypin kuvausta vaikkapa yhden tulkintaulottuvuuden osalta tai koko urheilupolun vaiheiden osalta. Analyysissä tämä vaihtelu tulee esiin siten, että viittaamme polkutyypin sisällä ”joihinkin nuoriin” tai ”osaan nuorista”. ”Vähän tämän tyypin piirteitä” tarkoittaa, että tarina kuuluu ensisijaisesti johonkin toiseen tyyppiin, mutta jonkin ulottuvuuden tai vaiheen osalta ilmentää myös toista tyyppiä. Tutkimusaineistossa tämä tuli esiin esimerkiksi siten, että monen nuoren tarina ilmensi oman päätyyppinsä lisäksi myös lajikulttuuriin kasvaneita, koska monella oli jonkinlainen perhetausta lajissa.

Haastateltu	Lajikulttuuriin kasvaneet	Urheilutaiturit	Kiinnikurojat	Ajelehtijat
HI tyttö 16	x		xx	
H2 poika 16		xx		
H3 tyttö 16	xxx			
H4 tyttö 16	xx		x	
H5 tyttö 17		xxx		
H6 tyttö 16	xx			xx
H7 poika 17		xxx		
H8 poika 16	x			xx
H9 tyttö 17	xxx			
H10 tyttö 16				xxx
H11 poika 17	xx	xx		
H12 poika 17			xxx	
H13 tyttö 17	xx			x
H14 tyttö 16	xxx			
H15 poika 17		xxx		
H16 tyttö 16	xxx			
H17 tyttö 17		x	xx	
H18 poika 17		x	x	
H19 poika 17	xxx	xx		x

H20 poika 17		xx		x
H21 tyttö 14	xx	xx		
H22 tyttö 17	xxx		x	
H23 tyttö 16	xxx			
H24 poika 16	x			xx
H25 poika 17	xxx			
H26 poika 16		xx	xxx	

x = vähän tämän tyypin piirteitä
xx = jonkin verran tämän tyypin piirteitä
xxx = paljon tämän tyypin piirteitä

TAULUKKO 1: Haastateltavien jakautuminen urheilupolkutyyppeihin.

Nuorten urheilijoiden neljä polkua

Tutkimuksessa nuorten urheilupolut kategorisoitiin neljään päätyyppiin: lajikulttuuriin kasvaneisiin, urheilutaitureihin, kiinnikurojiin ja ajelehtijoihin. Urheiluun sosiaalistumista ja urheilupolun kulkua erottivat toisistaan tutkimustehtävän mukaisesti erilaisten pääomien kertyneisyys, urheilijan oma toimijuus sekä lajisosialisaation ajoitus ja tila. Ulottuvuuksien ilmeneminen eri poluilla on kuvattu kuvioon 1.

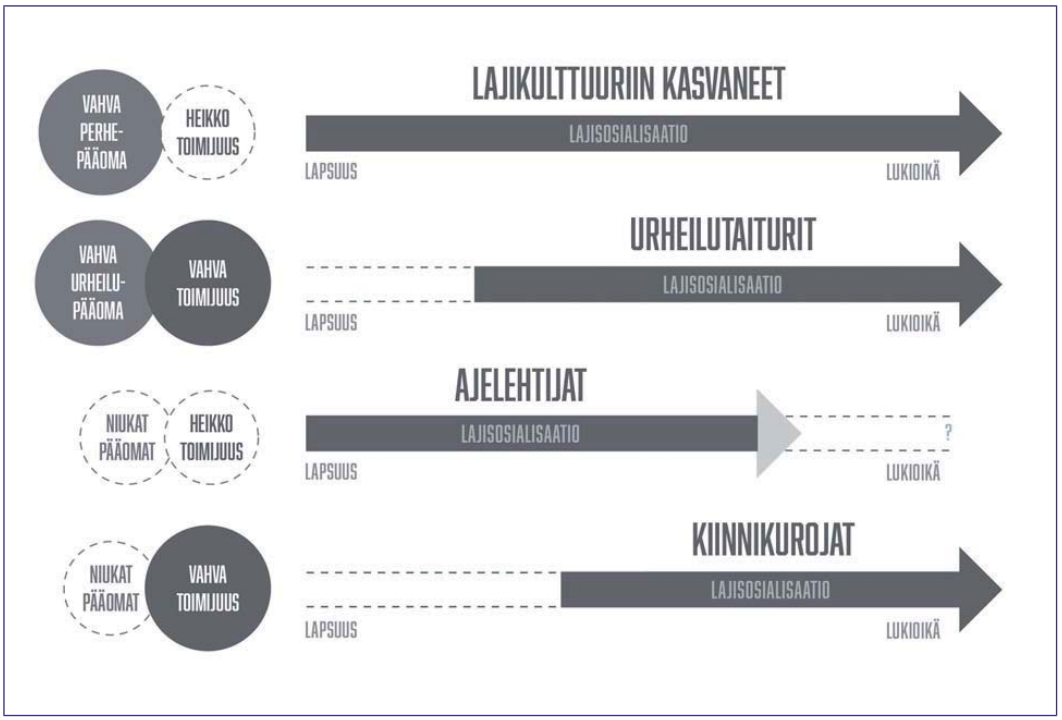

KUVIO 1: Nuorten urheilupolut pääomien, toimijuuden ja lajisosialisaation ulottuvuuksissa.

Lajikulttuuriin kasvaneet olivat urheilijoita, joista moni oli sosiaalistunut yhteen lajiin vanhempien urheilutaustan myötä tai kotipaikkakunnan vahvaan lajiperinteeseen tukeutuen. Omat vanhemmat, erityisesti isät, olivat harrastaneet urheilua, ja osa vanhemmista oli edelleen toiminnassa mukana. Tätä kautta myös monien tutkimuksen informanttien veljet tai sisaret olivat (olleet) mukana samassa lajissa. Lajikulttuuriin kasvaneiden polkutyyppiin laskettiin mukaan myös sellaiset urheilupolut, joissa haastateltava oli harrastanut lajia isompien sisarusten vanavedessä. Tällöin vanhemmat saattoivat sosiaalistua lajikulttuuriin yhtä aikaa lastensa kanssa. Lopulta oli päädytty siihen, että harrastus oli koko perheen yhteinen asia:

> *Se oli aina perhe, oltiin aina kattomassa kaikki pelit oikeestaan, että mitä perheellä oli. Jos niillä oli pelejä, ni me oltiin sitte kattomassa, ja jos mulla oli pelejä, niin ne oli kattomassa. Tai vähintään tuomareina [naurahtaa], sitäkin sattu.* (H9, tyttö, 17)

Yleisesti vanhempien urheilutaustan merkitys urheiluun sosiaalistumisessa on tunnistettu varsin monessa tutkimuksessa (ks. Aarresola & Konttinen 2012; Salasuo ym. 2015). Kotikasvatuksessa, tai primaarisosialisaatiossa kuten Berger & Luckmann (2009 [1966], 150) jäsentävät, omaksutaan perheen maailmankuva ja siten myös arvot, asenteet ja tavat. Niemisen (2003) mukaan perhe on säilynyt nykyäänkin yhtenä sosiaalisen elämän perusrakenteena, vaikka sen vaikutusvoimaa on kasvatuksen ammattimaistuessa haastettu. Häkkiseen ja kumppaneihin (2013, 11) viitaten voidaan puhua laajasti perhepääomasta, jota hyödynnetään myös urheilun sosiaalisella kentällä.

Perhepääoma ja sitä seuraava lajisosialisaatio johti lajikulttuuriin kasvaneiden urheilupoluissa siihen, että he olivat jo varhaisessa vaiheessa oman ikäryhmänsä urheilullista parhaimmistoa. He menestyivät varhain, pääsivät talenttiryhmiin sekä harjoittelemaan ja kilpailemaan omaa ikäluokkaansa vanhempien kanssa. Toisin sanoen perheen parissa saatu pääoma konkretisoitui myös urheiluinstituutioiden tunnustamaksi pääomaksi ja urheilupolku alkoi vahvistua institutionaalisten käytänteiden kautta. Näistä tapahtumista oli haastatteluissa lukuisia kertomuksia, joista seuraavissa sitaateissa on kaksi esimerkkiä:

> *H14: – – Et, mitä siel oli varmaan yli sata osanottajaa. Sitte mä olin tosi ylpee itestäni [naurahtaa] kun mä olin voittanu sen.*
> *OA: No oliks se sulle yllätys et sä voitit sen?*
> *H14: Ei. – – Mä olin 10-vuotiaana, mä voitin kaikki kisat mun ikäsenä. Ja niin ei se siis tullu silleen yllätyksenä et, niin ehkä mä olin vaan ilonen et mä onnistuin semmosessa kisassa.* (H14, tyttö, 16)

> *OA: Eli pelasit sä vanhempien [urheilijoiden] kanssa sitte siinä?*
> *H9: Joo.*
> *OA: Miten sä siihen tulit menneeksi?*
> *H9: Mua kysyttiin sinne mukaan, että "lähtisitkö mukaan pelaamaan, että ois tämmönen tarjolla".*
> *OA: Pitikö miettiä monesti, että lähdetkö?*
> *H9: Itse asias piti kerran miettiä, ku siinä oli, meillä oli [paikkakunnalla] kuitenki pelattiin C-sarjaa ja sitte pelattiin tuota, siinä vaiheessa vielä entisessä seurassa pelasin yhessä joukkueessa, ja sitte vielä menin siihen naisten ykköseen. Mä pelasin tavallaan samana kesänä kolmessa eri seurassa, kol-*

> *messa eri joukkueessa. Et kyllä siinä vähän mietittiin eka, että riittääkö mulla aika siihen, mutta kyllä se sitte meni siitä.* (H9, tyttö, 17)

Vaikka osa haastateltavista kertoi myös laajemmin liikunnallisen elämäntavan omaksumisesta perheessä, liittyi lajikulttuuriin kasvaneiden sosialisaatio vahvasti johonkin tiettyyn lajiin. Valinnan mahdollisuuksia urheilussa ei ollut lajien kesken vaan enemmänkin lajiin liittyvien tavoitteiden suhteen. Tässä aineistossa tavoitteellinen urheilu näyttäytyi luonnollisena jatkumona jo varhain alkaneelle lajisosialisaatiolle. Perheen primaarisosialisaatio ja urheiluinstituution sekundaarisosialisaatio olivat hyvin samansuuntaisia (ks. Berger & Luckmann 2009 [1966], 157–164). Siten urheilupolku oli eräänlainen itsestäänselvyys, eikä toimijuudelle ja valinnoille jäänyt juuri mahdollisuuksia tai tarvettakaan.

Tutkimuksen toisen urheilupolkutyypin, *urheilutaitureiden*, voidaan tulkita sosiaalistuneen yleensä urheiluun, ei johonkin tiettyyn lajiin. Näillä nuorilla oli monipuolinen urheilutausta sekä lajikirjoltaan että sosialisaatiotiloiltaan: he olivat harrastaneet sekä organisoidusti että omaehtoisesti ystävien kanssa montaa lajia. Muutama nuori oli harrastanut kuuttakin eri lajia. Urheilutaitureiden kehitys oli tapahtunut useimmiten päälajin urheilujärjestelmältä piilossa ja haastateltavien oman elämismaailman puitteissa. Tässä mielessä urheilupolun alkuaika oli sujunut eri tavoin kuin lajikulttuuriin kasvaneilla. Urheilullista menestystä päälajissaan urheilutaiturit olivat saavuttaneet vasta myöhäisemmässä vaiheessa. Tutkimuksen urheilutaitureiden päälajeja haastatteluhetkellä olivat lumilautailu, pesäpallo, salibandy, jääkiekko, jalkapallo ja uinti.

Merkillepantavaa on, että urheilutaitureista suurin osa oli poikia, kun taas muutoin pojat olivat tutkimuksessa vähemmistönä. Yleisesti pojat liikkuvatkin ennen lukioikää tyttöjä useammin intensiivisesti (vähintään 5 kertaa viikossa). Lisäksi pojat liikkuvat tyttöjä useammin urheiluksi miellettävien joukkuelajien parissa, joissa liikkuminen tapahtuu ystävien kesken. Tytöt taas harrastavat poikia useammin lenkkeilyä ja kävelyä, joita tämän tutkimuksen urheilevat nuoret eivät välttämättä edes mieltäneet urheiluksi ja mainitsemisen arvoiseksi. (Myllyniemi & Berg 2013, 59–67.)

Urheilutaitureille oli kertynyt runsaasti urheilupääomaa: paitsi erilaisia lajitaitoja, myös ymmärrystä eri lajien sosiaalisista kentistä. He olivat siten omaksuneet monia erilaisia dispositioita eli suhtautumistapoja urheiluun (ks. Bourdieu & Wacquant 1995). Mahdollisuudet valintojen tekemiseen olivat laajat. Valinnat eivät kuitenkaan aina ohjautuneet urheilun menestysrationaliteetin mukaan:

> *Ehkä mä oisin futiksessa ollut vähän parempi. Mut en mä sit, mä vaan halusin jatkaa pelaa [päälajia].* (H20, poika, 17)

Edellä mainitussa esimerkkitapauksessa urheilijan oma toimijuus oli rationaalisia sosiaalistamiskäytäntöjä vahvempi. Toisinaan urheilutaitureiden toimijuus näyttäytyi myös eräänlaisena sisäsyntyisenä tarpeena, kuten seuraavassa sitaatissa:

> *No urheilua, ehkä mä oon semmonen pikku ADHD, et mä en kyl penkissä jaksa hirveen kauan olla, enkä mikään sohvaperunakaan. Sitten, tykkään tehdä tosi paljon asioita silleen keholla ja tälleen. Jos pitäis päivät pitkät jossain penkillä istuu, jossain esim. tietokoneella en viihdy ollenkaan, en oo pelannut koskaan mitään tietokonepelejä tai tällasta. Tykkään tehdä ite sit oikeesti. Sitä kautta urheilun pariin päässyt.* (H19, poika, 17)

Kansainväliseen tutkimukseen peilattaessa urheilutaitureiden sosiaalistumisprosessi vastaa pitkälti polkua, jonka muun muassa Côté kumppaneineen (2007) on havainnut olevan suo-

tuisa sekä huippu-urheilijaksi kasvamisessa että myös liikunnallisen elämäntavan omaksumisessa. Useiden lajien harrastaminen antaa mielekkääseen kokemukseen tarvittavaa fyysistä ja psyykkistä vaihtelua. (Côté ym. 2007.) Sekä kansainvälisessä että kansallisessa tutkimuskirjallisuudessa keskustellaankin siitä, syntyykö paras tie urheilun huipulle erikoistumalla yhteen lajiin vai luomalla monipuolista lajitaustaa. Yksiselitteistä vastausta ei ole löytynyt. Urheilun sosiaalistumiskäytäntöjen kannalta mielenkiintoista kuitenkin on, että urheilutaitureiden polku oli omaehtoisuudessaan likeinen aiempien sukupolvien ulkoliikunnalle ja pihapeleille (mm. Zacheus 2008) ja toisaalta myös uusille nuorisokulttuurisille lajeille, joissa omaehtoisuus on varsin tärkeä elementti (mm. Liikanen & Rannikko 2015).

Tutkimuksen kolmas tyyppi, *kiinnikurojat*, koostui nuorista urheilijoista, jotka olivat urheilupolullaan vaihtaneet lajia (tai pelipaikkaa maalivahdista kenttäpelaajaksi, kuten yksi haastateltava). Sosialisaatio- tai oppimisprosessit piti aloittaa uudessa tilanteessa lähes alusta ja lajisosialisaatio ”myöhästyi” normatiiviseen urheilupolkuun verrattuna. Kiinnikurojilta puuttui lajikulttuuriin kasvaneiden vahva perhepääoma tai urheilutaitureiden urheilupääoma. Urheilupolku oli nimensä mukaisesti ollut toisten etumatkan kiinni kuromista, ja tyypin nimi onkin lainattu yhdeltä haastateltavalta, joka kuvasi tuntojaan uuden lajin parista: ”sitten alko se vihanen kurominen, sanotaan sitä nyt vaikka niin” (H12, poika, 17). Kiinnikurojia voidaan hyvällä syyllä kutsua systeemisen ikäluokkaurheilun uhreiksi: vaikka heidän kehityksensä etenisi hyvin, tulevat he jatkuvasti vertailluksi ikätovereidensa tasoon. Siinä vertailussa kiinnikurojien aiempi lajiharrastus tuntuu ”hukkaan heitetyltä”, kuten seuraavan sitaatin urheileva poika pohti:

> *– – tässä on vähän tullu, näitä esteitä tielle vähän ties sun mitä. Vähän sanotaanko niin että vääriä asioita tullu tehtyä kun toi [ensimmäinen laji] tossa kusi, elikkä siitä meni käytännössä kuus vuotta ihan hukkaan, josta ei jääny mittään kätteen muuta kun lämpimiä muistoja. Mutta kun kuitenkin haluais tätä oikeastikkin pelata niin eipä siitä oikein mitään hyötyä.* (H12, poika, 17)

Pääomien puuttuessa kiinnikurojien toimijuus näyttäytyi valintojen kautta varsin vahvana. Kiinnikurojat olivat tehneet valinnan lajinvaihtamisesta (pelipaikkaa vaihtaneella vaihto tosin tapahtui huonon arpaonnen kautta) ja sen jälkeen selkeästi myös ison valinnan huipulle pyrkimisestä tässä uudessa lajissa. Tutkimushetkeen mennessä osa koki jo saaneensa monet ikätoverinsa urheilutaidoissa kiinni, mutta osa näki vielä kehittymisen haasteita. Jos urheilutaitureilla monipuolinen harrastaminen ilmeni ”sisäsyntyisenä tarpeena”, niin myös kiinnikurojat olivat tulkinneet oman urheilupolkunsa itselleen edulliseksi tilanteeksi. Tehdyt valinnat ja esteetkin kääntyivät nuorelle vahvuudeksi, kuten seuraavissa sitaateissa ilmenee:

> *Et kylmä tykkäsin siit tosi paljon, et kyl mä tajusin heti et kyl tää on se laji. Mut se oli silleen kiva koska siinä periaattees se ensimmäinen laji minkä mä oon periaattees ite valinnu, niin sit se oli kuiteskin tosi kiva. – – mä just tykkään tehä sit itsenäisii päätöksiä ja toimii itsenäisesti (*H17, tyttö, 17)

> *Niin, minä uskon että kaikista parhaat pellaajat tulee altavastaajan asemasta koska niitten on pitäny haluta sitä ja niitten on pitäny yleensä saavuttaakin jotain yli oman tasonsa, ku toisaalta sitten nämä valmiiksi niin änäs lahjakkaat niin niitähän on aina näitä superlupauksia jotka sammuu koska niitä ei vaan, ne ei pysty tekemään sitä hommaa koska niillä ei oo sitä halua ja tekemistä.* (H12, poika, 17)

Nykyisessä urheilujärjestelmän lajisosialisaatiossa ei juuri ole sijaa myöhään lajiin mukaan tuleville. Koska kiinnikurojat ovat alkuun ikätovereitaan jäljessä urheilullisen kehityksen suhteen, he eivät menesty kilpailuissa, eivätkä siten pääse osallisiksi lahjakkuuksien kehittämiseen käytettävistä resursseista eli esimerkiksi talenttiryhmistä, paremmasta valmennuksesta ja leirityksestä. Sama koskee muutoin ikäryhmäänsä verrattuna myöhään kehittyviä lapsia ja nuoria. Näin heidän potentiaalinsa jää kehittymättä ja tunnistamatta. Tämän tutkimuksen kiinnikurojilla polku oli kuitenkin ollut vahvasti heidän oman toimijuutensa ja myös hyvien valmentajien siivittämä. Heille huipulle tähtääminen oli ollut vaikeuksista huolimatta mahdollista.

Tutkimuksen neljännen päätyypin, *ajelehtijoiden*, toimijuus ja pääomat jäivät urheilupolussa vaikeasti tunnistettaviksi. Ajelehtijoiden harrastus eteni ilman selkeitä käännekohtia, ja haastateltava vaikutti ennemminkin ajelehtivan virran mukana kuin olevan aktiivinen toimija omalla polullaan. Näin syntyi vaikutelma tavallisesta harrastajasta, ei niinkään huipulle tähtäävästä nuoresta urheilijasta. Tutkimuksemme ajelehtijat muistuttavat siten Piispan ja Salasuon (2014, 127) taiteilijoiden elämänkulkututkimuksen ajelehtijoita, joiden uran alkutaival oli pikemminkin harrastelua kuin intohimoista taiteeseen uppoutumista.

Tutkimuksessa ajelehtijoiden päätyyppiä esiintyi vähiten, vain kuudella urheilijalla. Monet tämän päätyypin urheilijat liittyivät myös ensimmäiseen tyyppiin, lajikulttuuriin syntyneisiin. Ajelehtimista voidaan tulkita osin myös lajisosialisaation toisena polkuna, jossa perhepääoma ei jalostukaan urheilulliseksi pääomaksi ja menestykseksi vaan eräänlaiseksi rutiiniksi. Ajelehtijoiden tärkeistä urheilukokemuksista puuttuivat monissa muissa haastatteluissa tyypilliset menestyskokemukset tai henkilökohtaiset tunnustukset. Sen sijaan niiden puute tuli kyllä haastatteluissa esiin:

> *OA: Muistatko että onko sun tässä, jossain vaiheessa tätä urheilemista niin millon olisit menestyny urheilijana? Onks sulla jääny semmosia menestymisen paikkoja mieleen?*
> *V: Ei oo. Mulla ei itellä oo mittään, ainakaan mittään henkilökohtasia, tai joukkueena ei olla koskaan mittään voitettu, tai minä en oo ollu semmosessa joukkueena et oltas mitaleita voitettu – –* (H8, poika, 16)

Ajelehtimista voidaan ymmärtää osin nuorten urheilijoiden lajitaustojen avulla. Ensinnä kolme tähän tyyppiin luetuista informanteista oli kestävyyslajin urheilijoita. Perinteisesti kestävyyslajien sosialisaatiokäytänteet eivät ole vielä nuorisovaiheessa kovin institutionalisoituneita, ja myös mainitut kolme informanttia olivat olleet pitkälti vanhempiensa valmennuksessa. Tällöin esimerkiksi seuran valmennukseen tai talenttiryhmiin liittyvät käytännöt ja kokemukset eivät olleet heitä koskettaneet. Toiset kolme haastateltavaa taas olivat joukkuepalloilijoita. Näiden kolmen urheilupolku merkityksellistyi enemmän joukkueessa mukana olemiseen kuin oman henkilökohtaisen uran luomiseen. Urheilemisen mielekkyys erosi selvästi monen ilmeisemmin huipulle tähtäävän polusta.

Tutkimuksellisesti tärkeä huomio on, että ajelehtijoiden polun erilaisuus näyttäytyi nimenomaan kerrotussa tarinassa. Kun tutkimushaastattelussa nuoria pyydettiin merkitsemään ikäjanalle tärkeitä kokemuksiaan urheilussa, ilmeni niitä koko aineistossa keskimäärin 12,8 haastateltavaa kohden. Sen sijaan ne neljä nuorta, jotka leimallisimmin kuuluivat ajelehtijoihin, merkitsivät huomattavasti vähemmän kokemuksia: kaksi haastateltavaa kertoi viisi kokemusta, yksi kuusi kokemusta ja yksi yhdeksän. Erityisesti ajelehtijoiden kohdalla onkin otettava huomioon tutkimuksen epistemologiset ja menetelmälliset haasteet. Koska urheilupolussa on kyse kerrotusta tarinasta (*life as told*), ei se koskaan vastaa elettyä elämää (l*ife as lived*). Kertomus ei ole elämän objektiivinen rekonstruktio vaan kertojan

tulkinta eletystä. (Huotelin 1996, 26–28; Webster & Mertova 2007, 3.) Ajelehtiminen ei siten välttämättä vastaa haastateltavan elämänkulkua, vaan haastateltavan kykyä reflektoida elämänkulkuaan ja tuottaa siitä elämänkerrallinen kokonaisuus (ks. Piispa & Salasuo 2014, 118).

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tarkastelimme nuorten urheilijoiden urheilupolkuja lajisosialisaation, pääomien ja toimijuuden ulottuvuuksien avulla. Urheilupoluiksi tyypittelimme lajikulttuuriin kasvaneet, urheilutaiturit, kiinnikurojat ja ajelehtijat. Lajikulttuuriin kasvaneet sosiaalistuivat perhepääoman varassa yhteen lajiin varhain, ja olivat siten myös varhaisia menestyjiä. Heille vahva toimijuus ei ollut välttämättömyys. Urheilutaitureiden polku rakentui vahvan urheilupääoman ja toimijuuden varaan. He olivat omaksuneet monien lajien sosiaalisia maailmoja, mutta heidän lajisosialisaationsa alkoi syventyä hieman myöhemmin kuin lajikulttuuriin kasvaneiden. Kiinnikurojien polku poikkesi eniten nykyisestä normatiivisesta lajisosialisaatiosta, koska he olivat vaihtaneet lajia ja silti päättäneet pyrkiä siinä huipulle. He joutuivat toimimaan ilman vahvoja pääomia, mutta sitäkin vahvemman toimijuuden varassa. Ajelehtijoiden polussa urheilun sosialisaation pääomat ja toimijuus jäivät niukoiksi ja osin piiloisiksi. Urheilupolku oli rutiininomaista ajelehtimista aktiivisen toimimisen sijaan.

Nykyinen suomalainen (ja laajemmin myös länsimainen) urheilujärjestelmä, joka perustuu pitkälti yhteen lajiin erikoistuneisiin lajiliittoihin ja urheiluseuroihin, on taipuvainen edistämään juuri yhteen lajiin erikoistumista. Tästä syystä lajikulttuuriin kasvaneilla on kilpaurheilun kentällä parhaat lähtökohdat menestyksen kasvattamiseen ja urheilijan aseman hankkimiseen. Esimerkiksi urheilutaitureiden monilajista ja omaehtoista sosiaalistumisprosessia on vaikeaa tunnistaa, koska se ei ole yhden lajiorganisaation hallittavana. Monilajisen sosiaalistumisprosessin edistäminen puolestaan kariutuu nykyiseen lajien urheilulahjakkuuksien rekrytointikamppailuun. Tilanne on ristiriitainen tutkimustiedon valossa, joka enimmäkseen suosittaa monilajista pohjaa menestyksen taustalla (esim. Côté ym. 2007; Salasuo ym. 2015). Kiinnikurojilla sosiaalistumisen tilanne on poikkeavin.

Erilaisten pääomien havaitseminen polkujen taustalla on systeemisissä valmennuskäytännöissä haastavaa. Lisäksi toimijuuden tunnistaminen on perinteisesti ollut varsin vierasta urheiluvalmennuksessa. Myös tutkimuskirjallisuus keskittyy kapeammin esimerkiksi motivaation tarkasteluun, jossa taas laajemmat sosiaaliset seikat jäävät helposti huomiotta. (Esim. Coakley 2011.) Toimijuuden huomioiminen olisi kuitenkin tärkeää – esimerkiksi tutkimuksemme kiinnikurojien kohdalla toimijuus oli vahva urheilupolun resurssi, kun taas ajelehtijoiden kohdalla toimijuus olisi kenties kaivannut ympäristön tukea.

Tutkimus antaa aihetta pohtia myös lapsi- ja nuorisourheilun tulevaisuutta. Historiallisena trendinä rationalisoituva ja menestyshakuinen kilpaurheilu tarkoittaa lajisosialisaation syvenemistä. Rekrytointikamppailulle ja valmennuksen tehostumiselle ei ole näköpiirissä loppua. Vaihtoehtojen kehittäminen on silti nykypäivänäkin ajankohtaista, kuten aiemmin oli voimistelun korostaminen kilpaurheilun vastineena. Nyt ”vaihtoehtoprojektiksi” voinee tulkita lasten ja nuorten liikunnallisen elämäntavan, jota pyritään julkisellakin tuella edistämään erilaisin tavoin. Lisäksi yksityiset palveluntarjoajat ovat ryhtyneet tuottamaan liikuntapalveluita enenevästi myös lapsille. Mahdollista onkin, että tulevaisuudessa lasten ja nuorten organisoitu toiminta eriytyy entistä vahvemmin kilpaurheilun lajisosialisaatioon ja liikunnallista elämäntapaa edistävään monipuoliseen, lajisosialisaatiosta kokonaan karkaa-

vaan tekemiseen. Syntyykö näiden erilaisten liikuntakulttuurien välille syvenevä kuilu vai pystyvätkö ne yhteiseloon ja vuoropuheluun lasten ja nuorten elämismaailmassa? Muita vaihtoehtoja liikuntakulttuurin uudistumiseen tarjoavat vielä esimerkiksi omaehtoisuuteen perustuva nuorisokulttuurinen liikunta sekä liikkumisen seuraamiseen ja edistämiseen kehitetyt teknologiset sovellukset.

Tutkimuksemme osoitti, että nuorten omiin tulkintoihin tukeutumalla urheilupolkujen tarkasteluun löydetään näkökulmia, joita nykyisessä liikuntatutkimuksessa ei ole tavoitettu. Ensinnäkin, urheilun uratutkimukselle on hyödyllistä näkökulman laventaminen urheilullisesta kehittymisestä urheiluun sosiaalistumiseen ja ylipäätään aiempaa laajempaan sosiaalisen tarkasteluun. Tällöin muiden muassa pääoman ja toimijuuden käsitteet tarjoavat uudenlaisia tulkintaulottuvuuksia. Toiseksi, ihmisten omia tulkintoja ymmärtävä tutkimus antaa yleisesti mahdollisuuksia hahmottaa muitakin tärkeitä liikuntasosiologisia ilmiöitä kuten liikunnallisen elämäntavan muodostumista tai urheiluharrastuksen lopettamista. Kolmanneksi, lapsi- ja nuorisourheilun historiallinen tarkastelu tarjoaa välineitä jäljittää niitä muutostrendejä ja pysyväisyyksiä, joiden varaan myös tulevaisuuden tutkimusta, ajattelua ja toimia voidaan rakentaa. Esimerkiksi lajisosialisaatioon liittyvä historiallinen muutos ja sen luomat reunaehdot nykyisiin elämänhistoriallisiin urheilupolkuihin tulisi tunnistaa nykyistä paremmin lapsi- ja nuorisourheilussa. Tämä antaisi mahdollisuuksia kehittää lapsi- ja nuorisourheilua lajisosialisaatiota laajempaan liikuntakasvatukselliseen tavoitteellisuuteen.

Lähteet

Haastattelut

Outi Aarresola, syyskuu 2012 - tammikuu 2013 (Helsinki, Jyväskylä ja Sotkamo). Litteroidut haastattelut haastattelijan hallussa.

Kirjallisuus

Aarresola, Outi 2015. Lasten ja nuorten monenkirjavat urheilupolut. Teoksessa Itkonen, Hannu Laine, Antti (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, tutkimuksia 1/2015, 153–168.

Aarresola, Outi & Konttinen, Niilo 2012. Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. Liikunta & Tiede 49 (6), 29–35.

Antikainen, Ari 1998. Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.

Antikainen, Ari 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 251–296.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 2009 [1966]. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. 5. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Bloom, Benjamin S. (toim.) 1985. Developing Talent in Young People. New York: Ballantine Books.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. 1995. Refleksiivisen sosiologian tarkoitus. Teoksessa Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (toim.) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Suom. laitos M'hammed Sabour & Mikko A. Salo. Joensuu University Press, 85–256.

Côté, Jean; Baker, Joseph. & Abernethy, Bruce 2007. Practice and play in the development of sport expertise. Teoksessa Tenenbaum, Gershon & Eklund, Robert. C. (toim.) Handbook of Sport Psychology. 3. painos. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 184–202.

Coakley, Jay 2011. Youth Sports: What Counts as Positive Development? Journal of Sport and Social Issues 35 (3), 306–324.

Elder, Glen H. 1998. The life course as developmental theory. Child development 69 (1), 1–12.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Habermas, Jürgen 1987 [1981]. The Theory of Communicative Action. The Critique of Functionalist Reason. Cambridge: Polity Press.

Hitlin, Steven & Elder, Glen H. Jr. 2007. Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency. Sociological Theory 25 (2), 170–191.

Huotelin, Hannu 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu 1996 (toim.). Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–42.

Häkkinen, Antti; Salasuo, Mikko; Ojajärvi, Anni & Puuronen, Anne 2013. Johdanto. Teoksessa Häkkinen, Antti; Salasuo, Mikko; Ojajärvi, Anni & Puuronen, Anne (toim.) Sosiaalinen albumi: Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 139, 7–20.

Ilmanen, Kalervo 2004. Kilpaurheilun etiikka ja moraali. Teoksessa Mero, Antti; Nummela, Ari; Keskinen, Kari & Häkkinen, Keijo (toim.) Urheiluvalmennus. Lahti: VK-kustannus, 381–386.

Itkonen, Hannu 2003. Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, 327–343.

Itkonen, Hannu; Salmikangas Anna-Katriina & Simula, Mikko 2010. Liikkumisen sosialisaatio kolmessa kylässä. Tutkimus Matovaaran, Nakertaja-Hetteenmäen ja Sivakkavaaran liikkumiskulttuurien muutoksista. Kasvatus & Aika 4 (2), 69–82. Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2004. Sosiologia. WSOY: Helsinki.

Kiilakoski, Tomi 2015. Toiminta ja mahdollisuusehdot. Pääkirjoitus. Nuorisotutkimus 33 (2), 1–2.

Kivelä Päivi & Siisiäinen, Martti 2007. Sosiaalinen pääoma ja verkostot – teoriasta empiriaan. Teoksessa Alanen, Leena; Salminen, Veli-Matti & Siisiäinen, Martti (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 149–180.

Kokkonen, Jouko 2015. Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 3.

Kärkkäinen, Pekka 1992. Kisailusta urheiluksi. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 155–214.

Laine, Leena 1992. Suomi huippu-urheilun suurvaltana. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Helsinki: VAPK-kustannus, 215–233.

Lavallee, David & Wylleman, Paul 2000. Career transitions in sport: international perspectives. Morgantown: Fitness Information Technology.

Lehtinen, Anja-Riitta & Vuorisalo, Mari 2007. Lasten sosiaalinen pääoma – mittaamisen kokemuksia ja haasteita. Teoksessa Alanen, Leena; Salminen, Veli-Matti & Siisiäinen,

Martti (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 211–247.
Liikanen, Veli & Rannikko, Anni 2015. Vaihtoehtolajit nuorten liikunnallisena elämäntapana. Liikunta & Tiede 52 (1), 47–54.
Mayer, Karl Ulrich 2003. The sociology of life course and lifespan psychology: Diverging or converging pathways? Teoksessa Staudinger, Ursula M. (toim.) Understanding human development: dialogues with lifespan psychology. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 463–481.
Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi 2013. Nuoria liikeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 140.
Nevala, Arto 2012. ”Mitään jalkapalloa miehekkäämpää ei voi ollakaan” – viisi vaihetta kylätappelusta viihdetuotteeksi. Teoksessa Ilmanen, Kalervo & Vehmas, Hanna (toim.) Liikunnan Areenat – Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, julkaisuja 1/2012, 239–260.
Nieminen, Juha 2003. Vanhempain valvottavista asiantuntijain analysoitaviksi. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (toim.) Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 909, Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, 261–281.
Ojala, Anna-Liisa 2015. Vaihtoehtoisuutta ja valtavirtaisuutta. Tutkimus suomalaisten lumilautailijoiden uria raamittavista asenteista, olosuhteista ja resursseista. Jyväskylän yliopisto, Studies in Sport, Physical Education and Health 219.
Ojala, Anna-Liisa & Itkonen, Hannu 2014. Nautinnonhalu vie voitonjanon: Lumilautailu ja urheilun muuttuvat sosialisaatioympäristöt. Kasvatus & Aika 8 (4), 7–19.
Patton, Michael Quinn 2015. Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice. 4. painos. Sage Publications.
Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko 2014. Taiteilijan elämänkulku: tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 156. Puuronen, Vesa 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.
Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2004. Sosiologia. Helsinki: WSOY.
Salasuo, Mikko; Piispa, Mikko & Huhta, Helena 2015. Huippu-urheilijan elämänkulku. Tutkimus urheilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 166.
Suomen Lentopalloliitto r.y. 1982. Nuorten valmennusopas, osa I. Helsinki: Suomen Lentopalloliitto r.y.
SVUL 1978. Urheiluseuran nuorisovalmennus. Helsinki: Suomen valtakunnan urheiluliitto. Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7. uud. laitos. Helsinki: Tammi.
Vuolle, Pauli 1977. Suomalaisen huippu-urheilijan elämänura: perustietoja vuosina 1956–1972 huipulla olleiden suomalaisten urheilijoiden urheilu-urasta, sosiaalisesta taustasta, koulutuksesta, ammatista ja yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön tutkimuslaitos.
Weber, Max 1978 [1922]. Economy and society – an outline of interpretive sociology. Berkeley: University of California Press.
Webster, Leonard & Mertova, Patricie 2007. Using narrative inquiry as a research method: an introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching. London: Routledge.

Zacheus, Tuomas 2008. Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopiston julkaisuja 268.

LitM Outi Aarresola *on liikunnan yhteiskuntatieteiden tohtorikoulutettava Jyväskylän Yliopistossa ja tutkija Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa. Aarresola valmistelee väitöskirjaa nuorten kilpaurheiluun sosiaalistumisesta.*

YTT Hannu Itkonen *toimii liikuntasosiologian professorina Jyväskylän yliopistossa.*

LitM Jari Lämsä *on yhteiskuntatieteiden yksikön johtaja Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa.*

IV

YOUNG ATHLETES' SIGNIFICANT EXPERIENCES IN SPORTS – CRITICAL SOCIOLOGICAL REFLECTIONS ON ATHLETE DEVELOPMENT

by

Outi Aarresola, Hannu Itkonen & Kaarlo Laine

Submitted to Scientific Journal